SFÂNTUL
NICODIM AGHIORITUL

PAZA CELOR CINCI SIMȚURI

SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL

PAZA CELOR CINCI SIMȚURI

Sfântul NICODIM AGHIORITUL

PAZA CELOR CINCI SIMȚURI

Această carte se tipărește cu binecuvântarea
Preasfințitului Părinte
GALACTION
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

Editura **BUNAVESTIRE**
Bacău, 2000

ISBN: 973-8071-06-2

Ediţie completă, transliterată şi diortosită de:
Ierod. **Ambrozie Botez** şi **Bogdan Pârâială**

Culegere şi tehnoredactare:
Cătălina Cinică

Diortosită după:

PAZA CELOR CINCI SIMŢIRI
de
Sfântul Nicodim Aghioritul

Sfânta Mănăstire Neamţ
1826

Paza celor cinci simţuri

Această Sfântă Carte este prea mult sfătuitoare de cele bune şi plină de toată filosofia duhovnicească pe care trebuie să o cunoască orice creştin, dar mai ales orice monah.

Monahul Cleopa, mult păcătosul

Întru slava Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh, Unuia Dumnezeu

Carte plină de sfaturi despre păzirea celor cinci simţiri, a imaginaţiei şi a inimii, şi [care arată] care sunt îndulcirile cele duhovniceşti ale minţii.

S-au adăugat lângă acestea minunea lipsirii sau întunecării soarelui ce s-a făcut pe vremea Răstignirii Domnului şi forma inimii omului.

Alcătuită de prea învăţatul dascăl al Bisericii Răsăritului, Kir Nicodim, monah din Sfântul Munte.

Tipărită în greceşte, la anul 1801, prin osârdnica cheltuială a Prea Sfinţitului Mitropolit al Evripului, iar pe urmă al Epirului, Kiriu Kir Ierotei Naxiul, pentru care s-a şi alcătuit.

* * *

Iar acum s-a tălmăcit şi s-a tipărit în limba română spre folosul de obşte,
în zilele binecredinciosului şi iubitorului de Hristos, Domnul nostru, Ioan Sandu Sturza Voievod,
cu blagoslovenia Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit al Moldovei
Kiriu Kir Veniamin,
prin osârdia Prea Cuviosului Arhimandrit şi Stareţ al sfintelor Mănăstiri Neamţ şi Secu,
Kir Dometian.
În Sfânta Mănăstire Neamţ, în tipografia sa, în 10 mai 1826.

CUPRINS

Sfântul Nicodim Aghioritul
Viața și opera

† *Atenagoras*
din mila lui Dumnezeu
Arhiepiscop de Constantinopol – Roma cea nouă –
și Patriarh ecumenic

Este un lucru cuvios și plin de folos pentru credincioșii Bisericii de a se arăta plini de evlavie, a cinsti și a comemora prin slujbe anuale și prin imne de laudă pe cei ce s-au distins în viața lor trupească prin fapte virtuoase: pe de o parte pentru că lauda ce se dă celor ce trăiesc în chip virtuos se îndreaptă către Însuși Dumnezeu, de la Care se revarsă toată virtutea asupra oamenilor, așa cum grăiește undeva Grigorie cel supranumit cu numele teologiei, iar pe de altă parte pentru că lauda celor bune înflăcărează și îndeamnă pe cei ușurateci și zăbavnici spre săvârșirea virtuții.

Deci, deoarece prin asemenea fapte virtuoase de seamă se distinge și Nicodim Aghioritul, care a trăit în Sfântul Munte, mai întâi în sfânta împărătească și stavropighială mănăstire Dionisiu, în care a și primit schima monahală, iar mai târziu în sfânta împărătească, patriarhală și stavropighială mănăstire a Marei Lavre și în alte părți, care prin cuvioșia și sfințenia vieții s-a arătat chip al viețuirii celei după Hristos și imagine a virtuții celei vii, iar prin mulțimea de scrieri ortodoxe și folositoare de suflet s-a arătat și a slujit ca

învăţător al Bisericii şi al credincioşilor creştini; smerenia noastră, împreună cu Înalt Prea Sfinţiţii şi Prea Veneraţii Mitropoliţi din jurul nostru, iubiţii noştri fraţi întru Duhul Sfânt şi împreună-slujitori, privind la vieţuirea lui cea bineplăcută lui Dumnezeu şi la faptele şi la realizările lui şi purtând grijă de folosul comun al credincioşilor, iar pe de altă parte ţinând seamă şi de cele arătate în referatul său către Marea Biserică, pe care, în numele tuturor prea cuvioşilor monahi care se nevoiesc în Sfântul Munte, l-a alcătuit lavriotul gheronte Anania, de la Chilia din Caryes, şi care a cerut ca ziua de comemorare a morţii lui să fie aşezată în cinstea Sfântului; urmând potrivit cu obiceiul comun al Bisericii, de comun acord cu dumnezeieştii părinţi dinaintea noastră, făcut-am cunoscut ca să se atribuie lui cinstea cuvenită bărbaţilor celor sfinţi.

Pentru aceasta hotărâm în chip sinodal şi dispunem şi poruncim în duh ca de-acum înainte şi până la sfârşitul veacurilor şi în Sfântul Munte Nicodim Aghioritul să fie numărat laolaltă cu bărbaţii cei cuvioşi şi sfinţi ai Bisericii, cinstindu-se cu slujbe şi pomeniri anuale şi să fie sărbătorit cu imne de laudă în ziua de 14 iulie, întru care în fericire s-a mutat către Domnul.

Spre dovadă şi încredinţare despre aceasta s-a făcut şi acest act patriarhal şi sinodal trecut şi semnat în această condică a Sfintei lui Hristos Mari Biserici, trimiţându-se la fel şi neschimbat către Sfântul Sobor al Sfântului Munte, pentru a fi aşezat în arhiva de acolo.

În anul mântuirii 1955, luna mai, 31 zile.

Athenagoras, Patriarhul Constantinopolului

Thomas al Chalcedonului *Iacob al Decrelor*
Dorotei al Prinkiponisului *Leontios al Theodoropolei*
Constantin al Irinupolei *Maxim al Sardelor*
Iacob al Iconiului *Meliton al Imbrului şi Tenedosului*
Ieronim al Rodopolei *Iacob al Filadelfiei.*

* * *

Prin acest act, Biserica trece în sinaxarul sfinţilor săi pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai monahismului ortodox de la sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului XIX şi anume pe Nicodim Aghioritul. Primind acest loc binemeritat în ceata sfinţilor, el intră în mod automat în cinstirea şi patrimoniul de spiritualitate comun al tuturor Bisericilor Ortodoxe. El se alătură astfel celor aproximativ 300 de cuvioşi ai Sfântului Munte. Pe lângă *Sinaxar* şi slujbă oficială în biserică (tipărită în ediţia din 1969 a cărţii *Paza celor cinci simţuri* apărută la Volos, care conţine Vecernia Mică, Vecernia Mare şi Litia, Utrenia, Sinaxarul), Nicodim Aghioritul a avut parte şi de un biograf – în persoana Ieromonahului Eftimie – prin care avem astăzi la dispoziţie amănunte semnificative din viaţa sa. Atmosfera care a urmat canonizării Sfântului Nicodim a fost foarte entuziastă, după cum vom vedea în continuarea acestui studiu. Astfel, în 1971 s-a înfiinţat în Atena Asociaţia „Sfântul Nicodim" care face în fiecare an la 14 iulie o priveghere la Mănăstirea

. Tot la Atena s-a deschis şi o librărie religioasă care poartă numele sfântului şi care se ocupă cu vânzarea cărţilor religioase – în general – şi cu cele ale Sfântului Nicodim – în special. La noi, însă, în România, aceste lucruri sunt foarte puţin cunoscute – ca şi personalitatea Sfântului Nicodim de altfel.

Secolul XVIII a fost un secol al renaşterii spirituale. Ilustra figură a Sfântului Nicodim a apărut pe un fundal teologic-bisericesc scindat. De ce? După eliberarea Greciei din 1821 se fac remarcate două curente: *unul* este iniţiat de Atanasie din Paros şi Constantin Iconomul. Mişcarea acestora a fost caracterizată de o apropiere şi de o mare fidelitate faţă de Biserică şi de tradiţia ei, fiind sprijinită de aceea întotdeauna de Patriarhia din Constantinopol. *Celălalt*, însă, a fost marcat de ideile ateo-francomasonice ale iluminismului francez şi de cele ale protestantismului prin cei doi reprezentanţi de seamă: Teoditis Formakidis şi Korais. Ei se împotrivesc desăvârşit activităţii Sfântului Nicodim Aghioritul, activitate care poate fi caracterizată prin mai multe puncte:

– prin scrierile lui, Sfântul Nicodim nu a provocat o depărtare de tradiţia bisericească, ci, dimpotrivă, ele merg pe întreg firul Sfintei Tradiţii, păstrând legătura dintre învăţătura Bisericii primare şi a celei contemporane.

– scrierile lui au fost pur ortodoxe, nesuferind nici un fel de influenţe, nici măcar romano-catolice, aşa cum s-a vrut a se crede, după cum vom vedea mai departe.

– prin bogăţia operei – care impresionează mai ales prin calitatea conţinutului – date la tipar spre folosul unanim

[*] Tot această asociaţie urmăreşte şi ridicarea unei mari biserici cu hramul său, în Sfântul Munte, chiar pe locul unde a fost îngropat.

al tuturor credincioşilor, aşa cum el însuşi se exprimă, Sfântul Nicodim ocupă un loc de cinste în frământările intelectuale şi religioase din lumea greacă de după stăpânirea otomană.

– unul din marile merite ale Sfântul Nicodim este acesta: poate fi pus la îndemâna tuturor, în paginile cărților sale existând medicamente atât pentru clerici, cât şi pentru laici, călugări, intelectuali, oameni simpli etc.

– Sfântul Nicodim a şters de praf sau a dezgropat comori ale ortodoxiei care în forma actuală sunt foarte puțin accesibile publicului atât pentru faptul că se găsesc în bibliotecile Sfântului Munte, cât şi pentru că sunt scrise în greaca veche.

– împreună cu Sfântul Paisie Velicikovski – care şi-a lăsat amprenta asupra spiritualității româneşti şi ruseşti – a pus bazele renaşterii filocalice şi pe cele ale desei împărtăşanii – centrul preocupărilor nicodimiene – în întreaga Biserică Ortodoxă*.

O veche zicală spune: „omul potrivit la locul potrivit", iar noi adăugăm: „şi la timpul potrivit". Sfântul Nicodim s-a născut în acele vremuri în care oamenii aveau mare nevoie de un adevărat Părinte care să le arate Ortodoxia în forma cea mai curată, aşa cum a fost lăsată de Sfinții Părinți. Menționăm acest lucru deoarece tot la sfârşitul secolului XVIII are loc aşa-numita „dispută între colive" iar pentru finalizarea ei era nevoie de un cunoscător perfect al Tipicului şi al

* Influența Sfântului Nicodim a fost foarte vastă. Dacă ar fi să alcătuim un perimetru al răspândirii învățăturii lui, vom vedea că ea este prezentă în Mediterana Orientală, Athos, Grecia peninsulară şi Arhipeleag, Asia Mică, Locurile Sfinte şi Egipt.

vieții liturgice bisericești. Prin implicarea lui în această dispută, Sfântul Nicodim devine un susținător al importanței cultului pentru întărirea credinței ortodoxe. Prezența catolicismului – prin prozeliții iezuiți și capucini – în Grecia de după eliberarea otomană reprezintă o altă caracteristică a secolului XVIII. Atâta timp cât turcii erau împotriva învățământului de orice fel – și aceasta deoarece prin el se putea realiza o înălțare intelectuală periculoasă în rândurile grecilor –, călugării catolici au profitat de aceasta înființând școli, editând cărți, cultivând predica și spovedania printr-un sistem foarte bine organizat. Așa de mult a progresat acest lucru încât s-a ajuns ca limba italiană să fie vorbită de negustori și intelectuali. Însă, așa după cum știm, la Dumnezeu nimic nu este întâmplător. Și vom vedea mai jos de ce.

Cum de a reușit Sfântul Nicodim o asemenea „performanță duhovnicească"(să fie călugăr, rugător cu rugăciunea inimii, teolog, scriitor și polemist la acest sfârșit de veac) vom înțelege mai bine dacă îi vom urmări sistematic viața, așa cum ni s-a păstrat de la biograful său și din mărturiile vremii.

Sfântul Nicodim s-a născut în insula Naxos în anul 1749. Din botez s-a numit Nicolaie (Kalivourtsis)*. Părinții săi se numeau Antonie și Anastasia și erau foarte evlavioși și iubitori de Dumnezeu. Dovada? Au știut să-și crească copilul în frica Domnului, așa încât mai târziu a ajuns sfânt. Și-a făcut prima parte a studiilor și și-a însușit bazele credinței, du-

* Referitor la numele de familie al Sfântului Nicodim – sau la „porecla populară" – există mai multe variante. Se pare că la origini numele a fost Kallivrousis, fiind apoi schimbat în Kalivourtsis. O altă variantă – inexactă, însă! – este dată de istoricul grec Pr. Evanghelidis: Kallisourgis.

pă părinți, de la preotul – al cărui nume nu se cunoaşte – parohiei din care făcea parte şi pe care, încă înainte de a merge la şcoală, îl ajuta la slujbe, de la care nu lipsea niciodată, fiind prezent în fiecare zi la ele.

O dată cu creşterea în vârstă, s-a înscris la şcoala elementară* din Naxos, unde l-a avut ca dascăl pe Arhimandritul Hrisant, fratele după trup al Sfântului Cosma din Etolia**.

După ce a absolvit-o, urmând sfatul tatălui său, se înscrie la renumita şcoală teologică din Smirna – vechiul oraş grecesc din Asia Mică – unde îl are ca învățător şi director pe Ierotei Dendrinos. Iată cum ne descrie biograful său comportamentul sfântului în timpul studiilor: „Câtă silință a arătat binecuvântatul Nicolae la învățătură nu e nevoie să descriu eu, ci orice om cu minte – aflând că a rămas la şcoală numai patru ani şi văzând oricare din cărțile sale – îşi dă seama şi de puterea lui de muncă şi de inteligența cu care l-a înzestrat Dumnezeu atât de mult, încât ori de câte ori citea vreo carte din orice ramură sau auzea o cuvântare vrednică de ținut minte, o pecetluia în creierul său care, într-adevăr, era ca o cutie cu comori şi în vreme potrivită ştia să le folosească." Dascălul său Ierotei îi scria după ce Sfântul Nicodim terminase deja studiile: „Vino, fiul meu, ca la bătrânețe să te las după moartea mea dascăl, fiindcă nu am pe

---

* Despre această şcoală ştim că ea avea ca patron spiritual pe Sfântul Mare Mucenic Gheorghe şi a fost întemeiată în insulă după ocupația rusească, lângă Grotta, de către Nicolae P. Mavrogheni. Părintele Hrisant a venit la Naxos din Constantinopol din cauza tulburărilor vremii (războiul ruso-turc), devenind al doilea părinte duhovnic al Sfântului Nicodim.

** Acesta a suferit moarte de mucenie la 24 august 1779. A vizitat şi el insula Naxos predicând poporului cuvântul dumnezeiesc în limba populară. Fratele lui era deja director de şcoală.

altul asemenea ţie vrednic." Câtă asemănare între aceste cuvinte şi cele rostite de către vestitul filosof Libaniu! Când a fost întrebat cine l-ar putea urma, a răspuns: „Ioan [Gură de aur], de nu l-ar fi răpit creştinii". Şi în cazul de faţă avem de-a face cu o răpire, în sensul că Nicolae a fost „răpit" de Dumnezeu spre o viaţă mult mai înaltă decât cea de profesor – cea monahală.

Trebuie de notat faptul că la şcoala din Smirna – mai ales datorită directorului acestei instituţii, Ierotei Dendrinos, – circula un spirit anticatolic, drept pentru care exista o reţinere faţă de tot ceea ce însemna credinţă, cultură şi rezultate ştiinţifice apusene care erau dispreţuite. Totuşi tânărul Nicolae a privit cu un discernământ mult mai subtil această problemă. Legăturile lui cu călugării apuseni, precum şi cu teologia şi cultura lor în general, i-au dat posibilitatea să-şi facă o părere cât mai completă despre Biserica Romano-Catolică şi despre spiritualitatea apuseană, faţă de care se va exprima critic în scrierile sale de mai târziu. Cunoştea credinţa ortodoxă prea bine pentru a avea vreo cât de mică clătinare în ea de pe urma acestor contacte. Se ştie că dacă vrei să combaţi un lucru trebuie ca mai întâi să-l cunoşti. Prin aceste apropieri tânărul Nicolae şi-a dat seama perfect de inovaţiile lor doctrinare şi i-a combătut mai ales cu privire la Filioque, primatul papal şi infailibilitatea papală, precum şi cu privire la unele practici liturgice greşite, cum este folosirea azimei, Botezul prin stropire şi altele.

La Smirna a stat până în anul 1770, când s-a reîntors în Naxos sau, mai bine zis, a fugit din Smirna în Naxos.* Ter-

* Motivul acestei fugi este acesta: în urma războiului ruso-turc din 1770, corăbiile turceşti au fost arse de escadra flotei ruseşti lângă Tesme [sau

minase oricum studiile şi de aceea, la întoarcerea acasă, mitropolitul Antimos [Vardis] al Paronaxiei îl angajează ca secretar. Acum are prilejul de a cunoaşte personalităţi ale vieţii duhovniceşti care îi vor marca întreaga viaţă. Astfel, el se apropie pentru prima dată de nişte călugări atoniţi – Grigorie, Nifon şi Arsenie din Peloponez. Aceştia se aflau acolo din următoarea cauză (dăm mai jos, pe scurt, motivul, deoarece aceste întâmplări îi vor marca şi lui viaţa):

Aceşti trei părinţi au fost alungaţi din Sfântul Munte deoarece făceau parte din gruparea celor care susţineau că nu se pot face parastase duminica, întrucât este ziua Învierii Domnului şi se statornicise deja o tradiţie în acest sens în Sfântul Munte. De aceea ei au fost numiţi în chip batjocoritor „colivari".

Aceşti trei monahi nu numai că au reuşit să trezească în el idealul atonit, dar i-au dat şi primele noţiuni despre viaţa monahală, rugăciunea inimii şi despre toate problemele duhovniceşti adânci de care ei înşişi erau preocupaţi. Oricum, o privire mai clară asupra adevăratei vieţi duhovniceşti şi-o va forma după vizita făcută în insula Hydra sfântului mitropolit Macarie [Notaras] al Corintului* şi gheron-ului

---

Cesme], în apropierea Smirnei. Turcii, drept răzbunare au început masacrarea populaţiei creştine greceşti din Smirna şi din alte oraşe din Asia Mică. Aşadar, era evident că Nicolae nu mai putea rămâne acolo.

* Macarie Notaras, mitropolitul Corintului, era un bărbat virtuos, modest, învăţat, care a adus multe foloase neamului său. Viaţa sa a ajuns să fie recunoscută în tot Răsăritul, dar mai ales în insula Hios, ca una vrednică de urmat. Spun mai ales în Hios deoarece aici a trăit mulţi ani şi a şi trecut la Domnul. Sfântul Nicodim l-a găsit în insula Hydra deoarece prin anii 1769 a izbucnit în Grecia o revoluţie în care era amestecată politic şi Rusia. Revoluţia a fost înăbuşită, iar Gheorghe Notaras şi fiul lui,

Silvestru din Cezareea – mare trăitor ascetic în viața contemplativă care va deveni primul dascăl al Sfântului Nicodim în ceea ce privește viața contemplativă, dusă în neîncetata rugăciune. Cunoscându-i și pe acești doi bărbați sfinți, tânărul Nicolae va deveni el însuși un mare autor cu preferință pentru scrieri patristice ascetice, îmbinând perfect în persoana lui înțelepciunea lui Macarie și asceza lui Silvestru. Următoarele momente din viața lui se vor orienta după planurile făcute cu ocazia acestei întâlniri.

Întors acasă, începe pregătirile pentru plecarea la Sfântul Munte. Suntem în anul 1775, când avea 26 de ani. Iată însă că vrăjmașul binelui, diavolul, care nu dorește de fel mântuirea cuiva, îi întinde curse. Ce se întâmplă? Nicolae, coborând la țărm, găsi o corabie care tocmai urma să plece la Sfântul Munte. Dădu slavă lui Dumnezeu pentru această descoperire și intră în vorbă cu corăbierii rugându-i să-l ia și pe el cu ei. Aceștia acceptară, iar el plecă să-și aducă bagajul de acasă. Între timp – ori că au uitat de promisiunea făcută, ori că s-au gândit că nu are bani pentru călătorie – corăbierii pornesc la drum fără să-l anunțe. Nicolae însă se întorsese chiar atunci și, văzând cum se depărtau, se aruncă în apă plângând și porni înot după ei. Marinarii s-au speriat și, întorcându-se înapoi, l-au luat cu ei. Văzându-se izbăvit, viitorul sfânt aghiorit s-a pus pe rugăciune întreaga călătorie ca

---

Macarie, au fost învinuiți de tulburare. Ca să scape, s-au refugiat în Kefalonia, apoi în Zante unde au rămas trei ani. Fiind hirotonit mitropolit, Macarie s-a dus în Hydra și a trăit în liniște la mănăstirea Născătoarei de Dumnezeu până când s-a încheiat pacea între ruși și turci. Atunci veni la Hios unde a stat câtva timp, plecă la Muntele Athos și Patmos – unde rămase zece ani. Viața acestui bărbat sfânt a fost scrisă de Atanasie din Paros. Ziua de prăznuire este 17 aprilie.

să-i păzească Dumnezeu de alte ispite. Dumnezeu, Care iubește pe cei blânzi și smeriți, i-a ferit de necazuri, furtuni și alte greutăți pe tot parcursul drumului și, dându-le vânt bun, în scurt timp au ancorat la țărmul Sfântului Munte Athos. Se poate ca tânărul Nicolae să fi rămas uimit văzând uriașele mănăstiri care se înălțau ca niște cetăți bizantine ale evlaviei în care Dumnezeu era lăudat necontenit. Urmând sfatul bătrânului Silvestru intră ca viețuitor în mănăstirea Dionisiu. Cu toate că în acel timp viața din ea era idioritmică – adică de sine – totuși viețuiau aici părinți îmbunătățiți și sporiți în asceză printre care străluceau Hagi Macarie și Hagi Avramie. Tot aici se cunoaște și cu viitorul său biograf – ieromonahul Eftimie – care locuia în Capsala*.

Nicolae ajunse curând iubit de toți viețuitorii mănăstirii care-i vedeau evlavia, râvna și ascultarea pe care o avea. Prima ascultare a fost aceea de citeț și secretar al mănăstirii. După aproximativ doi ani este tuns rasofor și primește și noul său nume – Nicodim –, tunderea fiind făcută de preotul Iosif. După ce își îndeplinea sârguincios ascultările date, cea mai mare plăcere a lui era să se retragă în bogata bibliotecă a mănăstirii unde se adâncea în studiul duhovnicesc al Sfinților Părinți, cercetând numeroase și interesante manuscrise.

Din minuțioasele cercetări întreprinse de învățatul monah Teoclit Dionisiatul [cunoscut cititorilor români mai ales prin cele două cărți ale sale de mare valoare duhovnicească – *Dialoguri la Athos*] a rezultat că pe multe manuscrise se găsește însemnarea caracteristică: „Manuscrisul a fost citit de mine, Nicodim din Naxos”. Iar pe o altă carte, scrisă de Sfântul Dionisie Areopagitul, scrie: „Am citit această carte

* Regiune pustie, aflată aproape de Kareya – capitala Sfântului Munte.

sfântă slăvită şi plină de învăţături tainice ale Duhului şi m-am folosit foarte mult. Nicodim, monahul din Naxos" (A se vedea multitudinea de citate din lucrările Sfântului Dionisie, prezente şi în cartea de faţă!)

Prin anul 1777 primeşte vizita Cuviosului mitropolit Macarie al Corintului care se afla la Sfântul Munte pentru închinare şi, cum îl cunoştea din insula Hydra, s-a hotărât să-l vadă. S-au întâlnit la Kareya în chilia Sfântul Anton. După ce au petrecut mult timp hrănindu-se din duhovniceştile bucate, adică din cuvintele Sfinţilor Părinţi, Macarie îi propune să înceapă să scrie cărţi şi aceasta din două motive: 1) Ca să ferească de praful uitării şi ignoranţei scrierile patristice pe care nu le mai citea aproape nimeni. 2) Spre a ajuta poporul grec proaspăt ieşit de sub cotropitorii turci şi care avea o nevoie uriaşă de această hrană spirituală. Prima lucrare pe care a luat-o Sfântul Nicodim a fost diortosirea Filocaliei. Trebuia să alcătuiască un prolog şi scurte introduceri privind vieţile Sfinţilor ale căror scrieri erau cuprinse în această carte.

După ce s-a despărţit de acest mare mitropolit şi s-a reîntors acasă la Mănăstirea Dionisiu, a auzit aici pe părinţi vorbind cu mare evlavie despre obştea întemeiată în Moldova de către Sfântul Paisie de la Neamţ. De fapt în tot Muntele Athos se vorbea de el ca despre un părinte foarte îmbunătăţit. Şi cum Sfântul Nicodim se asemăna albinei care culege miere din cele mai bune flori, s-a hotărât să meargă să-l întâlnească pentru a putea primi de la el sfaturi duhovniceşti despre viaţa cea călugărească. Dumnezeu a vrut însă altfel. Şi iată ce s-a întâmplat: nici nu a apucat să se depărteze corabia prea mult de limanul Sfântului Munte când a fost cu-

prinsă de o furtună aşa de grozavă încât a fost în primejdie să se scufunde. Au reuşit totuşi să ajungă până la insula Thassos. Coborând aici, Nicodim îşi schimbă gândul de a mai pleca, văzând în această furtună un semn dumnezeiesc. Se întoarce astfel din cale ca să îndeplinească marea sa operă spre binele Bisericii lui Hristos. Ajuns din nou în Muntele Sfânt, nu s-a mai întors la Dionisiu şi a rămas puţin timp la chilia Sfântului Atanasie din Kareya. Când a aflat de venirea bătrânului Arsenie (pe care îl cunoştea de la Naxos), s-a dus la el intrând în ascultare. A vieţuit mult timp în deplină supunere la schitul Mănăstirii Pantocrator. Când Arsenie se hotărăşte să se retragă pentru un an în insula Shiropoula, Sfântul Nicodim îl însoţeşte. Aici, într-un cadru natural foarte aspru, fără nici o carte sau alt ajutor, scrie către vărul său, episcopul Ierotei din Evrip, o minunată carte – o adevărată enciclopedie duhovnicească – care dovedeşte prin bogăţia ei vasta sa cultură atât teologică, cât şi filosofică, dar mai ales experienţa sa personală în viaţa duhovnicească cu privire la rugăciunea inimii şi la contemplaţie. Avea numai 32 de ani. El expune în ea o sinteză a tuturor învăţăturilor duhovniceşti ale Sfinţilor Părinţi, arătate printr-un mare număr de citate şi texte însoţite de referinţe exacte. El învaţă cum se poate dezrobi mintea de înlănţuirea plăcerilor simţurilor, pentru a-i permite înălţarea prin rugăciunea inimii la cugetările duhovniceşti ale contemplaţiei. În timpul petrecut în această insulă de o sălbăticie înfricoşătoare, Sfântul a înfruntat atacurile puternice şi directe ale dracilor care căutau să-l distrugă. Dar el îşi păzea mintea şi nu-şi ridica capul din cartea sa decât pentru a râde de încercările lor neputincioase.

(Mai pe larg despre această carte a se vedea şi în expunerea pe larg a tuturor operelor sale, la numărul 9).

Întors înapoi la Sfântul Munte, este tuns în schima cea mare de duhovnicul său Eftimie şi se stabileşte în „chilia lui Theona" ce aparţinea de Mănăstirea Pantocrator. Aici primeşte şi un ucenic, tot din Naxos, călugărit mai târziu sub numele de Ierotei. El stă sub ascultarea Sfântului vreo şapte ani.

Aşa de mult dar primise de la Dumnezeu spre a scrie, încât, după cum ne spune biograful său, neglija să se şi hrănească. De aceea vecinii săi îi purtau de grijă cu cele de mâncare. Când scria, era aşa de absorbit încât nu simţea nimic în jurul său. Într-o zi, un călugăr, venind la el şi găsindu-l lucrând, i-a pus o bucată de pâine proaspătă în gură. Seara, când a trecut din nou, l-a găsit pe Sfânt în aceeaşi poziţie, cu bucata de pâine în gură, ca şi când n-ar fi avut nimic. De multe ori a avut şi lupte pe faţă cu demonii care îl invidiau şi îl duşmăneau pentru că, prin tot ceea ce făcea şi trăia, prin activitatea sa scriitoricească se opunea lucrării diavolului, luminând pe mulţi călugări şi creştini cum să lupte împotriva celui rău. Chiar dacă nu a fost preot, acest mare Sfânt a avut harisma discernerii gândurilor, a povăţuirii sufletelor şi a înainte-vederii. Zi de zi, toţi cei care erau răniţi de păcate sau de apostazie, neglijând episcopii şi duhovnicii lor, alergau la ascetul din Capsala pentru a găsi vindecare şi mângâiere sufletească. Şi veneau nu numai călugări, ci şi mireni sosiţi de departe, astfel încât Sfântul a ajuns să se plângă că nu se mai poate ruga cum se cuvine, dorind să plece la pustie. Lumina însă nu se poate ascunde sub obroc.

Ajuns la vârsta de 57 de ani – adică prin 1806 – era foarte epuizat. Scrierile lui puteau umple de acum o bibliotecă. Era cuprins de o aşa slăbiciune încât nu se mai putea întări cu nici un fel de mâncare. Cauza? Nevoinţele pentru luminarea poporului dreptcredincios prin scris şi asprimea vieţii, mai ales din cauza nehrănirii*. Nu ieşise nici acum din „vizorul" neadormit al diavolului. Nişte călugări atoniţi şi chiar Patriarhul Grigorie al V-lea îi acuză de erezie pe Sfântul Nicodim, Atanasie din Paros şi alţi trei colivari. Se apără cu ultimele puteri scriind o *Mărturisire de credinţă* sau *Apologia*, apărută la Veneţia în 1819. El începe cu aceste cuvinte: **Îngrozitor lucru este pizma**. Ea a fost cea care a provocat învinuirile de erezie aduse lui însuşi şi colivarilor. Pentru a răspunde lor, el începe printr-o mărturisire de credinţă în 12 articole în care îşi mărturiseşte credinţa în toate dogmele Bisericii Ortodoxe. Apoi, în prima parte el vorbeşte despre pomenirea morţilor – obiect de controverse în lumea atonită a acelui moment – şi despre însemnătatea duminicii, care interzice săvârşirea acestor pomeniri în această zi, ele fiind fixate – prin tradiţie – în ziua de sâmbătă. În partea a doua el înfruntă atacurile personale. Două pasaje din *Deprinderi duhovniceşti* (Hristos a profesat o meserie de artizan şi povestirea cu magii şi cu minunile săvârşite în Persia la Naşterea Domnului) au surprins şi au stârnit revoltă în mod nejustificat. Iar în apologia finală – prezentă şi în cartea de faţă – răspunde celor care fuseseră miraţi de o notă publicată în *Războiul nevăzut*.

---

* Sfântul Nicodim era un mare postitor, mâncând numai orez, linte fiartă, apă cu miere şi măsline. Era îmbrăcat rău şi încălţat cu opinci.

La 13 aprilie 1807 egumenii celor douăzeci de mănăstiri ale Sfântului Munte au dat Sfântului Nicodim o scrisoare ce adeverea credinţa lui ortodoxă şi supunerea faţă de Biserica lui Hristos. Prin aceasta se ştergea orice învinuire că el s-ar fi abătut de la dreapta credinţă.*

Iată însă că starea sa de sănătate se înrăutăţeşte mult. Chiar le spunea celor mai apropiaţi lui: „Domnul mă cheamă! Sunt sătul de această lume!" Din zi în zi, boala se întindea în tot corpul său, iar el repeta cu voce tare rugăciunea lui Iisus, cerându-şi iertare în faţa fraţilor că nu şi-o mai poate ţine în taină. Spunea deseori: „Iertaţi-mă, părinţii mei, mintea mea este covârşită de oboseală şi nu mai poate spune rugăciunea în taină, de aceea o rostesc cu glas tare. Viaţa mea merge spre sfârşitul ei, iar Sfântul Dumnezeu să vă răsplătească pentru dragostea şi pentru osteneala voastră, pentru tot ce aţi făcut pentru mine, păcătosul." O, câtă dragoste şi câtă bunătate şi smerenie iese din aceste cuvinte prea smerite! În anul 1809, zorii zilei de 14 iulie au fost ultimii din viaţa pământească a Sfântului.

După ce s-a spovedit şi s-a împărtăşit, a luat în mână Sfintele moaşte ale lui Partenie şi ale Sfântului Macarie de Corint şi îmbrăţişându-le cu lacrimi le-a adresat această rugăciune: „Voi aţi plecat la cer şi păstraţi virtuţile pe care le-aţi semănat pe pământ, gustând deja slava Domnului nostru. Eu sufăr din cauza păcatelor mele! Pe voi, care aţi fost părinţii mei, vă rog să stăruiţi pentru mine pe lângă Domnul,

---

* Chiar şi din aceste ispite se vede că Sfântul Nicodim a păstrat linia Sfinţilor Părinţi. Astfel, au fost acuzaţi de erezie şi chiar exilaţi Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Teodor Studitul şi mulţi, mulţi alţii.

ca El să aibă milă de mine și să mă aducă unde sunteți și voi." Trebuie spus și acest lucru care ne încredințează de locul pregătit lui: după ce s-a împărtășit, a dobândit o liniște cerească, fața a început să-i strălucească, iar din ochi să-i curgă lacrimi de bucurie. Cei prezenți, mirându-se de această schimbare – căci văzuseră mai înainte cât de mult suferise Sfântul de pe urma durerilor grozave –, l-au întrebat: „Ai odihnă, Părinte?" Iar el a răspuns: „Eu am făcut să intre Hristos în mine! Cum să nu am odihnă?" și și-a dat sfântul suflet* în mâinile Domnului pe Care L-a iubit atât de mult.

Astfel, Cuviosul părintele nostru Nicodim, trăind ca un sfânt și murind ca un cuvios, ne-a lăsat în urmă o mare moștenire, o mare mângâiere. Când și-a dat sufletul, unul dintre cei prezenți a strigat: „Era mai bine dacă ar fi murit astăzi mii, decât Nicodim!" Dar chiar dacă astrul este ascuns, razele sale nu vor înceta să lumineze Biserica, iar cărțile sale rămân un izvor permanent de învățătură, de mângâiere, de încurajare pentru împlinirea vieții în Hristos.

Anii s-au scurs, însă faima Sfântului creștea pe zi ce trece. Așa încât pe 31 mai 1955 a avut loc canonizarea oficială a acestui mare Părinte. Și zic oficială pentru că el era de mult canonizat de către credincioșii care-i citeau cu multă evlavie cărțile, folosindu-se sufletește foarte, foarte mult. Iată, din relatările părintelui Olimp N. Căciulă, cum a decurs canonizarea:

„În ziua de 14 iulie 1955 pomenirea sfântului a fost sărbătorită pretutindeni în bisericile de limbă greacă, dar ea

* Locul exact al săvârșirii Sfântului Nicodim din această viață a fost chilia Scurti din capitala Sfântului Munte Kareya.

s-a sărbătorit cu solemnitate deosebită la Kareya, capitala Sfântului Munte.

Încă din ziua de 2 iulie 1955 Sfântul Sobor de la Kareya a luat hotărârea de a chema toate mănăstirile și schiturile din Sfântul Munte să ia parte la cea dintâi sărbătorire a Sfântului, fixată prin hotărârea sinodală patriarhală pentru ziua de 14 iulie.

Cu începere din ziua de 12 iulie mulțime de oaspeți au sosit la Kareya: stareți și întâistătători ai mănăstirilor din Sfântul Munte, delegații de monahi din partea schiturilor, precum și clerici și credincioși nenumărați din afara Sfântului Munte. Din partea Patriarhiei Ecumenice a participat o delegație formată din Î.P.S. Mitropoliți Iacob al Decrelor și Ieronim al Rodopolei.

Delegația patriarhală a fost întâmpinată în Kareya în ziua de 13 iulie, la orele 8 dimineața, de toți cei de față, în sunetul tuturor clopotelor din capitala Sfântului Munte, în fața metocului mănăstirii Iviron, de unde s-au îndreptat cu toții către casa Sfântului Sobor, unde Î.P.S. Mitropolit al Decrelor a îmbrăcat mantia arhierească și, intrând în sala cea mare a Sfântului Sobor, delegația patriarhală a luat loc de o parte și de alta a renumitei icoane a Maicii Domnului «Axion Estin», lângă care se găsea și capul Sfântului Nicodim Aghioritul.

A urmat o scurtă slujbă religioasă, la sfârșitul căreia primul secretar al Sfântului Sobor a dat citire scrisorii de împuternicire cu care fusese încredințată delegația patriarhală de a reprezenta Patriarhia Ecumenică la sărbătorirea celei dintâi prăznuiri a amintirii Sfântului. După aceasta, delegația patriarhală a fost salutată în numele Sfântului Sobor de către

reprezentantul Marei Lavre, proigumenul Nicandru, căruia i-a răspuns în cuvinte mişcătoare Î.P.S. Mitropolit al Decrelor.

Slujba propriu-zisă a prăznuirii Sfântului Nicodim Aghioritul a început la orele trei după-amiază. S-a format o procesiune care în sunetele clopotelor şi în melodiile armonioase ale cântăreților a pornit de la casa Sfântului Sobor către metocul mănăstirii Vatoped, unde se găsea loc mai larg, deoarece biserica principală a Sfântului Sobor se afla în reparație. În fața bisericii Sfântului Sobor procesiunea se opreşte pentru prima oară, iar Î.P.S. Mitropolit al Decrelor se roagă: «pentru Arhiepiscopul nostru Athenagora...», «pentru pururea pomeniții împărații noştri Nichifor şi Ioan... ctitorii bisericii Sfântului Sobor», în care de-a lungul veacurilor s-au înălțat atâtea slujbe către Dumnezeu, în care s-au îmbisericit atâția monahi şi însuşi Sfântul Nicodim fusese tuns ca monah.

Procesiunea se opreşte în fața bisericii metocului mănăstirii Vatoped, unde se face slujba Vecerniei celei Mari, iar mai târziu, la orele două din noapte, slujba Utreniei, după obiceiul bizantin îndătinat în Sfântul Munte.

A doua zi, la Sfânta Liturghie, după citirea Sfintei Evanghelii, cel dintâi dintre preoți dă citire actului sinodal patriarhal de canonizare a Sfântului Nicodim. Sfânta Liturghie continuă după aceea, iar la terminarea ei procesiunea se înapoiază la casa Sfântului Sobor, unde a avut loc o recepție, în timpul căreia Î.P.S. Mitropolit al Decrelor într-o înălțătoare cuvântare a subliniat însemnătatea pentru Ortodoxie a Sfântului Munte ca centru de cultură şi ca chivot de valori morale universale.

Cea dintâi prăznuire solemnă a amintirii Sfântului Nicodim Aghioritul a fost încheiată printr-o lungă și documentată cuvântare de către arhimandritul Gavriil, igumenul mănăstirii Dionisiu, și raportată Sfântului Sobor.

Nicodim Aghioritul este monahul virtuos, marele învățător, săracul, ascetul, cel bogat întru înțelepciune, cel sever întru nevoințe și dulce întru învățătură, marele filosof al trăirii noastre monahale, înțeleptul învățător și conducător al vieții celei după Dumnezeu, cel ce a stăruit în chip deosebit în ceea ce privește viețuirea noastră și s-a cufundat mai mult decât toți în înțelegere și în viziune, în pătrunderea în cele mai dinlăuntru ale sufletului aghioritic și care cu harul lui Hristos a recomandat cele trebuitoare pentru vindecarea celor bolnavi sufletește și cele cuvenite celor ce se luptă pe calea nevoințelor monahicești. Nicodim, adâncul vizionar al exercițiilor spirituale în lupta cu trupul, cu lumea și cu diavolul, este dintre ostașii lui Hristos, luptătorul cel neînvins, marele tâlcuitor și scriitor, noul dascăl ecumenic."

Importanța Sfântului Nicodim în ortodoxie

Misiunea Sfântului Nicodim nu a fost una dogmatică sau polemică. „Cercetătorii" mai noi și-au arătat decepția de a nu fi descoperit în opera lui mai multă originalitate. De ce însă? Pentru că în epoca lui nu acestea erau cerințelor bieților creștini și ale Bisericii, în general –, ci altă sarcină mult mai grea se oferea râvnei acestui mare cuvios: aceea de a

realiza întâlnirea salutară între idealul de viaţă propovăduit de ortodoxie şi căutarea neîncetată a fiecărui creştin, care era slăbit de întuneric, de atacurile drăceşti şi eretice ale unor învăţături străine ce invadaseră nu numai cugetele laicilor, ci şi lumea clericilor, iar din afară de jugul mereu mai apăsător al împărăţiei turceşti, care a împletit prin prigoanele sale cunună atâtor mucenici greci, în veacul al XVIII-lea şi începutul celui următor. Bibliografia ce încheie acest studiu – departe însă de a fi completă – ne arată cinstea de care s-au bucurat scrierile cuviosului, citat şi folosit azi ca izvor de mare autoritate de istorici ai spiritualităţii ortodoxe precum Irénée Hausherr, Jean Gouillard sau traduse în Occident cu un interes puţin obişnuit (traducerea engleză a *Războiului Nevăzut* a apărut sub titlul *Unseen Warfare*, după ediţia rusă a Sfântului Teofan).

Contemporanii îşi arată uimirea faţă de capacitatea intelectuală deosebită a Cuviosului care cunoştea pe dinafară capitole întregi din Scripturi şi Sfinţii Părinţi, operele filosofilor, poeţilor, istoricilor clasici sau moderni pe care le-a putut afla în bogatele biblioteci ale lumii greceşti.

Iată cum este caracterizată influenţa lui în *Dictionnaire de Spiritualité Ascetique et Mystique* (litera N, col. 247-249):

„Prin bogăţia de lucrări şi mai ales prin calitatea conţinutului extras spre «folosul unanim al ortodocşilor» (formulă folosită în majoritatea titlurilor) din comorile duhovniceşti ale Sfântului Munte, Sfântul Nicodim ocupă un loc de cinste în frământările intelectuale şi religioase din lumea greacă de după căderea stăpânirii otomane.

Însetat de muncă, dedicat îmbunătăţirii comportamentului omenesc spre slava marelui Dumnezeu (titlul lucrărilor

sale este deseori încoronat prin doxologia trinitară) şi mergând pe urmele lui Agapie Laudos, pe care l-a depăşit mai târziu, Sfântul Nicodim are fără îndoială meritul de a fi pus la îndemâna tuturor, clerici, laici, călugări îndeosebi, bogățiile spiritualității patristice îngropate încă în manuscrise sau puțin accesibile în formele lor originale, în tot cuprinsul Ortodoxiei. În ceea ce priveşte realitățile lumeşti, atitudinea sa, moştenită de la Părinții pustiei şi din tradiția athonită cea mai severă, poate părea inumană, trimițându-l pe Bătrân în cu totul alte vremuri. Şi nu e mai puțin adevărat că neobositul Nicodim s-a ostenit mult să integreze isihasmul palamit în curentele cele mai clasice ale spiritualității Bibliei şi Sfinților Părinți şi a pus fundamentele renovării filocalice în întreaga Biserică Ortodoxă."

În încheiere vom arăta şi care au fost legăturile lui cu pământul românesc. Doar o precizare se cuvine făcută: aceste legături au fost – şi sunt – de două feluri: o legătură duhovnicească şi una scriitoricească. Cea mai adâncă şi mai trainică legătură este, desigur, cea sufletească. Se ştie că încă din primii ani ai vieții monahale, Sfântul Nicodim a dorit să intre în obştea Sfântului Paisie de la Neamț. Nu a putut, însă Dumnezeu, ca o mângâiere – spunem noi –, a lucrat în felul acesta:

Cei din urmă ucenici ai săi, frații Neofit şi Ştefan, erau cuțovlahi. Pe brațele lor şi-a încredințat Sfântul Nicodim sufletul în mâinile Domnului. Cealaltă legătură o putem trasa astfel: Cuviosul îşi începuse opera cu dorința de a o săvârşi pe pământul Moldovei; păstrase conştiința activității monahismului în Țările Româneşti şi putea scrie în legătură cu lucrarea lăuntrică: „Dumnezeiescul Grigorie Sinaitul nu nu-

mai pe monahii Sfântului Munte i-a învățat lucrarea aceasta, ci, de la Sfântul Munte începând, a mers învățând lucrul acesta până la Țara Românească"; pregătise pentru tipar cartea de pedagogie creștină a lui Grigorie Dascălul – ucenic și el de-al Stareţului Paisie –; fusese tălmăcit încă din timpul vieții în românește. O ediție completă a operei sale tradusă în limba română – apel pe această cale cunoscătorilor de limbă greacă! –, cu folosirea vechilor traduceri nemțene, pe care și noi le-am folosit, ar însemna cel mai frumos prinos de cinstire pe care l-am putea aduce amintirii cuviosului dascăl, căruia Biserica noastră îi datorează atât de mult. Rugăm pe această cale pe cititorii acestei cărți să ne ierte greșelile pe care le vor găsi cu credința că ele nu s-au făcut nicidecum în chip voit.

Dăm mai jos bibliografia scrierilor Sfântului Nicodim pe care, pentru a fi mai ușor de parcurs, am împărțit-o în două: 1) Opera scrisă a Sfântului Nicodim Aghioritul și 2) Creații în domeniul imnografiei și al slujbelor bisericești.

1. Opera scrisă a Sfântului Nicodim Aghioritul

1. În anul 1782 apare la Veneția prima ediție a *Filocaliei*, în două volume. Sfântul Nicodim a primit textul Filocaliei de la Sfântul Macarie al Corintului, care i l-a încredințat să-l revizuiască pentru a-l face bun de tipar. Sfântul Nicodim nu numai că a revizuit textul Filocaliei, dar a alcătuit și un studiu introductiv pentru întreaga operă, precum și

introduceri biografice la fiecare dintre autorii scrierilor incluse în Filocalie.

2. În anul 1783 a apărut la Veneția cartea *Everghetinos*. Cartea aceasta, care este de fapt, ca și *Filocalia*, o colecție cuprinzând învățături din Sfinții Părinți precum și întâmplări din viața unor sfinți, a fost alcătuită pentru prima dată de un monah cu numele de Pavel, ctitor al mănăstirii Maicii Domnului Binefăcătoarea, de unde și numele «Everghetinos» dat acestei colecții. Prima ediție din 1783 a fost urmată de a doua, la Constantinopol, în anul 1861, și apoi de o alta la Atena în 1900-1901, iar ultima ediție a fost cea din Atena în patru volume, începând cu 1959, sub îngrijirea ieromonahului Victor Matei, starețul unei mănăstiri aproape de Atena care a editat și multe alte cărți patristice.

Cartea *Everghetinos* a fost înmânată lui Nicodim Aghioritul de către Macarie din Corint cu ocazia vizitei sale la Athos, pe la 1777. Nicodim a corectat cartea de unele erori, ținând seama de manuscrisele corecte găsite în mănăstirea Cutlumuș, și i-a scris și o prefață, în care lăuda pe Sfinții Părinți care au luptat împotriva ispitelor, s-au curățit și s-au luminat prin harul dumnezeiesc.

3. În anul 1790 la Veneția se publică: *Lucrări aflate ale Cuviosului și de-Dumnezeu-purtătorului Părintelui nostru Simeon Teologul cel Nou.*

Scrierile Sfântului Simeon din ediția aceasta sunt împărțite în două grupe: prima grupă cuprinde cuvântările sale, iar a doua cuprinde opera sa poetică. Ediția făcută de Sfântul Nicodim își păstrează valoarea ei, fiind utilă mai ales credincioșilor simpli, calitate pe care, de altfel, Sfântul Nicodim a urmărit-o în scopul zidirii duhovnicești a poporului drept-

credincios, care era, mai ales în epoca sa, necunoscător al învățăturilor Bisericii privitoare la viața duhovnicească.

4. În anul 1794 a apărut la Veneția *Cartea foarte folositoare pentru suflet*, împărțită în trei părți, dintre care cea dintâi cuprinde învățătura scurtă și practică pentru duhovnici, adică în ce fel să facă o spovedanie rodnică. Partea a doua conține *canoanele Sfântului Ioan Postitorul*, explicate corect împreună cu alte (învățături) necesare. Partea a treia constă din *sfaturi bine scrise* și scurte *către penitent*, adică în ce mod se cuvine să se spovedească etc.

5. În anul 1796 s-a tipărit la Veneția în prima ediție cartea intitulată: *Cunună Pururea Fecioarei* sau *Noul Theotocarion*. O asemenea carte exista deja editată de monahul Agapios din Creta. Sfântul Nicodim, însă, luând ca bază de plecare cartea lui Agapios și completând-o cu alte culegeri din bibliotecile Sfântului Munte, a realizat această carte ca o operă completă, cuprinzând canoanele pentru Maica Domnului ale celor opt glasuri ale Octoihului și distribuite pentru fiecare din cele șapte zile ale săptămânii.

6. Tot în anul 1796 și tot la Veneția a apărut, de asemenea în prima ediție, și lucrarea intitulată : *Cartea foarte folositoare de suflet, care se numește Războiul nevăzut*. Cartea aceasta a avut, poate, cea mai mare circulație dintre toate cărțile Sfântului Nicodim. De la prima ediție (1796) până la ultima apărută în 1965 la Volos au fost tipărite foarte multe ediții, în limba greacă și în diferite alte limbi.

Cartea *Războiul nevăzut* constituie un «manual de viață spirituală (duhovnicească)». Este redactată metodic și sistematic și se adresează deopotrivă celor începători în viața duhovnicească, precum și celor avansați, pentru că prezintă îndrumări pentru ambele niveluri de viață spirituală. O altă calitate a acestei scrieri este faptul că împletește foarte armoni-

os temele practice cu cele teoretice din viața duhovnicească, făcând pe cititor să se ridice de la probleme de fiecare zi la analiza experiențelor duhovnicești și să ajungă la o edificare spirituală concretă. O adevărată îmbogățire de valoare a cărții o constituie notele, care uneori cuprind fragmente de texte patristice, exprimând, în general, păreri ale Sfinților Părinți asupra problemelor dezbătute, iar alteori explicații și tâlcuiri ale Sfântului Nicodim, tot în spiritul patristic și tot cu privire la problemele în discuție.

Putem deci afirma pe drept cuvânt că această scriere, în forma în care a ieșit din mâna Sfântului Nicodim, își îndeplinește întocmai scopul de a învăța și a conduce pe omul credincios către «desăvârșirea creștinească», temă pe care o tratează autorul imediat după prolog.

7. În anul 1800 a apărut în primă ediție, la Leipzig, colecția de canoane a Bisericii Ortodoxe, numită pe scurt *Pidalionul*. Este una dintre cele mai însemnate cărți ale Sfântului Nicodim. Titlul ei complet este următorul: *Cârma corabiei duhovnicești celei una, sfântă, sobornicească și apostolică Biserică a ortodocșilor, adică toate sfintele canoane ale sfinților și întru toți lăudaților Apostoli, ale sfintelor Sinoade ecumenice și locale și ale Sfinților Părinți.*

Tipărirea cărții a pricinuit autorului ei principal o mare supărare, din cauza unor adaosuri la comentariile sale la textul canoanelor, făcută de supraveghetorul tipăriturii, Arhimandritul Teodorit, care viețuia tot la Athos. Era născut la Ioanina, iar în epoca respectivă avea renume de cărturar, dar avea idei diferite de ale Sfântului Nicodim referitoare la problema parastaselor, la îngenuncherea de duminică și altele. Aflându-se la Leipzig, unde fusese delegat de Sfântul Nicodim să supravegheze tipărirea *Pidalionului*, a profitat de ocazie și a introdus părerile sale personale, care vizau 18 lo-

curi din *Pidalion*, și anume coloanele: 96, 104, 141, 167, 183, 184, 203, 204, 212, 300, 383, 399, 449, 502, 504, 533, 548, 549. Pe unele din ele se bazează și acum partizanii calendarului neîndreptat (stiliștii), atât în Grecia cât și în România. Patriarhul Constantinopolului Neofit al VII-lea, care a fost coleg cu Sfântul Nicodim Aghioritul, la doi ani după apariția *Pidalionului* a scris o scrisoare în care denunță locurile falsificate de Teodorit și recomandă să fie acoperite ca să nu tulbure pe credincioși prin învățături care sunt opuse canoanelor sinoadelor ecumenice și locale și tradițiilor Bisericii lui Hristos.

8. Tot în anul 1800 a apărut la Veneția, în prima ediție, *Cartea cu adevărat de mult folos sufletesc, care se numește Exerciții spirituale* etc. A doua ediție s-a tipărit la Atena în 1809 și a treia la Volos în 1957.

Cartea aceasta îmbină foarte bine teologia, adică învățătura de credință ortodoxă despre Dumnezeu, despre om, despre lume, despre căderea omului și opera mântuitoare a lui Hristos, cu viața duhovnicească, adică cu strădaniile pentru curățirea de patimi, pentru iluminare prin harul lui Dumnezeu și, în sfârșit, pentru desăvârșirea în viața creștină, pentru mântuire.

Este în ea o învățătură foarte bogată, plină de referințe la Sfinții Părinți și scriitori bisericești, la teologi și la marii învățători ai vieții duhovnicești și ai luptei pentru desăvârșirea omului, după voia lui Dumnezeu.

9. În anul 1801 a apărut la Viena ori Veneția cartea intitulată *Manual de sfaturi pentru păzirea celor cinci simțuri* etc. A doua ediție va apare la Atena în anul 1885 sub îngrijirea călugărului atonit Sofronie Kehaghioglou din Redestos, care a adăugat un prolog propriu la textul cărții și a înlocuit persoana arhiereului căruia Sfântul Nicodim i-a adresat car-

tea cu persoana cititorului. A treia ediţie, îngrijită de Ant. Halas, a apărut la Constantinopol în 1927; editorul a scris o introducere sub titlul «Profeţii şi reformatorii», punând şi pe Nicodim în rândul marilor reformatori ai omenirii. O ediţie nouă a apărut la Volos, tipărită de S. Schinas, pe care C. Papoulidis o consideră ca a treia, ignorând-o pe cea de la Constantinopol din 1927.

Cartea aceasta a fost tradusă şi în româneşte de către arhimandritul Dometian şi s-a tipărit la mănăstirea Neamţ în 1826, sub titlul: *Nicodim de la Athos. Pentru păzirea celor cinci simţuri*.

Cartea îl arată pe Sfântul Nicodim ca pe un trăitor al vieţii spirituale, dăruit de Dumnezeu cu o capacitate intelectuală excepţională şi îndeosebi cu o memorie uimitoare, un om cu o pregătire teologică şi culturală foarte bogată, un gânditor care cugetă adânc şi cu preocupări foarte înălţătoare şi care, în acelaşi timp, se exprimă clar şi pe înţelesul tuturor.

Dat fiind că această carte este caracteristică pentru trăirea şi concepţia de viaţă a Sfântului Nicodim, socotim că este util să redăm pe scurt conţinutul ei.

Ea cuprinde o introducere care se referă mai mult la înălţimea arhieriei şi la calităţile duhovniceşti excepţionale pe care trebuie să le aibă un adevărat arhiereu.

În *Cap. I* se arată care sunt caracteristicile specifice ale minţii şi trupului. Autorul face un fel de antropologie creştină şi susţine că Sfânta Scriptură şi Creaţia îl înalţă pe om către Dumnezeu. Dacă nu se întâmplă aşa, atunci înseamnă că omul este rău şi în dezacord cu natura şi cu chemarea sa originară.

Cap. II se ocupă în chip special cu vorbirea despre minte. Totuşi mintea s-a întunecat, zice Sfântul Nicodim, la căderea lui Adam. Se arată în continuare cauza venirii lui

Hristos și care este plăcerea naturală a minții și cea nenaturală.

Cap. III se ocupă cu paza văzului (importanța văzului și ochilor pentru viața duhovnicească) și cu ce se întâmplă, în general, când omul nu este atent și lasă ochii să vadă orice lucru păcătos, care deschide pofta păcatului. Apoi dă unele sfaturi prin care omul scapă din situații grele în care poate ajunge dacă nu poartă grija cuvenită asupra văzului său.

Cap. IV, *Cap. V* și *Cap. VI* vorbesc despre paza auzului, despre paza gustului sau a gurii.

Cap. VII vorbește despre paza simțului pipăitului. Aici insistă asupra problemei îmbrăcămintei fețelor bisericești, mai ales a arhiereilor care purtau îmbrăcăminte luxoasă, și se referă la problema luxului în general în viața oamenilor Bisericii, lux care nu zidește pe nimeni.

Cap. VIII se ocupă cu paza tuturor simțurilor, în general. (Omul trebuie să-și păzească simțurile, pentru că simțurile sunt poarta păcatului și prin ele lucrează diavolul).

Cap. IX vorbește despre paza închipuirii (a imaginației sau fanteziei).

Cap. X se ocupă cu paza minții și a inimii. Aici tratează importanța inimii pentru viața duhovnicească și explică în ce fel rugăciunea minții coboară în inima omului.

Cap. XI arată care sunt plăcerile duhovnicești ale minții. Capitolul acesta, care constituie partea teologică a scrierii, se referă amănunțit la tema care-l privește pe omul duhovnicesc în Hristos: dragostea lui Dumnezeu, dumnezeiasca Iconomie și, în general, desăvârșirea în Hristos, pe care o dobândește prin folosirea corectă a minții și a inimii potrivit poruncilor Evangheliei.

Cap. XII tratează despre plăcerile duhovniceşti sau satisfacţiile spirituale care întăresc pe cel ce luptă pentru paza simţurilor şi care îl însoţesc şi în viaţa veşnică.

La sfârşitul cărţii sunt adăugate unele capitole scurte, precum:

Despre inimă (care este schema inimii din punct de vedere anatomic);

Despre minunea dispariţiei (eclipsei) soarelui în timpul răstignirii lui Hristos;

Evanghelia de la Vecernia din ziua Sfintelor Paşti (a doua înviere), transcrisă în metru iambic (inexistentă în ediţia de la Neamţ, 1826);

Apologia la textul din cartea *Războiul nevăzut* referitor la Maica Domnului;

Exemplarul din ediţia din 1969, pe care l-am folosit, cuprinde în plus slujba completă şi sinaxarul Sfântului Nicodim, compuse de renumitul neoimnograf contemporan Gherasim Atonitul din schitul Sfânta Ana cea Mică.

Acum, înainte de a prezenta părerile sau aprecierile altora cu privire la această lucrare, credem că se cuvine să-l lăsăm pe Sfântul Nicodim însuşi să ne vorbească despre cartea sa: «După cele spuse, acum, în această ultimă notă, pun şi eu concluzia mea despre întreg acest manual sfătuitor, zicând: mult s-au străduit liceele lui Aristotel, academiile lui Platon, stoicii lui Hrisip, grădinile lui Epicur şi Mitrodor şi şcolile lui Socrate şi Murator şi într-un cuvânt toate muzeele filosofilor moralişti, atât ale celor vechi, cât şi ale celor mai noi, cu scopul de a găsi în ce constă fericirea. Dar n-au putut-o afla pentru că unii au pus temelia fericirii în bunurile exterioare şi aşa-zise ale norocului, care sunt bogăţia, rangurile şi slava lumii, alţii în bunurile materiale, legate de plăcerile care vin din simţuri, sănătatea corpului, viaţa fără efort şi

altele; alții, în sfârșit, au spus că fericirea constă în cunoașterea prezenței lui Dumnezeu, a nemuririi sufletului și în alte lucruri superioare. Dar toți au fost departe de adevăr pentru că, dacă fericirea se găsește, după cei dintâi, în bunurile legate de noroc, atunci fericirea aceasta nu este adevărată, ci mincinoasă și nu rămâne pentru totdeauna, ci fuge și este trecătoare, ca și bunurile acelea pe care este întemeiată. Iar dacă, pentru cei de-al doilea, fericirea se găsește în bunurile care plac corpului, fericirea aceasta nu este rațională, ci nerațională și animală, ca și bunurile legate de corp, care sunt aceleași ca la animale. Și dacă, în sfârșit, fericirea se află numai în cunoașterea lucrurilor dumnezeiești, nici fericirea aceasta nu este conform Sfintei Evanghelii, creștinească și intimă, ci este o fericire filosofică și externă.

Dar *Cartea sfătuitorului*, prin cele pe care le învață, prezintă și legiferează o fericire adevărată, spirituală, evanghelică și pentru totdeauna; legiferează adevărata fericire pentru că învață mintea să se întoarcă de la bunurile materiale și trecătoare, să se lipească de cele netrecătoare și să dorească bunurile adevărate și permanente; legiferează fericirea spirituală pentru că învață mintea să înlăture plăcerile simțuale și să se întoarcă la plăcerile spirituale, care sunt asemenea naturii omenești; legiferează fericirea evanghelică și creștinească pentru că învață mintea nu numai să vadă lucrurile dumnezeiești, ci să practice virtuțile; nici să nu cerceteze numai cele referitoare la Dumnezeu, ci să iubească din toată inima pe Dumnezeu și prin dragoste să păstreze poruncile Sale și să imite desăvârșirile Sale. Pentru că, după Apostol, agonisirea de cunoștințe îl face pe om mândru, în schimb dragostea îl zidește; cea dintâi are rădăcinile ei în natură, iar cea din urmă este întemeiată pe credință; cea dintâi este cunoaștere subtilă, deci nesigură, iar cea din urmă este experi-

ență, gustare, trăire și pentru aceasta sigură; cea dintâi este specificul filosofilor, iar cea din urmă al creștinilor și al celor ce au experiența credinței; sau, mai bine zis, pe acelea le au filosofii, dar pe acestea nu pot să le aibă. În sfârșit, *Sfătuitorul* legiferează fericirea permanentă pentru că fericirea care este adevărată, rațională, evanghelică este prin urmare și permanentă, întrucât fericirea aceasta nu e lipsită de plăcere, care după Aristotel este prima însușire a fericirii, nici nu rămâne fără bucurie și veselie, pentru că, chiar dacă cel care este legat de această fericire are mari dureri și necazuri, nu este împiedicat de a participa la înaltele rezultate ale fericirii; și, în sfârșit, pentru că omul acela nu este lipsit de fericire nici în timpul morții, iar mai ales după moarte va participa mai deplin și mai desăvârșit la fericire în viața cerească».

Episcopul Hierotheos, primind această carte, zice în a doua scrisoare a sa către Sfântul Nicodim: «Ești fericit, frate, tu care în liniște meditezi asemenea lucruri. Dar și eu sunt nițel fericit pentru că te am pe tine ca prieten și rudă».

O astfel de fericire am putea spune că gustă și astăzi orice cititor al acestei cărți; pentru că ea folosește nu numai arhiereilor, pe care i-a avut în vedere Sfântul Nicodim când a scris-o, ci oricărui creștin doritor de o viață duhovnicească adevărată și de progres în virtute și curăție.

10. În anul 1803 apare la Veneția cartea *Culegere nouă*, care se publică în a doua ediție în 1863, la Constantinopol, iar în 1974 în a treia ediție, la Atena.

Cartea este o culegere de sinaxare sau vieți prescurtate de sfinți, și anume de 50 de sfinți, mai vechi și mai noi, începând din primul secol al Bisericii până în secolul XVII. Este o carte de mare folos pentru credincioși, pentru că, printr-o atmosferă calmă și plină de căldură duhovnicească, Sfântul Nicodim reușește să redea viețile unora dintre sfinții Biseri-

cii, ale căror sinaxare, scrise de diferiți Părinți și scriitori bisericești, rămâneau necunoscute pentru marea masă a credincioșilor, întrucât se găseau numai în anumite manuscrise sau colecții foarte rare și greu de găsit.

11. În anul 1803 apare în prima ediție la Veneția cartea *Hristoitia – Cartea bunei cuviințe sau a bunelor moravuri.*

12. În anul 1806 apare în prima ediție la Veneția cartea numită: *Tâlcuire la cele șapte epistole sobornicești ale sfinților și prea lăudaților apostoli Iacob, Petru, Ioan și Iuda.*

O lucrare conținând interpretarea Epistolelor sobornicești exista deja la Athos, alcătuită de înțeleptul Mitrofan de la Mănăstirea Dionisiou. Sfântul Nicodim însă a luat materialul lui Mitrofan, pe care l-a combinat cu interpretările lui Teofilact al Bulgariei (Teofilact de Ohrida) și cu alte materiale exegetice luate de la diferiți Sfinți Părinți, și le-a expus pe toate la un loc, adăugând de asemenea și observațiile sale personale și ajungând astfel să ne dea o tâlcuire a celor șapte Epistole sobornicești cât mai completă și cât mai pe înțelesul tuturor.

13. În anul 1816 a apărut la Veneția, în prima ediție, *Cartea lui Varsanufie* sau *Carte foarte folositoare de suflet, care conține răspunsul la diferite întrebări puse către prea fericiții părinții noștri Varsanufie și Ioan.*

Din cauza nivelului duhovnicesc atât de înalt, *Cartea lui Varsanufie* nu a avut vreodată și nici nu va putea avea o prea largă circulație în marea masă a credincioșilor. Înainte de a fi editată de Sfântul Nicodim, culegerea de răspunsuri circula printre călugări în formă de manuscrise, care, cu trecerea timpului, s-au împuținat aproape până la dispariție, încât ajunsese o carte foarte rară chiar și pentru monahi. Atunci, la îndemnul confraților săi de călugărie, Monahul Anania și Ieromonahii Ciprian și Eftimie, luând un manus-

cris din biblioteca Marii Lavre, Sfântul Nicodim l-a corectat și l-a tipărit, adăugând și o expunere a vieții Sfinților Varsanufie și Ioan, după informațiile pe care le-a scos din răspunsurile date de ei în numita culegere, iar la sfârșit a adăugat și o tablă de materii amănunțită.

14. În anul 1819 apare în trei volume, la Viena, prima ediție a operei de exegeză la Epistolele Pauline, intitulată: *Tâlcuire la cele patrusprezece Epistole ale Sfântului Apostol Pavel*. În forma sa originală, această mare lucrare a fost scrisă de către arhiepiscopul Teofilact al Bulgariei. Însă Sfântul Nicodim a corectat-o, a transpus-o într-o limbă mai simplă și a îmbogățit-o prin nenumărate note, după obiceiul său. În urma intervenției Sfântului Nicodim, opera lui Teofilact a devenit o lucrare foarte mare, care oferă posibilitatea de adâncire a gândirii teologice a Sfântului Apostol Pavel, care de multe ori este dificilă și nu se înțelege fără explicațiile necesare. De asemenea, din cele spuse în această operă credinciosul poate să înțeleagă mai bine sfaturile duhovnicești pe care le dă de multe ori Sfântul Apostol Pavel destinatarilor epistolelor sale și prin ei întregii Biserici. Notele explicative care însoțesc lucrarea constituie aproape jumătate din întreaga carte.

15. *Grădina harurilor* este o altă carte a Sfântului Nicodim, apărută în prima ediție la Veneția în 1819. În ea se explică cele nouă ode sau cântări numite ale lui Moise, din Vechiul Testament, care se citesc sau se cântă combinat cu canoanele la Utrenie, în timpul Postului Mare.

16. Cartea numită *Mărturisire de credință* a Sfântului Nicodim apare tot în 1819 și tot la Veneția. Cartea dezvoltă următoarele teme: *Despre colive, Despre parastase, Despre privilegiul zilei de Duminică, Domnul nostru a lucrat meseria de tâmplar, Despre istoria magilor, Despre Taina Sfintei*

Euharistii. Sfântul Nicodim a scris această carte pentru a răspunde la acuzațiile care i s-au adus că a susținut păreri greșite, păreri care constituiau abateri de la credința ortodoxă. Ea este un fel de apologie sau o mărturisire de credință, prin care a arătat dușmanilor săi credința sa curat ortodoxă.

17. Între anii 1819-1821 a apărut la Constantinopol, în două volume, opera intitulată: *Tâlcuire la cei o sută cincizeci de Psalmi ai proorocului și regelui David*.

Lucrarea aparține la origine lui Eutimios Zigabenos, însă Sfântul Nicodim a tradus-o într-o limbă mai simplă, pe înțelesul poporului, după ce a corectat manuscrisul lui Eutimios Zigabenos și l-a întregit cu păreri și cu comentarii după diferiți Sfinți Părinți, cum sunt: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Teodoret al Cyrului și chiar Nikita, episcopul de Seres, care a trăit înainte de Eutimios Zigabenos (deci înainte de secolul XII). La acestea a adăugat nenumăratele sale note explicative și comentarii.

18. În anul 1836 apare la Veneția în prima ediție așa-numita *Eortodromion sau calendar*.

Este o carte cu conținut direct liturgic și care cuprinde comentariile canoanelor de la praznicele împărătești și sărbătorile Maicii Domnului din cursul anului bisericesc. Este o operă foarte bogată și prin traducerea făcută de Sfântul Nicodim se oferă credincioșilor posibilitatea de a cunoaște și de a-și însuși învățăturile înalte și teologhisirile adânci pe care le conțin aceste canoane din cultul Bisericii noastre ortodoxe.

19. În anul 1844, apare la Constantinopol, în prima ediție, cartea intitulată: *Scara cea nouă, adică tâlcuire la cele șaptezeci și cinci de trepte ale Octoihului, din diferiți scriitori bisericești.*

20. În anul 1833 se publică: *Introducerea Sfântului Nicodim la scrierile Sfântului Grigorie Palama – Prologul la scrierile celui între sfinți Părintelui nostru Grigorie Palama.*

La îndemnul lui Atanasie din Paros, Sfântul Nicodim a început să adune din diferite biblioteci scrierile Sfântului Grigorie Palama. Sfântul Nicodim avea o deosebită evlavie și o înaltă apreciere pentru însăși persoana Sfântului Grigorie Palama și pentru opera sa teologică.

Oricine citește prologul acesta rămâne uimit, constatând odată mai mult că Sfântul Nicodim cunoștea foarte bine literatura patristică în general și în special gândirea Sfinților Părinți, care merg pe linia teologiei mistice, teologie care începe de la Evanghelia Sfântului Ioan, continuă cu scrierile areopagitice, trece prin Marii Părinți ai Bisericii vechi (Părinții capadocieni și alții), ajunge la Sfântul Maxim Mărturisitorul și culminează în secolul XIV cu Sfântul Grigorie Palama.

Sfântul Nicodim nu numai că este bine informat asupra scrierilor Sfinților Părinți amintiți mai sus, dar este în stare să arate în ce constau elementele noi aduse de Sfântul Grigorie Palama în comparație cu alți Sfinți Părinți.

Referitor la scrierile Sfântului Grigorie Palama, Sfântul Nicodim spune că «acesta, mai mult ca oricine, este totdeauna creator al clarității...».

Ni se pare foarte interesantă informația pe care ne-o dă Sfântul Nicodim despre moaștele Sfântului Grigorie Palama, care, în afară de faptul că erau făcătoare de minuni, erau cel puțin până la vremea sa (sfârșitul secolului XVIII) neschimbate: «Trupul Sfântului Grigorie se arată până astăzi la Tesalonic bine mirositor și neschimbat, mai presus de legile naturii».

Dar, din păcate, ediția operelor Sfântului Grigorie Palama pregătită de Sfântul Nicodim nu s-a putut tipări, deoarece în tipografia din Viena, unde a fost trimis manuscrisul pentru tipărire s-au tipărit manifeste și alte documente care îndemnau la revoluție pe cei ce se aflau sub dominația otomană (proclamația lui Rigas, ș.a.), fapt pentru care împăratul Austriei a dat ordin să se desființeze tipografia respectivă. În această împrejurare nefericită s-au pierdut și scrierile Sfântului Grigorie Palama, lucru de care Sfântul Nicodim s-a întristat foarte mult, mai ales dat fiind faptul că el cunoștea mai bine ca oricine valoarea operelor palamite.

21. În anul 1928 a apărut cartea Sfântului Meletie Mărturisitorul, care s-a nevoit în muntele Galision, intitulată *Abecedarul sau Paradisul*. Pomenim de ea pentru că este una dintre cărțile copiate de Sfântul Nicodim, la care el a adăugat o prefață proprie și unele note explicative la textul original, pe care l-a lăsat neschimbat.

22. Tot de numele Sfântului Nicodim este legată și cartea intitulată: *Carte de mult folos sufletesc despre necontenita împărtășire cu Prea Curatele Taine ale lui Hristos.*

2. Creații în domeniul imnografiei și al slujbelor bisericești

a) Creații personale în care intră slujbele noi la diferiți sfinți, alcătuite de el:

1. *Slujbă și cuvânt de laudă în cinstea sfinților părinți care au viețuit și s-au distins pentru viața lor sfântă la Sfântul Munte*, publicată în prima ediție la Hermopolis în

1847 şi retipărită la Atena în 1869 şi din nou la Atena în 1897.

2. *Un alt canon Paraclitic (de mângâiere), 24 icoase şi traducerea cuvântului de laudă în cinstea Sfântului Marelui Mucenic Gheorghe de către Andrei Criteanul*, în manuscris.

3. *Canon pentru slujba Sfântului Apostol Andrei cel întâi chemat*, în manuscris.

4. *Canon la cei doisprezece Apostoli, care de la prima odă la a şasea cuprinde tâlcuiri referitoare la numele fiecăruia dintre aceştia, iar de la oda a şasea până la a noua arată unde a predicat fiecare (apostol) şi care i-a fost sfârşitul.* Canonul a fost editat într-o carte numită *Grădina duhovnicească* editată la Constantinopol 1863, p. 162, după o ediție mai veche, în volumul I din *Comentariile la cele patrusprezece epistole ale Sfântului Apostol Pavel.* Ieromonahul Chiril, pe lângă canonul acesta consacrat Sfinților Apostoli, pomeneşte de 24 icoase tot în cinstea Sfinților Apostoli. Dar şi Sfântul Nicodim, într-o notă la Sinaxarul său, ne informează el însuşi că a compus 24 de icoase în cinstea Sfinților Apostoli Petru şi Pavel şi nu menționează nimic la ziua de 30 iunie, când se prăznuieşte soborul tuturor celor 12 Apostoli.

5. *Icoase, canoane, tropare şi cuvânt de laudă la Sfinții Arhangheli;*

6. *Slujba pentru Ioan Vatatzis* (4 noiembrie);

7. *Slujba Sfântului Veniamin, diaconul care a suferit martiriul în Persia* (13 octombrie);

8. *Icoase la Sfântul Gheorghe;*

9. *Canon la prăznuirea Sfântului Gheorghe inspirat din canonul «Ziua Învierii»;*

10. *Slujba şi cuvânt de laudă la aducerea rămăşițelor trupeşti ale Sfântului Gheorghe*; S. Evstratiadis spune că

slujba aceasta s-a publicat la Atena fără indicarea anului apariţiei. Tot el vorbeşte despre existenţa celor două canoane în cinstea Sfântului Gheorghe dintre care unul este panegiric şi alt canon *paraclitic*, amintit şi de Sfântul Nicodim. Ambele canoane se află la Kareya (Sfântul Munte). Unul din ele împreună cu 24 de icoase s-a publicat la Atena în anul 1912. Dar în codicele nr. 39 al schitului Iosafeon (p. 153, 177, 219 şi 291) există *4 canoane paraclitice consacrate tot Sfântului Gheorghe de către Sfântul Nicodim.*

11. *Două canoane la Icoana Maicii Domnului cea numită «Grabnic ascultătoarea» de la Mănăstirea Dohiarion;*

Al sfintei mănăstiri Dohiarion canon paraclitic cuprinzând de asemenea şi minunile, care se cântă înaintea Sfintei icoanei a Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu «cea grabnic ascultătoare»;

În biblioteca Academiei din Bucureşti există următoarele manuscrise ale lui Nicodim: *Al sfintei mănăstiri Dohiariu Canon paraclitic cuprinzând de asemenea şi minunile, ce se cântă înaintea sfintei icoane «cea grabnic ascultătoare» a Doamnei noastre Născătoare de Dumnezeu, alcătuită de monahul şi dascălul Nicodim din Naxos.* De asemenea şi *Cele douăzeci şi patru icoase la dumnezeieştii arhangheli revăzute şi mai pe urmă îndreptate cu mâna sârguitoare şi cu pana înţeleaptă a celui mai bun dintre dascăli şi vrednic de pomenire părinte chir Nicodim din Naxos.*

12. *Şase canoane ale Sfântului Dimitrie izvorâtorul de mir* (26 octombrie);

13. *Canon pe opt glasuri la Intrarea Maicii Domnului în Biserică* (21 noiembrie);

14. *Rugăciuni de umilinţă în ordinea alfabetică în formă de icoase către Domnul nostru Iisus Hristos, începând de*

la crearea lumii și până la a doua venire a Domnului, cuprinzând în ordine: slăvire, mulțumire, mărturisire și cerere;

15. *Slujba Sfintei Theodosia din Constantinopol* (29 mai), Atena 1933;

Slujba comună la cele două Sfinte Theodosia, una din Tikos (29 mai) și alta din Constantinopol – slujbe făcute pentru biserica parohială de atunci din Naxos (locul natal al Sfântului Nicodim), care are hramul celor două sfinte;

16. *Slujba noului martir Theodor de la Bizanț* (Constantinopol), (17 februarie) care a suferit martiriul în insula Mitilene în anul 1795; este o slujbă deplină, alcătuită din stihuri la vecernia mică și vecernia mare cu litie, stihuri la utrenie cu indicarea Evangheliei de citit și cuprinzând un canon complet cu sinaxar, Exapostilaria, stihiri la Laude și la Slavă, precum și mărimuri, care la greci se cântă la Axion.

17. *Slujba Sfântului Teofil, izvorâtorul de mir* (8 iulie);

18. *Slujba comună la cei doi sfinți Terapon* (preotul Terapon – 27 mai și episcopul din Cipru – 14 mai);

19. *Slujba cuviosului Teonas* (4 aprilie);

20. *Slujba la cei trei cuvioși martiri Iacov, Iacov și Dionisie, care s-au nevoit în Etolia* (1 noiembrie);

21. *Slujba Sfântului Ierotei, primul episcop al Atenei*, (pomenit la 4 octombrie);

22. *Canon la Sfinții trei Ierahi: Vasile, Grigore și Ioan* (31 ianuarie), inedit altul decât cel folosit astăzi în Mineiul pe ianuarie, la slujba Sfinților Trei Ierarhi;

23. *Două canoane la Sfântul Evanghelist Ioan*, Lipsca (Leipzig) 1799;

24. *Slujba Sfântului Noul martir Constantin din insula Hydra* (14 noiembrie), care a pătimit la 1800;

25. *Slujba Sfântului Marcu Eugenicul* (19 ianuarie), care a cunoscut cel puțin patru sau cinci ediții;

26. *Slujba la toți martirii noi care au suferit mucenicia după căderea Constantinopolului*;

27. *Slujba la aducerea moaştelor Sfântului Nicolae* (22 mai), Veneția 1819, retipărită la 1851;

28. *24 icoase (acatiste) şi canon paraclitic la Sfinții Apostoli Petru şi Pavel* (29 iunie), Atena 1921, retipărită tot aici la 1925;

29. *Slujba Sfântului Polidor* (3 septembrie); este slujba completă cu vecernia mică şi mare, cu Litia şi canon cu Sinaxar la Utrenie. S-a tipărit în patru ediții.

30. *Patru canoane la Maica Domnului «Portaitisa» de la Mănăstirea Iviron (Sfântul Munte)*; trei dintre ele au fost publicate în anul 1907 la Ierusalim. S. Evstratiadis spune că s-au tipărit împreună cu alte cinci canoane tot consacrate icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la Mănăstirea Iviron.

31. *Slujba la aflarea mâinii drepte a Sfântului Ioan Botezătorul*;

32. *Canon paraclitic la Sfinții Ioan Botezătorul, Nicolae şi Evstratie*;

33. *24 icoase (acatiste) la cuviosul Simon izvorâtor de mir, din Mănăstirea Simonos Petras (Sfântul Munte), 28 decembrie*;

34. *Slujba Sfântului Simeon Noul Teolog* (12 martie); există o ediție critică publicată de Arhimandritul Simeon Kutas.

35. *Slujba Sfântului şi Slăvitului Marelui mucenic Fanourie* (27 august), Atena 1909;

36. *Canon paraclitic la Sfântul Haralambie* (10 februarie), Atena 1840;

37. *Canon paraclitic la Sfântul Ioan Hrisostom*; canonul acesta este compus pentru a servi la praznicul Mănăstirii

Sfântului Ioan Hrisostom din Naxos unde s-a călugărit şi mama Sfântului Nicodim. A fost editat de mitropolitul de Mitimnis Iacov Moliaros la Atena, în anul 1960.

b) Opera de completare sau de revizuire a slujbelor mai vechi compuse de alţii:

1. *Slujba Sfântului Atanasie cel Mare* (2 mai). *Slujba sfinţilor Atanasie şi Chiril*;
2. *Slujba Sfântului Anania* (nepublicată);
3. *Slujba Sfintei Anastasia dătătoare de vindecare* (22 decembrie);
4. *Slujba Sfântului Antipa* (11 aprilie);
5. *Slujba Sfântului Artemie* (20 octombrie);
6. *Slujba, Sinaxarul şi cuvânt de laudă la Sfântul Visarion, episcopul Larisei* (15 septembrie);
7. *Slujba Sfântului Dionisie Areopagitul* (3 octombrie);
8. *Slujba Sfântului Ieromartir Elefterie* (15 decembrie);
9. *Enhiridionul care cuprinde stihirile prohodului, şi canonul din Vinerea mare (epitatie), care sunt tipărite în cartea Triodului şi s-au corectat cu grijă de Sfântul Nicodim şi canonul Învierii din luminata zi a Sfintelor Paşti*, Constantinopol, Tipografia Patriarhiei 1800;
10. *Slujba Sfântului prooroc Ilie* (20 iulie) la care Sfântul Nicodim ne spune însuşi că a compus 15 tropare (stihiri) dintre care 5 la Vecernie, celelalte la Utrenie, toate fiind tipărite în *Sinaxaristis*, vol. II, p. 366-367.
11. *Slujba Sfântului Taleleu* (22 mai), editată la Mesologhion 1878; întrucât Sfântul Taleleu se sărbătorea şi în insula Naxos, unde se născuse Sfântul Nicodim şi unde Sfântul Taleleu făcea multe minuni, el i-a completat slujba făcându-i şi un canon paraclitic.

12. *Slujba Sfântului Iacov, fratele Domnului* (Duminica după Nașterea Domnului), tipărită la Veneția, 1806, prin grija arhiereului Ierotei de Ioanina;

13. *Slujba Sfântului Iosif imnograful* (3 aprilie) nepublicată;

14. *Slujba Sfântului Ciprian, episcopul Cartaginei* (2 octombrie), (tropare și un al doilea canon), inedită;

15. *Slujba Sfintei Kyriaki* (7 iulie), un canon nou, tropare și un cuvânt de laudă, făcute pentru a servi la slujbele din metocul din Naxos, cu hramul Sfintei Kyriaki, inedite;

16. *Slujba Sfântului Chiril al Alexandriei* (9 iunie), tipărită în *Sinaxaristis*, vol. II, p. 359-363; dintre cele 35 tropare (stihiri) ale slujbei, numai șapte sunt vechi, restul fiind opera Sfântului Nicodim.

17. *Slujba Sfântului Arhidiacon Lavrentie* (Laurențiu), (10 august), tropare și al doilea canon;

18. *Completare și al doilea canon la slujba Sfântului Meletie Mărturisitorul* (19 ianuarie), publicată la sfârșitul cărții *Abecedarul* a Sfântului Meletie Mărturisitorul, Tesalonic, 1923, p. 617;

19. *Completare și diortosire la slujba Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului* (11 august); e cunoscut rolul pe care l-a avut acest sfânt patriarh în reorganizarea Bisericii Românești la începutul secolului al XVI-lea; după moartea și canonizarea lui ca sfânt, capul i-a fost adus de domnitorul Neagoe Basarab și depus în biserica mănăstirii zidită de acesta la Curtea de Argeș. Sfântul Nicodim ne spune că el a completat și diortosit slujba mai veche a Sfântului Nifon la îndemnul iubitorului de Dumnezeu Kir Iosif, episcopul Argeșului. Slujba a găsit-o la Mănăstirea Dionisiou în Athos (unde se păstrează astăzi moaștele Sfântului Nifon).

20. *Completarea și un canon la slujba Sfântului Partenie*, episcopul de Lampsac (sărbătorit la 7 februarie);

21. *Completare la slujba Sfintei mucenițe Paraskeva* (sărbătorită la 20 iulie), tipărită la mănăstirea Sinaia în 1877 și retipărită la Atena în 1911 și 1915

22. *Completare la canonul pe opt glasuri în cinstea icoanei făcătoare de minuni din Mănăstirea Iviron, așa-numita «Portaitisa»*; rămasă probabil inedită;

23. *Diortosire la slujba și la istorisirea minunilor sfintei icoane făcătoare de minuni a Maicii Domnului din Mănăstirea Prousos*;

24. *Completare și al doilea canon la slujba Sfântului mucenic Sebastian* (sărbătorit la 18 decembrie);

25. *Completări la slujba Sfântului Trifon* (sărbătorit la 1 februarie); completarea constă în alcătuirea de noi tropare (stihiri), un nou canon la Utrenie, un Cuvânt de laudă, un alt canon paraclitic (de rugăciune), precum și o rugăciune de cerere, toate în cinstea capului Sfântului Trifon care - spune Sfântul Nicodim - se păstrează.

26. *Tropare (care lipseau) pentru slujba Sfântului Apostol Timotei* (sărbătorit la 22 ianuarie); e vorba de mai multe stihiri la Litie și la Utrenie, tipărite în *Sinaxaristis* I, p. 493-494.

27. Tropare (care lipseau) la slujba *Brâului Maicii Domnului* (sărbătorit la 21 august);

28. *Patru stihiri la Vecernie pentru slujba Sfinților Apostoli Petru și Pavel*, tipărite în *Sinaxaristis* ed. cit., II, p. 363;

29. *Cinci stihiri idiomele la Litie, pentru slujba praznicului zămislirii sfintei Ana* (9 decembrie), tipărite în *Sinaxaristis*, vol. I, pp. 494-495;

30. *Două stihiri și slava care se cântă la Vecernia din 16 august, când se sărbătorește aducerea din Edessa la Constantinopol a icoanei nefăcută de mână, a Domnului nostru Iisus Hristos*, tipărite în *Sinaxaristis*, pp. 367-368;

31. *Mărimuri (Megalinarii) la praznicul Cincizecimii*;

32. *Mărimuri la slujba Sfintei Hrisi* (13 octombrie);

33. *Tropare (Apolitikion) la slujba Izvorului Tămăduirii* (vineri după Paști);

34. *Rugăciune către Sfântul Trifon*, încadrată în slujba actuală a Sfântului Trifon din Evhologhion;

35. *Rugăciune către Sfântul Modest*, Patriarhul Ierusalimului; aceeași din punct de vedere al destinației ei cu rugăciunea Sfântului Modest din Evhologhion, unde se spune că e alcătuită de Sfântul Nicodim;

36. *Rugăciune de mărturisire către Domnul Iisus Hristos și către toți sfinții*;

37. *Distihuri iambice*, în afară de stihuri în *Sinaxaristis*-ul său; însuși Sfântul Nicodim menționează că a compus 300 de distihuri în afară de cele pentru sfinții din *Sinaxaristis*-ul său, unde nu existau asemenea stihuri.

38. *Versuri de diferite măsuri și diferite dialecte, la începutul fiecăreia din cărțile sale*;

39. *Tot aici pot fi menționate câteva cuvinte cunoscute care au servit la nevoile liturgice și altele cu valoare literară*, ca de exemplu:

a) *Cuvânt panegiric la litania Icoanei Născătoarei de Dumnezeu de la Protatos*;

b) *Cuvânt de laudă către Sfântul Ioan Hrisostom, alcătuit la aducerea moaștelor lui la Constantinopol* (27 ianuarie);

c) *Traducerea Cuvântului de laudă al Sfântului Andrei Criteanul pentru marele mucenic Gheorghe*;

d) *Cuvântări funebre la diferite prilejuri*;

Unii dintre cercetătorii operei Sfântului Nicodim afirmă că au existat și alte cărți nu numai needitate, ci mai mult, total uitate, despre care nu avem însă informații.

Sfinte Prea Cuvioase Părinte Nicodim,
roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!

Notă asupra ediției

Transliterarea de față a cărții cu titlul *Carte sfătuitoare pentru păzirea celor cinci simțuri, a imaginației și a inimii* a fost realizată după textul apărut în anul 1826 la Mănăstirea Neamț sub traducerea arhimandritului Dometian, starețul Sfintelor Mănăstiri Neamț și Secu.

În cadrul acestei transliterări am ținut seama îndeosebi de o cât mai fidelă redare a textului printr-o terminologie, punctuație și frazare accesibile timpului actual. În parantezele pătrate sunt incluse intervențiile noastre pe text pentru a-i da cursivitate sau pentru a arăta opinia noastră față de un pasaj mai obscur. Când nu am putut găsi corespondent în limba actuală, am dat jos o însemnare. Însemnările notate cu cifre sunt ale Sfântului Nicodim, iar cele cu asterisc (*) sunt ale noastre. Le-am inclus în text din două motive:

1) din dorința de a-l face mai abordabil acolo unde era necesar, încercând însă a nu obosi cititorul prin multitudinea lor;

2) spre a da unele informații – pe scurt – asupra numelor proprii, a localităților sau a altor cuvinte.

Din păcate, la realizarea acestei lucrări nu am putut beneficia decât de textul apărut la Neamț. Celelalte reeditări nu fac decât să copie aproape cuvânt cu cuvânt ediția citată, ba chiar unele scot cu totul unele anexe pe care Sfântul Nicodim a crezut de cuviință să le includă.

O chestiune aparte au constituit-o pentru noi citatele scripturistice. După mai multe cercetări ne-am oprit la ediția

sinodală din anul 1914, ediţie folosită ca instrument de lucru în traducere de toţi marii noştri traducători, dintre care credem că este destul dacă-i cităm pe părinţii Dumitru Fecioru şi Dumitru Stăniloae.

Menţionăm că abrevierile scripturistice au fost preluate din *Noul Testament* publicat de Î.P.S. Bartolomeu Anania.

Către cititori

(Prefața ediției de la Neamț, 1826)

Primește cu iubirea și dragostea ta cea obișnuită, o, preaiubite cititorule, această carte cu adevărat sfătuitoare și sfințită a bărbaților celor prea încuviințați și aleși de Dumnezeu, unul alcătuind-o, iar altul (la a cărui cerere s-a alcătuit) ostenindu-se cu cheltuiala tipăririi în grecește. Iar alții, râvnind [să le urmeze] acelora, au tălmăcit-o și au tipărit-o în limba română spre folosul de obște; pe aceasta ți-o aduc ție, ca pe o felie, un colac sau o dulceață duhovnicească.

Te încredințez pe tine, iubite, că nu puțin te vei folosi dacă o vei citi adeseori, dar mai mult, dacă vei pune și în lucrare cele citite, pe cât îți va fi cu putință, fiindcă pe cel ce voiește să se mântuiască îl sfătuiește cum se cuvine să-și păzească cele cinci simțuri, prin care, ca prin niște ferestre, intră în inimă boldul păcatului care pricinuiește sufletului moartea cea veșnică. De aceea Proorocul Ieremia a zis: *S-a suit moartea prin ferestre* (Ir 9, 20), iar Cuvântătorul de Dumnezeu, Sfântul Grigorie, a spus tâlcuind cuvântul: „Și se păzește la a cincea zi (adică oaia ce se jertfește de Paști) [?]. Jertfa este curățitoare de simțuri, împrejurul cărora este războiul când primim înăuntru boldul păcatului. (în *Cuvânt la Paști*)" El numește simțurile căi lesnicioase spre răutate și intrări ale păcatului: „Să nu se suie moartea prin ferestrele noastre, că așa se numesc organele simțurilor". (*Cuvânt la Naștere*).

Iar pe lângă acestea, învață pe fiecare cum să-și păzească imaginația sa de chipurile și închipuirile cele pătimașe ale păcatului, cum să-și păzească mintea și inima de patimile și cugetele rele prin rugăciunea cea de gând și a inimii și care sunt îndulcirile cele duhovnicești și chiar ale minții. (*Cuvânt la [Sfântul] Grigorie de Nyssa*).

În scurt, cartea aceasta, mai mult decât altceva, este prea folositoare și prea dulce pentru suflet. Deci citește-o și folosindu-te, frate, roagă-te lui Dumnezeu pentru mântuirea sufletească a celor care au dat-o la lumină spre folosul tău. Iar motivul pentru care s-a alcătuit această carte sfătuitoare îl vei afla din cele patru trimiteri [scrisori] pe care le punem de aici înainte. Să fii sănătos!

* * *

Prea Cuviosului și învățatului bărbat Kir Nicodim
îi trimitem darul de la Domnul, iar de la smerenia mea
rugăciunea și blagoslovenia în Duhul Sfânt

Într-adevăr, nu este departe de scop, ci nimerește chiar foarte bine adevărul filosoful învățător de purtări care hotărăște că scaunele cele strălucite sunt prăpăstii, iar înălțările, slavele și măririle rangurilor le numește curse, mreji și lanțuri, chiar dacă se vor întâmpla să fie cele din afară sau cele dinăuntru, personale. Căci pe cei care s-au prins în ele îi înfășoară cu neașteptate necazuri și ispite. Dascăl al acestor cuvinte mi s-a făcut, o, iubite prietene, nu cunoștința cea goală care percepe numai o singură față a lucrurilor, ci însăși

iscusinţa care pătrunde până în fundul adâncului. Căci m-am uns cu ungerea cea mare şi desăvârşită a arhieriei şi m-am suit pe acest scaun înalt al darului cu picior vesel – cum se zice –, strălucitor îngreunându-mă sub mantia cea în râuri cu porfiră şi aur, care poartă spânzuraţi pe ea clopoţeii cei sfinţiţi de aur, ca prin sunetul lor să producă o mai mare frică, după dumnezeiescul Chiril al Alexandriei. Şi ţinând tricherul în mâini, am dat pace poporului de la un oarecare loc preaînalt sau, după cum îl numeşte minunatul Avacum, de la dumnezeiasca strajă (Avc 2, 1). Atunci toată biserica a bătut din palme, de părea că se clatină [biserica] de acea răsunare ca de tunet a mulţimii. Am intrat [apoi] în Sfânta Sfintelor cu o atât de mare cuviinţă că nu se poate spune – [întocmai] ca un alt Aaron –, fiind îmbrăcat cu stiharul şi purtând şi mitra şi omoforul de jur-împrejur, bedemiţa spânzurând-o, iar sacosul ridicându-l. Iar la jertfelnic am luat aminte, aducând jertfa şi arderea de tot cea fără de sânge a lui Hristos Cel [Ce este] mare Dumnezeu, Arhiereu şi Jertfă, săvârşind-o cu mâinile în Duhul şi, asemenea lui cu Samuil, aducându-le [? orig.] cu pace pentru popor şi făcându-mă slujitor al sfintelor şi al cortului celui adevărat pe care l-a înfipt Domnul şi nu omul. Iar Dumnezeul lui Faraon, hirotonindu-mă, după Moise, ocrotitor şi legiuitor al noului Israel, la Dânsul mă apropii şi intru înăuntrul norului, însumi făcându-mă văzător şi învăţător al Sfintelor Taine. Acestea sunt deci cele mai presus de fire grăite cu mare cinste de Grigorie Cuvântătorul lui Dumnezeu (*Cuvântul* 1, 3, 4).

Şi, ca să rezum [cele de mai sus, voi spune că] această vrednicie cu care sunt îmbrăcat este strălucită şi invidiată.

Şi cum să nu fie aşa? Cei mai mulţi, care sunt prinşi de dulceţile simţurilor, sunt iute atraşi [de ea]. (Nu vreau să spun [mai multe, ferindu-mă] de vorbirea de rău, dar [dintre] aceia care au ochi, unii văd pahar şi masă – după Platon –, iar alţii care nu au minte văd păhăruţ şi măsuţă). Cei ce gândesc, însă, văd altfel această problemă: aspră, grea şi foarte dureroasă. Căci aceştia ştiu şi încă prea bine că această rânduială nu este şi nu se numeşte scopul vieţii – să nu fie! –, ci mijloc de a face fapte bune, şi [nu se numeşte] nici început necercetat – că de multe are trebuinţă –, ci slujbă vinovată care pe cât este de înaltă pe atât este şi de primejdioasă – după cum zice acelaşi Grigorie Cuvântător de Dumnezeu în *Cuvântul* 1.

Luând şi eu – deşertul şi trufaşul [sau „netrebnicul"] – aminte mai înainte la acestea, m-am străpuns cu această slăvuşoară deşartă şi zadarnică ca şi cu o momeală ascunsă în undiţă şi, apropiindu-mi gura de mierea cea dulce de la suprafaţă, simt acum amărăciunea pelinului ce este dedesubt: „Vai mie că m-am îmbogăţit întru cele rele şi înălţându-mă m-am surpat" [referinţă neidentificată]. Acestea, aşadar, sunt [luate] de la prooroci.

Aşadar, pogorându-mă m-am suit şi suindu-mă m-am pogorât, aceste două stări nefiind compatibile una cu alta. Nici nu mai ştiu ce să zic, aşa de nedumerit sunt. Căci m-au înconjurat din toate părţile ispite iuţi şi năvalnice şi am căzut în cumplite [greşeli] – în atâtea câte această treaptă le are în sine de netrecut.

Dar cea mai mare dintre aceste cumplite ispite – [aşa de mare] încât îmi tulbură şi mintea câteodată – este aceasta: nu cumva [vreunul] dintre cei păstoriţi [de mine] să greşeas-

că din cauza unui păstor [neiscusit] aşa cum sunt eu întradevăr. Sau pentru vreo neştiinţă de-a mea să se piardă [unul] pentru care a murit Hristos, osândindu-mă [astfel] pentru pierzarea aceluia, căci din mâna mea se va cere sângele lui - după Iezechiel [(vezi Iz 3, 20)]. Căci a zis undeva cel plin de cele dumnezeieşti – Marele Vasile –: „Sunt năimiţi şi nu păstori cei care se ocupă de propriile lor interese, cei care urmăresc prezentul şi nu se gândesc la viitor. Şi acum sunt mulţi năimiţi, care-şi vând viaţa pentru o neînsemnată şi nenorocită glorie." (P.S.B. 17, Omilia XXIII-a la Sfântul Mucenic Mamant, p. 586).

Şi în altă parte [zice]: „Dacă cineva va lua asupra lui purtarea de grijă a bisericii şi nu-şi împodobeşte lucrarea cu viaţa cea cuviincioasă acestei dregătorii, «vaiul» îl aşteaptă şi pe acesta". A spus aceasta şi un filosof prin stihuri iambice:

Cei ce ţineţi scaunele cele înfrumuseţate
Şi vă trufiţi cu alegerile cele de acum,
Gândiţi-vă la nescăpata pedeapsă cea mai de pe urmă,
Căci nimic nicăieri de dânsa nu va scăpa.

Deci fiind necăjit din pricina tuturor acestora în fiecare zi şi luptându-mă cu gândurile, mai că nici nu mai doresc a trăi şi mă silesc a striga către Dumnezeu aceste [cuvinte] ale lui David: *Băgatu-ne-ai pe noi în cursă, pus-ai necazuri pe umărul nostru* (Ps 65, 10).

De aceea – ca un caic* cu neiscusit cârmaci –, fiind prins în mijlocul noianului [torentului] şi izbit de atâtea vânturi împotrivă şi de valurile silnice [violente] ale ispitelor din toate părţile, astfel încât m-am depărtat de ţinerea cârmei, dându-mă pe mine purtării valurilor oriunde m-ar duce şi

* Un fel de barcă folosită în Sfântul Munte.

m-ar purta, [am socotit de cuviință] să caut la tine, rudenia mea, prea iubite Nicodim, care, [fiind] în acest ostrov pustiu de aproape ca într-un liman neîmpresurat, te nevoiești [să trăiești] viața cea liniștită și neiscoditoare, dorind filosofia cea smerită și netrufașă. Iar lucrul tău ar putea fi acesta – și [însuși] glasul tău cel bun [ar putea să slujească acestui scop] –: să nu treci cu vederea rudenia ta cea neajutorată, [ca nu cumva] să fie înecată de valuri. Ci întinde mâna celui ce se înviforează, făcându-l să plutească cu vânt bun. Iar prin sfaturile și învățăturile înțeleptelor tale cuvinte să mă faci mai bun mai întâi pe mine, păstorul, iar prin mine pe întreaga turmă cuvântătoare, pe care a apărat-o nu sol, nici înger, ci Însuși Fiul lui Dumnezeu prin sângele Său. Dacă, așa cum Sirah zice: *După cum este judecătorul poporului său, așa sunt și slugile lui, și cum este mai marele cetății, așa sunt toți cei ce locuiesc într-însa* (Sir 10, 2), [atunci] „episcopul – după Cuvântătorul de Dumnezeu – este sfeșnic și ochi al Bisericii. Așa cum dacă acela [ochiul] este curat, curat este tot trupul, iar dacă [este] necurat, necurat este și [trupul], tot astfel și cârmuitorul bisericii, oriunde s-ar afla, dacă el se primejduiește, toți se primejduiesc, iar dacă se mântuiește, toți se mântuiesc." (*Epistola către cei din Cezareea*).

Și nu mă rușinez cerând sfaturi, fiindcă, după Marele Vasile, „omul ce nu se sfătuiește este ca o corabie fără cârmă și ca una ce s-a întâmplat a fi izbită de vânturi". Și, pe scurt, sfatul este un lucru sfințit, după cel ce a zis: „[Sfatul este] unire a părerilor, rod și dovadă a dragostei. Căci este o trufie cumplită a crede cineva că nu are nevoie de nimeni și a lua aminte doar la sine ca la singurul care se poate sfătui în [ceea ce privește] cele prea bune. Căci de aceea a zis și Solomon:

Cei ce n-au cârmuire cad ca frunzele; iar mântuirea este întru mult sfat (Pr 11, 14); și iarăși: *Frate de frate ajutat, ca o cetate tare și înaltă și care are puterea ca o împărăție întemeiată* (Pr 18, 19)." Și zice încă și Sirah: *Fără de sfat nimic să nu faci* (Sir 32, 20).

Dăruiește-te, deci, prin scrisori nouă, celor ce așa te dorim, și mângâie întristarea sufletului meu prin bunele viersuiri și glăsuiri ale limbii tale celei dulci. Căci cred că roua cuvintelor tale va fi mie vindecare: *După mulțimea durerilor mele în inima mea, mângâierile tale au veselit sufletul meu* (Ps 93, 19), [precum] și norodului ce este sub mine (Is 26, 19). Iar gândurile mele care se clatină se vor întări prin sfatul tău, după cel ce zice: *Gândurile cu sfatul se întemeiază* (Pr 20, 21).

Domnul să te păzească pe tine sănătos, punându-ți în inimă suișuri sfințite, mergând din putere în putere și tinzând cu toată puterea spre cele dinainte până când te vei face, asemenea lui Isaac „mergând înainte", foarte mare [vezi Fc 26, 13]. Și să dobândești și marginea doririlor.

De la Kimn [?] *al Evripului, Ierotei, vărul tău și pentru tine rugător din Evrip către Dumnezeu*

* * *

Preasfinţitului, prea învăţatului şi prea cinstitului meu Stăpân, arhiepiscopul Evripului, Kir Ierotei, îi trimit închinăciunea mea cea de rob

În *Cartea pildelor lui Solomon* zice că „o rândunică sau o privighetoare nu face primăvară". Iar eu am lăsat cu puţin timp în urmă viaţa din Athos – Athosul hrăneşte privighetori multe şi bune – şi vieţuiesc acum în această pustie de lângă Athos, într-o insulă pustie şi foarte uscată şi fără apă, în care nu numai că nu s-au văzut niciodată privighetori, dar nici măcar rândunelele nu-şi pot face cuib – întrucât nu este pământ nici măcar pentru a şi-l construi – şi nici măcar [o singură pasăre] din cele cuvântătoare nu răsună, în afară de cele numite în acest loc *gries* [pescăruşii?]. (Aceste *gries* sunt nişte păsări mâncătoare de peşti, care vieţuiesc pe maluri şi pe pietrele de pe ţărmul mării. Se hrănesc noaptea, ţipând cu glas ascuţit, asemănător plânsului de copil). Epistola cea sfinţit cuvântătoare, cu viersuri iuţi şi cu floricele dulci şi înţelepţite de Dumnezeu, a adus primăvara cu darurile ei, ţinând loc multor rândunele care scot glasuri pătrunzătoare şi vătămătoare la minte, precum şi multor privighetori. Pe [aceasta] citindu-o eu dese[ori], îmi petrec primăvara sub cedrii cei îngrijiţi care se află aici, îndulcindu-mi auzul cu cele [aflate în ea], cu frumuseţea şi cu înălţimea raţiunilor luate din adâncul sfinţitelor cuvinte şi ale sirenei cele de Dumnezeu grăitoare. Şi iarăşi de acolo [îndulcindu-mă] cu lauda locului şi cu numele cel atrăgător şi înflorit şi prea arătat [dovedit], o, minune! de câte întorsături muzicale m-

am umplut, care răsună în urechi [îndemnând] spre dormitare.

Căci altfel a sunat cuvântul cel de jos, din epistola-ţi, faţă de cel care şuieră de sus, din cedri. Căci acesta a dat vers veselitor şi îndulcitor ca al fluierelor păstoreşti când întorc turmele prin stihurile lor dulci şi chemătoare. Dar cine îmi va da mie dulceaţa lui Herodot* şi înţelepciunea lui Aristid**, ca după vrednicie să mă minunez de frumoasa şi elineasca ta grăire din epistola ta cea minunată? Şi, după cum ar zice cineva, de desăvârşirea florii celei mai alese, de darurile cele aticeşti [din Atica] şi – citându-l pe Filostrat – de urmele ei cele vechi şi de dulceţile ei?

Pentru că, dacă nu cumva mă înşală pe mine cu ceva pricina dragostei, credeam – citind această [epistolă] – că ţin în mâini însăşi podoaba cea firească a muzelor şi a darurilor, părându-mi-se că văd o livadă încărcată cu tot felul [de roade] şi împodobită cu flori de dulce mireasmă şi de multe feluri (după cum şi Homer*** ar fi zis). Şi îmi părea că vorbesc împreună cu cel de demult şi prea iubit al meu stăpân şi văr (căci mă înalţ cu numele şi mă fac de zece coţi numindu-mă văr de arhiereu), grăind împreună cu el cele iubite, aducându-mi aminte de copilăria cea de demult. De aceea îl laud foarte mult pe [Sfântul] Teodor Studitul, care a zis că „una din activităţile care nasc dragostea este corespondenţa, [întrucât ea] zgândăreşte scânteile dragostei ce se află

* Herodot (cca 484-425 î.Hr.) – istoric grec, originar din oraşul Halicarnas; supranumit „părintele istoriei".

** Aristide (cca 540 - c. 467 î. Hr.) – om politic atenian.

*** Homer (cca sec. 12-8 î. Hr.) – i se atribuie poemele *Italia* şi *Odiseea*, capodobere ale literaturii antichităţii.

învistierite în cele mai dinlăuntru [cămări] ale inimii. Şi adunându-le într-o singură [scânteie], aţâţă foc ridicând văpaie într-o lumină clară şi înaltă." (din Epistola lui cea scrisă cu mâna).

De aceea mă bucur [şi iarăşi] mă bucur, plesnind cu mâinile şi cântând versul cel dorit şi nu cel lidian*, ca un puternic şi [ca un] prăznuitor. Uit că sunt mic şi dintre cei care s-au lepădat de lume şi mă înalţ cu acest gând: că s-a întâmplat să am aşa o rudă şi stăpân [totodată], înalt cu scaunul, smerit cu purtarea, tânăr cu anii, bătrân cu mintea – [lui] i se potriveşte foarte [bine] această vorbă a lui Homer: „Ce înţelept a fost! Iar umbrele sar" – şi cântător cu cuvintele ca şi muzele. Şi simţind acum greutatea cea mare a treptei arhiereşti şi pogorându-se pentru aceasta din înălţimea sa, a cerut din covârşitoarea sa smerenie cuvinte şi sfaturi de la smerenia mea. Dar care cuvânt a scăpat de îngrăditura dinţilor tăi, o, Stăpâne al meu iubit? Ci suferă-mă puţin pe mine, cel ce mă voi împotrivi. De ce ai făcut aceasta, o, prea dumnezeiescule? Sau ce pătimeşti de dezlegi acea rânduială care este lăudată – după Cuvântătorul de Dumnezeu (în *Cuvânt pentru grindină*)? Vedem că ea s-a păzit de la fiinţele cele dintâi şi mai vechi [ce se află] în jurul lui Dumnezeu şi până la cele mai de jos – după cum a fost grăit prea limpede de către pasărea cerului, adică de Dionisie Areopagitul –: „Legea atotsfântă a dumnezeieştii obârşii este aceasta: cele de al doilea să fie înălţate prin cele dintâi spre atotdumnezeiasca lumină" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Ierarhia bisericească*, în *Opere complete*, ed. Paideia, Bucureşti, 1996, cap. V, p. 90). Sfaturi ceri şi învăţături, Stăpâne, de la rob? Po-

---

* Din Lidia antică.

vățuitorul lui Israel și învățătorul de la ucenic? Cel ce ține locul capului de la cel ce ține rânduiala piciorului? Cel ce a luat menirea [de a viețui] în această [treaptă] a ierarhiei bisericești – [adică] a podoabei arhiereilor celor slujitori – de la cel ce a luat menirea cea mai smerită – [adică] a celor ce se săvârșesc monahi? Să nu faci aceasta, o, prea bunule! (Căci aceasta, cea a cuvântului, este sus de pâraie)*. Acest lucru [a da sfaturi] nu mi se cuvine nici mie și cu atât mai mult [nu se cuvine] treptei tale [a cere].

Să se dea însă cea nedată și să se ierte cea de neiertat! Unde se pot găsi însă la mine cărți, hârtie și cerneală? Căci, venind aici, pe toate acestea le-am socotit fum – așa cum cei vechi [socoteau] cârma [conducerea altora] – și am luat viața cea cu rucodelie și cu lucrul mâinilor. [Astfel] m-am făcut lucrător cu sapa și cu hârlețul, semănând, secerând, râșnind în fiecare zi și făcându-le pe toate celelalte prin care se închipuiește viața cea mult truditoare, precum și schimbarea într-o altă stare [dintre] cele de multe feluri ale celor din insulele cele pustii. Vai de răutățile mele! Căci pe ale mele le voi ticăloși pentru că, fugind de supărarea cea mică din Sfântul Munte și căutând și gonind [după] liniștea cea desăvârșită, am căzut în tulburări, urmând pildele celor de demult care, fugind de spuză și de urs, au dat peste foc și peste leu.

Din [cauza] tuturor acestora mult pregetam și nu eram convins – o, sfințite om al lui Dumnezeu – și de multe ori am socotit să-ți răspund la ceea ce [mi] se cerea prin acel cuvânt al proorociei: „Piele de urs și îmi ceri, [încă] și mare, [dar] nu îți voi da”.

* Text obscur.

Dar pentru că mă vedeam înghesuit pe de o parte de paguba neascultării – care știu că este prihănită de purtătorii de Dumnezeu Părinți care se numesc trezvitori, [ei fiind] filosofii mei –, iar pe de altă parte de călcarea poruncii care zice: *Celui ce cere de la tine, dă-i* (Mt 5, 42) și mai adaug și chinul dragostei celei spre tine, precum și datoria de rudenie pe care a legiuit-o firea – între mine și tine, de bunăvoie sau [mai curând] fără de voie m-am plecat spre împlinirea cererii tale, bizuindu-mă pe rugăciunile tale. Și așa întrerupând puțin sapa și râșnița, asemănându-mă dobitoacelor celor ce rumegă și multe gânduri mai întâi învârtind [prin minte], m-am întors în mine însumi atât cât a fost cu putință și toate câte prin citire au apucat a se întipări în tabla cea nescrisă a imaginației mele – după Aristotel* și Proclu – [adică] în sfințitele jertfelnice ale minții – sau mai bine, citându-l pe dumnezeiescul David, zic: *Întru inima mea am ascuns cuvintele tale, ca să nu greșesc ție* (Ps 118, 11) – (adică atâtea câte ajută la [împlinirea] scopului cel pus înainte) – [căci cu ele] m-am hrănit și le-am avut în pomenire, acest lucru numindu-se de ucenicii lui Platon „a doua zugrăvire" – le-am pus în această carte puturoasă sau, așa cum tu o numești, sfătuitoare sau, așa cum o numesc eu, aducătoare-aminte, pe care o și trimit sufletului tău celui numit – după faptele tale – Ierotei (adică „sfințit lui Dumnezeu"), ca pe o oarecare îndulcire duhovnicească și mică aducătoare de dar, în locul multor daruri de-ale tale ce au fost făcute către mine. Iar tu desfătează-te și folosește-te de ea – dacă [li se poate

* Aristotel (384-322 î.Hr.) numit și Stagiritul, după orașul natal Stagira. Savant și filosof grec; discipol al lui Platon, de care apoi s-a despărțit, fondând Liceul.

aduce] cetățenilor și celor prea cinstiți vreo desfătare și [vreun] folos de la un țăran și [de la] un zdrențăros – și roagă-te pentru mine către Domnul.

Robul tău smerit
(de la Schirapolisul Erimonisului),
Nicodim

* * *

Iarăși [dau] fratelui meu Nicodim blagoslovenia cea în Duhul Sfânt [spre] dobândirea celor ce plac lui Dumnezeu

Cu mâinile deschise am primit, cu veselă limbă am citit și cu voioasă minte am [re]cunoscut cartea ta cea înțeleaptă, sfătuitoare și dulce ca mierea trimisă mie. O, (și cum te-aș fi putut numi pe tine după vrednicia doririi?) preaiubitule mie dintre rudenii, Nicodime! Cu adevărat m-am desfătat de ea ca de vasul cel de lut al Pandorei și ca de o grădină de-a lui Achinon sau de-a unui alt bărbat bogat. Căci zic aceste stihuri: [M-am desfătat] „ca la o nuntă, ca la o petrecere în comun sau ca la un ospăț înverzit". [Este o] desfătare care nu se termină și care nu curge. Am dobândit de la ea nu folos muritor [trecător] – căci folosul cel trupesc muritor este –, ci fără de moarte și care trece la sufletul cel nemuritor.

Deci, har [să se dea] ascultării tale, încă și buzelor tale, căci aducând ca o albină iubitoare de osteneală tot ce, asemenea unor flori, este prea bun și în multe feluri bine mirositor din livezile Scripturilor și ale Părinților, ai pus miere

dulce și bine mirositoare ca într-un știubei [stup] sfințit alcătuit din ceară. Prin ea mă vei îndulci nu numai pe mine și pe cei de sub mine, ci și pe toți care vor dori să o citească mai pe urmă și te vei face pricinuitor al sănătății sufletului [lor]. Căci zice Solomon: *Fagur de miere sunt cuvintele bune; și dulceața lor tămăduire sufletului* (Pr 16, 26). Adevărat este că cei care – urmând povățuirea cea mântuitoare a acestei [cărți] – își păzesc simțurile cu toată puterea de toată pofta [cea] rea și de intrarea dracilor, care se face pe ascuns, prin simțuri, pe sineși se păzesc. De aceea minunatul Ioil, închipuind aceste [lucruri], zice: *prin ferestre vor intra ca furii* (Ioil 2, 9). Pe aceasta tâlcuind-o dumnezeiescul Chiril, luminătorul alexandrinilor, zice: „Prin ferestrele acelor case puțin mai sus pomenite, să înțelegi simțurile din noi prin care este slujită de către inimile tuturora diversitatea lucrurilor, iar prin cele de deasupra mulțimea nemăsurată a poftelor se varsă. [Pe acestea] le numește ferestre proorocul Ioil." Din [această carte] mai poate învăța cineva și cum se poate abate de la înșelăciunea imaginației celei de multe feluri și [cum], sfatul folosindu-l, să-și păzească [și] inima sa mai presus de patimi și de cugete viclene și prin ce fel de dulceți duhovnicești să-și ospăteze mintea, cântând pretutindeni sfințita muză a Scripturilor celor insuflate de Dumnezeu, a dumnezeieștilor Părinți precum și – împreună cu ele, dar mai puțin – a învățăturii celei din afară [a filosofilor].

Deci fericit ești tu, frate, că unele ca acestea filosofezi la liniște. Mă fericesc puțin și pe mine însumi pentru dragostea și înrudirea mea cu tine. De aceea sunt reținut de năvălirile [gândurilor], dorind a fi împreună cu tine și nesuferind nicidecum despărțirea, orice s-ar întâmpla.

Căci m-ar putea defăima într-adevăr cineva ca pe un nepedepsit și un prost. Și dacă poți înota, nu [trebuie să] te lupți cu apele cele mari: nici cu [oceanul] Atlantic, nici [cu marea] Adriatică sau Icarică, ci [doar] cu canalul dintre Chimi și Schiropolis – care prin lungime este ca un râu – și să dobândești ceea ce dorești. Însă eu, lucrând lenevirea, nu nimeresc [această] dorință. Căci sunt rănit de dorirea, dragostea și îndrăgirea mea cea către tine. Acestea covârșesc dragostea ta întocmai ca și vrejul cel verde care crește lângă copac și târându-se [și] răsucindu-se îl covârșește pe acesta, nesmulgându-l. Mi se [mai] întâmplă unele ca acestea: să strig cu mare glas [din pricina] dulceții: „O, liniște, maică a dumnezeieștii suiri – după Cuvântătorul de Dumnezeu! O, lucrare și privire, [cele ce sunteți] marginile înțelepciunii! O, cugetare a dumnezeieștilor cuvinte care arvunești niște daruri ca acestea celor ce te îndrăgesc pe tine!"

* * *

Iarăși dau închinăciunea cea de rob Prea Sfințitului și prea cinstitului meu părinte

Am de toate și am de prisos; căci bine este a începe prin cuvântul cel apostolic – *m-am îndestulat primind de la Epafrodit cele ce mi-ați trimis, miros cu bună mireasmă, jertfă primită, bine-plăcută lui Dumnezeu* (Flp 4, 18), [am] cele ce-mi folosesc și spre hrană și spre acoperirea trupului, darurile cele într-adevăr domnești și prea iubite ale Prea Sfințiilor voastre. Căci, dacă – după Euripide –: „Darurile

care nu sunt daruri [sunt] ale vrăjmaşilor şi nefolositoare", reiese prin antiteză că cele trimise de tine mie nu sunt daruri proaste, ci prea iubite, ca de la tată la fiu, de la prieten la prieten şi de la văr la văr – daruri mai presus de daruri şi prea folositoare.

Căci dacă cei învăţaţi în [principiile] oglinzilor, prin aşezarea una lângă alta a multor oglinzi văd cele ce se află departe şi chiar şi pe cele ce se petrec în casă, eu prin acestea, ca prin nişte oglinzi curate, am văzut de la Schiropolis pe Stăpânul meu care petrece în Evvia*. Am mai văzut [încă şi] dragostea lui cea părintească către mine, care-i este aşezată în cămara cea ascunsă a inimii. Dar ce zic eu? Prin nişte daruri ca acestea te-am primit însuşi pe tine, Ierotee al meu, în acest canal al Chimii Nidronis, închinându-mă după cum se cade şi îmbrăţişându-te cu dragoste. Şi din nou ţi-am spus oarecare [cuvinte] despre înrudirea şi despre copilăria noastră. Te am de faţă, locuind împreună, petrecând, culcându-te şi sculându-te. În sfinţitele table ale minţii – după cum întemeiat se zice – te privesc des pe tine şi darurile tale, cu unele din ele hrănindu-mă, iar cu altele acoperindu-mă. În tot ceasul mă uit la tine cu căutătură veselă şi iubită. Om sunt şi eu, neputincios şi trupesc, îndoit prin firile cele potrivnice, trup şi suflet, şi după cum am trebuinţă de cuvântul şi de darul cel dumnezeiesc spre hrana şi acoperământul sufletului, tot aşa [am trebuinţă] şi de necesarul de acoperământ şi hrană pentru trup. Căci nu putem să ne facem goi şi să nu împlinim trebuinţa trupului cu buruienile cele sădite de noi – atât eu, cât şi cei neputincioşi ca mine –, chiar dacă ne vom sili pe noi înşine să rămânem în afara unor nevoi trupeşti ca acestea.

* Evvia – insula Eubeea, insulă grecească în Marea Egee.

[Cu] ce voi răsplăti eu Stăpânului meu pentru cele ce mi le-a dat mie? Cu nimic altceva, într-adevăr, decât numai cu strigătul acesta din adâncul sufletului meu către Dumnezeu: „Pe al meu Stăpân, făcător de bine, pe al meu Ierotei să-l paşti cu negrăita Ta purtare de grijă, Iisuse Cel dulce cu lucrul şi cu numele. Şi să paşti împreună cu el şi Biserica Ta cea încredințată lui, spre a o pune înaintea Ta mântuită şi neîntinată în ziua descoperirii." Aceasta este rugăciunea [mea] şi milostiv este Dumnezeu [în] a o asculta pe ea. Iar eu voi trimite nenumărate mulțumiri lui Dumnezeu, Dătătorul tuturor bunătăților, înştiințându-mă [totodată] ca binepIăcută şi folositoare să ți se fi părut urâta mea carte aducătoare-aminte.

Căci acesta a fost scopul pentru care a fost făcută această lucrare: folosul tău şi al cititorilor. Şi mă rog ca şi Prea Sfinția ta să-I trimiți mulțumirile lui Dumnezeu, iar nu mie. Că cine sunt eu, câinele cel mort, sau *cine sunt eu, Doamne al meu, Doamne! Şi ce este casa mea**...? (2 Rg 7, 18). [Ți-am spus] aceste cuvinte davidice deoarece mă lauzi şi îmi mulțumeşti mie. Laudă-L pe Acela de la Care le este oamenilor toată darea cea bună, înțelepciunea, graiul şi scrierea cea folositoare. *Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui tău dă slavă* (Ps 113, 9). Încă şi unul dintre prooroci a zis: *Ție, Doamne, dreptatea şi nouă ruşinea feței* (Dn 9, 7). Şi acel minunat Zorobabel, după ce a întins acea înțeleaptă punere-înainte şi a fost lăudat de toți, ieşind afară a strigat către Dumnezeu: „De la Tine este înțelepciunea şi a Ta este slava, iar eu sunt sluga Ta" [referință neidentificată].

---

* În ed. 1826, este dat *care este casa tatălui meu?*

Să se laude italianul, neamţul sau omul mirean, dar nu sihastrul şi călugărul, deşi Prea Sfinţia ta – urmând legilor dintre rudenii şi prieteni, care prin daruri strică adevărul – mi-ai potrivit mie laudele care nu-mi aparţin.

Căci, după cum zice Sfântul Apostol Pavel, ce am care să nu fi luat, ca prin aceasta să mă laud? Aceasta să ceri pentru mine de la Dumnezeu: nu numai să zic, ci să şi fac – deoarece, după Cuvântătorul de Dumnezeu, „Lucrul cel neglăsuit este mai bun decât cuvântul cel nelucrat" –, ca nu cumva [asemănându-mă] celui ce a ştiut voia lui Dumnezeu, dar a nu făcut-o, mult să fiu bătut. [Aceasta însă] să nu-mi fie mie niciodată.

Robul tău şi cel prea mic între monahi,
Nicodim

Cuvânt înainte

Motto: *Căile nebunilor sunt drepte înaintea lor,*
iar înțeleptul ascultă de sfaturi.

1. Cei ce voiau să se facă arhierei se alegeau dintre monahi şi mai întâi se făceau monahi

O, ce veacuri de aur au fost acelea în care se afla în Sfânta Biserică a lui Hristos un obicei prea ales şi prea bun, acela de a alege din cinstita ceată a monahilor pe cei care vor să se suie la covârşitoarele scaune arhiereşti şi să păstorească suflete (afară de puține cazuri, când vreun mirean, prin covârşirea faptei bune, s-a suit la cea mai înaltă treaptă a noroadelor)! Acest obicei a fost întărit şi la sinodul din Sfânta Sofia, unde Patriarhii Cezareei şi Calcedonului au zis către locțiitorul Papei Ioan: „În Răsărit, de nu este cineva monah, nu se face Episcop sau Patriarh". În vremea Patriarhului Fotie s-au ales mulți la această treaptă şi clerici şi monahi. Aceasta o întăreşte istoricul Gheorghe Chedrin, dar mai ales Sfântul Simeon Tesaloniceanul, tâlcuitorul ierarhiei bisericeşti, zicând: „Biserica îi face mai întâi monahi pe majoritatea celor care doresc să se facă episcopi şi aşa îi aşază în treaptă".

Acesta era într-adevăr un obicei [o tradiție] sau, mai bine zis, o lege preasfântă, preadreaptă şi folositoare tuturor. Preasfântă pentru că aceia întâi se curățeau prin nevoințele

pustniceşti şi prin petrecerea monahicească, iar apoi începeau a-i curăţi pe ceilalţi; întâi se luminau, iar apoi luminau; întâi se desăvârşeau, iar apoi desăvârşeau; şi, ca să spun pe scurt, întâi se sfinţeau, iar apoi sfinţeau. Preadreaptă pentru că după ce s-ar fi încununat, prin luptele pustniceşti, cu finicele cele purtătoare de biruinţă asupra patimilor, atunci ar fi luat ca dar de biruinţă vrednicia cea mare a arhieriei; după ce ar fi supus pe cel mai rău [trupul] celui mai bun [duhului] şi s-ar fi făcut stăpâni pe sine, prin filosofia cea preadesăvârşită, atunci abia se cuvenea – după legea dreptăţii – a-i supune pe alţii şi a se face stăpânitori ai noroadelor. Folositoare tuturor pentru că [mai întâi aceia] se umpleau de bogăţia faptelor bune, de mărgăritarele luminoase ale darului Duhului Sfânt, de pietrele cele prea strălucitoare ale mult luminoaselor străluciri ale dumnezeiescului dar, asemănându-se lui Dumnezeu Tatăl – Care este numit episcop de Iov: ...*şi agonisita averilor lui de la Episcopul** (Iov 20, 29) – şi chipului Fiului Lui, după Sfântul Apostol Pavel. Numindu-se el însuşi episcop, [Sfântul Apostol Petru spune]: *Ci v-aţi întors acum la păstorul şi episcopul*** *sufletelor voastre* (I Ptr 2, 25).

Sfântul Dionisie Areopagitul zice ca mai întâi ei să se umple de darul îndumnezeirii sau, mai bine spus, ei să fie cei dintâi care se transfigurează, devenind asemenea episcopului descris de Sfântul Apostol Pavel: *Însă se cade episcopului să fie fără de prihană, al unei muieri bărbat, treaz, întreg la minte, cucernic, iubitor de streini, învăţător, nebeţiv,*

* În ediţia 1688, este numit *Socotitor*, iar în cea din 1914 *cercetător*.

** În ediţia 1688 termenul este de *Socotitor*, iar în cea din 1914 *păzitor*.

negrabnic a bate, neagonisitor de dobândă urâtă, ci blând, nesfadnic, neiubitor de argint (1 Tim 3, 2-3).

Ca să zic pe scurt, ei s-au făcut dumnezei după dar şi slujesc lui Dumnezeu Celui în Treime ca nişte arhierei, în Sfânta Sfintelor – precum se cuvine arhiereului şi Treimii, după Sfântul Grigorie Sinaitul –, prin cuvântarea de Dumnezeu cea tainică şi mai presus de fire. Iar după ce se umpleau de bogăţia faptelor bune, privind cu adevărat la ocârmuirea popoarelor, [viitorii arhierei] le împărtăşeau acestora din bogăţia darurilor lor şi, toate făcându-se lor – doctori, luminători, povăţuitori, mântuitori –, îi vindecau pe cei bolnavi sufleteşte, luminau pe cei întunecaţi, povăţuiau pe cei rătăciţi şi mântuiau prin cuvintele învăţăturii şi prin pilda vieţii celei îmbunătăţite pe cei mai mulţi, dacă nu pe toţi.

2. Arhiereii cei de demult nu se chemau ei înşişi, ci erau chemaţi de Dumnezeu sau de popor

Lucru preaslăvit este că vitejii cei împodobiţi cu toate bunătăţile şi de trei ori fericiţi nu s-au arătat cândva chemaţi de ei înşişi să pornească la vrednicia cea mare a arhieriei, ci era nevoie ca prin semne şi descoperiri să fie chemaţi de Dumnezeu sau măcar de popor. Într-un cuvânt, era nevoie să fie chemaţi fie de Dumnezeu, fie de norod. Dar chiar şi atunci, unul îşi tăia urechea – cum a făcut Amonie –, altul se făţărnicea că s-a îndrăcit – cum a făcut Efrem –, altul se ascundea – cum a făcut Grigorie al Agrigandiei [Siciliei] –, altul fugea şi rătăcea din loc în loc – cum a făcut Grigorie al Neocezareei – şi altul găsea un alt meşteşug ca să se scape pe

el însuşi de o sarcină aşa de grea precum aceasta, temându-se de covârşitoarea [răspundere] a vredniciei arhiereşti.

După ce un obicei preasfânt ca acesta (nu ştiu însă din ce pricină) a început a lipsi din Biserica lui Hristos – vai mie! (că bine este aici a suspina cu amar) –, de îndată au lipsit şi toate bunătăţile cele mai sus pomenite, iar în locul lor au intrat cumplitele lucruri ce se împotrivesc acestora. Eu pe acestea nu le divulg, pentru că mă sfiesc de maica cea de obşte [Biserica], nevrând să fiu osândit asemenea unui defăimător de cele sfinte; însă dumnezeieştii Părinţi, care de nimic nu se sfiesc şi nici la faţa omului nu caută, le batjocoresc în scrierile lor – mai mult decât toţi [o face] Cuvântătorul de Dumnezeu Grigorie în *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont*. Să le aduc de faţă? Mai bine să stea tăcute, ca nu cumva să pricinuiască [chiar dacă sunt absurde] tulburare.

Astfel stând lucrurile, eu voiam foarte mult ca şi Stăpânul meu să fie păzitor al acelui preasfânt obicei, adică să înveţe prin filosofia monahală cea în Hristos care este războiul cel dinlăuntru, nevăzut al vrăjmaşului şi care este desluşirea gândurilor care de-a pururi intră şi ies; pe care şi când se cade a le primi, adăpostindu-le în casa sufletului şi cărora – şi când – se cuvine a ne împotrivi şi chiar a le alunga şi a le sugruma; când se cade a fugi de ele sau a le defăima.[1]

Şi [iarăşi trebuie să înveţe] în ce fel poate să găsească cineva împărăţia lui Dumnezeu care este înăuntrul nostru, după glasul cel dumnezeiesc (vezi Lc 17, 21), şi comoara cea ascunsă în ţarina inimii, dobândind din aflarea ei mare şi negrăită bucurie şi gustând încă de aici bunătăţile veacului ce va să fie – după cum învaţă dumnezeieştii Părinţi care se

numesc trezvitori [neptici], acestea fiind știute și de cei iscusiți [întru ele].

3. Care sunt bunătățile liniștii

Pe acestea și pe cele mai presus decât acestea, care se învață mai ales prin viu grai – ca unele care sunt cu anevoie de înțeles –, doream să le dobândească Stăpânul meu.

Adică, mai pe scurt, doream ca Stăpânul meu să devină mai întâi stăpân pe sine, iar apoi să stăpânească poporul cel numit cu numele lui Hristos, după cum s-a spus: „Stăpânitor este acela care s-a stăpânit [mai întâi] pe sine, sufletul și trupul supunându-și-le minții".

Aflându-mă în Sfântul Munte, de multe ori L-am rugat cu lacrimi pe Domnul să iconomisească în vreun fel ca să te aducă aici spre a dobândi bunătățile liniștii care sunt cu mult mai cinstite decât banii, slava și dulcețile lumii, așa cum spune Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu în *Epistola către Olimp*: „Liniștea cea fără de grijă este mai cinstită decât afirmarea cea prin lucruri". Iar înțeleptul Nil spunea în Epistola întâi: „Traiul cel liniștit este mai slăvit decât mulți bani"; fiindcă, după Marele Vasile, „liniștea este începutul curățirii sufletului" (*Epistola 45 către Tavmasie*). Iar Sfântul Isidor Pelusiotul zicea: „Mie mi-a fost sporită știința cea chibzuită de retragerea în singurătate. Căci cel ce se învârtește în mijlocul gâlcevilor și vrea să cunoască [în același timp și] cele cerești a uitat că ceea ce se seamănă în spini se îneacă de către aceia, iar cel ce nu s-a depărtat de cele lumești nu poate să-L cunoască pe Dumnezeu". Pentru aceea a

zis Psalmistul David: *Îndeletniciţi-vă şi cunoaşteţi, că Eu sunt Dumnezeu* (Ps 45, 10).

Pe lângă acestea mai rugam pe Domnul să vii la Sfântul Munte pentru a vedea pe bărbaţii cei fără de prihană (deşi rari) care umblă prin râpe şi prin păduri – pe care le defăimai -- lucrând dreptatea, grăind adevărul în inima lor (vezi Ps 14, 2) şi strigând necontenit în adâncul inimii, prin rugăciunea minţii şi a inimii, însuşi preasfântul şi preadulcele nume al lui Iisus Hristos. „Pentru că mintea acestora – zice Marele Vasile –, nerisipindu-se la cele dinafară şi la lume prin simţuri, se întoarce în sine şi prin sine se suie către înţelegerea lui Dumnezeu, uitând chiar şi de fire, luminaţi şi străluciţi fiind în întregime de frumuseţea de acolo".

Aceştia sunt cu adevărat dintre aceia despre care a zis Marele Vasile: „Fericiţi sunt, dar, cei care doresc să vadă frumuseţea cea adevărată! Pentru că sunt legaţi de frumuseţea Lui prin dragoste şi pentru că sunt îndrăgiţi de dragostea cea cerească şi fericită, uită rudele şi prietenii, uită casa şi toată averea, uită şi de nevoia trupească şi de a mânca şi de a bea şi se dau cu totul dragostei celei dumnezeieşti, dragostei celei curate" (P.S.B. 17, *Omilie la Psalmul 44*, p. 292).

Dar fiindcă tinereţea, îndemnarea celor mulţi şi neştiinţa vredniciei arhiereşti (după cum tu însuţi mărturiseşti, îmboldindu-te pe sine cu boldurile prihănirii de sine) te-au făcut a urma (ah! dă-mi voie a-l numi) răului obicei care acum stăpâneşte, [acela adică] de a pune, mai înainte de vremea coacerii [maturităţii], umerii tăi cei tineri şi moi sub o povară ca aceasta prea îngâmfată şi [fiindcă], mai înainte de a-ţi stăpâni propriile patimi, te-au silit a stăpâni [peste] popoare, [află că] acest lucru este necuviincios, după cum

scrie Isidor Pelusiotul către episcopul Stratighie: „Prea urât [lucru] este dacă, vrând să poruncești celor stăpâniți [de tine], te vei vădi că nici pe tine nu te poți stăpâni". Iar către diaconul Paladie zice: „Dacă supușii nu se cuvine a fi neascultători legilor după care trăiesc, cu mult mai vârtos cei care au luat soarta de stăpâni. Căci cum ar putea cei ce nu știu a stăpâni să vorbească celor ce sunt stăpâniți? Deci, câți dintre aceștia s-au apucat a stăpâni, neiscusiți fiind, au pătimit aceleași [ispite] ca cei neiscusiți în a conduce, căci dacă îndrăznesc a se sui în care se pierd și pe sine și caii. Sau [împreună] cu cei neiscusiți pe mare fiind, au căzut într-o așa de mare nebunie încât și corabia aducătoare de mult câștig s-a apucat să o conducă, ducându-se astfel în adâncul mării."

Însă, de vreme ce lucrurile au decurs în felul acesta, vino ca măcar această a doua înotare [a ta, aici] să o îmbrățișăm, iar lucrul lui Prometeu să se facă al lui Epimeteus*, așa cum spune proverbul. Adică ceea ce nu ai făcut mai înainte de arhiereie, sârguiește-te să faci acum.

Să-ți fac o tâlcuire mai clară la ceea ce ți-am spus.

Vino să îi reamintesc (nu să te învăț) sfințitei tale priceperi în ce chip și cu ce meșteșuguri vei birui patimile – chiar dacă nu [le vei birui] desăvârșit și nici nu le vei goni cu totul de la sfințita ta persoană, însă măcar le vei aduce oare-

* Titan în mitologia greacă, fratele lui Prometeu. Sedus de Pandora, femeia modelată de Hefaistos și refuzată de Prometeu, acesta devine soțul ei și are nesăbuința să deschidă cutia primită de la zei ca dar de nuntă, răspândind astfel în toată lumea toate sentimentele și pornirile rele omenești. Epitemeus este tatăl Pyrrhei. Numele lui simbolic înseamnă „cel care gândește după" ce a săvârșit ceva, în contrar cu a lui Prometeu „cel care gândește înainte" de a săvârși. (*Dicționar de mitologie generală*, Victor Kernbach, Ed. Albatros, București, 1983, p. 194).

cum la tăcere și le vei adormi. Și astfel multa lor stăpânire – [asupra ta precum și a norodului] – va fi împuținată și divizată [slăbită]. Cu alte cuvinte: să nu te faci nici foarte pătimaș, dar nici cu totul nepătimitor, ci puțin pătimaș și cu măsură. A stăpâni singur și a viețui în nepătimire s-a dat și se dă acelora care ar ajunge la vârful privirii și al lucrării cu darul lui Hristos, care (auzind cântând în Biserică dumnezeiasca vioară a dumnezeieștilor cântări) au pus mintea [ca pe o] povățuitoare și singură stăpânitoare asupra patimilor celor pierzătoare.

Mai înainte de a începe, te rog, o, iubite Stăpâne, să lucrezi împreună cu mine prin preasfințitele tale rugăciuni, luând aminte la cele ce voi zice. Așa precum își strâng hainele cei ce vor să treacă printr-un loc strâmt, tot astfel și Sfinția ta, strângându-ți gândurile cu toată puterea, ia aminte doar cu ochiul minții la cele ce se vor zice.

Note

[1] Se cade ca gândurile cele bune și curate să fie primite, iar pe cele rele se cuvine a le contrazice scurt și cuprinzător (exceptând gândurile cele trupești și urâte) și a le izgoni și a le sugruma – mai ales pe cele rele și pe cele care se pornesc împotriva aproapelui. De gândurile cele urâte trebuie să fugim și să alergăm prin rugăciune numai la Dumnezeu. Pe cele hulitoare și de deznădejde se cade a le defăima. Omul va putea contrazice, goni și sugruma gândurile cele rele doar atunci când va lua putere de la Dumnezeu și iscusință în [purtarea] acestui război nevăzut. Atunci le va defăima cu

totul: când le va birui! Cel mai sigur este [însă] – aşa cum spuneam şi în cartea *Războiul nevăzut* – a se sârgui cineva să defaime totdeauna toate gândurile cele rele, alergând la Dumnezeu.

CAPITOLUL I

1. Care sunt deosebirile minții de ale trupului. Pentru ce s-au făcut simțurile

Se cuvine a-ți aduce aminte, o, dumnezeiescule și cinstitule creștet, că Dumnezeu a zidit întâi lumea nevăzută, apoi pe cea văzută „pentru ca să se arate semn de înțelepciune mai mare și de mare cuviință [tuturor] firilor", precum a zis Sfântul Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu. La urmă a zidit omul din suflet nevăzut și trup văzut (*Cuvânt la Naștere și la Paști*).

2. Cum este omul lume mare în cea mică

Îl așază, așadar, pe om nu ca pe o lume mică în cea mare, așa cum a spus Democrit, cercetătorul firii [omenești], și așa cum susțin și alți filosofi. Numindu-l pe om „lume mică" îl micșorează foarte mult, reducându-l numai la această lume văzută, circumscriind astfel vrednicia și desăvârșirea omului. Însă Dumnezeu l-a așezat pe om ca pe o lume mare în cea mică. „Lume mare" pentru că are în ea mulțime de puteri, cele mai alese fiind: cea rațională, simțitoare și voitoare [volitivă], iar „lume mică" deoarece cuprinde numai cele simțite. Că așa zice același Cuvântător de Dumnezeu în același loc: „Pe cea de-a doua lume, adică pe om, o pune ca pe o lume mare în cea mică, adică pe pământ".[1]

[Omul este] lumea care împodobeşte amândouă lumile: pe cea văzută şi pe cea nevăzută – după dumnezeiescul Grigorie al Tesalonicului –, [este] lumea care leagă împreună amândouă marginile, ale lumii celei de sus şi ale celei de jos, făcând să Se arate singurul Ziditor al acestora, după [cum zice] Nemesie.

3. Trupul este un palat împărătesc, iar mintea ca un împărat

Pentru a înţelege mai bine problema care urmează, imaginează-ţi în gândul [tău] că trupul se aseamănă unui palat împărătesc făcut cu o arhitectură prea înaltă de către un Ziditor cu înţelepciune nemărginită. Capul este cerdac, inima este cămară prea tainică, grabnici alergători sunt duhurile, aducători şi străbătători sunt venele sub formă de ţevi, iar ferestre sunt cele cinci organe ale simţurilor. Iar sufletul – sau, mai bine zis, mintea – (căci Sfântul Calist numeşte tot minte sufletul curăţit) trebuie să îl socoteşti ca pe un împărat înconjurat de trei puteri principale: raţiunea, simţirea şi voinţa. Aceste puteri se află în toate părţile trupului (sufletul se află în trup – spune dumnezeiescul Damaschin – ca şi focul care se află în tot fierul cel înroşit), iar ca unealtă raţională, prin care lucrează [lucrurile] mai deosebite, are creierul. Scaunul lucrării şi puterii sale celei simţitoare şi voitoare, precum şi al fiinţei sale, îl reprezintă inima – după cum se va vedea mai pe urmă. Acest împărat are ca hârtie tabla imaginaţiei pentru a scrie câte vin de afară prin ferestrele simţurilor.

4. Ce era mintea mai înainte de Sfântul Botez și ce este după Botez

După ce ți-ai închipuit în imaginația ta cele spuse, gândește-te că acest împărat – adică mintea –, după ce se va desăvârși, după cum zic unii, [și] se va vărsa în trup, va fi simplu, curat, fără de răutate, având lumină înțelegătoare, după firea lui. Mai înainte însă de Sfântul Botez vede întunecat, fiind acoperită [mintea] de pâcla păcatului strămoșesc, dar după aceea este toată luminoasă, strălucind cu lumina cea mai presus de fire a darului dumnezeiesc. Ea împrăștie mai multă lumină decât razele soarelui, după cum spune dumnezeiescul [Ioan] Gură de Aur, până când rămâne mai înaltă decât întunericul păcatului celui de voie. Tâlcuind cuvântul Apostolului: *Iar noi toți cu față descoperită slava Domnului ca prin oglindă privind, spre același chip ne prefacem din slavă în slavă* (2 Co 3, 18), așa zice limba cea frumoasă și bine grăitoare: „Ce este slava Domnului pe care privind-o ca prin oglindă să ne schimbăm la față în același chip? Când lucrezi darurile [Sfântului Botez], aceasta se arată mai evident, dar celui ce are ochi credincioși nu-i este greu nici acum să o vadă.

Iar o dată cu botezul, sufletul strălucește mai mult decât soarele, curățindu-se cu Duhul [Sfânt] și nu privim numai la slava lui Dumnezeu, ci primim și oarecare luminare de acolo, tot așa cum, dacă niște argint curat stă în bătaia razelor, reflectă și el raze. Ci vai mie! Bine este aici a suspina cu amar! Că această slavă negrăită și înfricoșată rămâne întru

noi o zi-două. Şi de aceea o stingem noi: [deoarece] aducem asupra ei iarna lucrurilor vieţii şi-i gonim razele cu desimea norilor. Căci iarnă [se numesc lucrurile] acestei vieţi, ele fiind mai posomorâte decât [anotimpul] iarna." (Omilia a VII-a la *Epistola II către Corinteni*).

5. Ce este fireasca deosebire a minţii

Fireasca şi înnăscuta deosebire a minţii este ca aceasta să se îndeletnicească întotdeauna, ca una ce este minte, cu gândurile cele înrudite cu ea, ca una ce este nematerialnică, cu cele nematerialnice, ca una ce este fără de moarte, cu cele nemuritoare, să se îndeletnicească – într-un cuvânt – cu bunătăţile cele adevărate pe care să le aibă ca hrană, creştere şi, prin urmare, ca dulceaţă.

6. Ce este fireasca deosebire a trupului

Dimpotrivă, fireasca deosebire a trupului este a se pleca totdeauna, ca unul ce este trup, spre cele trupeşti, ca unul ce este simţit – după cele simţite [care cad sub simţuri], ca unul ce este materialnic – spre cele materialnice; a se pleca, într-un cuvânt, spre bunătăţile cele mincinoase pe care le are ca hrană, creştere, viaţă şi, drept urmare, ca dulceaţă. De aceea a zis dumnezeiescul Grigorie de Nyssa: „Dulceaţa este îndoită în firea omenească: una lucrează în suflet prin nepătimire, iar cealaltă se lucrează în trup prin patimă. Pe

care din cele două o va alege voința omului, aceea va avea stăpânire asupra celeilalte."

7. Trupul este stăpânit de minte

Deşi trupul, ca unul ce este material [grosier], se pleacă în mod firesc la dulceața celor simțite, el poate fi adus, ocârmuit şi purtat ca într-un frâu de către minte – când aceasta are rațiunea întreagă.* Dumnezeiescul Damaschin spune că [deosebirea] între sufletul rațional şi nerațional aceasta este: cel nerațional se poartă şi este stăpânit de trup şi de simțuri, iar cel rațional stăpâneşte trupul şi simțurile. Căci aşa s-a rânduit de Dumnezeu: partea rațională să o stăpânească pe cea nerațională, iar cea mai bună s-o supună voii sale pe cea mai rea. De aceea, când [partea nerațională] pofteşte, nu se porneşte îndată la faptă şi la dobândirea poftei, ci este oprită de către stăpânul ei, mintea.

8. Care este cauza primordială pentru care s-au făcut simțurile

Deoarece această minte se închide oarecum în palatul trupului ca într-o temniță întunecată, aceasta [din urmă]** a fost făcută de Ziditorul cu atâtea ferestre. [Ele sunt] cele cinci organe prin care mintea ia legătura cu lumea cea din afară: ochii, urechile, nasul, gura, precum şi simțul comun al

* Se află în deplinătatea facultăților ei.

** Temnița.

tuturor*, pipăirea, cu scopul de a dobândi prin ele – întocmai ca şi mai înainte – gândita hrană şi dulceaţă.

Astfel, mai întâi [să vină] la simţirea şi la bizuirea [atât] pe această zidire văzută [materialnică], cât şi pe dumnezeiasca Scriptură. În al doilea rând, de la această simţire să fie dusă de mână de către povăţuirea raţională la înţelepciunea, bunătatea, puterea, darul, dulceaţa, precum şi la celelalte lucrări şi slujiri ale Ziditorului care se văd în zidiri şi în Scriptură. Iar în al treilea rând, cu aripile lucrării celei înţelegătoare, atât cât este cu putinţă, să se suie de la aceste lucrări şi slujiri ale Lui la cunoaşterea şi privirea însăşi a Ziditorului [acestor] creaţii şi a Dătătorului dumnezeieştii Scripturi, Care face nişte lucrări ca acestea. Referindu-se la creaţie, Solomon zice: *Că din mărimea frumuseţii făpturilor, după socoteală se cunoaşte pe făcătorul lor* (Sol 13, 5). Pentru că proporţional cu mărimea şi frumuseţea zidirilor este şi Făcătorul şi Ziditorul lor.

Dumnezeiescul Pavel a zis: *...cele nevăzute ale lui de la zidirea lumii, din făpturi socotindu-se, se văd, şi veşnică puterea lui şi Dumnezeirea (adică mărirea)* (Rm 1, 20); iar pentru *Sfânta Scriptură* Sfântul Petru zice: *Pentru că nu prin voia oamenilor s-a făcut cândva proorocie, ci purtându-se de Duhul Sfânt au grăit oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu* (2 Ptr 1, 21), iar Sfântul Pavel adaugă: *Care şi grăim, nu întru cuvinte învăţate ale înţelepciunii omeneşti, ci întru cele învăţate ale Duhului Sfânt* (1 Co 2, 13). Voieşti să aplicăm acest cuvânt zis la două organe ale simţurilor?

---

* În original este folosit termenul: „organ simţitor". Deci pipăitul este enumerat între organele de simţ.

9. Prin privirea zidirilor, mintea se suie la cunoștința și dragostea Ziditorului

Ca să te convingi de aceasta, ridică-ți ochii la cer și îndată pe cămașa ochilor [retină] – cea cu rol de mreajă – apare imaginea cerului. Îndată ce această imagine [izbește retina], informația este luată într-o clipită de alergătorii cei iuți ai duhurilor, fugind împreună cu o viteză de nedescris prin vene la creier unde este rădăcina tuturor venelor. Și îndată ce [informația] ajunge acolo, instantaneu mintea se trezește și vede cerul.

Pornind de la această simțire, [mintea] socotește cu puterea ei cea rațională mărimea, frumusețea, lumina și celelalte însușiri ale cerului și se duce cu gândul la înțelepciunea, meșteșugul, puterea și frumusețea Celui Ce le-a zidit. De aici, ea socotește și spune așa: „dacă cerul, care este făptură, este atât de frumos și de luminos, cu cât mai presus de acesta este Făcătorul cerului?" Sfântul Dionisie a spus în *Pentru dumnezeieștile nume*: „cele cauzate preexistă în cauze în mod prisositor și ființial" (*Despre Numirile dumnezeiești*, cap. II, p. 142, ed. Paideia). În acest fel se ridică, atât cât îi este cu putință, la cunoștința Ziditorului, aprinzând totodată inima și voința sa spre dragostea aceluiași Creator.[2]

10. Prin Scripturi, mintea se suie la cunoștința și dragostea Celui Ce a grăit Scripturile

Când un cuvânt al *Sfintei Scripturi* este grăit la ureche, acesta lovește văzduhul și îl îndulcește, iar undele de propa-

gare intră în ureche, lovesc timpanul, iar labirintul urechii intră în vibrație și pulsează asupra centrului auditiv care trezește mintea, înțelegând cuvântul grăit. Își dă seama astfel, din această auzire, de darul, adevărul, înțelepciunea și de celelalte fapte bune ale acelui cuvânt. Și așa își pune întrebarea: „dacă cuvântul – care este atât o cauză, cât și o lucrare – este atât de real, atât de înțelept și cu atâta dar, cu cât este mai dăruit Dumnezeu Care l-a grăit și l-a lucrat?" Zice Aristotel: „Atunci când cauza existenței unor lucruri este de un anumit fel, înseamnă că și lucrurile [cauzate de ea] vor fi de același fel".

În acest fel se suie mintea la cunoștința lui Dumnezeu Cel Ce a insuflat și a grăit Scripturile. Iar în funcție de treapta cunoașterii Lui, aprinde și voința spre dragostea Lui, deoarece „după măsura cunoștinței este și măsura dorinței" – după cum zice Teodor al Ierusalimului. Tot astfel lucrează și prin celelalte organe ale simțurilor: mirosirea, pipăirea și gustarea.

Prin organele simțurilor, mintea își meșteșugește din toate zidirile și cuvintele Scripturii trepte și scări, pentru a se sui de la cele simțite la cele gândite, de la cele pricinuite la pricini și de la chipuri și închipuiri la cele cu întâi chip și închipuite. Sfântul Dionisie Areopagitul zice că toate formele compuse sunt simboluri „arătate ale celor ascunse, chipuri împărțite ale celor unite și neîmpărțite, chipuri figurate și multiforme ale celor fără formă și lipsite de chip" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Epistole*, *Epistola IX către Tit, ierarhul* „care a întrebat printr-o epistolă care e casa înțelepciunii și ce e paharul și ce sunt mâncările și băuturile lui", p. 266);

„creația lumii ... e arătarea întreagă a celor nevăzute ale lui Dumnezeu".

Suindu-se prin acest meșteșug de la zidiri la Ziditor și de la Scripturi la Cel ce le-a grăit, mintea spune tuturor puterilor și simțurilor sale cuvântul Proorocului Isaia: *veniți să ne suim în muntele Domnului, și în casa Dumnezeului lui Iacov, și ne va spune nouă calea Sa, și vom merge pe dânsa* (Is 2, 3). Aceasta este voința cea din veci și motivul și scopul pentru care, precum am spus, a zidit Dumnezeu ferestrele organelor simțurilor: „ca mintea să se facă privitoare a zidirii celei simțite și tăinuitoare a celei gândite" – cum a zis Sfântul Grigorie în *Cuvântul la Paști* – și ca să vadă în zidiri pe Ziditorul precum vede soarele în apă, după cum filosofează Teodor al Ierusalimului: „Dacă este îngăduită vreo lucrare a simțurilor, pentru aceasta este îngăduită: ca din zidiri să-L înțelegem pe Ziditor, văzându-L astfel în ele așa cum vedem un soare în apă. Deoarece chipurile care sunt în cele ce există sunt ale Cauzei primordiale a tuturor lucrurilor". Și, în scurt fie spus, de aceea s-au făcut simțurile, ca mintea să ajungă prin ele la hrana și dulceața ei cea gândită, după cum și vietățile care se cheamă purtătoare de casă, adică scoicile, broaștele țestoase și altele asemenea, ies afară pentru adunarea hranei celei cuvenite. „Aceasta este nevoința – spune Teodor al Ierusalimului –: a lua aminte la noi înșine ca pururea să ne îndulcim și să ne întindem dorirea către cele gândite ale minții și niciodată să nu fim furați de cele simțite, smulgându-ne pe furiș către acestea prin simțuri, încât să se minuneze acestea chiar de ele însele."

11. Cei ce privesc la zidiri şi citesc în Scripturi şi nu se suie la cunoştinţa şi dragostea de Dumnezeu săvârşesc răul şi sunt afară de fire

Cei ce privesc zidirea cea simţită şi Scriptura şi nu se suie prin ele la cunoştinţa şi dragostea lui Dumnezeu, Care pe una a zidit-o, iar pe cealaltă a grăit-o, fac aceasta sau pentru slava cea lumească, sau pentru a se desfăta în frumuseţile cele stricăcioase ale zidirilor şi ale Scripturilor, precum şi pentru alte scopuri trupeşti, sau rămân numai la înţelegerea parţială a zidirilor şi Scripturilor şi mai departe se lenevesc a păşi, neînălţându-se la Cuvântul cel atotprezent şi atotcuprinzător al celor ce sunt –, Care este Înţelepciunea lui Dumnezeu, prin Care cele ce sunt se cunosc şi întru Care sunt toate cuvintele cele ce sunt (Sfântul Maxim). „Că Dumnezeu – zice înţeleptul Solomon – a întemeiat pământul cu înţelepciunea, iar când a zidit cerul şi ea [Înţelepciunea] era cu Dânsul şi lucra lângă Dânsul." Iar Sfântul Vasile cel Mare zice: „Sunt unele raţiuni ale înţelepciunii, ale celei zidite mai înainte de toate celelalte [care au ca însuşire] zidirea".

Cei ce nu se suie prin cuvintele cele din zidiri şi din Scriptură la Cuvântul cel ipostatic al lui Dumnezeu, aceştia sunt departe de scopul Ziditorului zidirii şi al Dătătorului Scripturilor. Aceştia, spune Sfântul Calist, sunt afară de fire, pentru că iubesc mai mult darurile decât pe Dătător, zidirile mai mult decât pe Ziditor, după cum zice sfinţitul Augustin. Căci, după cum zidirea nu a fost făcută pentru ea însăşi, ci pentru privirea şi slava Ziditorului, tot astfel nu este cuviincios a o privi şi a se minuna [cineva] de ea însăşi, ci din cau-

za Ziditorului ei, după cum n-o privește cineva pentru dânsa, ci pentru ceea ce se arată în ea.

12. Care este cauza cea smerită pentru care s-au făcut simțurile?

A doua cauză și scop pentru care s-au făcut organele simțurilor este pentru ca și trupul – ca unul ce este material – să poată să dobândească prin ele hrană, creștere și viață.

Într-adevăr, nu știu de ce să mă minunez mai mult: de palat, care este atât de meșteșugit [lucrat], sau de împăratul care locuiește în el? Însă mai mult decât de acestea două se cuvine a mă minuna de prea alesul lor Meșter și Ziditor, Care cu atâta înțelepciune le-a zidit și le-a și unit.

Note

[1] Dacă omul va fi comparat cu lumea cea gândită a îngerilor, tot lume mare este în cea mică deoarece el cuprinde în sine și pe cele ale lumii simțite, pe când lumea cea gândită nu le cuprinde și pe acestea (ale lumii simțite).

[2] Sfântul Vasile cel Mare ne îndeamnă să avem niște păreri ca acestea [referitor la cunoașterea Ziditorului prin creație] pentru ca prin ele să ne suim cu mintea de la cele văzute și vremelnice la cele nevăzute și veșnice. El zice:

„Dacă cele trecătoare sunt așa, cum vor fi cele veșnice? Dacă cele văzute sunt atât de frumoase, cât de frumoase vor fi cele nevăzute? Dacă măreția cerului depășește măsura

minţii omeneşti, ce minte omenească va putea descoperi natura celor veşnice? Dacă soarele, care este supus stricăciunii, este atât de frumos şi atât de mare, dacă este iute în mişcare şi-şi face cu atâta regularitate mişcările sale de revoluţie, dacă are o mărime cu dreaptă măsură în univers, încât nu depăşeşte măsura faţă de întregul univers, iar frumuseţea lui este ca un ochi strălucitor aşa cum se cuvine creaţiei, dacă nu te mai poţi sătura a-l privi, cât de strălucitor în frumuseţe trebuie să fie soarele dreptăţii? Dacă pentru un orb este o pagubă să nu vadă acest soare, cât de mare va fi paguba celui păcătos, lipsit de lumina cea adevărată?" (*Cuvântul al VI-lea la Hexaimeron*, P.S.B. 17, *op. cit.*, p. 132); înţeleptul Teodor al Ierusalimului adaugă: „Prin cercetarea firilor celor zidite se curăţă foarte mult aplecarea cea pătimaşă către ele de amăgirea în care este, suindu-se astfel către origini. Căci cele bune, minunate şi mari, vor să le oglindească pe cele prea bune, prea minunate şi prea mari şi mai ales pe cele mai presus de bunătate, de minunare şi de mărime."

Prihănind pe închinătorii la idoli, înţeleptul Solomon zice: „Dacă se bucurau cu frumuseţea zidirilor, socotindu-le dumnezei, să cunoască aceştia cu cât mai mult este mai bun Stăpânul – căci Cel Ce a început să creeze aceste frumuseţi le-a zidit [şi] pe ele. Iar dacă se înspăimântă de putere şi de lucrare, să înţeleagă prin ele cu cât este mai tare Cel ce le-a făcut pe ele."

CAPITOLUL AL II-LEA

1. De ce mintea a fost robită de dezmierdările simţurilor

Două sunt cauzele pentru care mintea a fost robită de dezmierdările cele simţite.

Prima – şi cea mai importantă pricină – este aceasta: după călcarea poruncii de către Adam, unealta lui, adică trupul, îşi ia toată existenţa şi alcătuirea prin dezmierdările cele simţite, împătimite şi necuvântătoare. Căci prin dezmierdare ia fiinţă, prin dezmierdare se zămisleşte, creşte şi se desăvârşeşte – în pântece – până se naşte. Proorocul David, arătând acest lucru, spune: *Că iată întru fărădelegi m-am zămislit şi întru păcate m-a născut maica mea.* (Ps 50, 6).

Iar a doua pricină arată că şi după naştere se hrăneşte cu dezmierdarea. Încă din primii ani ai copilăriei, dar mai ales în cele nouă luni din pântece, deoarece partea cea cuvântătoare a omului nu este încă desăvârşită, mintea nu se poate folosi de organele simţurilor ca să-şi facă lucrarea sa şi să se îndulcească astfel cu dezmierdările cele gândite. Doar trupul este cel care le lucrează [aceste dezmierdări], nu numai pentru hrana lui cea de trebuinţă, ci şi pentru [firea] lui cea pătimaşă. Lucrul cel mai rău este însă faptul că mintea însăşi este atrasă de el la aceleaşi dezmierdări şi este robită de ele ca o nedesăvârşită şi nepricepută.

Dumnezeiescul Teodor al Ierusalimului zice în cuvântul său cel filosofic: „Mai întâi, mintea este robită de simţuri, iar apoi îi urmează doimea: pofta şi mânia. Acestea sunt patimi necuvântătoare şi sunt mişcate de către fire, nu de către

rațiune. Sufletul se deprinde cu ele și sunt foarte greu de șters, intrând în toate ungherele lui. Și în acest mod se întorc toate pe dos. Simțurile, fiind desăvârșite și întărite, răpesc mintea deoarece ea nu este încă minte cu lucrarea [în adevăratul sens al cuvântului], ci doar cu potența, fiind [din acest motiv] privită ca o nedesăvârșită, și o face să judece [aceste lucruri rele] ca pe lume. [Aceasta o face ușor], de vreme ce și ea [inima] este convinsă că acestea sunt lume. Astfel, cea rânduită să stăpânească este robită, cea mai bună fiind stăpânită de cea mai rea. Se vede de aici că răutatea este mai bătrână decât fapta bună."

Împreună cu dumnezeiescul Teodor mărturisește și Sfântul Grigorie de Nyssa în *Cuvântul al VIII-lea la Ecclesiasticul*, în care spune: „simțurile sunt treze în noi încă de la prim început, pe câtă vreme cugetarea se maturizează abia prin înaintarea în vârstă [...] de aceea simțurile caută să-și întindă stăpânirea asupra întregii cugetări, care cu timpul se supune [...] Din această pricină e greu și anevoios lucru să se pună în lumină ceea ce e cu adevărat bine, câtă vreme se folosesc numai mărturii aduse de simțuri și câtă vreme se judecă binele după măsura în care el provoacă bucurie sau plăcere." (P.S.B. 30, Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea a II-a, p. 270, *Omilia VIII la Ecclesiasticul*).

O, cât este de amară această mișcare a simțurilor! Cât de obositoare și de dureroasă este ea mai pe urmă pentru mintea cea ticăloasă și vrednică de jale! Și aceasta deoarece, nefiind stăpânite de frâul părții cuvântătoare, organele simțurilor au gustat și s-au săturat – ca niște neraționale și dobitocești – de dulceața celor simțite [trupești, materiale]. [Și aceasta] în prelungirea celor cincisprezece ani ai vârstei co-

pilăriei, în timpul căreia mintea este ca o adormită, fiind purtată [stăpânită] de simțuri deoarece organele nu sunt încă apte pentru a lucra ea prin ele. După aceea organele simțurilor se vor obişnui [să lucreze] îndulcirile cele dezmierdătoare ale trupului până când partea cea rațională se va desăvârşi.

„Rațiunea fiind ținută de către patimi [adică fiind stăpânită de către ele], acestea duc simțurile spre păcate. Şi atunci – spune-mi mie – cine va putea cu înlesnire să se înfrâneze?" întreabă Sfântul Maxim Mărturisitorul.

După ce cămăşile ochilor cele în chipul năvoadelor se vor obişnui cu vederea pătimaşă a frumuseților şi împodobirilor trupurilor omeneşti, după ce timpanele urechilor se vor îndulci de glasurile dulci ale versurilor, după ce organul de simț al mirosului cel borțos şi păros [nasul] se va îndulci de bunele miresme ale mirurilor şi ale aromatelor, după ce limba şi gura vor gusta sau, mai bine zis, se vor obişnui cu gustul umezelilor mâncărurilor, atât al celor rele cât şi al celor bune, după ce cununa tuturor [simțurilor], adică simțul pipăirii, va zăbovi în haine moi şi molatece, cine va mai putea pe urmă să le înduplece [pe patimi], fie el chiar mare vorbitor şi ritor, te rog [să-mi zici]? Căci [patima] cu care s-a desfătat nu are o dulceață adevărată şi rațională, ci dimpotrivă, una dobitocească şi trecătoare. Cine le va putea închide gura prin care ele [patimile] se contrazic, se ceartă şi se răspândesc [totodată] foarte tare, pe motiv că doar aceea este [adevărata] dulceață pe care au încercat-o şi nicidecum oarecare alta, gânditoare [rațională] şi nematerialnică?

Mintea cea ticăloasă, îndulcindu-se în primii ani de aceeaşi dulceață împreună cu simțurile, fiind înşelată din pricina lipsei ei de înțelepciune şi părându-i-se că aceea [dul-

ceața] este bună, acum, chiar dacă își dă seama că această dulceață aparține dobitoacelor celor necuvântătoare și nu ei, se arată ca o amorțită sau, mai bine zis, ca o legată cu cinci funii de fier de către cele cinci simțuri și pătimește și tânjește văzând că din împărat al trupului a devenit roabă și, vrând-nevrând, se apleacă asupra îndulcirii cu dulceața cea simțită.

Cine să le izgonească? Hârtia imaginației? Dar și ea este zugrăvită cu imaginile și cu idolii cei împătimiți care, prin [lucrarea] de atâția ani a aceleiași dulceți, s-au întipărit [aici] și îndeamnă mintea și simțurile, mai ales prin reamintiri, la [re]dobândirea ei. Cine? Cămara inimii? Vai mie, căci și ea este plină și îngreuiată de atâtea și atâtea pofte și poftiri de mulți ani ale aceleiași dulceți, silind oarecum mintea, imaginația, simțirea și întreg trupul să o dobândească.

Nu mai spun că și diavolul, care este împăratul dulceților trupului, gâdilă și el mintea, inima și mai ales organele simțurilor. Pentru că, deși este fără de trup, el se îndulcește împreună cu trupul de dezmierdările acestuia, după cum zic dumnezeieștii Părinți. Acestea sunt țărâna și pământul pe care a fost osândit a le mânca prin șarpe: *Și pământ vei mânca în toate zilele vieții tale.* (Fc 3,14)

2. Cum se slobozește mintea de dulcețile cele simțite [materiale]

După vârsta copilăriei și după desăvârșirea rațiunii, mintea va cunoaște de la sine sau va învăța prin auz din Sfintele Scripturi și de la Sfinții Părinți că alta este dulceața și rudenia cea firească ei. Și ce face? Având rațiune, înțelepciune și din fire fiind iubitoare de frumusețe, nu suferă să

vadă organele simţurilor în aşa măsură robite trupului şi îndulcitoarelor patimi, nu suferă să fie robită şi ea împreună cu organele simţurilor, nici să iasă din vrednicia sa de împărat, rob făcându-se, nici a fi începută, ea fiind începutul, sau ascultătoare şi supusă ea, care după fire este însăşi temelia şi stăpânitoarea. Nu rabdă să primească o pagubă ca aceasta care o va duce la pieire şi la muncă.

În aceasta stă toată nevoinţa ei, precum zice înţeleptul şi sfinţitul Teodor cel mai înainte pomenit, şi tot prin aceasta se vede şi se arată că ea a fost zidită de Dumnezeu ca împărat şi stăpân al trupului. Ea [trebuie] să se pună cu toată bărbăţia, voinţa şi înţelepciunea ei – ajutându-i şi dumnezeiescul dar – spre a dezrădăcina din organele simţurilor trupului acele obişnuinţe de mulţi ani, cu anevoie de debarasat, care au fost întipărite în ele. Trebuie să slobozească simţurile din tirania amară a dulceţilor celor purtătoare de moarte pe care le-au pătimit şi apoi să le supună cu uşurinţă voii sale. „Multă nevoinţă va fi când mintea va veni târziu spre cunoştinţa adevărului. Căci dacă sufletul nu ar fi fost robit încă de ceva, tot lucrul ar fi fost ca el să se păzească curat. Dar dacă el a fost legat cu legături mai tari decât arama, adică cu patimile şi cu amăgirile către [lucrurile] cele de aici, cu cât mai mare este nevoinţa de a rupe legăturile acestea tari şi a se elibera de slujirea materiei şi a câştiga deprinderea cu cele bune?”

Cât despre eliberarea simţurilor şi despre supunerea lor minţii, ascultă cum şi în ce fel se face [aceasta]:

Un împărat, atunci când voieşte să supună cu uşurinţă o cetate, mai întâi suprimă pâinea, apa şi celelalte necesare hranei oamenilor, determinându-i astfel pe cetăţeni să cedeze asediului.

Acelaşi şiretlic îl adoptă şi mintea cu organele simţurilor: taie puţin câte puţin de la fiecare organ al simţurilor dulceţile lui trupeşti obişnuite prin care se îndulceşte, nelăsându-le să mai pătrundă şi aducându-le în supunerea sa uşor şi în scurtă vreme.

Cât timp ea săvârşeşte această curăţire, nu rămâne fără lucrare. Nu, ci, luând puţină odihnă din [partea] celor trupeşti, se întoarce la fireasca sa hrană gânditoare care este citirea Sfintei Scripturi, câştigarea faptelor bune, lucrarea poruncilor dumnezeieşti, sfinţita rugăciune, raţiunile creaţiei văzute şi nevăzute, precum şi celelalte înţelegeri duhovniceşti şi dumnezeieşti care se află în cărţile Părinţilor purtători de Dumnezeu şi mai ales în ale celor ce se numesc trezvitori [neptici]. Acestea sunt: *Filocalia*, *Everghetinosul*, Sfântul Simeon Noul Teolog şi altele.

Despre acestea vezi [mai ales] în capitolul al IX-lea al cărţii de faţă.

3. Aşa cum simţurile au tras mintea la dulceţile simţurilor, tot astfel mintea se sârguieşte a ridica simţurile la dulceţile cele gândite

Dar nu numai atât, ci se luptă pe cât îi stă în putinţă să întoarcă simţurile trupului către ea, ca împreună [cu ea] să se îndulcească şi ele, cu potrivit chip, de dulceaţa ei cea gânditoare, obişnuindu-se cu ea puţin câte puţin, aşa cum mintea a ajuns mai înainte să se împărtăşească prin simţuri şi să se îndulcească, în mod potrivnic, de dulceaţa cea simţită [trupească]. Deci, într-un cuvânt, de unde la început trupul s-a

sârguit a face mintea şi duhul carne prin simţuri şi prin dulcețile simţurilor, acum – dimpotrivă – mintea se sârguieşte să facă trupul duh şi oarecum imaterial prin dulceaţa celor nematerialnice şi nevăzute. Despre aceasta mărturiseşte în multe locuri şi Sfântul Maxim Mărturisitorul. De aceea a fost legat sufletul împreună cu trupul – zice Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu –, ca să se facă lui ceea ce este Dumnezeu pentru el, adică ca să-l povăţuiască pe trup ca pe un copil şi să-l împrietenească cu Dumnezeu. „Pricinile pentru care Dumnezeu a legat sufletul cu trupul sunt două: 1. ca prin nevoința şi lupta către cele smerite să moştenim slava cea cerească; 2. ca să dezlege pe cel mai rău câte puţin de grosime, să-l tragă către sine şi să-l puie sus. Că ceea ce este Dumnezeu pentru suflet, aceea trebuie să se facă şi sufletul pentru trup, povăţuind materia cea slujitoare [trupul] ca pe un copil, prin sine împrietenind cu Dumnezeu pe cel împreună-rob [cu ea]."

Căci mintea cu trupul lucrează împreună, pătimesc împreună – sufletul pentru trup şi invers, trupul pentru suflet, după cum zic metafizicienii. Deosebirile celor două [realităţi] se împărtăşesc una de alta din cauza negrăitei legături ce există între ele. Raţiunea anume şi cauza [acestei legături] se află tăinuită la toţi filosofii [precum] şi la cuvântătorii de Dumnezeu. Dar despre acestea vom vorbi şi în capitolul XII [al cărţii].

4. Care este căderea lui Adam

În aceasta constă şi foarte vestita cădere a strămoşului nostru, vechiul Adam. După părerea aproape unanimă a

dumnezeieştilor Părinţi, noi am moştenit strămoşeasca pornire spre simţuri [de la Adam], care a lăsat hrana şi dulceaţa celor gândite şi a căzut – vai! – în dulceaţa trupească a celor simţite.

Pentru aceasta a zis cel mai sus pomenit Teodor al Ierusalimului: „Adam a folosit rău simţirea, minunându-se de frumuseţea cea materială, părându-i-se frumos la vedere şi bun la mâncare rodul, iar după ce a gustat din el a lăsat îndulcirea celor gândite (vezi Fc 3, 6). Femeia a văzut că lemnul este bun la mâncare, plăcut la vedere şi ispititor pentru intelect şi luând din rodul lui a mâncat şi i-a dat şi bărbatului său, care a mâncat împreună cu ea." Lemnul [pomul] cunoştinţei binelui şi răului este simţirea împătimită a zidirii văzute, după cum zice Sfântul Maxim: „Lemnul cunoscător al binelui şi al răului este zidirea cea văzută, căci ea împărtăşeşte în mod natural plăcerea şi durerea". [referinţă neidentificată]. Iar în altă parte, acelaşi zice: „Simţirea trupului este lemnul cunoştinţei binelui şi răului. Căci în ea se află adevărata pornire neraţională, de care omul a luat poruncă dumnezeiască să nu se atingă cu încercarea prin faptă. [Însă] nu a păzit-o."

Acelaşi lucru îl spune şi Nichita Stithatul, precum şi ceilalţi [Sfinţi Părinţi]: simţirea, după ce va cunoaşte [cele din jur], va încerca binele – adică plăcerea cea simţită [materială] –, însă va încerca totodată şi răul care este împletit cu binele – adică durerea, sora plăcerii. De aceea toate dulceţile cele simţite sunt în mod obişnuit numite „dureroase plăceri". Sfântul Ioan Gură de Aur zice de aceea: „Ce este mai uşor decât a mânca? Dar pe mulţi îi aud zicând că a mânca osteneală este" (Omilia a 33-a la *Epistola către Evrei*) [referinţă

neidentificată]. Sfântul Grigorie de Nyssa zice şi el împreună cu [Sfinţii Părinţi pomeniţi] mai sus: „Rodul lemnului [pomului] oprit este amestecat cu amândouă. Gustarea lui aduce la moarte prin răutatea otrăvurilor drese cu miere pe cei care se vor atinge [de el]. Căci prin faptul că îndulceşte simţurile pare a fi bun, iar prin faptul că strică pe cel ce-l atinge ajunge cel mai mare dintre toate relele." (Tom I, cap. 20).

Astfel citim şi în istorii că romanii slujeau în acelaşi timp la două zeiţe: a bucuriei şi a scârbei. Şi deşi fiecare avea capiştea sa, jertfa se aducea la amândouă odată. Aceasta se făcea simbolic pentru a se arăta şi faptul că bucuria este atât de unită cu scârba sau plăcerea cu durerea, încât când una aduce bucurie, cealaltă dă frică; iar când una vatămă şi scârbeşte, cealaltă dă nădejde.

5. Pricina venirii lui Hristos

Pricina venirii Noului Adam, Iisus Hristos, a fost aceea de a ne scula din dragostea şi împătimirea după cele simţite şi a ne sui la dragostea şi dobândirea celor gândite. Astfel ne-a arătat întoarcerea cea bună către cele mai bune.

6. Pentru ce pustnicii fug în pustietăţi

Filosofii şi pustnicii adevăraţi au părăsit cele lumeşti, unde sunt multe pricini care asupresc prin plăceri, şi au fugit în pustie şi în peşteri unde, neaflând cauzele plăcerilor cele simţite, au supus cu uşurinţă simţurile, suindu-se în scurt

timp la dobândirea cea preadulce a celor dumnezeiești și gândite.

7. Care este dulceața cea firească a minții și care [este] cea împotriva firii

Acest [lucru] mă rog fierbinte să îl facă și Prea Sfinția ta. Ai cunoscut foarte bine – și de la tine însuți, ca un înțelept, și din dumnezeieștile Scripturi, ca un iubitor de învățătură – că adevărata dulceață a minții este să se îndeletnicească întotdeauna și să se desfete cu frumusețile gândite. („Căci cele gândite sunt hrana minții", după Sfântul Maxim). Aplecarea ei către dulceața cea simțită [trupească, materialnică] este împotriva firii [obișnuite] a ei. [Această tendință] este silnică, împătimită, stricăcioasă și cu totul străină de ea. „Căci când mintea este robită de simțuri – zice filosoful meu de-Dumnezeu-purtător, Sfântul Isaac –, atunci ea mănâncă hrana fiarelor. Cu alte cuvinte ea se face ca dobitoacele și ca fiarele." Căci dulceața gândită este – după Sfântul Calist – adevărata dulceață, pentru că ea aduce bucurie și când o dobândim și după dobândirea ei, iar dulceața cea simțită – trupească – nici n-ar trebui numită dulceață, acesta este un nume mincinos pentru ea, întrucât și când o dobândim și după aceea pricinuiește scârbă în inimă. Sfântul Isaac spune despre cele două [dulceți]: „Aceasta se numește într-adevăr dulceață, căci nu este întinată de fire și de rațiune, ci se înalță din ce în ce mai sus prin lucrare și lasă în inimă bucurie și veselie și după ce [omul] s-a îndulcit de ea. Deci să caute oricine dorește dulceața cea curată, fără de scârbă, înțelegă-

toare și duhovnicească. Căci ea este dulceața cea adevărată din inimă." Și referindu-se la cealaltă zice: „Este greșit a se numi «dulceață» pe cea a trupului și nu pe cea înțelegătoare și duhovnicească. Căci ea aduce pe urmă, după îndulcirea cu ea, amară căință. Deci este evident că numele ei este o minciună."

De aceea și dumnezeiescul Ioan Gură de Aur numește dulcețile trupești ca fiind călăii trupului și fiind chiar mai rele decât călăii, zicând: „Dulcețile sunt cumpliți călăi ai trupului și sunt mai cumplite chiar și decât călăii, pentru că întind foarte tare legături nefăcute de mâini" (*Omilie la întâia muceniță Tecla*). Și, ca să adaug și eu o asemănare personală, spun că dulceața se aseamănă cu pila unsă cu untdelemn pe care lingându-o pisica, linge în același timp și sângele limbii sale. Aceasta este musca în miere care, după ce bea dulceața mierii, se prinde de aceasta și moare; este înșelăciune, la suprafață dulce, dar care odată înghițită aduce moarte în chinuiri. Înțeleptul Solomon a zis: *Nu te uita la muierea rea, că miere pică din buzele muierii curve, care până la o vreme îndulcește gâtlejul tău iar mai pe urmă mai amară decât fierea o vei afla.* (Pr 5, 3-4).

Fiindcă de atâția ani organele simțurilor tale s-au obișnuit a se porni spre dulceața cea simțită și a trage împreună și mintea spre ele, nelăsând-o a se desfăta de cele proprii ei, ca nu cumva să dobândească din ele creșterea cea normală – gânditoare –, viața și dulceața care se cuvine a o da, din această pricină iată că ți-am adus aminte prin toate cele spuse până aici că este nevoie să te sârguiești și Prea Sfinția ta să cârmuiești, [atât] cât vei putea, cu multă înțelepciune cele cinci organe ale simțurilor, dându-le ceea ce este de trebuință

spre alcătuirea trupului şi tăind de la ele toate câte prisosesc şi caută [au ca scop] dulceaţa. Întru aceasta stă a se arăta Stăpânul meu stăpân cu adevărat. Adică în a-şi pune toată bărbăţia spre a-şi elibera toate organele simţurilor de dulceţile cele stricăcioase, dureroase şi mincinoase, slobozind împreună cu ele şi pe domnul său, mintea, de împătimirea lor, lăsându-o să se întoarcă la doritele sale frumuseţi ale celor gândite, adevărate şi cu adevărat bune.

Marele Vasile spune că într-adevăr este un lucru necuviincios ca omul să-şi lase biruite simţurile de cele materiale, iar mintea să şi-o oprească de la lucrarea sa şi de la cele gândite: „judeci că necuviincios lucru este a lăsa simţurile să se umple la nesfârşit de materiile lor, iar mintea a o opri de la lucrarea ei; căci precum simţurile câştigă cele simţite, tot aşa şi mintea pe cele gândite."

Pentru că aşa cum aceste organe ale simţurilor au fost prinse de către dulceţile cele simţite ca şi cu o undiţă nu numai în primii ani ai copilăriei (după cum s-a dovedit prin toate cele spuse mai înainte), ci şi în cei care au urmat, tot aşa şi mintea şi tot neamul omenesc au fost prinse ca şi cu undiţa de înşelăciunea aceloraşi dulceţi materiale. Şi astfel ne-am lipsit şi am prăpădit – vai! – cu toţii fericita şi adevărata noastră dulceaţă.

Revenind, [vom spune că] dacă nu se vor scoate ca dintr-o undiţă – deci din dulceţile cele materialnice – aceleaşi organe ale simţurilor noastre, nici mintea noastră nu va putea să se elibereze din ele ca dintr-o undiţă şi să se întoarcă la dulceaţa ei cea firească. Şi cu neputinţă este a realiza acest lucru într-un alt chip [decât în cel arătat].

CAPITOLUL AL III-LEA

1. Păzirea vederii. Ce este vederea şi ce ochii

Pentru ca să meargă cuvântul după rânduială, vino să fac pomenire Sfinţitei tale desăvârşiri care sunt dulceţile cele potrivnice ale fiecărui organ al simţurilor şi cum se cuvine să-ţi păzeşti mintea de ele.

Primul organ al simţurilor care ne întâmpină este cel al vederii. El este numit de către cercetătorii firii [omeneşti] „simţul cel împărătesc", iar de teologi „cel care se supune Duhului dumnezeiesc" şi „rudenia minţii".[1]

Înţelepciunea populară zice: „Ochii sunt mai credincioşi decât urechile". Ochii sunt cele două făclii ale trupului – după cuvântul Domnului (Mt 6, 22). Astronomii îi numesc cei doi luminători ai feţei, iar filosofii – primii doi furi ai păcatului. Un înţelept îi numeşte cele două ventuze ale sufletului pe care acesta, întocmai ca o caracatiţă, le întinde şi ia de departe cele ce îi plac.

Sau, ca să-l citez pe Marele Vasile, ochii sunt cele două mâini fără trup cu care sufletul le apucă pe cele văzute pe care le iubeşte şi sunt departe, iar cele pe care nu le poate apuca cu mâinile (mai ales ochii cei frumoşi), pe acestea le apucă iarăşi cu ochii şi le dobândeşte. Vederea este pipăire mai subţire decât pipăirea mâinilor, dar mai groasă decât pipăirea imaginaţiei şi a minţii, după cum spune [Sfântul] Vasile în *Cuvântul pentru feciorie*: „Printr-o oarecare pipăire şi vedere îl amăgeşte pe suflet către dulceaţă prin aruncarea

ochilor şi, ca şi cu nişte mâini netrupeşti, se atinge de cele dorite de departe. Iar acelea de care nu se poate atinge cu mâinile trupului le cuprinde pătimaş prin aruncarea ochilor."

De la ochii aceştia taie, deci, imaginile şi frumuseţile acelor trupuri care îndeamnă sufletul la îndrăgiri urâte şi necuvioase. Căci ai auzit zicând pe Marele Vasile: „Ochii să nu se desfete cu spectacolele prosteşti ale scamatorilor sau cu privirea trupurilor, care leagă în suflet ghimpele plăcerii" (P.S.B. 17, Omilia XXII către tineri, p. 578, ed. 1986). Înţeleptul Solomon zice: *Ochii tăi drept să caute, şi genele tale drept să clipească* (Pr 4, 25), iar Iov mărturiseşte: *Legătură am făcut cu ochii mei, şi nu voi căuta spre fecioară* (Iov 31, 1).

La acest simţ te rog să-ţi pui întreaga atenţie, Stăpâne al meu, deoarece acest simţ, după cum am spus, se aseamănă cu un fur şi mai ales cu şeful tâlharilor, din cauză că răpeşte cu iuţeală mintea şi, alunecând într-o clipă prin ochi, aleargă la locul păcatului. Acolo s-a uitat cu împătimire, s-a amestecat cu idolul frumuseţii, şi l-a întipărit într-o clipă în creier prin risipirea duhurilor, a îndulcit sufletul cu idolul, a trimis înlăuntru dorinţa şi pofta, în cămara inimii şi, fără a mărturisi păcatul, l-a lucrat – după Marele Vasile. Aceasta este ceea ce Domnul a zis: *Tot cela ce caută la femeie spre a o pofti pre ea, iată, a preacurvit cu dânsa întru inima sa* (Mt 5, 28).

De aceea Solomon [ne atenţionează] să nu fim prinşi de proprii ochi şi zice: *Să nu te biruiască pofta frumuseţii, nici să te vânezi cu ochii tăi* (Pr 6, 25). Iar Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, aducând problema în discuţie, opreşte chiar şi vederea cea superficială: „Să nu te răpeşti împreună cu genele tale, de este cu putinţă, nici [să fii răpit] de vederea

cea superficială" (*Cuvânt la duminica cea nouă*); [iar] Nichita Stithatul tâlcuieşte acest lucru astfel: „De este cu putință, să nu te răpeşti cu genele tale nu numai de vederea cea iscoditoare şi mult cercetătoare, ci, de este posibil, nici măcar de cea pătrunzătoare, [dar] întâmplătoare şi în treacăt, păzindu-te cu dinadinsul până şi de vederea cea superficială, pe care să o ții [în frâu]. Iar pentru greutatea lucrului stă înainte cuvântul «de este cu putință». Este însă o [scăpare] aceea de a privi cu o căutare simplă. Căci [cunoscând] aceste două [feluri de vedere], spunem că a privi cu iscodire este ca o înmulțire [a păcatelor], iar a privi superficial este ca o împuținare [a lor]."

2. Ce se cade a face cineva când va fi răpit cu ochii

Iar dacă un fur ca acesta va reuşi să te răpească vreodată, să te nevoieşti ca măcar să nu laşi idolul Afroditei – adică al poftei celei urâte – să se întipărească în sufletul tău. Şi cum asta? Sau să năzuieşti la Dumnezeu prin rugăciune, acest lucru fiind mai puternic, căci: *A Domnului este mântuirea* (Ps 3, 8), după cuvântătorul de psalmi, sau să-ți întorci imaginația spre un alt gând oarecare. Că idol pe idol şi imaginație pe imaginație se şterg. Căci, zice înțelepciunea populară, „cui pe cui scoate".

O astfel de lucrare se vede că făcea şi Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Vederea m-a răpit pe mine, dar m-am ținut. Idol al păcatului nu mi-am făurit. Idolul a stătut şi am scăpat de încercare." Auzi, a stat – zice – idolul păcatului şi

nu s-a întipărit în imaginaţie, iar omul s-a slobozit imediat de ispită, adică de învoirea şi [drept urmare] de fapta păcatului.

Sfântul Ioan Gură de Aur şi Sfânta Singlitichia te sfătuiesc să foloseşti următorul meşteşug pentru a scăpa de patima ta, adică de idolul acelei feţe care s-a întipărit în imaginaţia ta şi cu care diavolul nu încetează a te supăra: scoate cu mintea ochii idolului aceluia, scoate-i carnea de pe obraji, taie-i buzele, scoate-i pielea de deasupra care se arată a fi frumoasă şi gândeşte-te că ce se ascunde dedesubt este atât de greţos încât omul nu suferă a o vedea fără urâciune şi îngreţoşare. Nu este altceva decât o căpăţână despuiată şi un os înroşit, plin de sânge şi înfricoşat la vedere. Că Gură de Aur zice: „Nu lua aminte nici aici la floare, ci treci mai în profunzime cu gândul şi, ridicând cu gândul de jur împrejur pielea cea frumoasă, ia aminte la cele ce zac sub ea". (Omilia VII la *Epistola a II-a către Corinteni*). Iar preaînţeleapta Singlitichia zice: „De se iveşte în cămările minţii o nălucire de vedere necuviincioasă, se cade a o schingiui cu cuvântul şi astfel să se taie ochii [acelui] idol, să i se scoată carnea din obraji, să i se taie şi buzele şi să se vadă închegarea cea urâtă de oase goale şi astfel să se socotească ce era [de fapt] cea dorită. Astfel poate fi oprit gândul de la rătăcirea cea deşartă. Căci cea iubită nu era nimic decât numai sânge şi oarecare flegmă amestecată. Trebuie însă să ne reprezentăm în gândul [nostru] că din toată fiinţa celui îndrăgit izvorăsc răni greu mirositoare şi putrezite şi, ca să spun pe scurt, se înfăţişează ochilor celor lăuntrici asemenea unui mort. Căci aşa se cade a ne îndepărta de dulcea pătimire." (Marele Atanasie în *Viaţa Sfintei Singlitichia*).

3. Vederea întipărește mai adânc pe idolii săi înlăuntru decât alte simțuri; de ce?

În al doilea rând, să-ți păzești bine vederea, pentru că acest simț este mai subțire[2] și mai pătrunzător; pentru că este mai pătrunzător, este mai dorit și de minte. Pentru că este mai dorit, idolii săi se zugrăvesc mai adânc pe tabla închipuirii și de aceea se șterg cu mai multă greutate. De aceea, atât sfințiții cuvântători de Dumnezeu, cât și toți Părinții neptici hotărăsc îndeobște că ochii văd lucrurile cele văzute prin ipostasiere.[3]

Acestea [de mai sus] le vedem împlinindu-se prin lucrarea lor: ștergem mai ușor chipurile pe care le-am închipuit prin celelalte organe ale simțurilor, iar pe cele pe care le-am întipărit în imaginația noastră prin ochii noștri iscoditori fie [le ștergem] după mult timp și cu multă osteneală, fie nu le putem șterge deloc. Fie treji, fie în somn, aceste chipuri nu încetează a ne asupri și a ne supăra. Într-un cuvânt, îmbătrânim și murim împreună cu ele.

4. Arhiereul se cade să fugă de vorbirea cu femei

Ia aminte, te rog fierbinte, Stăpâne al meu preaiubit, și păzește-te bine de împrietenirea ochilor tăi cu privirea cea iscoditoare a fetelor frumoase, ca nu cumva să te biruiască pofta de frumusețe. Și într-adevăr, în mare primejdie te afli și pentru că ești tânăr și pentru că, fiind arhiereu, nu se poate să nu întâmpini niște fețe ca acestea care, chiar dacă sunt privite

de departe, aruncă în inimă săgeţile dezmierdării. De este posibil, să nu doreşti a întâmpina vreodată nişte feţe ca acestea sau a sta la vorbă [cu ele], chiar dacă convorbirea s-ar datora mărturisirii – căci aşa hotărăsc Sfinţii Părinţi. Mi-aduc aminte că în canonul al 18-lea al Sinodului al VII-lea (ecumenic) se spune că atunci când se va afla arhiereul afară în vreo mahala şi s-ar afla acolo şi femei, acelea să se îndepărteze de acolo atâta timp cât arhiereul este de faţă şi să nu îndrăznească a-i sluji în vreun fel.

„Dacă s-ar afla că cineva a adus în episcopie sau în mănăstire roabă sau slobodă pentru a i se încredința o slujbă, să se mustre, iar stăruind să se caterisească. Iar dacă, întâmplător, în suburbii ar fi femei şi ar vrea episcopul sau egumenul să facă un drum acolo, nici o încredințare de slujbă să nu se dea vreunei femei, fiind de faţă episcopul sau egumenul, cât timp stă el acolo, ci, pentru a nu fi bănuit, să stea în altă parte, până se va duce episcopul." (Canonul 18, Sinodul VII Ecumenic, Pr. C. Dron, *Canoanele*, p. 426, Bucureşti, 1933)

5. Ce să facă cineva când vorbeşte cu femeile

Credem că acest canon opreşte ca femeile să nu vină nicicum la vederea arhiereului. Dar fiindcă acest lucru nu e cu putinţă, atunci apleacă-ţi privirile când vorbeşti cu femeile şi adu-ţi înainte faptul că Dumnezeu este de faţă sau închide-ţi [ochii] cu totul, lucrul acesta fiind desăvârşit.[4]

Iar gura ta să cânte: *Mai înainte am văzut pe Domnul înaintea mea pururea, că de a dreapta mea este, ca să nu mă*

clătesc (Ps 15, 8). Să nu fii singur, ci să ai împreună cu tine unul sau doi, ca să nu dai prilej vrăjmașului celui ce te luptă pe tine.

Odată s-a dus Isidor, preotul Schitului, la Alexandria, ca să se întâlnească cu Patriarhul Teofil, iar după ce s-a întors s-au adunat Părinții și l-au întrebat: „Cum se află lumea, Avva? Ce fac oamenii?" Iar el a răspuns: „Eu față de om n-am văzut decât fața Patriarhului". Atunci ei l-au contrazis: „Oare s-au prăpădit și s-au scufundat oamenii, Avva?" Iar el a răspuns: „Nu, dar m-am silit pe mine a nu vedea față de om". Și toți s-au minunat de pázirea lui cea cu dinadinsul.

Aceasta este o pildă din care Prea Sfinția ta poți să înveți cât este de rău a-ți lăsa ochii să se răspândească ici și colo. Pentru că din această răspândire nu se poate câștiga nimic altceva decât dezmierdări și patimi pierzătoare. De aceea și Simeon, care se numește Noul Teolog, poruncește să nu-și întindă cineva ochii săi, nu numai la fețe de femei sau de [oameni] mai tineri [ca ei], ci nici la fețe de bătrâni și cărunți. Iar Prea Sfinția ta să-i păzești [ochii] măcar de ale femeilor și de ale celor mai tineri,[5] rugând pe Dumnezeu cu Înțeleptul Sirah și zicând: *Doamne, Părinte și Dumnezeul vieții mele! Înălțarea ochilor nu-mi da mie, și pofta o întoarce de la mine* (Sir 23, 4).

Să te păzești mai ales să nu vezi acele chipuri spre care mai înainte ai ajuns a lua patimă și poftă în inima ta. Pentru că dacă le vezi pe acestea, diavolul te luptă cu îndoit război: pe dinăuntru cu patima și cu pofta pe care le-ai dobândit mai înainte, iar pe dinafară cu privirea feței acelora.

6. Pilde despre cei ce nu şi-au păzit ochii

Păzeşte bine, Stăpânul meu, precum zice Pavel: *mie nu-mi este cu lene, iar vouă** *de folos* (Flp 3, 1). Păzeşte-ţi ochii tăi cei amăgitori şi fugi de dezmierdările străine. Să ai mare strajă la aceste părţi ale ochilor, căci prin ele intră cei mai mulţi furi şi pradă cetatea sufletului.

Dacă şi-ar fi păzit ochii lor, nici strămoşii noştri nu ar fi fost izgoniţi departe de Dumnezeu şi din Rai: *rodul pomului este ...plăcut ochilor.* (Fc 3, 6) zice femeia. Auzi? A văzut, a pătimit, a luat, au mâncat şi au murit.

Dacă şi-ar fi păzit ochii, fiii lui Dumnezeu, adică ai lui Set, nu s-ar fi scufundat în apa potopului: *Văzând fiii lui Dumnezeu pe fetele oamenilor că erau frumoase, şi-au luat lor femei din toate care au ales* (Fc 6, 2).

De şi-ar fi păzit sodomitenii ochii ca să nu-i vadă pe cei doi îngeri, nu ar fi fost arşi cu totul de potopul cel de foc.

A văzut Sihem, fiul lui Hemor, pe Dina, fiica lui Iacob, şi a îndrăgit-o pe ea, iar pentru aceasta a fost ucis de fraţii ei împreună cu tot norodul. (Fc 34, 2).

A văzut David din casă pe Batşeba că se scălda şi a căzut într-o îndoită groapă: a preacurviei şi a uciderii (vezi 2 Rg 11, 2). Dar după aceea, prin pocăinţă, cu totul s-a înţelepţit şi s-a învăţat a-L ruga pe Dumnezeu ca să-i întoarcă ochii de la frumuseţea deşartă: *Întoarce ochii mei să nu vază deşertăciune* (Ps 118, 37).

---

* În ediţia 1826 a *Pazei*... în loc de „vouă": „ţie".

7. Din dorința de a vedea se naște dragostea, iar din a nu vedea nu se naște dragostea [îndrăgirea]

De ce să vorbesc fără rost când este mărturisită, adeverită și necontrazisă de nimeni această expresie prea vestită care zice că „din vedere se naște dragostea și, dimpotrivă, a nu îndrăgi se naște din a nu vedea"? Acest lucru îl arată și acest mic cuvânt al lui Sirah ce zice: *Curvia muierii întru ridicarea ochilor* (Sir 26, 10).

Știind aceasta, mulți dintre greci au câștigat a nu îndrăgi din a nu vedea.

Alexandru nu s-a învrednicit a le vedea pe fiicele lui Darie care erau foarte frumoase, după cum spune Sfântul Vasile cel Mare (în *Cuvânt către tineri*) [vezi P.S.B. 17, p. 574].

Kir n-a învrednicit-o pe Pantia, soția lui Avradat, a-l vedea și nici Camvis pe preoteasa Artemidei, care erau deosebite de celelalte cu frumusețea.[6]

Fermecătoare este și [pilda] despre smintirea provocată de frumusețe* pe care o povestește aici un avă din *Pateric*:

„Iată frumusețea goală [văzută, simplă],
Însă pe cea nevăzută n-o primește mintea.
Ceea ce nu primește mintea, nu pornește imaginația.
Neispitindu-se imaginația, nici patima nu pornește.

---

* În ediția 1826 este folosit termenul „apucarea lui Sorit". În ed. Anastasia nu este redat și nici în *Patericul egiptean* nu există o astfel de expresie. Am ajuns în final la varianta de mai sus – care la prima vedere nu are nici o legătură cu expresia în sine – astfel: în *Dicționarul de sinonime* ed. 1999 cuvântul „apucat" mai are și aceste sinonime: „înnebunit, smintit"

Iar patima nepornindu-se, cele dinlăuntru au linişte. Aşadar, [frumuseţea] cea nevăzută dă linişte celor lăuntrice."

Iar una şi mai şi o zice un înţelept oarecare: „Cel ce îşi aruncă ochii la frumuseţe străină, nu fecioară, ci desfrânată îşi are lumina ochiului". Astfel se uneşte cu Sfântul Isidor care zice: „Nu numai trupul cel nepipăit, ci şi aruncările ochilor – care se numesc din această cauză lumini – se cade să fie fecioare" (*Epistola 1273 către Pavel preotul*). Genele sunt făcute de fire spre a închide ochii înlăuntru ca pe nişte fecioare în cămări, ca să se ruşineze ca nişte fecioare când ies afară din cămările lor şi nu fără de ruşine văd feţele, după cum acelaşi Isidor a zis. Dumnezeiescul Ioan Scărarul a zis: „Să fugim, ca să nu vedem, nici să auzim de fructul din care ni s-a poruncit să nu gustăm. Căci m-aş mira să ne socotim mai tari ca proorocul David." (Cuvântul XV, cap. 64, p. 239, *FR* 9, ed. 1980).

8. Arhiereii şi preoţii nu se cade a avea oglinzi. Ce fel de rele nasc acestea

Deoarece cuvântul nostru este pentru ochi, adaug aici şi [despre] dulceaţa cea dobitocească şi deşarta împătimire pe care o au unii fraţi care îşi împodobesc casele lor cu oglinzi mari şi de mult preţ ca să-şi veselească ochii cu ei înşişi, pricinuindu-şi în inima lor acea dulceaţă pe care o vânează din toate părţile. Ca şi cum dacă nu se va adăuga şi

(vezi p. 31), iar cuvântul „sorit" are ca sinonim „însorit". Acesta la rândul lui corespunde, printre altele cu echivalentul „frumuseţe".

acea dulceață meșteșugită a ochilor, nu ar fi de ajuns acea dulceață pe care firea și purtarea de grijă a lui Dumnezeu a rânduit-o spre a mângâia ochii, cu atâtea imagini frumoase ale întregii [creații]. De aceea rog pe Stăpânul meu să se depărteze de o dulceață deșartă și prihănită ca aceasta. Să nu ai oglinzi în Mitropolie, iar dacă ai, să le lepezi ca pe niște lucruri cu totul necuviincioase vredniciei tale dumnezeiești. Pentru că folosirea acestor oglinzi nu numai că pricinuiește multe căderi vrednice de mustrare, ci îi aruncă pe mulți în necuvioase și de râs îndrăgiri asupra lor înșiși, ei devenind pilde ale veacurilor trecute.

Așa este prihănit cu dreptate de către istorici desfrânatul Ostie care, căutând să afle dezmierdări de multe feluri și desfătări defăimate, ca să-și veselească ochii, și-a îmbrăcat toți pereții casei cu oglinzi de mult preț și de multe feluri, ca să se vadă în ele atât pe sine, cât și lucrările lui cele urâte.

La fel, Narcis și-a oglindit fața sa cea frumoasă într-un izvor curat și s-a iubit pe sine însuși și de aceea s-a făcut lui însuși îndată și îndrăgitor și îndrăgit, căci amăgindu-se de ochii săi, își socotea fața lui ca pe una străină.

Acesta n-a fost un lucru atât de minunat, căci Narcis era frumos și a iubit astfel un idol [un chip] frumos. Mai mare ciudățenie a fost când o babă putredă, urâtă și cu dinții putreziți, numită Ahi, văzându-și adeseori în oglindă fața sa cea slută și zbârcită, i s-a părut nepriceputei cum că este nu o arătare, ci o zeiță a frumuseții. Așadar, atât de mult s-a iubit pe sine încât a devenit și idol și închinătoare la idol și prea se bucura de acest idol al ei și îl îmbrățișa ca pe un tânăr îndrăgit, fiind înnebunită și temătoare ca un bărbat care își teme

femeia, fără însă a avea vreun iubit. Astfel, [aceste] fapte ale oglinzilor sunt de râs şi prea nebuneşti.[7]

Ce-ai să-mi răspunzi însă? „Dacă tu mă opreşti să văd chipurile bărbaţilor şi ale femeilor şi dacă tu mă opreşti să nu am oglinzi, cu ce altceva îmi voi răcori şi mângâia ochii?" Ai cu ce, Stăpâne al meu, ai şi încă multe şi vrednice de toată privirea, ca prin ele să-ţi bucuri ochii tăi. Priveşte acolo sus, în văzduh, la înfăţişarea cea ca safirul şi de bucurie dătătoare a nemărginitului cer care este scaun şi oglindă văzută a nevăzutei dumnezeiri. Vezi soarele cel preastrălucitor şi în chipul aurului, centrul planetelor, împăratul stelelor şi ochiul cel priveghetor, făclia cea nestinsă a lumii. Vezi luna cea în chipul secerei asemenea cu forma coarnelor, plină de lumină şi de culoarea argintului. Vezi dansurile cele potrivite ale candelelor nopţii şi ale stelelor ce sclipesc. Vezi aici jos câmpiile cele dătătoare de flori şi colorate cu mare frumuseţe, livezile înflorite, grădinile cele înrourate şi cu multe flori, buruienile cele în multe culori, baceelele* precum şi faţa mării cea preadulce şi liniştită care răsfrânge înapoi razele soarelui.

Acestea toate sunt priviri şi oglinzi care nu numai că mângâie şi răcoresc ochii, ci îi fac pe dânşii să se şi desfăteze, ca să spun aşa, şi să se răsfeţe, căci [acestea] cheamă îndrăgirea şi minunarea prin dulceaţa lor firească. Iar dacă adăugăm pe lângă cele fireşti şi dezmierdările meşteşugite, vezi istoriile cele meşteşugite ale sfintelor icoane, împodobirile şi înfrumuseţările cinstitelor Biserici şi frumuseţile sfinţitelor odoare. Pe acestea toate să le ai spre mângâierea ochilor tăi.

---

* În ediţia Anastasia „vâlcelele".

Văzându-le pe acestea, adu-ți aminte să te urci și la privirea Făcătorului, Care cu atâta înțelepciune le-a zidit și le-a înfrumusețat atât de bogat.[8]

9. Pentru somn

Trebuie însă să-ți aduc aminte, pe lângă acestea, [faptul că] acele chipuri urâte de care ne păzim a nu se întipări în mintea noastră (căci mintea se cheamă și imaginație, după Aristotel, chiar dacă și suferă) prin ochii deschiși, de multe ori se închipuiesc de vrăjmașul prin ochii închiși, adică dormind. Căci Cuvântătorul de Dumnezeu [Sfântul Grigorie de Nazianz] a zis în *Stihurile iambice*: „Bărbatul somnoros este aflător de visuri. Somnul este tăinuitor al umbrelor și nu al lucrurilor." Pentru aceasta să chivernisești cu înțelepciune această nevoie a trupului tău, ca să dormi cu măsură, pentru că știi bine că somnul cel peste măsură nu numai că slăbește mădularele, moleșește mintea, îngreuiază capul, dându-i voie zugravului celui vechi și următorului vicleniei (după cum îl numește un părinte) să închipuiască în imaginație zugrăvirile lui cele necuviincioase, iar prin ele de multe ori să ne întineze cu supărările cele de noapte, ci și mare vătămare pricinuiește somnul cel mult, așa cum spun doctorii trupești. Platon zicea că cei ce dorm nu se deosebesc cu nimic de cei morți.

Un părinte zicea că sunt două preînchipuiri ale morții: timpul dinaintea nașterii și somnul de după naștere.

Iar Homer a zis pentru Agamemnon că nu se cade ca cel ce are dregătorie peste norod să doarmă toată noaptea: „Nu se cade să doarmă toată noaptea bărbatul sfetnic, căruia

i s-au încredinţat noroadele şi care trebuie să poarte grijă de atâtea". Căci zice proverbul: „Ochiul privighetor vede gândurile dinăuntru".

10. Cele trei rânduieli ale celor ce priveghează noaptea

Dumnezeiescul Grigore Sinaitul în Capitolul 101 [al cărţii sale] zice ca noii începători să privegheze de cu seară până la miezul nopţii, iar până dimineaţa să doarmă; cei de mijloc să doarmă de cu seara până la miezul nopţii, iar de la miezul nopţii până dimineaţa să privegheze (căci mai greu este aceasta, după cum învaţă experienţa); iar cei desăvârşiţi să aibă starea priveghierii de toată noaptea.

Însă Prea Sfinţia ta mi se pare că e bine ca să împarţi noaptea în trei: prima [partea] s-o cheltuieşti la cugetarea Sfintei Scripturi şi mai ales a soborniceştilor canoane, după cum ţi-am scris mai înainte şi-ţi voi mai scrie şi de acum; a doua, la treburile eparhiei; iar a treia să o dai bir răului vameş al vieţii noastre – şi care îşi ia partea [din firea noastră] –, somnul. Această rânduială – pe care mi-aduc aminte că am citit-o în *Priveliştea politică* – o păzea Iulian Paravatul. Mai vezi şi pagina 108 a aceleiaşi lucrări.

Somnul este uşor şi sănătos atunci când urmează după săturarea cu măsură a pântecelui, iar somnul bolnăvicios şi cu durere în pântece urmează săturării celei multe, după Sirah care zice: *Cu somn sănătos se odihnesc maţele celui cumpătat; se scoală dimineaţa, şi sufletul lui cu el.*

Truda priveghierii şi a greţii şi căpierea cu omul nesăţios (Sir 31, 22-23).

Şi atât pentru ochi.

Note

[1] Sfântul și de-Dumnezeu-cuvântătorul Marcu al Efesului spune în capitolul 48 [al scrierii] *Pentru dumnezeiasca lumină*: „Puterea cea văzătoare nu este străină de sufletul cel nematerialnic, căci este legată de duhul sufletesc, după cum zic cei iscusiți în acestea”.

[2] Lumina cea subțire pe care firea a pus-o în ochii unor oameni este într-adevăr preaslăvită și aproape de necrezut pentru măreția ei. Citim în *Istorii* că Strabon, geograful, în timpul războiului african, vedea corăbiile de la marginea Siciliei în limanul Cartaginei (adică al Tunisiei) precum și cine ieșea din acel liman. Împăratul Tiberiu vedea la întuneric după cum văd toate vietățile cele care pasc noaptea, căci din ochi le scânteie o lumină care, atunci când se întoarce înapoi [de la obiectul luminat], îl văd.*

[3] Caută la Avva Isaac, *Cuvântul 17*, pagina 87** unde numește vederea în ipostas „vederea zidirii prime a firii”. În *Cuvântul 84*, pagina 773*** o numește vedere „în grosimea ipostasului în ființă”. La fel le numește și cel cu mintea înaltă, Calist Catafighiotul, în multe locuri din capetele lui, dar mai ales în Capul 84. Aceasta o adeverează și Cuvântătorul

---

* Cei vechi credeau că animalele au în ochi o lumină proprie care noaptea se reflectă în obiectele aflate în câmpul vizual al acestora, înștiințându-le astfel de cele ce se află în calea lor. Asemănător face liliacul cu ultrasunetele.

** În ediția Părintelui Stăniloae, București, 1981, se află la pagina 89.

*** În Op. cit. este pagina 416.

de Dumnezeu, Teofan al Niceii, în *Cuvânt asupra achindenilor*.

[4] Dumnezeiescul Isidor Pelusiotul învață: „Se cade a fugi de vorbirea cu femeile, de este cu putință, ca unele ce au oarecare îndemânare către moleșire. Iar dacă acest lucru nu se poate pentru pricini de trebuință sau economii de săraci****, se cade a vorbi căutând în jos. Căci la cei mai mulți – adică aproape la toți – care au fost biruiți de frumusețea de femei, prin ferestre a sărit moartea, care l-a biruit și pe marele proroc și împărat când a căutat spre baia cea purtătoare de moarte." (*Epistola 89 către episcopul Isidor*).

Către Episcopul Paladie același scrie: „Fugi, o, preabunule, cât este cu putință de vorbirile cu femei. Căci cei sfințiți se cade a fi mai sfinți și mai curați decât cei ce s-au dus în munți. Deoarece aceia se îngrijesc de noroade și de sine, iar aceștia numai de sine. De vei fi silit să vorbești, caută în jos, învățându-le și pe ele cum se cade a privi. Și vorbind în puține și concentrate [cuvinte] care pot și să lumineze, depărtează-le degrab." (*Epistola 84*).

[5] Să nu-ți păzești ochii tăi numai de vederea feței femeilor și a celor mai tineri, ci și de vederea iscoditoare a celorlalte părți ale trupului lor. Că de multe ori pofta cea rea este înșelată și este amăgită de fiecare mădular al unor fețe ca acestea, ba chiar și de încălțămintea lor. De aceea este scris pentru Olofern și Iudita că: *sandalele ei i-a luat ochii, frumusețea ei i-a robit inima* (Idt 16, 9).

[6] Nu pot a tăcea fără a spune – ca pe un lucru vrednic de cuvântat și potrivit acestei pricini – ce a urmat pentru preafrumoasa Pantia, după cum povestește Isidor Pelusiotul. Fi-

**** Adică pentru purtarea de grijă de săraci.

ind înțelept, Kir n-a vrut s-o vadă deloc pe Pantia, cunoscând cât de mult rănesc frumusețile cele frumoase inima. De aceea nu numai că n-a lucrat tulburare și patima neastâmpărării [desfrânării], ci a strălucit cu desăvârșită înțelepciune și s-a făcut vestit.

Araspa s-a mândrit ca un nebun, că poate vedea frumusețea femeii [a Pantiei] fără [însă] să o îndrăgească. Și a văzut-o. Însă atât a îndrăgit-o și la atâta neruşinare a ajuns că se ruga cu înfierbântare ca să o dobândească pe cea dorită. Însă fără folos. Și a văzut cât a pătimit împăratul Kir până ce l-a slobozit pe [acel] om de acea urâtă dragoste și de pofta nereținută. Și s-a împlinit la aceștia doi ceea ce zice Solomon în pildele sale: *Înțeleptul spăimântându-se s-a abătut de la rău iar cel fără de minte luiși nădăjduind amestecă-se cu cei fără de lege* (Pr 14, 16).

Referitor la aceasta, dumnezeiescul Isidor cel mai sus pomenit s-a pornit a scrie această nostimă apoftegmă: „Sau văzând să nu îndrăgești, sau, dacă îndrăgești, să nu vezi". Dacă primul îndemn i se pare cuiva a fi greu, iar altcuiva cu neputință [de împlinit], la cel de-al doilea se cuvine a ne nevoi. Că mai bună este seriozitatea decât iubirea fără de judecată. (*Epistola 1273 către Pavel preotul*)

[7] Platon zice că numai atunci se cade cineva a se uita în oglindă: când se mânie, ca să se rușineze de el însuși văzând sălbăticia feței sale, mișcările dezordonate ale mâinilor sale și clătinarea cea nefirească a trupului și ca să urască această patimă dobitocească și nebunească.

[8] Căci așa – dintre cei vechi – Anaxagora, văzând frumusețea și mișcarea cea cu bună rânduială a cerurilor, le răspundea celor care-l întrebau pentru ce sfârșit [cu ce scop] s-a

născut: ca să vadă cerul. Lipsindu-se de averile sale, celor ce-l prihăneau că de ce îi lasă pe alții să-i ia bunurile le spunea că are patrie cerul și-l arăta cu degetul. Pe lângă acestea, el a fost primul dintre filosofii cei vechi care a cunoscut adevărata cauză a cerurilor și a celorlalte lucruri, adică dumnezeiasca Minte – după cum spune Aristotel în *Metafizică* (I și II). Iar din frumusețea cerului a cunoscut pe Făcătorul acestuia, ca și cum ar fi auzit cuvintele pe care le-a zis David al nostru [referindu-se] la ceruri: *Cerurile spun slava lui Dumnezeu.* (Ps 18, 1).

Iar dintre cei mai de curând, un om cinstitor de Dumnezeu, plimbându-se în timpul verii pe câmpii și prin livezi și văzând florile cele de multe feluri și de diverse culori care se asemănau unui alt cer cu stele, le bătea cu toiagul său, zicând: „Nu strigați atât de tare”. Căci el credea și înțelegea din glasul cel mare pe care îl scotea fiecare floare care propovăduia prin frumusețea ei cu cât este mai frumos Cel Ce le-a zidit pe ele. (*din tomul I al lui Procopie*).

CAPITOLUL AL IV-LEA

1. Pentru păzirea auzului. Trei vătămări se nasc din cântecele cele dezmierdătoare

Urechile sunt al doilea organ al simţurilor care, după rânduială, ne întâmpină pe noi. Sârguieşte-te să tai de la el cântecele stricate, alcătuite pentru dezmierdare şi care varsă înăuntru, în urechi, mierea cea prea dulce a văzduhului, ca să zic aşa. Căci, după părerea mea, din aceasta se nasc trei vătămări: 1. Slăbesc îndrăzneţul şi viteazul cuget al sufletului şi-l fac în aşa fel încât se afemeiază şi de multe ori adoarme de auzirea cea dulce a unora ca acestea, rămânând nesimţitor ca într-o prea dulce aţipire. 2. Din auzirea acelor cântece dezmierdătoare, mintea cu imaginaţia sa nu încetează să-şi închipuie cele ce se înţeleg din cântece, umplându-se de multe chipuri în mod pătimaş. 3. Chiar dacă se întâmplă, să zicem, să nu vadă feţele celor ce cântă, cu toate acestea, doar singur glasul este destul pentru a ne închipui cu imaginaţia [feţele lor] care trezesc în suflet poftirea inimii şi-l trag spre învoirea cu gândurile – şi aceasta mai ales dacă glasurile sunt femeieşti. De aceea şi Sfântul Vasile învaţă: „urechile să nu primească în suflet cântece de ruşine. Din nişte cântece ca acestea se nasc de obicei patimile..." (*Cuvânt către tineri* ibidem, p. 578). Iar Cuvântătorul de Dumnezeu zice în *Cuvântul la Paşti*: „Să nu ne fluierăm auzul", iar în *Stihurile iambice*: „Astupă-ţi urechile cu ceară de către cuvintele rele şi şuierăturile fără de rânduială ale cântărilor vesele".[1]

Mi-am reamintit aici de un obicei care se face la nunțile lumești, când, după binecuvântarea mirelui și a miresei și după așezarea la masă a arhiereului, dacă este, sau a preoților, se obișnuiește să vină în timpul mesei lăutari și să cânte cu instrumentele cele de joc, ceea ce este un lucru necuvios, un obicei prea rău și nepotrivit creștinilor. De aceea Sfântul Sinod din Laodiceea în Canonul 53 oprește cu desăvârșire pe creștini de a cânta cu alăute și de a juca la nunți: „Nu se cuvine ca creștinii, mergând la nunți, să joace sau să sară, ci să mănânce sau să dejuneze cuviincios, precum se cuvine creștinilor" (Arhid. pr. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele bisericii ortodoxe – note și comentarii*, 1991, p. 215). Iar în Canonul 54 – al aceluiași sinod – se zice că imediat ce au intrat unii ca aceștia și au început jocul, toți preoții și clericii să se depărteze de acolo și să nu stea să audă viersurile cele stricate: „Nu se cuvine ca cei ierarhicești ori clericii să privească oarecare spectacole la nunți sau la ospețe, ci mai înainte de a intra teatraliștii, să se scoale și să plece" (Ibidem).

2. Arhiereul se cuvine să oprească cântarea cu instrumente

Sunt încredințat că și Prea Sfinția ta, de ți se va întâmpla un lucru ca acesta și vei binecuvânta o astfel de nuntă, unde se vor aduce înaintea Prea Sfinției tale instrumente și jocuri, prima dată vei porunci celor de acolo să nu cânte la nici un fel de instrumente, iar de nu-i vei [îndupleca], măcar te vei îndepărta de acolo, pentru a păzi cinstita vrednicie a arhieriei și porunca Sfintelor Canoane.

3. Arhiereul, preotul și tot clerul nu se cade a hrăni păsări și câini mici

Alături de glasurile dezmierdătoare ale oamenilor și ale cântecelor de joc se numără și glasurile păsărilor, adică ale papagalilor, privighetorilor, porumbeilor, canarilor și ale altor cântătoare de acest fel, precum și lătratul câinilor mititei, vietăți pe care le hrănesc cu oarecare grele cheltuieli în casele lor nu numai [dintre] mireni, ci și clerici și sfințiți. Pentru aceea, având în vedere vătămarea produsă de acestea, precum și deșertăciunea lor, te rog fierbinte pe Prea Sfinția ta să te lipsești [de ele]. Și dacă poate ai în casă unele ca acestea, leapădă-le, căci, într-adevăr, 1) este un lucru cu totul necuviincios ca un arhiereu să hrănească [vietăți] ca acestea în Mitropolie, întrucât se face pricină de multă ocară și sminteală creștinilor – adică să vadă în casa arhiereului sau a preotului păsări și câini mici și să audă necuvântătoarele lor glasuri acolo unde se cădea să se vadă tot lucrul de cinste și cucernic.

4. Pilde ale celor ce au împătimire spre oarecare vietăți

Și 2) pentru că aceste viețuitoare pricinuiesc în inimile oamenilor împătimire și dragoste nerațională, încât cei ce le au le iubesc mai mult pe ele decât pe oamenii cei raționali, asemenea lor. Aceasta o adeverește pe de o parte împăratul Onorie, care nu s-ar fi întristat atât de mult chiar dacă s-ar fi pierdut cetatea Romei cât dacă ar fi pierit papagalul său care se numea tot la fel [Roma], după cum zic istoricii, sau, după alții, cățeaua lui care se numea astfel.

Pe de altă parte, robii unor popoare care se aflau la Roma şi ţineau în mâinile lor câini mici pe care îi mângâiau ca şi cum ar fi fost copiii lor l-au făcut pe cezarul să îi înfrunte cu această nostimă întrebare: „În locurile acestor oameni femeile nasc copii sau nu?” Aceasta povesteşte Plutarh. Şi ce să spun despre nişte vietăţi ca acestea? Atât de nepriceput şi de împătimit este ticălosul om, încât îşi revarsă patima şi dragostea până şi către târâtoarele cele purtătoare de moarte şi otrăvitoare.

Să-ţi spun una şi mai mare: [alţii şi-au revărsat dragostea] până şi către copacii şi sadurile cele nesimţitoare. Istoricii spun că un împărat al Romei a luat împătimire către o smirnă, îndulcindu-se de multitudinea ei de culori. Pe aceasta, după ce a răsărit şi a făcut rădăcini, a luat-o într-o cămară aflată la malul mării şi o hrănea atârnându-i mărgăritare la gât.

Se povesteşte încă şi despre Xerxes că a iubit un platan şi că îl împodobea ca pe o mireasă, spânzurându-i în ramuri coliere, cercei, inele, şi alte [podoabe], că rădăcinile i le împodobea cu brăţări, iar vârful i-l încununa cu coroane împărăteşti, adăpându-l cu apă binemirositoare şi de mult preţ, încât cineva putea spune că împodobitorul unui copac ca acesta era mai nesimţitor decât însuşi copacul pe care-l împodobea.[2]

5. Pentru clevetiri

Se cuvine să-ţi închizi urechile tale şi în privinţa clevetirilor asupra altora, după cum porunceşte această poruncă a lui Dumnezeu: *Să nu primeşti cuvânt deşert* (Iş 23, 1). Se

cuvine să alungi de la sine prihănirile şi clevetirile mai ales atunci când acestea sunt îndreptate asupra unor bărbaţi sfinţiţi, precum îi porunceşte Apostolul lui Timotei, zicând: *Împotriva preotului pâră nu primi fără numai prin doi sau trei martori* (1 Tim 5, 19).

Deci să deschizi numai o ureche să audă graiurile clevetitorilor, aşa cum făcea Alexandru Macedon, iar nu pe amândouă imediat, luând astfel asupra [cuvintelor] lor hotărâri şi decizii printr-o judecată care se numeşte pustie, adică nefiind de faţă şi cel clevetit. Căci multe hotărâri nedrepte şi fără rânduială urmează de pe urma acestor clevetitori.

6. Clevetitorii nedreptăţesc trei [categorii] de oameni

De aceea Sfântul Vasile cel Mare zice că cei ce clevetesc nedreptăţesc trei [categorii] de oameni: pe ei înşişi, pentru că mint; pe ascultători, pentru că şi pe ei îi amăgesc, înşelându-i, şi pe cei ce sunt clevetiţi, fiindcă nedreptăţesc ipolipsisul* şi cinstea lor cea bună.

[Auzi, deci]: „De aceea rog dragostea voastră cea întru Hristos: să nu primiţi clevetirile ca fiind [nişte cuvinte] adevărate. Fiindcă, aşa cum stă scris, legea nu judecă pe nimeni dacă mai întâi nu-l ascultă şi nu-i va cunoaşte faptele. Se cuvine deci să nu tăcem la clevetiri, dar nu ca să ne izbăvim pe noi înşine prin contrazicere, ci ca să nu iertăm călătoria cea uşoară a minciunii, iar pe cei amăgiţi să nu-i lăsăm în vătămare. Căci trei feţe mânjeşte cu vătămarea cel ce cleveteşte:

* În ediţia Anastasia cuvântul este transcris „renumele”.

pe cel ce se năpăstuieşte, pe cel care îl ascultă şi pe sine însuşi." (Omilia a III-a pentru zavistie şi pizmă).

Citeşte în viaţa Sfântului Ioan Milostivul* şi vei afla acolo [prin] multe pilde că nu se cuvine arhiereului să asculte clevetirile şi să osândească cu uşurinţă [pe cei clevetiţi].

Note

[1] De aceea sunt prihăniţi împăraţii asirienilor: nu numai că socoteau desfătare simplă îmbătare de băuturi dulci, ci şi îmbătarea de cântecele cele înnebunitoare ale cântărilor. Pentru a lua mai multă dulceaţă în glas, bărbaţii, pe când erau încă copii, erau castraţi ca să li se subţieze vocea ca unor femei, iar cântăreţii [să se socotească] cântăreţe.

Hazlie este şi ocărârea pe care un latin i-a făcut-o unui frigian. Latinii, [fiind] obişnuiţi a-şi acoperi capul cu coifuri şi membrele cu piei de fiară, socoteau odihna ca război şi războiul ca odihnă. Frigii, acoperindu-şi capul cu umbrele strălucite şi trupul cu haine de mult preţ, nu se războiau, ci putrezeau ca femeile în desfătări şi odihne. Din această cauză [latinul] îi ocăra şi le zicea: „Să mergeţi ruşinaţi cu frigii la umbra muntelui Didim, (care era unul dintre munţii lor) unde nu se aude glasul bărbătesc al trâmbiţelor de război, ci cântecele femeieşti şi moi ale alăutelor".

Pare a fi basm – într-adevăr – (chiar dacă aud că un obicei ca acesta se practică de către corăbierii cei mai tineri) [faptul] că preaînţeleptul Odiseu şi-a astupat urechile cu ceară ca

* Sfântul Ioan cel Milostiv, ierarh din Cipru, patriarh de Alexandria; prăznuit pe 12 noiembrie.

să nu audă glasurile cele dulci și adormitoare ale sirenelor și să moară. [Prin aceasta] el adeverește faptul că și cel înțelept trebuie să-și închidă urechile de la niște șoapte femeiești dezordonate ca acestea pentru a nu fi mâncat în întregime de sirenele cele purtătoare de moarte ale dezmierdărilor. De aceea și Xenocrat poruncea tinerilor să poarte apărători la urechi spre a le păzi de năvălirile dezmierdărilor și desfrânărilor.

[2] Elian așa zice pentru Xerxes: „De platan a atârnat podoabe de mult preț, cu coliere și cu brățări împodobindu-i ramurile, lăsându-i purtător de grijă, străjuitor și păzitor ca unei iubite" (Cartea a II-a, capitolul XIV). Dar, în cartea a 9-a, capitolul XXXIX, zice același că unul atât de mult a îndrăgit un chip, încât îl îmbrățișa și îl săruta și cumpărându-l și împodobindu-l, s-a jertfit cu totul pe urmă pentru dragostea lui. Atât de iraționale și vrednice de râs sunt îndrăgirile oamenilor.

CAPITOLUL AL V-LEA

1. Pentru păzirea mirosului. Câte rele pricinuiesc miresmele

Al treilea organ al simțurilor pe care îl aflăm după rânduială este cel al mirosului, pe care trebuie să-l păzim curat de mirosurile cele pângărite ale mirurilor și ale aromatelor. Căci acestea nu numai că moleșesc sufletul și îl afemeiază, ci surpă și cugetul lui cel bărbătesc, îndemnându-l mai mult decât oricare altă cauză la curvii și înverșunări. Întrucât trupul se preface și se așază după influențele exterioare ale celor simțite, împreună cu el se preface și se așază și sufletul.

Martor la acestea este Viros, eparhul Siciliei, care se asemăna în purtări cu numele pe care-l purta (numele lui în latină înseamnă „vier") și care, așa cum era cu totul dedat la miresme, tot așa era și la aprinderi. Citim în *Istorii** că acest rob al dezmierdărilor, iar nu eparh, era atât de robit de mirosul trandafirilor, încât, ca să nu-i lipsească vreodată din miros parfumul lor în vremea înfloririi, umplea o traistă cu ei și, spânzurându-și-o apoi înaintea capului asemenea vizitiilor care leagă traiste cu grăunțe la gurile cailor, umbla așa fermecat ca un vier pe străzile Siciliei. Aceasta era, într-adevăr, o desfătare care rău se mai potrivea la nările unei [asemenea] vietăți mârșave și puturoase.

---

* Acest termen este folosit de mai multe ori în cuprinsul cărții. Se poate ca el să se refere la *Analele istorice* ale unei regiuni sau ale unui oraș.

Pe Viros l-a întrecut împăratul Aurelie Antonie care, fiind atent să-şi fericească nările şi înşelându-şi astfel şi celelalte simțuri ale lui şi întreg trupul, aduna mulți trandafiri şi scotea o mulțime de apă de trandafiri (esență), atât cât umplea cu ea o cisternă mică. Şi astfel, în vremea verii nepriceputul împărat se dezbrăca şi intra în cisternă, înota, se bucura şi se veselea.

Dar nu numai aceasta, ci îşi făcea opaițul [să ardă] cu preaprețiosul balsam cel de mult preț şi preamirositor, ca să-i dea mireasmă până şi fumul [scos] de el. Iată la ce măsuri necuvioase ajunge [patima] dulceții mirosului.

Nu sunt departe de aceste necuvioşii cei care îşi măgulesc aproape toate simțurile, înmiresmându-şi cu felurite mirodenii mâncărurile, băuturile, hainele, aşternuturile şi dulapurile lor, nesocotind că acest trup viu, pe care îl parfumează atâta, este un vas de putoare, iar după moarte va mirosi atât de urât că nici toate latrinele lumii nu se pot asemăna lui. De aceea Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a zis: „Să nu ne moleşim mirosul"; şi iarăşi: „Să nu cinstim scumpeturile mirurilor" (*Cuvânt la Paşti*).

2. Cum sunt pedepsiți cei ce folosesc miresme

Proorocul Amos îi deplânge pe cei care folosesc astfel de lucruri: *Vai... celor ce cu mirurile cele mai de frunte se ung!* (Am 6, 1; 6). Iar [proorocul] Isaia blestemă pe femeile cele bogate ale Ierusalimului care se împodobeau şi se ungeau cu felurite miruri şi aromate, proorocind despre ele că vor cădea roabe şi că în locul miresmelor de care se îndul-

ceau mai înainte vor lua mirosuri urâte, putori și praf: *Va smeri Domnul pre doamnele fetele Sionului, și Domnul va desvăli chipul lor... Și în locul mirosului celui frumos va fi praf și în loc de brâu te vei încinge cu funie, și în locul podoabei cei de aur a capului vei avea pleșuvire pentru faptele tale, și în locul hainei cei de porfiră te vei îmbrăca cu sac. Și fiul tău cel prea frumos, pre care iubești, de sabie va cădea* (Is 3, 16; 23-24).

Sfântul Arsenie cel Mare, temându-se să nu pătimească în cealaltă viață acest blestem și îngrozire, s-a pedepsit și s-a chinuit pe sine mai înainte, căci niciodată acest fericit nu a schimbat apa în care se aflau finicele și stâlpările pe care le împletea, ci a lăsat-o așa, ea făcându-se după multă vreme prea puturoasă. Și întrebat fiind de ce face așa, răspundea că face de canon, pedepsindu-se pentru că s-a îndulcit în lume, în palatele împărătești, de multe miresme și mirosuri aromate. Canonul al 16-lea de la Sinodul al VII-lea* ecumenic hotărăște că episcopii și clericii care se ung cu miruri se cade să îndrepte [aceasta], iar dacă vor petrece în continuare în el [obiceiul acesta], să se dea certării.[1]

Iar eu zic Prea Sfinției tale ceva nostim: dacă iubești ca sfințitul tău trup să miroase și să respire miresme dulci, să nu-l lași nelucrător și nemișcat, ci să-l miști și să-l pui la lucru, silindu-te pe tine și făcând zilnic cincizeci sau o sută de metanii, iar închinăciuni câte vei putea. Mișcarea trupului, în

* Acest canon sună așa: „Orice lux și împodobire trupească este străină de rânduiala și așezarea preoției. Deci episcopii sau preoții care pun pe ei haine strălucitoare și arătoase trebuie să se îndrepte, iar dacă stăruie, să se supună mustrării. Asemenea și cei ce se ung cu mirodenii." (Pr. Constantin Dron, *op. cit.*, p. 423).

mod natural, pricinuiește fierbințeală, aceasta subțiază unele din umezelile cele de prisos ale trupului, prefăcându-le în abur, iar pe altele mistuindu-le. Din aceste umezeli se naște putoarea cea grea și duhoarea cea puturoasă a trupului. Așadar, prin subțiere, trupul se usucă și devine sănătos, ușor de mișcat și, drept urmare, binemiròsitor. Căci toți cercetătorii firii umane spun că uscăciunea este cauza miresmei. Citim în istorie că trupul împăratului Alexandru era bine înmiresmat din pricina uscăciunii celei firești și a fierbințelii ce o avea. La fel și trupul înțeleptului Ioan Țețu și al întregului său neam, după cum mărturisește el însuși în *Scoliile* la poetul Hesiod*. Vedem astfel că aproape toate trupurile meșteșugarilor, muncitorilor și, mai ales, ale pustnicilor nu emană miros greu, ci mai ales dulce și binemirositor. De aceea zice Sfântul Isaac Sirul: „Mirosul pustnicului este preadulce și întâlnirea cu el veselește inimile celor înțelegători".

3. Nu se cuvine ca arhiereii, cei sfințiți și clericii să tragă tabac pe nas și tutun pe gură

Mi-am adus aminte să-ți spun aici despre obiceiul cel rău pe care-l au astăzi nu numai mirenii, ci și sfințiții și arhiereii, cu buruiana ce se numește tutun. [Aceasta] se află într-

* Sau „Hesiodos" (aprox. sec. VIII ~ VII î. Hr.), poet grec. Poeme didactice cuprinzând indicații tehnice referitoare la agricultură și navigație, meditații despre viața țărănimii (*Munci și zile*) sau explicații mitice cu privire la geneza Universului și genealogia zeilor (*Theogonia*). Este al doilea poet grec după Homer (*Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, 1983, p. 267).

o localitate a Americii, ce se numeşte Anteea*, şi a fost adusă împărătesei Ecaterina a Galiei [Franţei] de către solul Portugaliei, fiind numită de aceasta „iarbă împărătească", ca o minune a lumii noi. Acesta este cel cunoscut de toţi sub numele de tutun.

Pe sfinţitul meu Stăpân îl rog să nu urmeze pe cei care folosesc rău această buruiană şi care şi-o pun în gură şi în nări în orice vreme şi înaintea oricui.

[De ce?] Mai întâi, pentru că acest obicei este împotriva normelor conduitei morale – aleasa faptă bună care [există] la om din fire.

A doua cauză: deoarece această [practică] este nepotrivită chipului înalt al preoţiei şi al arhieriei, fiind dăunătoare şi sănătăţii. Este şi împotriva obiceiului bun, al cărui hotar este, după învăţătura din Galaction, tot lucrul care vatămă în mod normal simţurile sau imaginaţia celor de neam bun, pricinuind îngreţoşare.[2]

Cine nu vede că folosirea tutunului sau a tabacului surpă această limită a obiceiului bun şi bagă înăuntru năravuri barbare, murdare şi greţoase celor ce văd, aud şi-şi imaginează?

Obiceiul bun îl învaţă pe om să-şi întoarcă faţa în altă parte când îşi suflă nasul, ca să nu vadă altcineva şi nici chiar el însuşi necurăţia ce iese în batista sa. Dar tabacul, fiind sorbit cu mârşavele nări, lasă să picure negreală înaintea ochilor celorlalţi şi să cadă din nas acea tină ticăloasă care este ştearsă cu batiste late şi mârşave.

Obiceiul bun învaţă pe cel care strănută înaintea altor oameni prezenţi să se nevoiască a-şi opri sau [măcar] a-şi

* Localitate neidentificată.

înăbuși [strănutul] cu batista, ca să nu-i sune nasul ca o trâmbiță de corn, producând îngrețoșare și tulburare. Cei ce-și pun și-și împing cu degetele în nas putrezitul praf, gâdilându-și organul cel împăroșat al mirosului, îndeamnă, ca să spun așa, și-și provoacă ei singuri strănutul prin care-și clatină creierii. Atât de rapid și de înfricoșat [este sunetul], încât [cel care-l scoate] cheamă ajutor ceresc și-i face pe cei ce-l aud să strige acestea: „Să fii sănătos!", „Să te mântuiești!", „Dumnezeu să-ți ajute!".

Cea mai înfricoșată vedere este aceea în care cineva pune în gura lui vârful unui corn strunjit și puturos, al unei trestii sau al unui lemn și soarbe din acel lemn lung și afumat aburul cel tartaricesc al tutunului, prin gât, și suflându-l scoate fum din gură și nas ca dintr-un cuptor aprins, ca și caii lui Diomid și taurii lui Iason care vărsau fum și-l scoteau pe gură și pe nas. Și cred că obiceiul [oamenilor] este mai rău, mai grețos și mai urât decât al acelor [animale].

În al doilea rând, folosirea tutunului și a tabacului este necuviincioasă înaltului caracter al arhiereilor și preoților, pentru că arhiereul este chip al lui Dumnezeu și închipuire a lui Iisus Hristos. De aceea se cuvine ca toate obiceiurile lui să fie următoare lui Hristos, cinstite și pricinuitoare de folos poporului, iar nu de sminteală. Ce fel de cinste are necinstita folosire a preaputuroasei buruieni? Sau ce folos? Ce mare sminteală pricinuiește creștinilor [atunci] când văd pe arhiereul și pe preotul lor că ține în dinți o vargă lungă găurită, că aprinde o mică leică [pâlnie, aflată] în capăt și că scoate fum preaputuros pe nas și pe gură, iar casa lui este plină de un nor gros și întunecat dintr-un abur grețos!

Arhiereii şi preoţii sunt datori să emane bună mireasmă duhovnicească din toate simţirile lor, încât să înmiresmeze pe toţi cei ce se apropie de ei, atât pe creştini cât şi pe păgâni, după cum zice Pavel: *Că a lui Hristos bună mireasmă suntem lui Dumnezeu, întru cei ce se mântuiesc, şi întru cei ce pier* (2 Co 2, 15).

De aceea, în toată dreptcredincioasa împărăţie a Rusiei este lege necălcată ca toate treptele ierarhice să nu folosească deloc tutun, [nici de cel ce se trage] pe nas, [nici de cel ce se mestecă] pe gură – înaintea mirenilor şi clericilor. Cine va face aceasta va fi socotit de oameni atât de nelegiuit ca şi cum ar fi desfrânat. [3]

În al treilea – şi ultimul – rând, reaua şi multa folosire a tutunului şi tabacului dăunează sănătăţii trupului. Mulţi oameni care foloseau des tutun au fost descoperiţi după moarte cu intestinele arse şi cu creierii uscaţi şi afumaţi. Şi aceasta deoarece creierul, sorbind adeseori [fumul] tutunului, nu numai că-şi consumă rezerva lui de umiditate, ci chiar şi pe cea din care este alcătuit. De aceea, chiar dintre cei care folosesc această buruiană, nu este aproape nimeni care să nu mărturisească faptul că întrebuinţarea ei este mai mult rea decât bună.

Să nu se osândească pentru aceasta pe ei înşişi, pentru că şi filosofii care învaţă obiceiurile bune prihănesc – chiar înaintea altora – folosirea deasă a tutunului şi a tabacului ca pe [o practică] bădărană.

Însă dacă cineva, arhiereu sau preot, vrea să folosească buruiana aceasta a tutunului numai şi numai pentru sănătatea trupului (căci aceasta, zic medicii, este doctorie pentru ochii care curg, pentru rănile care dor şi fierbinţeli), să-l consume

numai prin gură sau nas, însă nu înaintea cuiva îndeosebi, [ci] doar ca pe o doctorie, iar nu spre dulceață și plăcere.[4]

Note

[1] În India, lângă izvoarele râului Gange, locuiesc oameni cu o așezare atât de subțire care se hrănesc din mireasma florilor și din mirodenii ca și cum le-ar avea în gură. Trupul se hrănește și se îndulcește din miresmele și mirodeniile simțurilor. Lucru cu totul minunat este acela că mulți bărbați, dar mai ales femei leșină din miresme prea tari și multe. Umplându-se văzduhul de acele mirosuri, acestea intră în plămâni și împiedică respirația, provocând leșin. Iar noi, creștinii, dar mai ales cei sfințiți și monahii, ca unii care am făgăduit lui Hristos a suferi cu trupul, se cade să lepădăm miresmele ca pe niște hrănitoare și pătimitori ai trupului. Înțeleptul Nichifor Vlemide, în cuvântul pentru fapta bună, poruncește: „Miresmele trandafirilor, ale busuiocului, ale mirurilor nu se cuvine să le primim, pentru că sunt apucătoare de poftă nerațională."

[2] „Galaction" este cărticica pe care a alcătuit-o filosoful Ioan de la Kaz, filosoful florentin, și care s-a numit așa deoarece conține laptele cel adevărat de care are trebuință cel ce voiește să intre în comunitatea politică a celor de neam bun. Este o mică oglindă a manierelor bune, dar un bici mare al celor rele. Pe aceasta a primit-o cu mari laude toată Italia, învățând din ea ca din îndreptarul lui Policlet bunele maniere toți cei de neam bun, dascălii și îngrijitorii copiilor împărătești. Cred că din ea a tradus în limba latină [cartea] care se

numeşte *Hristoitia*, adică bunele maniere [ale creştinilor]. Din limba latină s-a tradus apoi din nou în cea greacă.

[3] Toţi cei care locuiesc în cetatea Florenţa – floarea cetăţilor italiene –, care se deosebeşte puţin prin neamul ei cel bun de cetatea Veneţiei, nu folosesc tutun [de cel care se ia] pe gură, [socotindu-l] un lucru prost şi barbar, după cum povestesc cei ce au petrecut acolo.

[4] Iar dacă cineva ar spune că obiceiul folosirii de către toată lumea a făcut ca întrebuinţarea cea rea a tutunului şi a tabacului [să fie privită] ca o faptă bună, răspundem: acest obicei obştesc a făcut ca şi alte multe răutăţi evidente să se socotească ca fapte bune. Una din ele este gluma, care se socoteşte mai ales ca faptă bună. Însă cuvântul cel drept şi legea lui Hristos le vădesc pe acestea a fi cu nimic mai prejos decât răutăţile, chiar dacă, [privindu-se prin prisma] obiceiului celui fără de rânduială şi rău, li se ţine parte.

CAPITOLUL AL VI-LEA

1. Pentru păzirea gustului

Al patrulea organ al simțurilor ce ne întâmpină pe noi este cel al gustului, adică – într-un cuvânt – al gurii. O! Peste mare neguțătorie dăm aici! Acest organ al simțurilor se aseamănă cu prăpastia cea mare care s-a deschis fără veste în părțile Romei, atât de adâncă încât oricâtă materie s-ar fi aruncat în ea, toată se scufunda și nu se umplea niciodată, după cum scriu istoricii.

Acest organ al simțurilor este o prăpastie atât de largă, încât încap [în ea] oricâte [feluri] de mâncare scot pământul și marea. Este un vas fără fund – după Grigorie de Nyssa – care mereu se umple, dar în continuu rămâne gol. Și, ca să zic într-un cuvânt, este un iad nesătul. Acest organ al simțurilor, chiar dacă este al patrulea cu rânduiala, însă cu puterea eu îl numesc primul.

2. Ce se naște din multele feluri de mâncare

Să închizi, așadar, în afara acestei uși mari a simțurilor tale mâncărurile cele felurite. Afară [cu] mesele cele bogate, afară [cu] drésurile bucătarilor, afară desfătările și îmbuibările. De ce oare s-au inventat unele ca acestea? Într-adevăr, nu poți să răspunzi că pentru o necesitate și grijă stringentă a trupului, ci doar pentru blestemata dulceață a gâtlejului. Cine

naşte nişte mâncăruri felurite ca acestea? Într-adevăr, nu virtuţile, ci numai patimile şi răutăţile sufletului şi ale trupului. Lăcomia, saţiul şi îmbuibarea sunt primii lor nepoţi. „Spune-mi mai complet, [îmi vei cere]”. Iată: beţia, delirul, îngrăşarea, guta, hiragra, apoplexia. Mai complet decât atât: curvia şi sodomia. Şi, ca să zic pe scurt, aproape toate patimile cele trupeşti şi neraţionale care se lucrează sub pântece sunt rezultatele cele rele ale desfătării.

Dumnezeiescul Grigorie de Nyssa, referindu-se la acestea, zice despre gust: „Iar plăcerea gustului este, cum ar zice cineva, maica multor păcate în parte. Căci cine nu ştie că mulţimea lăcomiei de mâncare e rădăcina aproape a tuturor păcatelor din viaţă? Pentru că din ea se naşte desfătarea, beţia, lăcomia pântecelui, risipa pentru mâncări alese, belşugul nemăsurat, săturarea, ospeţele, lunecarea dobitocească şi nesocotită în patimile de necinste.” (P.S.B. 29, *Despre rugăciunea domnească*, cuvântul V, p. 448).

Acestea sunt arătate la sodomitenii care au căzut în acele patimi [pe care] le auzim cu toţii deoarece se îmbuibau cu desfătările: *Aceasta era fărădelegea sodomitenilor: erau mândri, se îmbuibau cu pâine şi trăiau numai în chefuri şi în desfătări* (Iz 16, 49). Se vede şi la israeliţi care, după ce au mâncat şi au băut, dumnezeiasca Scriptură zice că s-au sculat atunci să joace (vezi Iş 32, 6). Şi ce înseamnă să joace după Sfântul Chiril al Alexandriei, să citeşti singur în tomul întâi al *Filocaliei* cel tipărit de noi, care tâlcuieşte prin Sfinţii Părinţi din el cele cinci cărţi ale lui Moise.

Acest lucru este arătat şi în cuvintele Apostolului care [pune] împreună cu bancheturile, beţiile, desfătările, zaiafeturile şi aprinderile şi curviile. Căci zice: *Ca ziua cu bun chip*

să umblăm, nu în ospețe și în beții, nu întru curvii și întru fapte de rușine, nu întru pricire și pismă (Rm 13, 13).

Așa a tâlcuit versetul de mai sus Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Nu în banchete și beții, la care știu [că sunt] înjugate moleșelile și înfierbântările" (în *Cuvânt la Naștere*). La aceasta se potrivește și cuvântul pe care l-a zis unul din cuvioșii bătrâni: „Dacă bucătarul cel dintâi al lui Nabucodonosor nu ar fi venit în Ierusalim, casa Domnului nu ar fi fost arsă. Și aceasta așa [se tâlcuiește]: dacă odihna lăcomiei pântecelui nu ar intra în suflet, mintea nu ar cădea în războiul vrăjmașului."

3. Cum desfătarea îndepărtează de la dreapta credință

Dar de ce zic eu acestea? Desfătarea depărtează și de la însăși dreapta credință. Aceasta o arată și israelitenii cei de demult despre care s-a zis: *...îngroșatu-s-a, îngrășatu-s-a, lățitu-s-a și a părăsit pe Dumnezeul cel ce l-a făcut pe el...* (Dt 32, 15).

Mai pe urmă sunt aceia pe care dumnezeiescul Apostol îi pomenește în Epistola către Filipeni și pe care îi numește dușmanii crucii. Cine sunt aceia, Pavele? Sunt [aceia] ... *al căror Dumnezeu este pântecele, și a căror slavă este întru rușinea lor* (Flp 3, 19).

Și acum, în vremurile noastre, mulți s-au făcut catolici pentru desfătarea gâtului – mai ales dintre cei care se numesc fiziologi și dintre cei fără de Dumnezeu –, sau, mai bine zis, „gatolici", adică mâțe și lupi.[1]

4. Desfătarea vatămă mai ales pe cei tineri

Cu adevărat pe toţi îi vatămă desfătarea, fără deosebire, dar mai mult pe noi, cei tineri. Şi adevărul acestui cuvânt este arătat prin faptul că fierbinţeala tânărului – cea aflată înăuntrul lui – atunci când va lua materia mâncărurilor grase şi întrucât este foc curat, va face ca din mâncărurile grase să se nască umorile cele groase; din umorile cele groase se nasc umezelile cele groase, precum şi sângele cel gros; din sângele cel gros [se nasc] trupurile cele grase; din trupurile cele grase – înmulţirea seminţei, iar din ea – gândurile cele chinuitoare. Din acestea toate [la un loc], ticălosul trup se face [atunci] asemenea văpăii şi cuptorului celui babilonian. Dacă fiara trupului tânăr nu se poate domoli singură când este flămândă, ce fel de sălbăticire va lua după ce se va sătura? Aceasta o ştim noi, cei tineri, care pătimim cu cercarea în fiecare zi pornirile lui. De aceea Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a zis: „Destul îi este trupului răutatea lui. De ce are trebuinţă văpaia de mai multă materie sau fiara de mai îndestulată hrană? Ca să se facă mai greu de ţinut şi mai silnică decât gândul." Zice şi Solomon: *Nici de un folos nu este celui fără de minte desfătarea* (Pr 19, 10).

Marele Vasile numeşte fără de minte trupul tânărului în tâlcuirea acestui verset de mai sus al lui Solomon: *Nici de un folos nu este celui fără de minte desfătarea* (Pr 19, 10). „Şi ce este mai nebun decât carnea doritoare de plăceri şi tinereţea nestăpânită (care poartă pretutindeni)?" (P.S.B. 18, Sfântul Vasile cel Mare, *Reguli mari*, Întrebarea 16, p. 247). Şi chiar dacă nu poţi să lepezi cu totul mâncărurile cele ce

îngrașă, măcar să ai rânduiala de a mânca o dată în zi, căci mulți dintre arhiereii și boierii din lume păzesc rânduiala aceasta. Pentru că astfel și trupul se face mai ușor și mai sănătos, mintea mai curată și mai isteață spre a pricepe rațiunile dumnezeiești. Însă chiar și atunci te rog să nu te saturi prea tare.

5. Mâncarea are trei rânduieli

De vreme ce mâncarea, după Grigorie Sinaitul, are trei rânduieli: înfrânare, îndestulare și săturare, înfrânarea este atunci când mai vrând încă să mănânce, se înfrânează și se scoală încă flămând. Îndestulare este când va mânca de ajuns, iar săturare când se va sătura.

Deci, Prea Sfinția ta, dacă nu le poți păzi pe primele două stări, să stai măcar până la a treia și să nu devii prea sătul, aducându-ți aminte atât de Domnul Care a zis: *Vai vouă celor ce sunteți sătui acum, că veți flămânzi* (Lc 6, 25), cât și de acel bogat care în fiecare zi se veselea strălucit. Și [folosește-te] de pilda lui – căci pentru îndulcirea și desfătarea pe care le-a luat în această viață s-a lipsit, vai!, de sânurile lui Avraam cele dorite, dorind măcar un deget ce răcorește limba. Însă Marele Vasile nu numai că nu iartă tinerilor săturarea, ci nici să mănânce spre îndestulare [nu-i lasă], ci cu înfrânare. Căci zice: „Tocirea trupului și robirea lui cu nimic altceva nu se isprăvește [realizează] decât cu înfrânarea. Căci fierberea tinereții și reținerea grea de la porniri se isprăvește ca și cu un frâu oarecare." [Și aceasta deoarece], după Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, „Nici o

săturare nu trebuie să se găsească [împreună] cu înțelepciunea cea desăvârşită. Pentru că şi focul s-a obişnuit a alerga la materie. Mintea cea subțire este gonită afară de umflarea pântecelui. [Aşadar], oriunde ar fi, rivala se luptă cu duşmanca ei."

De aceea şi Iov, dându-şi seama de faptul că păcatul de la ospețe nu poate lipsi, aducea jertfă lui Dumnezeu pentru fiii lui care mâncau unii cu alții, după cum este scris: *Şi după ce se sfârşeau zilele ospățului, trimitea Iov, şi-i curățea sculându-se de dimineață, şi aducea pentru dânşii jertfe, după numărul lor... că zicea Iov: ca nu cumva să fi gândit feciorii rele spre Dumnezeu întru inimile lor, aşa făcea Iov în toate zilele* (Iov 1, 5).

Tâlcuindu-le, Olimpiador zice: „Din aceasta ne învățăm că se cade a fugi de ospețe ca de nişte făcătoare de păcat, căci după săvârşirea acestora avem nevoie de curățire. [Şi cum să nu avem], dacă şi copiii lui Iov o făceau [doar] pentru apropierea dintre ei şi iubirea [cea] frățească?"

Şi într-adevăr, dacă copiii lui Iov nu s-ar fi aflat la ospăț, ci la rugăciune sau la altă lucrare duhovnicească, iar nu la ospețe, diavolul n-ar mai fi îndrăznit să-i surpe casa şi să-i strivească, aşa cum tâlcuieşte înțeleptul Origen: „Dacă i-ar fi aflat citind, nu s-ar fi atins de casă şi nici n-ar fi avut loc să-i ucidă. Dacă i-ar fi aflat rugându-se, n-ar fi putut face nimic împotriva lor. Dar când a aflat ocazie, a putut. Care a fost ocazia? Beția."

Vezi, Stăpâne al meu, câte rele nasc mâncărurile şi băuturile care desfată?

6. Nu se cade arhiereului, preotului şi nici unui creştin să dezlege miercurea şi vinerea

La cele spuse adaug şi aceasta: pe lângă faptul că ţi-am adus aminte să te păzeşti, atât cât se poate, de mâncărurile care îngraşă şi de mesele scumpe, îţi mai spun (Ah! dar cum să spun? Îmi cer iertare de mii de ori [pentru că] îndrăznesc cu împuternicirea pe care mi-ai dăruit-o să-ţi aduc aminte. Dar [o fac] şi pentru că iubesc mântuirea sufletului tău) să păzeşti nedezlegat postul de miercuri şi vineri, exceptându-le pe cele ce au dezlegare în sfinţitul *Ceaslov*. Iar dacă alţii (nu ştiu care) dezleagă [acest post] la vin şi la ulei, să nu le urmezi şi Sfinţia ta, oricine ar fi [ei]. Canoanele vorbesc despre aceasta în multe locuri.

Canonul 69 apostolic hotărăşte ca postul de miercuri şi vineri să se ţină ca şi Postul Mare, [adică] cu mâncare uscată: „Dacă un episcop, preot, diacon, ipodiacon, citeţ sau psalt nu ar posti sfânta patruzecime a Paştilor, sau Miercuri şi Vineri, să se caterisească, afară de faptul când ar fi împiedicaţi de o slăbiciune trupească. Laicul să se afurisească." (Pr. Constantin Dron, *op. cit.*, p. 221).

Şi canonul al 15-lea al [Sfântului] Petru al Alexandriei hotărăşte acelaşi lucru.* Despre acest lucru vezi şi în broşura tipărită de noi despre spovedanie. Îl laud pe apostolul Iacov care pe cei ce se desfată îi numeşte oi hrănite spre a fi înjun-

* Acest canon sună aşa: „Nu ne va învinovăţi cineva pe noi fiindcă ţinem miercurea şi vinerea, în care cu drept cuvânt ni s-a poruncit nouă după predanisire să ajunăm; de o parte miercurea din cazul sfatului făcut de Iuda pentru vinderea Domnului; iar de altă parte vinerea, pentru că a pătimit El pentru noi [...] (Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 311).

ghiate: *Desfătatu-v-ați pe pământ, și v-ați dezmierdat; hrănit-ați inimile voastre, ca în ziua junghierei* (Iac 5, 5).[2]

Îl fericesc pe Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu care batjocorește desfătarea numind-o baligă. El zice: „Nici pământul și nici marea, să nu vă cuprindă lăudata voastră baligă. Căci așa știu eu să «cinstesc» desfătarea." (în *Cuvânt la Naștere*). Și de trei ori îl fericesc și pe avva Isaac care numește îmbuibarea lucrul porcilor: „Dar ce urmează din cealaltă, adică din începerea lucrării porcești? Ce este altceva trupul porcesc, decât a lăsa pântecele fără hotar și a-l umple pururea [...]" (*FR* 10, Cuvântul 26, p. 144). Căci și un înțelept, văzând deasupra mormântului acelui desfătător – Sardanapal – această scriere: „Atâtea am: câte am mâncat, am băut și am curvit", a zis că această [scriere] s-ar potrivi unui porc.[3]

7. Dumnezeu îi pedepsește pe cei care se desfătează

Și mai presus de toate slăvesc veșnic pe Preaînaltul Dumnezeu, Care niciodată nu uită a-i pedepsi pe cei ce se desfătează la bancheturi. Astfel, i-a lăsat pe fiii lui Iov să fie striviți în casa în care petreceau; prin mâinile lui Samson a surpat palatul celor de altă seminție care mâncau și se veseleau; dincoace a tulburat banchetul lui Baltazar prin mâna cea înfricoșată care scria pe perete; dincolo a împrăștiat o mare întristare în inimile celor ce petreceau cu Irod tetrarhul pentru tăierea capului Înaintemergătorului [și punerea lui] pe tipsie.

Vezi, Stăpânul meu, ce lucru urât este desfătarea înaintea ochilor lui Dumnezeu și cu ce răni obișnuiește a-i pedepsi Dumnezeu pe lucrătorii ei? De aceea proorocul Amos, văzându-i pe desfătători, zice: *Vai [...] celor ce dorm în paturi de elefant și se răsfață întru așternuturile lor; și celor ce mănâncă iezi din turme și viței sugători din mijlocul cirezilor* (Am 6, 4).

Cele pe care le-am spus acum despre mâncărurile cele scumpe și drese le repet și pentru vinurile cu mirodenii, căci și acestea trebuie lepădate. Căci zice aici dumnezeiescul Amos: *Vai [...] celor ce beau vinul strecurat, și cu mirurile cele mai de frunte se ung, și nu pătimeau nimic pentru sfărâmarea lui Iosif!* (Am 6, 6). Iar Cuvântătorul de Dumnezeu zice: „Să nu cinstim mirosurile și mirodeniile vinurilor". (*Cuvânt la Naștere*). Aici trebuie să se țină seama – mai ales de către noi, cei tineri – și de cantitatea [de vin consumată]: până la două-trei pahare. A fost întrebat odată Avva Sisoe: „Părinte! Este mult să bea cineva trei pahare? [La care] el a răspuns: De nu este Satana, nu este mult"*. Și Leotihid spartanul, fiind întrebat de ce spartanii nu beau vin, a zis: „ca să nu se sfătuiască alții pentru noi".** Adevărat a răspuns, căci vinul întunecă mintea și n-o lasă să cunoască adevărul și sfatul cel drept și de folos. Iar când se bea mult, atunci min-

* Această apoftegmă despre Avva Sisoe nu este redată întocmai în *Pateric* ediția 1993. Ci iată cum: „S-a făcut pomană în muntele lui Avva Antonie și s-a aflat acolo un vas cu vin. Și luând unul din bătrâni un văscior și un pahar l-a dus la avva Sisoe și i-a dat lui și a băut. Asemenea și al doilea și a primit. Apoi i-a dat lui și al treilea și nu l-a luat, zicând: încetează, frate, au nu știi că este de la satana?" (*Patericul*, Alba Iulia, 1993, Pentru avva Sisoie, p. 209, cap. 9).

** Adică: „să nu hotărască alții în locul nostru".

tea se întunecă cu totul, aşa cum untdelemnul în exces stinge candelele. Şi atunci este nevoie de un alt om, treaz, ca să se sfătuiască pentru dânsul.

8. Ce trebuie să spună cineva ca să oprească mâncarea multă

Aşadar, întotdeauna când mănânci şi când bei să-ţi aduci aminte de cuvântul acelui psalm: *Ce folos este întru sângele meu, când mă pogor eu întru stricăciune?* (Ps 29, 9) şi să-l spui în tine însuţi, aşa cum te sfătuieşte Marele Vasile, ca să opreşti cu acesta mâncarea şi băutura cea multă. Căci, tâlcuind acest verset, dumnezeiescul Părinte zice aşa: „«Pentru ce am nevoie, spune mai departe psalmistul, de bunăstarea trupului meu şi de mulţimea sângelui, odată ce trupul meu va fi dat nimicirii obşteşti? *Dar îmi chinuiesc trupul şi-l supun robiei* (1 Co 9, 27), pentru ca nu cumva, din pricina sângelui puternic şi clocotitor, mulţimea cărnii mele să-i dea prilej de păcat!» Nu-ţi linguşi, omule, trupul cu somn, cu băi, cu aşternuturi moi! Spune totdeauna cuvântul acesta: *ce folos de sângele meu, dacă mă cobor în stricăciune*? [...] Pentru ce te îngraşi şi pui carne pe tine? Nu ştii, oare, că, cu cât îţi faci mai grasă carnea, cu atât îţi faci mai grea închisoarea sufletului tău?" [*Tâlcuire duhovnicească la psalmi*, EIBMBOR 2000, Ps XXIX, pp. 100-101].

9. Despre osândire

Când vorbim de organul de simţ al gustului, limba, amintim şi de păcatele care se lucrează prin el: osândirile,

grăirile de rău[4], ocările, ascunderile, afurisirile, acele blesteme nesocotite, certurile, cuvântările urâte și toate celelalte, până la cuvintele deșarte.

De toate acestea trebuie să te păzești cât [îți] este cu putință. Căci știi *că pentru tot cuvântul deșert care vor grăi oamenii, vor să dea seamă de dânsul în ziua judecății.* (Mt 22, 36). Să te sârguiești să-ți fie întotdeauna cuvântul tău cu dar, dres cu sare, după cum poruncește Pavel (Col 4, 6), încât cei ce aud darul cuvintelor tale și simt buna mireasmă a graiurilor tale – după dumnezeiescul glas –, să zică ceea ce zicea Mireasa Biserică atunci când cânta către Mirele său, a Cărui asemănare o porți Prea Sfinția ta pe pământ: *Obrajii lui ca năstrăpile cele de miros, care dau mirosuri, buzele lui crinii, din care pică smirnă aleasă* (Cânt 5, 14).

Că știi că limba dulce covârșește dulceața florilor și a psaltirilor, după cum zice Sirah: *Fluierul și canonul îndulcesc viersurile, și mai mult decât amândouă – limba cea dulce* (Sir 40, 22). De aceea și filosoful păgân Socrate sfătuia pe tineri să aibă trei lucruri: simplitate în inimă, tăcere în gură și sfială în vedere, iar pe cei bătrâni să aibă alte trei: severitate la vedere, dulceață la cuvinte și înțelepciune în inimă.

10. Nu se cade ca arhiereul și preotul să blesteme, ci să binecuvânteze

Pentru dragostea lui Hristos să încerci mai ales să nu blestemi și să afurisești așa simplu și la întâmplare, căci [comportarea] aceasta este a oamenilor barbari și nepedepsiți, lucrul fiind oprit și de dumnezeieștile Canoane

și necuvenindu-se sub nici o formă chipului tău arhieresc. Se cade ca Prea Sfinția ta să te rogi mereu și să-ți binecuvântezi turma, iar nu să o blestemi. Căci dacă Dumnezeu nu a vrut să blesteme norodul vechi al lui Israel, ci să-l binecuvânteze, după cum este scris: *Și văzând Valaam că bine este înaintea Domnul a binecuvânta pre Israil, n-a mers după obiceiul său întru întâmpinarea vrăjilor, ci și-a întors fața sa spre pustie* (Nm 24, 1), cu atât mai mult acum nu vrea ca noul Israel să ia vreun blestem, ci mai ales toată rugăciunea și binecuvântarea, el fiind poporul răscumpărat cu sângele Lui și ales și numit cu numele lui Hristos. De aceea și verhovnicul Petru scria creștinilor: *...căci spre aceasta sunteți chemați, ca să moșteniți blagoslovenia* (1 Ptr 3, 9).[5]

Și dacă Apostolul Pavel poruncește tuturor creștinilor să binecuvânteze, iar nu să blesteme: „Binecuvântați și nu blestemați", cu cât mai mult poruncește [acest lucru] sfinților arhierei și preoților care sunt izvoare ale binecuvântării?

Multe sunt pildele și zicerile care povestesc cât rău pricinuiesc osândirea, ascunderea, ocara pe care dacă ar fi fost cineva să le adune putea alcătui o carte. Iar Apostolul Iacov, zicând multe referitoare la limbă, la sfârșit [adaugă]: *Și limba este foc, lumea nedreptății, așa limba este așezată întru mădularele noastre, care spurcă tot trupul și aprinde roata firii; și se aprinde de gheenă* (Iac 3, 6). De aceea și Cuviosul Pamvo – așa după cum citești în *Politiceasca priveliște* – în decurs de 49 de ani nu a putut învăța cu fapta cuvântul psalmului: *Zis-am: Păzi-voi căile mele, ca să nu greșesc eu cu limba mea* (Ps 38, 1). Și terminând această [nevoință], zice cu durere: „De câte ori am vorbit, m-am căit". Avva Sisoe timp de treizeci de ani s-a rugat cu această singură rugăciu-

ne: „Doamne, Iisuse Hristoase, acoperă-mă de căderile limbii mele![*]" Și avva Agaton a ținut trei ani piatra în gură ca să învețe să tacă.

De aceea și Isus Sirah zice: *Mulți au pierit de ascuțișul sabiei, ci nu ca cei ce au căzut de limbă.* Și iarăși: *Fericit este cel ce a scăpat de ea și care n-a trecut în mânia ei* (Sir 28, 19-20).

Iar Sfântul Vasile cel Mare a zis: „Păcatul cel mai mare, mai ușor [de săvârșit] și cu mai multe chipuri se lucrează prin limbă". Și iarăși: „Și, ca să zic într-un cuvânt, nenumăratele rele le lucrează ușurătatea limbii, după cum [lucrurile] bune [sunt realizate] de seriozitate".

11. Despre râs

Tot acest organ al simțurilor provoacă râsul pe care se cuvine să-l gonești departe de la sfințita ta persoană – mai ales cel cu hohot, fără rânduială și răsunător, care de multe ori scoate și lacrimi[6] din multa pornire a umezelilor precum și din marea dezlegare a inimii, [făcându-se] cu mult sunet al gurii și al obrajilor. El face ca cei ce râd să-și arate gingiile și dinții precum le arată caii când cască. Sfântul Vasile cel Mare îl ocărăște pe cel care râde [cu lacrimi], zicând: „a se deda cineva unui râs neînfrânat și fără măsură, este un semn al lipsei de stăpânire de sine, al neputinței de a ține în frâu emoțiile". Și iarăși: „a hohoti cu vocea și a-și scutura invo-

---

[*] În *Pateric* această apoftegmă este redată astfel: „Doamne, Iisuse, acoperă-mă de limba mea! Și până acum în fiecare zi cad printr-însa și păcătuiesc" (*Pateric*, Pentru avva Sisoe, cap. 5).

luntar tot corpul nu este propriu aceluia care este liniştit cu sufletul, nici celui binecrescut şi nici celui care este stăpân pe sine. Acest fel de râs îl dezaprobă şi Ecclesiastul, ca fiind, în măsură foarte mare, dărâmător al statorniciei sufletului: *Râsului i-am zis nebunie!* (Ecc 2, 2)."

De aceea, bine a comparat Solomon râsul celor fără de minte cu sunetul spinilor ce ard: *Precum este trosnetul spinilor sub căldare aşa este râsul nebunilor* (Ecc 7, 7). Iar Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu zice în *Stihurile iambice*: „Râsul la cei înţelepţi de râs este vrednic, [râsul] în totalitate şi mai ales cel curvesc. Râsul cel fără de rânduială scoate şi lacrimi." Deci, să-ţi laşi inima slobodă numai până la zâmbet, iar aceasta [numai] câteodată, după cum o hotărăşte şi pe aceasta Marele Vasile: „Căci a-şi arăta revărsarea sufletului printr-un zâmbet senin nu este necuviincios, adică numai spre a arăta ceea ce s-a scris: *Inima veselindu-se faţa înfloreşte* (Pr 15, 14)" (P.S.B 18, Sfântul Vasile cel Mare, *Regulile mari*, Întrebarea 17, p. 249 – vezi şi citatul de mai sus al Sfântului Vasile). Încă şi înţeleptul Sirah zice: *Nebunul când râde îşi înalţă glasul său; iar omul cuminte* [adică înţelept] *abia încet va zâmbi* (Sir 21, 22). Însă, [fiindcă] te afli ca într-o vale a plângerii şi-ţi trăieşti această viaţă vinovată şi preapăcătoasă, însuşi râsul Prea Sfinţiei tale să ţi se prefacă în plâns şi însuşi zâmbetul şi bucuria ta să se schimbe în mâhnire, aşa cum porunceşte fratele Domnului: *Pătimiţi şi lăcrimaţi şi plângeţi, râsul vostru spre plâns să se întoarcă, şi bucuria întru tânguire* (Iac 4, 9).[7]

De aceea şi dumnezeiescul Isidor Pelusiotul scria preotului Dorotei: „Dacă preotul s-a numit chip al turmei şi lumina Bisericii, este nevoie ca supuşii să-şi însuşească obi-

ceiurile lui, aşa cum pecetea se poate pune pe ceară. Deci, de vrei a fi lumină, urăşte gluma şi cele ce ies din ea, ca să nu-i înveți pe mulți a fi fără vreo rânduială. Căci preotul este înger al Domnului Atotțiitorul, iar îngerul nu cunoaşte râsul [căci] cu frică slujeşte." (Epistola 319)

12. Domnul nu a râs, ci a plâns de patru ori

Mă gândesc de multe ori la un lucru, referitor la râs, şi nu înțeleg. Văd şi pe filosofi că fac o legătură între partea rațională şi râs. Căci [ei] spun că tot omul care este rațional trebuie neapărat să şi râdă. Şi invers: tot cel ce râde trebuie să fie şi rațional, de vreme ce însuşirea râsului este, după cum zic, o caracteristică ființială a părții raționale. Pe de altă parte însă, văd că Domnul nostru, cu toate că a luat asupră-Şi toate însuşirile naturale ale firii umane, nu a arătat că ar fi lucrat-o cândva, după Marele Vasile ce zice: „[...] Domnul a luat asupra Sa afectele necesare ale cărnii şi toate cele care poartă mărturia virtuții ca osteneala şi compătimirea pentru cei strâmtorați; dar de râs, n-a râs niciodată, după cât se ştie din istoria Evangheliilor [...]" (Sfântul Vasile cel Mare, ibidem).

Aşadar, care este concluzia acestei nedumeriri? [Este] că nu acest râs pătimaş, ci mai ales plânsul este deosebitorul omului. De aceasta Domnul nostru nu a lucrat în El însuşi [râsul], ci l-a oprit şi de la ceilalți cu vaiul!, zicând: *Vai vouă celor ce râdeți acum, că veți plânge şi vă veți tângui.* (Lc 6, 25). Iar plânsul l-a lucrat de patru ori în viață. Prima dată la Lazăr, a doua oară în timpul patimii, după Apostolul Pavel

care zice aşa: *Carele în zilele trupului Său, cereri şi rugăciuni către cela ce putea să-L mântuiască pe dânsul din moarte, cu strigare tare şi cu lacrămi aducând şi fiind auzit pentru buna sa cucernicie* (Evr 5, 7). A urmat aceasta – după Sfinţitul Teofilact al Bulgariei, care tâlcuieşte textul apostolic de mai sus – când au venit elinii şi voiau să-L vadă, iar El a zis: *Acum sufletul meu s-a tulburat, şi ce voiu zice? Părinte, mântuieşte-mă pe mine de ceasul acesta, ci pentru aceasta am venit la ceasul acesta. Părinte, proslăveşte numele Tău* (In 12, 27-28). Aşa şi David, proorocind aceasta ca din partea lui Hristos, a zis: *Cuprinsu-m-au durerile morţii, primejdiile iadului m-au aflat. Necaz şi durere am aflat şi numele Domnului am chemat. O, Doamne, izbăveşte sufletul meu* (Ps 114, 3-4), căci tulburarea aceasta a Domnului înseamnă plângere.

A treia oară [a plâns] când a văzut cetatea Ierusalimului de departe, după Sfântul Evanghelist Luca.

A patra oară a plâns când stătea cu ucenicii, întristându-se de pierzarea Iudei, după Ioan care zice: *Acestea zicând Iisus, s-au tulburat cu duhul, şi au mărturisit, şi au zis: amin, amin grăiesc vouă, că unul din voi mă va vinde* (In 13, 21). Sfântul Ioan Gură de Aur spune că această tulburare înseamnă plângere.

Hristos fericeşte cu cuvântul pe cei care plâng: *Fericiţi sunteţi cari plângeţi acum, că veţi râde* (Lc 6, 21).

Urmărind pilda Domnului, se cuvine a îndepărta de la noi înşine râsul, ca fiind pricinuitor de plâns veşnic, iar plânsul să-l îmbrăţişăm ca un pricinuitor al râsului fericit şi veşnic.[8]

[1] Dar de ce desfătarea şi petrecerea aruncă oamenii în patimile cele neraţionale ale trupului, în îndrăcire şi păgânătate? Deoarece aburii şi fumul care se ridică din desfătări nu numai că opresc, întocmai ca nişte nori, lumina cea mai presus de fire a Sfântului Duh, gonind-o [totodată] din minte, ci întunecă şi lucrarea firească a părţii raţionale, aducându-l pe ticălosul om într-o stare de vită necuvântătoare, ca [astfel] să năvălească spre poftele cele dobitoceşti. Acest lucru îl adevereşte, pe de o parte, Marele Vasile, zicând: „Din hrana cea săţioasă [grea] se ridică ceva ca nişte aburi neguroşi, asemănători unui nor des. Aceştia curmă strălucirile cele lăuntrice ale Sfântului Duh" [referinţă neidentificată]. Iar pe de alta, dumnezeiescul Chiril al Alexandriei, care zice: „Toată împărtăşirea de desfătarea lumească este dulce pe moment, dar întunecă într-adevăr foarte [tare] şi îmbată cumplit pe cel care a primit-o înlăuntru". Unde sunteţi acum voi cei care vorbiţi nebuneşte şi bârfiţi şi ziceţi: „Şi ce rău este în a mânca cineva şi a bea? Mâncărurile şi băuturile [nu reprezintă] un păcat. Dumnezeu nu-l chinuie pe om pentru mâncare, pentru băutură şi altele ca ele."? Învăţaţi-vă din cele spuse mai sus cât de deşerţi şi fără de minte sunteţi voi, cei care ziceţi unele ca acestea, ori în ce rânduială [mirenească sau bisericească] şi treaptă [ierarhică] sunteţi. [Vedeţi] cu adevărat că toate relele se nasc din desfătare şi din slujirea pântecelui, încetând de a mai zice nişte cuvinte aţâţătoare ca acestea, pe care ştiu că le scorniţi ca să vă mângâiaţi conştiinţa ce vă mustră că faceţi rău. Dar [desfătările] închid uşa pocăinţei,

nelăsându-vă să vă pocăiți. Începeți de aceea a vă prihăni și a vă defăima pe voi înșivă. Și aceasta deoarece această prihănire de sine nu numai sinelui [îi este] parte de pocăință și de mântuire, după cum zice dumnezeiescul Timotei al Alexandriei (în capitolul 17), ci uneori o să vă pricinuiască vouă depărtarea de desfătare, precum și adevărata pocăință, cea lucrată [cu fapta].

[2] Am citit într-un manuscris filosofic ceva hazliu. Odată s-a întâlnit un iubitor de desfătări gras cu un înfrânat slab. Și-au dat ziua bună, cel gras zicând către cel slab: „Bine ai venit, duh fără trup", iar cel slab i-a răspuns: „Bine te-am găsit, trup fără duh". Și cu adevărat numai aceasta o caută cei ce se desfată: a avea un trup gras, [dar] neputincios și greu de urnit, spre deosebire de trupul celor care se înfrânează, care viețuiește bine, [este] sănătos și ușor în mișcări. Dar ce spun eu? Aceasta câștigă cei ce se desfată: mor mai repede decât cei slabi și înfrânați. Hipocrate zice în poruncile lui: „Cei grași mor mult mai repede decât cei slabi" și „Mama sănătății este nesăturarea de hrană și nelenevirea la osteneli".

Nu mai zic și că cei care sunt obișnuiți să se desfete nici nu se îndulcesc din aceasta, deoarece plăcerea nu se naște din feluritele mâncăruri și din drésurile cu care sunt făcute, ci din prezența poftei de mâncare. Darie, fiind aprins de sete după război, a ajuns la un pârâu mâlos și puturos. Umplându-și coiful său cu apă, a jurat că nu a băut niciodată cu plăcere mai mare. Și pustnicii din Sfântul Munte, în zilele de post, când stau să mănânce la ceasul al nouălea, fiind flămânzi primesc mai multă plăcere și gust din mâncarea pâinii goale și din băutura apei simple [decât] primesc desfătătorii de la găini, păuni și vinuri dulci. Pentru că, așa cum a zis

Xenofon*, „pentru cel flămând a mânca pâine este o plăcere, tot aşa cum pentru cel însetat a bea este [o plăcere]". Căci a zis şi Solomon: *Sufletul sătul batjocoreşte fagurii; iar sufletul celui flămând şi cele amare i se par dulci* (Pr 27, 7). Adevărat a spus şi Marele Vasile: „Dacă voieşti să-ți pregăteşti masă îndestulată, primeşte postul, dar fiindcă te-ai tăinuit pe tine însuți, ți-ai întunecat desfătarea şi ai pierdut iubirea dulceții adevărate. Nimic nu este aşa de poftit ca îndulcirile cele defăimate".

3 Tot aşa de desfătători şi de porci au fost şi acei sibariți care, după cum istoriseşte Plutarh, când vroiau să organizeze vreun ospăț [plin] de desfătări pregăteau mâncărurile cu doi ani mai devreme. Şi atât de dedați la somn erau, încât nu era nici un cocoş în toată cetatea lor – Sibaris – pentru a nu le tulbura odihna cu glasul lor. Tot aşa erau şi brahmanii care îşi puneau toată învățătura şi filosofia lor cea înaltă în ospețele lor cele bogate spre a afla noi trufandale care să desfete. Nero** intra şi în el în această categorie. La un ospăț pe care l-a dat locuitorilor Romei nu avea altă mâncare decât numai limbi de păuni făcute cu tot felul de drésuri, ca unele ce erau mai dulci şi mai plăcute. Filoxen, iarăşi, iubea mai mult plăcerea decât mâncarea [în sine]. El dorea să aibă un gât de geran***

---

* Xenofon (Xenophon) 430-355 î.Hr., istoric grec. Discipol al lui Socrate, adversar al democrației ateniene şi admirator al Spartei. Opera sa cuprinde: *Anabasis*, *Helenika*, o biografie a regelui spartan Agesilas precum şi alte tratate.

** Nero – 54-68 d. Hr., împărat roman. A instituit o guvernare autoritară şi crudă, soldată cu asasinate printre care cel al mamei sale Agripina, al soției sale Octavia şi al lui Seneca, profesorul şi mentorul său.

*** În ediția Anastasia este „cocor".

pentru a putea bea şi mânca fără să se sature. Lucum încerca să pricinuiască gustului plăcere cu desfătările cele mai străine şi neauzite, care [însă] nu îndepărtau foamea, ci mai degrabă o stârneau. Astidama, fiind chemat de împăratul Oriovarzan la un ospăţ vestit, a mâncat singur toate bucatele pe care trebuiau să le mănânce toţi cei chemaţi şi a uscat toate paharele de vin. Asemenea lui a fost şi Sila, împăratul Romei, care a pustiit dumbrăvile de vieţuitoarele patrupede şi văzduhul de păsări când a vrut să facă un ospăţ. Iar în fiecare zi îi prisoseau [atâtea] bucate, încât s-ar fi putut sătura popor nenumărat. Pe toţi aceştia îi întrece la ospeţe, desfătări şi cine prealuxoase însoţirea cea preadesfrânată a lui Antoniu, cu Cleopatra, împărăteasa Egiptului. Aceştia se întreceau care pe care se biruie în a cheltui cât mai mult cu o cină. [Aceasta a fost] până când Cleopatra**** l-a biruit pe Antoniu*****, scoţându-şi din ureche un mărgăritar nespus de scump şi foarte mare care [valora] cât un întreg tezaur împărătesc. Şi gătindu-l anume, l-a dat lui Antoniu, iar [acesta] l-a mâncat. Iar [ea] era cât pe-aci să zdrobească şi celălalt mărgăritar pe care îl purta în cealaltă ureche, dacă nu şi-ar fi mărturisit Antoniu biruinţa. Ticăloasă şi vrednică de jale într-adevăr este mintea unor astfel de oameni. Ea fiind dată de la Dumnezeu spre împlinirea altor lucrări înalte, a devenit la dânşii, vai!, un bucătar afumat şi grozav de netrebnic. De aici poate cineva să spună că unii ca aceştia nu mâncau ca să

**** Cleopatra a VII-a – regină a Egiptului elenistic. După bătălia de la Philippi (42 î.Hr.) s-a apropiat de Antoniu, a cărui soţie a devenit.

***** Antoniu – 82-30 î. Hr., general şi om politic roman. S-a căsătorit cu Cleopatra VII. Înfrânt de Octavian în bătălia de la Actium (31 î. Hr.), s-a sinucis la Alexandria.

trăiască, aşa cum este [normal] pentru nişte [ființe] raționale, ci trăiau ca să se desfăteze, lucru normal pentru dobitoacele cele neraționale. Dar mult mai ticăloasă, într-adevăr, va fi mintea creştinilor, care, după [ce a primit] darul Evangheliei şi nădejdea vieții veşnice, se va asemăna cu cea a păgânilor pomeniți mai sus. Şi lăsând hrana cea necesară şi potrivită pentru ea, care este cugetarea şi lucrarea bunătăților duhovniceşti şi nevăzute, se va deda desfătării trupeşti prea putuoase şi slujirii pântecelui celui stricăcios.

4 Învățătorii bunelor maniere fac o socoteală foarte dreaptă asupra grăirii de rău. Cinstea este mai sus decât viața, dar grăirea de rău omoară cinstea omului, iar uciderea omoară viața. Deci grăirea de rău este mai aprigă decât uciderea, căci mai mare rău face cel ce ucide cu limba decât [cel ce ucide] cu sabia, adică [cel] cu cuvântul decât [cel] cu săgeata. Ucigaşul omoară numai pe cei vii şi îşi primejduieşte viața, iar grăitorul de rău omoară şi pe cei ce au murit şi pe sine însuşi.

5 Vezi că şi Stăpânul nostru Iisus Hristos, când a vrut să Se înalțe la ceruri, Şi-a ridicat mâinile Sale – acele mâini atotlucrătoare cu care a făcut lumea, mâinile cele prea dulci şi făcătoare de bogăție şi dătătoare de toate bunătățile, mâinile prin care ne-am zidit întâi şi apoi din nou ne-am zidit******. Ridicând aceste mâini, a binecuvântat pe toți ucenicii Lui, iar prin aceia pe tot poporul cel numit cu numele Său, care crede în numele Lui. Gesturilor mâinilor le urma gura, mâinile [lucrau] împreună cu limba. I-a binecuvântat pe ei şi cu lucrurile şi cu cuvintele. Şi nu i-a binecuvântat pe ei doar o [singură] dată şi apoi a încetat, ci de-a pururea îi binecuvântează pe ei. Aceasta arătându-o, evanghelistul

****** Prin întruparea, patimile, moartea şi învierea lui Hristos.

Luca zice: *Şi a fost când i-au binecuvântat pre ei, s-au depărtat de la dânşii şi se înălţa la cer* (Lc 24, 51). Acest citat tâlcuindu-l marele predicator Macarie al Filadelfiei – Hrisocefalul – în *Cuvântul la Naştere*, zice: „Mâinile Şi le înălţa spre a binecuvânta, [acele mâini] care nu încetau niciodată să ne binecuvânteze. De aceea, atunci când îi binecuvânta Se înălţa. Nu binecuvânta spre a înceta, ci spre a face aceasta veşnic, transformându-i [pe ucenici] în binecuvântaţi ai Părintelui [ceresc].” „Căci dreapta şi puterea este a lui Dumnezeu. De aceea începe să-i binecuvânteze când Se înalţă, punând în ei puterea de a isprăvi lucrarea poruncilor. Şi nu încetează să-i binecuvânteze, ci, când îi binecuvânta, S-a înălţat şi când Se înălţa îi binecuvânta, ca să rămână veşnic binecuvântându-i pe ai Săi, dăruindu-le lor [astfel] dar din destul şi fără sfârşit.” Iar eu socotesc că şi acum, când stă de-a dreapta Tatălui, Prea dulcele Iisus îşi are mâinile întinse în chipul binecuvântării, binecuvântător. Pentru ce s-au făcut acestea toate? Ca să dea pildă Arhiereilor de pe pământ care poartă chipul lui Hristos să-şi binecuvânteze turma neîncetat cu lucrările, cu cuvintele, cu mâinile şi cu gura.

Dar de ce zic să te rogi şi să-ţi binecuvântezi turma? Se cuvine şi pe vrăjmaşii tăi să-i binecuvântezi şi să te rogi pentru ei, iar nu să-i blestemi, aşa cum spune Hristos: *Iubiţi pre vrăjmaşii voştri, binecuvântaţi pre cei ce vă blestemă pre voi, bine faceţi celor ce vă urăsc pre voi şi vă rugaţi pentru cei ce vă supără şi vă gonesc pe voi* (Mt 5, 44). Iar Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Proorocul Samuel a fost ocărât de iudei, alungat din tagma preoţească şi a fost necinstit, încât însuşi Dumnezeu a vrut să-l mângâie: «Nu pe tine te-au defăimat, ci pe Mine! Cine este cel defăimat, cel ocărât, cel

dosădit?» Este socotit păcat atunci când nu te rogi pentru vrăjmaşi. Aşa S-a rugat Domnul pentru cei ce-L răstigneau, Sfântul Ştefan, Sfântul Pavel, Moise, David, atât din Legea Veche cât şi din cea Nouă, iar noi să facem altfel?"

Acestea le-am zis pentru cei care ți-au greşit Prea Sfinției tale. Iar pe cei care după multe sfaturi şi dojeni petrec în răutate, arătându-se neîndreptați şi provocând sminteală în popor, se cuvine a-i certa după cum rânduiesc Sfintele Canoane: cu oprirea de la Sfintele Taine şi despărțirea de Biserica Ortodoxă.

[6] Râsul cel cu hohot şi fără rânduială nu scoate numai lacrimi, ci provoacă de multe ori moartea. Despre aceasta citim în istorie că vestitul Xenofant, sufocându-se de râsul cel peste măsură, a murit.

[7] Zice încă şi limba Gurii de Aur: „Timpul de față, iubiților, este timp de jale şi de mâhnire, timp de mortificație, de robire, de lupte şi de muncă şi tu râzi?" (Comentariile sau explicarea *Epistolei către evrei* a celui între sfinți părintelui nostru Ioan Hrisostom. Traducere din limba elenă, ediția de Oxonia 1862 de Ep. Theodosie Athanasiu, Bucureşti 1923. Omilia XV, p. 208 şi Omilia 61 la *Epistola către efeseni*).

[8] După cum un magnet are doi poli, unul negativ şi altul pozitiv, care resping şi atrag fierul, tot astfel au fost în istoria lumii Democrit şi Heraclit. Primul avea mare împătimire la râs, al doilea era plecat spre plâns din cauza nenorocirilor omeneşti. Deşi amândoi se aflau la extreme, totuşi a fost lăudat Heraclit cel înfrânat şi înțelept care plângea, iar nu Democrit******* cel neînfrânat şi plin de râs față de cei slabi.

******* Democrit ~ 460-370 î. Hr., născut în Tracia. Filosof grec, reprezentant de seamă al materialismului şi ateismului antic.

CAPITOLUL AL VII-LEA

1. Pentru paza pipăirii. Ce este pipăirea şi [care] este lucrarea ei

Am ajuns şi la cel din urmă organ – cel de-al cincilea – care este cel al pipăirii. Chiar dacă [lucrează] mai ales prin mâini, el cuprinde aproape toată suprafaţa trupului astfel încât toată suprafaţa de contact [a trupului], toate părţile şi mădularele lui – cele exterioare şi cele interioare – devin [nişte] organe ale pipăirii. Aşadar să te păzeşti cu multă atenţie de pipăirile cele moi [pe care le fac] mâinile. Căci senzaţia ce se naşte din acest organ al simţurilor este cea mai grosieră, cea mai trupească şi de aceea cea mai aţâţătoare spre păcat. Din această cauză şi Grigorie, luminătorul Nyssei, în tâlcuirea *Cântării Cântărilor*, zice: „Rai de trandafiri este pipăirea pentru acestea. [Ea] este organul cel robit şi orb al simţurilor care a fost făcut poate numai pentru orbi."

Şi chiar dacă lucrările celorlalte organe ale simţurilor sunt iuţi [rapide], [prin aceasta] se arată că ele stau departe oarecum de fapta păcatului. Dar pipăirea este cea mai apropiată [de păcat]. [Este], ca şi cum ar zice cineva, începutul şi buza [marginea] faptei.

2. Nici măcar de trupul său nu se cuvine să se atingă cineva, afară numai de [vreo] trebuinţă

Să fii atent să nu-ţi atingi mâinile şi picioarele tale de [vreun] alt trup şi mai ales de cel al tinerilor. Şi mai ales să

iei aminte [la faptul] de a nu le întinde fără de nevoie nici peste [celelalte] mădulare ale sfințitului tău trup [și] nici ca să te scarpini – după cum observă și învață și avva Isaac și alți dumnezeiești Părinți. Căci din unele ca acestea, care par a fi nesemnificative, se obișnuiește pipăirea sau, ca să spunem mai clar, vicleanul, ca să zădărască spre păcat, ridică pe dată în minte necuviincioasele forme ale poftei spre a întina frumusețea întregii înțelepciuni a gândurilor. De aceea a zis Ioan Scărarul: „Se poate întina cineva trupește prin atingere. Și nimic nu-i mai rău decât această simțire. Adu-ți aminte de cel ce și-a înfășurat mâna în rasă și fă-ți mâna moartă față de cele firești și nefirești ale trupului tău și ale celui străin" (*FR* 10, Cuvântul 15, cap. 46-47).[1] De aceea și atunci când ieși la nevoile cele firești ale trupului tău să te rușinezi de îngerul tău păzitor. Acest lucru este precizat și de dumnezeiescul Isaac, care zice în alt loc: „Feciorelnic nu este cel ce și-a păzit trupul lui nespurcat de împreunare, ci cel ce se rușinează de sine însuși când se află singur" (*FR* 10, cap. 56, p. 282).[2]

3. Cum că nu se cade ca arhiereul să-și întindă mâinile la luări de daruri, la lăcomii, la bătăi și la a hirotoni pe cei nevrednici

Să iei aminte să nu întinzi mâinile tale la nelegiuiri, după David [care zice]: *să nu-și tinză drepții întru fărădelegi mâinile lor* (Ps 124, 3). Adică la luări de daruri, lăcomii, nedreptăți, răniri, câștiguri urâte, bătăi și la a hirotoni pe cei nevrednici. Să nu-ți întinzi mâinile la luări de daruri, căci [acest lucru] este urât de dumnezeiasca *Scriptură*. Că zice

Dumnezeu: *să nu îndreptezi pre cel necurat pentru daruri. Şi daruri să nu iei că darurile orbesc ochii celor ce văd şi strică cuvintele cele drepte* (Iş 23, 7-8). Referindu-se la aceasta, a zis şi Marele Vasile: „Cel ce nu are în sufletul lui de la început învistierită adevărata dreptate, ci sau este stricat cu bani, sau face vreun compromis pentru prietenie[3], sau biruieşte pentru duşmănia ce o are, sau se teme de prigonire, nu poate îndrepta judecata".

Să nu-ţi întinzi mâinile tale la lăcomii, nedreptăţi şi furturi. Pentru că zice Apostolul: *Au nu ştiţi că nedrepţii împărăţia lui Dumnezeu nu o vor moşteni? Nu vă înşelaţi: nici curvarii, nici slujitorii idolilor, nici preacurvarii, nici malachii, nici sodomnenii, nici furii, nici lacomii, nici beţivii, nici ocărâtorii, nici răpitorii, împărăţia lui Dumnezeu nu o vor moşteni* (1 Co 6, 9-10).

Să nu-ţi întinzi mâinile tale spre câştiguri urâte sau bătăi. Pentru că episcopul se cade să fie în acest fel – după legiuirea Apostolului care zice: *Însă se cade episcopului să fie fără de prihană, nebeţiv, neagonisitor de dobândă urâtă, neiubitor de argint* (I Tim 3, 2-3). Şi orice arhiereu sau preot care va ridica mâna şi va lovi se caterisește, după al 27-lea canon apostolic care spune: „Episcopul, preotul sau diaconul care ar lovi pe credincioşii vinovaţi sau chiar pe necredincioşii nedrepţi, vrând prin aceasta să le dea frică, poruncim să se caterisească, deoarece Domnul nicăieri nu învaţă aceasta, ci dimpotrivă, fiind lovit, El n-a lovit, fiind ocărât, n-a întors ocara, şi suferind, El n-a ameninţat" (Pr. Constantin Dron, *op. cit.*, p. 82). Această certare o face şi canonul al 9-lea al

Sinodului al nouălea local de la Constantinopol, numit şi Sinodul I-II*.

Să nu-ți întinzi mâinile la a hirotoni pe cei nevrednici căci pentru aceasta poruncește către Timotei același Apostol, zicând: *Mâinile degrab să nu-ți pui pe nimeni, nici te face părtaş în păcate străine* (1 Tim 5, 22). [Şi aceasta] deoarece pentru toate păcatele ce le vor face sau le-au făcut cei ce s-au hirotonit cu nevrednicie arhiereii ce i-au hirotonit vor da răspuns și vor fi pedepsiți. Căci așa hotărăşte dumnezeiescul Gură de Aur în Omilia LXX la Faptele Apostolilor: „Să nu-mi spui mie că a păcătuit preotul sau diaconul. Pricinile tuturor [greşelilor] se pun deasupra capetelor celor ce i-au hirotonit. De aceea şi proorocul David, întrebându-se cine poate să moştenească muntele şi împărăția lui Dumnezeu, răspunde

* Acest canon zice: „Deoarece apostolescul şi dumnezeiescul canon supune caterisirii pe iereii care se apucă să bată pe credincioşii cei ce au păcătuit sau pe necredincioşii cei ce au făcut nedreptăți, cei ce meşteşugind slujesc mâniei lor şi falsificând așezămintele apostoleşti, au înțeles sub acei ierei numai pe cei ce bat cu mâinile lor, deşi nici canonul nu are acest înțeles, nici mintea sănătoasă nu admite a se înțelege aceasta. Dar cu adevărat zadarnic şi foarte greşit lucru ar fi să se caterisească numai cel ce de trei ori sau de patru ori lovind ar bate cu mâna sa, dar să rămână nepedepsit acela, care dându-i-se voie ca prin porunca ce o dă să bată, continuă răzbunarea brutal şi până la moarte. Pentru aceasta, deoarece canonul opreşte în general de a bate, şi noi împreună aşa hotărâm. Căci preotul lui Dumnezeu trebuie să povățuiască pe cel ce nu se supune legilor prin învățături şi sfaturi, câteodată însă şi cu certări bisericeşti, dar să nu sară asupra trupurilor oamenilor cu bice şi cu lovituri, iar dacă unii nicidecum nu s-ar supune şi n-ar da ascultare corecțiunii certărilor, nimeni nu opreşte, ca aceştia să se înțelepțească prin acuzarea lor la dregătorii locului. Căci şi canonul al cincilea al sinodului de la Antiohia

că cel care își păzește mâinile curate de toate acestea: *Cine se va sui în muntele Domnului? Sau cine va sta în locul cel sfânt al Lui? Cel nevinovat cu mâinile* (Ps 23, 3-4)."

4. Despre hainele cele de mult preț

[Sub acest simț] al pipăirii intră și hainele cele moi – te rog însă să mă ierți aici că îți aduc aminte mai cu îndrăzneală. [Zic asta] pentru că am auzit de la mulți (dacă nu este o veste greșită) că iubești foarte mult forma exterioară a hainelor. Și acesta nu este un lucru de mirare și nici nou și nici [prezent] doar la Sfinția ta. Și eu – și oricare altul – am fi fost prinși de această amăgire ca de o undiță. Într-adevăr, petrecerea cea îndelungată în cetatea lui Constantin [Constantinopol], tinerețea și mai ales exemplul celorlalți frați te-au făcut să le urmezi. Fiindcă, după glasul cel dumnezeiesc, *Ajunge ucenicului să fie ca dascălul său* (Mt 10, 25). Te rog, însă, cu dragoste, Preaiubite Stăpâne al meu, te rog pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos – și-ți zic și a treia oară – te rog pe tine [eu], robul tău, pentru dragostea Doamnei de Dumnezeu Născătoare, pe care știu că o iubești din suflet, nu te lăsa prins de o astfel de deșertăciune.

5. De ce [ne] aduce aminte îmbrăcarea hainelor

Întâi, după dumnezeiescul Gură de Aur, însuși faptul acoperirii trupului cu haine este o veșnică aducere-aminte de

---

a canonisit ca cei ce bagă în Biserică gâlcevi și tulburări să se îndrepte prin mâna cea dinafară (Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*).

izgonirea cea din rai și de pedeapsa pe care au luat-o după călcarea poruncii [protopărinții noștri]. Aveam nevoie de haine și de acoperăminte moi cei ce mai înainte, în rai, eram acoperiți de darul lui Dumnezeu și nu aveam [deci] trebuință de haine. Căci protopărinții, fiind goi mai înainte de neascultare și nerușinându-se, după cădere au cusut frunze de smochin și și-au făcut *acoperământuri împrejurul trupului* (Fc 3, 7). De aceea, care este motivul pentru care această amintire a pedepsei ar trebui să se facă cu haine strălucite și de mult preț? Deci îmbrăcămintea hainelor să se facă nouă veșnică aducere-aminte și învățătură despre căderea din bunătăți și despre pedeapsa pe care neamul oamenilor a primit-o pentru neascultare. Deci să ne spună nouă cei care își folosesc atât [de mult] imaginația – încât nici nu știu de acea îmbrăcăminte din lână de oaie, ci se îmbracă cu [haine] de mătase –: de ce, spune-mi, îți împodobești trupul cu acestea și te bucuri de îmbrăcămintea cea de aici, neauzindu-l pe Pavel cum zice: *având hrană și îmbrăcăminte, cu acestea îndestulați să fim* (1 Tim 6, 8)?

6. Care este folosul hainelor

În al doilea rând, folosul hainelor este, după Marele Vasile, acela de a proteja trupul: iarna de frig, vara de căldură. El zice în *Cuvântul către tineri*: „Este oare vreo deosebire pentru un om cu mintea sănătoasă dacă îmbracă o haină scumpă sau una ieftină, atâta vreme cât și una și alta îl apără iarna de frig și vara de căldură?" (P.S.B. 17, Omilia XXII către tineri, p. 578). Iar dacă ar fi de mătase și de mult preț, aceasta este o deșertăciune ce își are începutul sau dintr-o

ascunsă imaginație, [sau] dintr-o poftă amăgitoare a inimii care [la rândul ei] ajunge din nou la un scop ascuns. Cu alte cuvinte: este umbră și fum, praf risipit în văzduh, baloane umflate și sparte. Și, ca să grăiesc cu Solomon care a încercat mai mult decât toți niște haine ca acestea de mult preț, [lăudându-le] la început, [dar] defăimându-le pe urmă, zic: *deșertăciunea deșertăciunilor* [Ecc 1, 2] și voință a duhului [referință neidentificată]. Ce este [această] voință a duhului? Ne răspunde Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „pornirea cea fără de socoteală a sufletului și tulburarea omului, el fiind osândit la aceasta poate din [cauza] căderii celei vechi". (*Cuvânt la înmormântare, către Chesarie*). Unei deșertăciuni ca acesteia se cuvine a urma,* prea înțeleptul meu Stăpân, dar a primi să alergi după umbre și visuri nu, aceasta te rog să nu o primești.

7. Arhiereii cei vechi nu purtau haine de mult preț

Poate vei aduce pricină cum că tinerețea te silește la aceasta. Dar ce este tinerețea? Deșertăciune – ne zice același Solomon: *Tinerețile și nebunia deșertăciune sunt* (Ecc 11, 10). [Așa încât] o deșertăciune iubește cealaltă deșertăciune, dar niciodată înțelepciunea și cuvântul cel adevărat. Poate că vei spune că vrednicia arhieriei este cea care te îndeamnă la aceasta. Bine-bine, însă să arunci, te rog, o privire la arhiereii cei vechi și să vezi, pe de o parte, rupturile Marelui Vasile și ale lui Grigorie, [iar pe de alta] cojocul Marelui Atanasie și al episcopului Serapion.

---

* De care vorbește Solomon.

8. Arhiereii, preoții şi toți creştinii nu se cade să folosească cai

Pe de altă parte, din lungile călătorii pe care le săvârşeau pedestru şi cu puterile lor acei de trei ori fericiți fără a folosi vite, cai şi armăsari de mult preț[4], strălucitor îngrijiți şi împodobiți, fără a se înconjura de mulți, unii adică mergând înainte, iar alții urmându-i, vei înțelege că vrednicia arhieriei nu încurajează o asemenea închipuire deşartă, ci mai mult o surpă.

9. Acestea de față sunt deşarte şi vremelnice

Lasă, aşadar, o asemenea deşertăciune, domnul meu prea sfințit. *Şi cei ce se folosesc cu lumea aceasta, ca şi cum nu s-ar folosi; că trece chipul lumii acesteia* (1 Co 7, 31). Căci moarte, Stăpâne, moarte vine, o moarte nevăzută. Iar după moarte, judecata – aspră judecată! Iar după judecată, muncă – muncă nesfârşită. Iar când va veni moartea, atunci trece şi tinerețea, trece şi deşertăciunea, trece şi multa cheltuială de haine. Iar toate cele vesele ale acestui veac se risipesc împreună cu sfârşitul fiecăruia. Unde este predecesorul tău (adică cel care a ocupat scaunul înaintea ta) Ghedeon? Unde sunt cei de mai înaintea lui? Unde este fericitul tău moş? Unde este tatăl tău cel pururea pomenit, Atanasie? Unde sunt rudeniile de dinaintea lui? Oare [nu cumva] şi ei, având aceleaşi imaginații şi jucându-se puțin în cortul vieții şi în această mică slavă deşartă, acum şi ei sunt batjocoriți de ea fiind țărână, praf surd şi pământ uitat – după David? Dar de ce [îi dau exemplu] pe unul şi pe altul? Unde este acum

fericitul preot Agapie, rudenia, fratele și cel de la pieptul tău? Unde este cel ce în urmă cu patru luni se arăta înaintea ochilor tăi? Oare nu s-a făcut răpit de la ochii tăi, ascunzându-se sub piatra cea amară a mormântului? Unde este vârsta lui tânără? Unde sunt planurile gândite de el? Oare nu s-au uscat ca iarba, iar floarea vârstei lui într-o clipă de vreme a căzut, după Verhovnic?

Așadar, nu cumva și Prea Sfinția ta vei urma lor după puțin timp? Oare nu vei ajunge la aceeași gazdă a mormântului mergând pe aceeași cale a vieții? Căci „cale" este această viață – după David, cântătorul de psalmi, și după Marele Vasile – [și este numită așa] pentru hărnicia cu care duce spre moarte pe fiecare din cei născuți. Auziți-l [deci] pe el zicând: „După cum cei ce dorm în corăbii sunt duși în porturi în chip automat de vânt, deși nu simt aceasta, ci drumul corăbiei îi grăbește spre sfârșitul călătoriei, tot așa și noi, scurgându-se timpul vieții noastre printr-o mișcare continuă și neîncetată, ne grăbim spre sfârșitul propriu al fiecăruia din noi pe drumul neștiut al vieții noastre. De pildă: tu dormi și timpul te târăște cu el; te-ai trezit și nici nu-ți dai seama câtă vreme a trecut; și totuși viața ni se scurge, deși lucrul acesta scapă simțurilor noastre. Toți oamenii alergăm pe un drum oarecare, zorindu-ne fiecare spre sfârșitul nostru. De aceea toți suntem pe cale. [...] Cu cei ce călătoresc pe calea vieții se întâmplă așa: n-a apucat bine cel dintâi să-și miște pasul și îndată cel de după el i-a și luat locul; iar după acela cel ce urmează.

Uită-te că și cele din viață sunt la fel! Astăzi tu lucrezi pământul, iar mâine altul și după aceea altul. ...Nu este, dar, viața noastră o cale pe care a mers altădată altul și pe care

merg toți unul după altul?" (P. S. B. 17, Omilia la Psalmul I, p. 189). Auziți-l și pe Țofar din Naamah arătând la Iov grabnica moarte a oamenilor: *Când i se va părea că este întemeiat, atunci de tot va pieri și cei ce l-au știut pe el, vor zice: unde este? Ca un vis ce a zburat, nu se va afla, și a pierit ca o nălucă de noapte* (Iov 20, 7-8). Deci [prin] aceste pilde ale celor care au murit mai înainte și mai vârtos [prin cea] a preotului Agapie și încă și mai mult prin cea a oamenilor tăi ce au murit acum de ciumă și, cu adevărat, [prin] însăși simplitatea în sine a tuturor lucrurilor și a bunătăților celor omenești, [prin] prefacerea și nestatornicia [lor] – zic –, [prin] toate acestea să-ți pleci înțelepciunea ta cea iscoditoare la a lepăda o astfel de sârguință deșartă.

Ce altceva este aurul, argintul și pietrele cele scumpe (după cum a spus un filosof) decât niște drojdii strălucitoare ale pământului care, ținându-se în vistierii păzite, țin păzită o dată cu ele și inima celui ce le-a păzit, domnind peste cel ce le domnește? Ce altceva sunt vestitele laude și lăudările decât [numai niște] aburi plini de fum care ies din gurile poporului și se risipesc în văzduh, însoțiți fiind de prihănirile zavistiei? Ce sunt vredniciile cele ipaticești*, arhierești, patriarhicești și împărățiile cele mari decât numai niște mari robii în care cei de sus împreună cu suirea au aflat și căderea și căutând cinste înaltă au aflat răsturnări desăvârșite? Ce este dulceața decât numai o prefacere fără statornicie? Ce este sănătatea cea atât de dorită decât numai o amestecare bună a celor patru umori care sunt întotdeauna luptate de celelalte patru feluri [ce aparțin] stihiilor? Ce este viața decât numai o scurgere de minute care intră unul în altul, [adică]

* În ed. Anastasia este transcris ca „boierești".

unul se naşte din moartea celuilalt? Aşadar, omul începe să moară când începe să trăiască. Ce este, pe scurt, trupul cel care atât se [mai] îngrijeşte decât numai o tină cu chip şi o bolniță purtată care are mai multe boli decât mădulare sau vene? Şi, ca să spun într-un cuvânt, toate cele exterioare, trebuincioase şi care se cheamă bunătăți prin care vine fericirea, care mai mult păgubesc decât folosesc, mai mult smintitoare decât cinstite şi care sunt întemeiate doar pe presupuneri? Ce altceva sunt toate cele trupeşti şi simțitoare şi care se cheamă bunătăți îndulcitoare decât nişte asemănări ale copacilor, sadurilor şi vitelor neraționale (care sunt mai norocoase [din acest punct de vedere] pentru că înțeleg mai puțin [faptul] că o să se despartă de ele)? Ele sunt unite întotdeauna cu caznele cele potrivnice lor.

De aceea, bine a zis Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Să nu te minunezi de nimic care nu rămâne. Să nu treci cu vederea [ceva] care rămâne şi nici să nu strângi nimic [din cele care] chiar dacă se țin curg" (*Cuvânt la duminica cea nouă*). Iar un oarecare înțelept zice: „Dacă eşti muritor, preabunule, cugetă pe cele muritoare". Iar altul zice: „slava aceasta este o umbră a slavei. Nimeni dacă vede pâine zugrăvită, chiar dacă ar fi stăpânit de foame de nenumărate ori, nu se va arunca la acea pictură. Ci, de vrei să fii slăvit, goneşte-o [pe slavă] de la tine. Căci dacă fugi după ea, vei cădea dintr-însa" (din *Viața lui Chiril Fileotul*). Iar Sfântul Isaac zice: „Cel ce fuge după cinste, aceasta fuge dinaintea lui. Şi cel ce fuge de ea, e urmărit de ea şi se face tuturor vestitor al smereniei sale" (*FR* 10, Cuvântul 5, p. 56).

Deci, chibzuind la acestea ca un înțelept, Stăpâne al meu sfinte, zi în tine însuți aceste cuvinte ale înțeleptului

Iosif Vrienie: „Suflete străin de toate cele de aici, suflete răscumpărat prin scump Sângele Mielului Celui fără de prihană, al neîntinatului Hristos, suflete, pentru care Și-a pus sufletul Său Păstorul cel Bun, ridică-ți ochiul tău la Cel Ce te-a făcut. Caută în sus și vezi-L pe Mântuitorul tău. Cunoaște pe Cel Ce te-a slobozit. Iubește-L pe Mântuitorul. Câștigă-ți conștiință neosândită. De ce te topești [după] cele ce nu sunt? Ce te uimești [privind în] jur la cele stricăcioase? De ce te bucuri pentru cele deșarte? De ce întârzii lângă cele ce curg [în timp]? De ce te răpești în imaginații? De ce te veselești de cele pe care le vei lăsa cât de curând și de a căror vedere te vei lipsi în veci? Până când te vor despărți pe tine de privirea Vârfului doririlor amăgirea ochilor, ispitirea dezmierdărilor, grijile zadarnice, înțelegerile cele greșite, slăvirile cele deșarte?"

Ah! mă înăduș, mă strâmtorez. Din toate părțile sunt ținut, Stăpâne al meu, căutând să aflu de undeva exemple ca să-ți aduc aminte cât de deșartă este împodobirea hainelor. [Fac aceasta] pentru că iubesc (martor îmi este Dumnezeu) mântuirea Prea Sfinției tale [întocmai] ca pe a mea. Să-ți spun un lucru plăcut: dacă nu te vor îndupleca [cumva] acestea, măcar să te plece Evripul, adică însuși numele eparhiei tale care s-a botezat așa pentru curgerile ușuratice pe care le au apele din ea. Cu alte cuvinte, [vorbesc] despre curgerile lor cele vestite în sensul curentului și împotriva lui. Într-un cuvânt, Evrip vrea să însemne nestatornicie, schimbare, prefacere. De aceea și înțelepții, vrând să arate schimbările lucrurilor omenești, le numesc [în mod] metafizic «evripi».

Ce altceva este toată viața aceasta ticăloasă decât un Evrip micșorat în care binele și răul, fericirea și nenorocirea cufundă omul, printr-o veșnică curgere [atât înainte cât] și înapoi, uneori în bunătăți și fericiri, iar alteori îl lasă pe uscat în nenorocirile cele amarnice. De aceea, învață-te măcar de la numele eparhiei tale că și hainele cele de mult preț, precum și întreaga mulțime de oameni din călătoria [vieții] tale este nestatornică, ușor curgătoare și trecătoare. Într-un cuvânt este un adevărat Evrip. Drept urmare, întoarce-te de la o deșertăciune ca aceasta după cum am spus mai sus.

10. Scumpetea hainelor este cauza multor răutăți

Până acum am crezut că scumpetea hainelor este o simplă deșertăciune, dar mă tem că ea este hrănitoarea slavei deșarte – maica mândriei, calea curviei și hotar al aproape tuturor patimilor. Am spus că este hrănitoare și maică a slavei deșarte și a mândriei deoarece sufletul are un obicei înnăscut: acela de a lua pe dinlăuntru forma cea [exterioară] a trupului. Și dacă trupul, cum am spune, poartă [haine] smerite, împreună se smerește și el [sufletul]. Iar dacă trupul poartă haine cu slavă deșartă și cu mândrie, se mărește și el în deșert cu acesta și se mândrește, după Sfântul Ioan Scărarul care scrie: „sufletul se face asemenea lucrărilor din afară și ia chipul celor ce le face și se întipărește de ele” (*FR* 10, Cuvânt 25, p. 314). Am zis că este și cale către curvie deoarece Marele Vasile zice: „A te îngriji de aranjatul părului și de haine mai mult decât e necesar este, după cuvântul lui Diogene, sau o faptă de om necugetat, sau o faptă de om

ticălos" (P.S.B. 17, Omilia XXII *Către tineri*, p. 578). Ce înțelegi, Stăpâne al meu, prin „faptă de om ticălos"? Curviile sau preacurviile. Dar prin cei ce rău norocesc? Eu cred că se referă la aducătorii veștilor rele. Încearcă însuți cu de la sine [putere să explici]. Dar mai bine auzi [explicația] de la același Vasile, care, pogorându-se mai jos [la înțelegerea noastră], tâlcuiește cuvântul de mai sus spunând: „A căuta să fii elegant socot că este tot atât de rușinos ca și a trăi în desfrâu sau a strica altora casele" (ibidem). Iar dacă dumnezeiescul Pavel le oprește pe femei – care sunt în mod firesc niște ființe iubitoare de podoabă și împodobire – de la îmbrăcămintea cea de mult preț, zicând: *Așișderea și femeile cu podoabă de cinste, cu sfială și cu întreagă înțelepciune să se împodobească pe sine; nu cu împletiturile părului, sau cu aur, sau cu mărgăritaruri, sau cu haine scumpe* (1 Tim 2, 9), iar verhovnicul Petru a oprit și el acest [lucru] de la femei, zicând: *A căror podoabă să fie nu cea din afară: a împletirii părului și a înfășurării aurului, sau a îmbrăcămintei hainelor* (1 Ptr 3, 3), atunci îți poți da seama cu cât mai mult [cei doi Apostoli] au oprit acest lucru de la bărbați și de la arhierei care trebuie să păzească întru toate cinstea și podoaba.

11. Arhiereii, preoții și toți clericii se cade să poarte haine cinstite

De aceea și Sinodul VI ecumenic poruncește în canonul 27 ca arhiereii, preoții și toți clericii să poarte haine cinstite, nefolosind [podoabele] cele exterioare și de mult preț. Căci zice: „Nimeni din cei ce se numără în cler să nu se îmbrace în haină care nu e a tagmei sale nici când se află în ce-

tate şi nici când călătoreşte undeva, ci să întrebuinţeze îmbrăcămintea orânduită celor ce se numără în cler" (adică cea simplă şi cinstită). „Iar dacă cineva ar face una ca aceasta, să se afurisească pe timp de o săptămână". (Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 273). De asemenea şi cel de-al VII-lea Sinod în canonul 16 hotărăşte aşa: „Orice lux şi împodobire trupească este străină de rânduiala şi aşezarea preoţiei. Deci episcopii sau preoţii care pun pe ei haine strălucitoare şi arătoase trebuie să se îndrepte, iar dacă stăruie să se supună mustrării... Căci din vremuri îndepărtate orice bărbat cleric s-a înveşmântat cu haine potrivite şi modeste. Căci zice Marele Vasile: «Tot ceea ce se ia nu din nevoie, ci pentru împodobire, se socoteşte fălire» (P.S.B. 18, *Regulile mici*, Întrebarea 49, p. 337). De aceea nimeni să nu se îmbrace în haine ţesute din mătăsuri scumpe şi nici să pună alte adaosuri colorate şi împletite, căci am auzit prin limba cea grăitoare de Dumnezeu că *cei ce poartă haine moi în casele împăraţilor sunt* (Mt 11, 8)" (Pr. C. Dron, *op. cit.*, pp. 423-424). Şi iarăşi zice Marele Vasile: „Ai văzut pe cineva cugetând înalt cu haină cu flori înconjurat şi cu torturi de mătase îmbrăcat şi având şi slujitori? Defaimă-l!" [referinţă neidentificată]. (Şi Ioan cel cu limba de aur zice în Omilia a 11-a la Epistola către Timotei: „Vezi vreun om purtând haine de mătase? Să râzi de el!"). Iar dumnezeiescul Isidor Pelusiotul, tâlcuind ce reprezenta haina cea ţesută de sus a Domnului, zice: „Cine nu ştie simplitatea acelei haine pe care o folosesc săracii din Galileea? La ei, această haină este cea mai iubită şi se face cu un oarecare meşteşug, ca pieptarele, ţesându-se la război. Deci de vrei acestea, urmează hainei cele simple a lui Hristos. Căci gingăşia aparţine moleşirii celei de aici [de pe pământ], iar nu lu-

minii celei de sus." (*Epistola 94 către Caton Monahul*). Iar sfinții prooroci ai lui Dumnezeu ce haine foloseau? Cu adevărat sobre, smerite și sărace. Auzi ce zice despre ei Clement, [cel ce a scris] *Stromatele*: „ Ilie folosea ca îmbrăcăminte cojocul și își strângea mijlocul cu brâu făcut din păr. Iar alt prooroc, Isaia, era gol și desculț. De multe ori se înfășura și cu sac, [care era o] îmbrăcăminte de smerită cugetare. Iar dacă îl chemi și pe Ieremia, acesta avea numai centură de in. Și după cum trupurile cele bine hrănite dezgolindu-se arată mai clar floarea vârstei tot așa și frumusețea năravurilor, atunci când nu este întunecată de bârfiri fără ca binele să fi fost [în prealabil] încercat, mare cuviință arată." Iar dacă Sinodul local din Gangra anatemizează în canonul 12* pe cei care prihănesc pe cei ce poartă [haine] de mătase, tot același sobor, în canonul 21, zice: „[...] lăudăm simplicitatea și cumpătul în îmbrăcăminte [...] iar de la năzuințele spre moliciune și lux în îmbrăcăminte ne întoarcem [...]" (Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 192).

12. Hainele cele de mult preț pricinuiesc sminteală bărbaților și femeilor

Dar eu las [deoparte] moleșirea și gingășia pe care o pricinuiesc trupului de îndată hainele cele scumpe – și mai

* Acest canon zice: „Dacă vreunul dintre bărbați din asceză părută întrebuințează haină învelitoare, și ca și cum prin aceasta ar avea dreptatea, ar defăima pe cei ce cu evlavie poartă mătăsuri, și pe cei ce întrebuințează îmbrăcămintea obștească și obișnuită, să fie anatema" (Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 190).

ales trupului tânărului, aşa cum eşti Sfinţia ta –, lepăd netrebnicia lor – după Cuvântătorul de Dumnezeu ce a zis: „Să nu ne moleşim cu haină moale şi lungă a cărei frumuseţe este netrebnicia" (*Cuvânt la Naştere*) –, trec sub tăcere iubirea de argint născută în inimă cu scopul de a se putea cumpăra [acestea] cu mari cheltuieli, trec cu vederea slava deşartă şi mândria [precum] şi toate celelalte patimi care seamănă cu tot atâtea fructe otrăvitoare ale unui astfel de copac purtător de moarte şi mă uit numai şi numai la sminteala generală pe care o fac atât între bărbaţi cât şi între femei, adică – într-un cuvânt – în toată eparhia ta. Pricinuieşte sminteală mare bărbaţilor, căci ei, în orice loc şi în orice timp s-ar afla, nu încetează să învinovăţească şi să zică: „avem un arhiereu care este dedat cu totul [patimii] înfrumuseţării cu haine, umblând cu o mare închipuire [de sine]". Sminteală eşti şi pentru femei, căci aşa cum ele sunt împodobite – şi folosesc cuvântul Isaiei [ce zice]: ...*cu grumazii ridicaţi, şi clipind cu ochii şi cu păşitul picioarelor împreună târăsc hainele şi împreună joacă cu picioarele* (Is 3, 15) – şi smintesc pe bărbaţii care le văd, silindu-i la îndrăgiri urâte, tot aşa şi bărbaţii cei împodobiţi – şi mai ales arhiereii şi preoţii – smintesc pe femei, aprinzând în taină cărbunii poftei în sufletele lor.

Fie, Prea Sfinţia ta să zicem aşa: chiar dacă tu te împodobeşti, eşti cu totul înţelept cu gândul şi [aceasta se întâmplă] fie din pricina simplităţii tale celei din fire (după cum o astfel de simplitate şi nesimţire au oarecare triburi din America care sunt atât de nesimţitoare încât trebuie ca toiagul să se facă peţitor pentru a se îndemna să-şi ia mireasă – după cum scriu istoricii), fie din pricina acoperământului lui Dumnezeu, fie din pricina luării-aminte la sine; însă soco-

tește singur: cine oare va da cuvânt lui Dumnezeu pentru sminteala în care cad acele ticăloase, pentru boldurile poftei care le trec prin inimă [la vederea] unei asemenea priveliști și pentru pierzarea pe care sufletele lor și-o pricinuiesc [încă] de aici? Iar câtă muncă pricinuiește sminteala arată Domnul zicând: *Vai, omului aceluia prin care vine sminteala! Mai de folos i-ar fi lui ca să-și spânzure o piatră de moară la grumazul lui și să se înece în adâncul mării* (Mt 17, 6-7)[5].

Deci îți voi spune acum ce haine se cade să fie folosite. Sfântul episcop de Corint, atât la începutul [episcopatului] său cât și acum, are hainele din postav negru. Poartă și blană neagră, iar toate celelalte [haine] sunt negre ca la un monah. Așa se cade să faci și Prea Sfinția ta: hainele toate să fie toate negre, toate cinstite, toate monahale, așa încât să pricinuiască evlavie la toți cei care te văd și nu sudălmi sau săgeți ale dezmierdării.

Îți spun și părerea mea, spre mângâiere. Care este ea? Marele Antonie murind a poruncit ucenicilor săi să dea un cojoc de-al său Marelui Atanasie, patriarhul Alexandriei, iar altul episcopului Serapion. Aceștia le-au primit din tot sufletul și le îmbrăcau ca pe niște porfire împărătești. Deci de iubești [dorești] și Prea Sfinția ta, îți trimitem o cămașă sau două de păr, sfetagorești* ca să le porți așa cum sfântul [episcop] de Corint și atâția alții arhierei și patriarhi le-au purtat și le poartă [încă]. Aceasta o facem ca să-ți aduci aminte prin ele de viețuirea monahilor săraci, îmbrăcați cu rupturi și smeriți.

Știu că ai să-mi reproșezi unele ca acestea: „Ce? Și pustnic se luptă să mă facă de îmi scrie unele ca acestea?"

---

* Adică aghioritice, din Sfântul Munte.

Da, Stăpâne al meu! O, de-ar fi dat Dumnezeu! O, de-ar fi fost cu putinţă! O, de s-ar fi făcut [lucrul acesta]! Să mă învrednicească Domnul a te vedea pustnic, îmbrăcat cu rupturi, purtător de opinci şi de traistă – aşa cum am văzut la Sfântul Munte şi pe Sfântul Proin din Lacedemonia şi din Halep. Atunci într-adevăr bucuria va fi deplină în inima mea. Ce, crezi c-ai să scapi? Scoate-ţi [aceasta] din inima ta. Ai trăit cu arhiereii – te-ai făcut arhiereu. Începe a coresponda acum cu pustnicii, [şi] pustnic desăvârşit cu adevărat vei deveni pe urmă. „Căci cu cine va vorbi cineva, cu acela se va asemăna" – după cum spune proverbul.

13. Se cuvine a lepăda aşternuturile cele moi. Ce rele pricinuiesc ele

În cadrul acestui simţ al pipăirii intră şi paturile cele moi, mindirile cele îndoite şi [umplute] cu pene – adică, ca să folosesc un cuvânt turcesc, saltelele cele moi – pe care se cuvine să le lepezi de la tine ca pe [unele ce sunt] pricini de vătămare sufletească tuturora: şi bătrânilor, dar – mai ales – nouă, tinerilor. Căci [ele] înmoaie trupul, îl scufundă într-un ocean de somn[6], îl înfierbântă peste măsură, pricinuindu-i din aceasta focurile poftei. De aceea a zis proorocul Amos: *Vai celor ce dorm pe paturi de elefant* (Am 6, 1-4). Iar oarecare bătrân, fiind întrebat de un frate ce să facă pentru că este războit de patima curviei, i-a răspuns să se păzească de multa mâncare, de grăirea de rău şi de alte [fapte] care zădărăsc o asemenea patimă. Dar fratele, toate acestea păzindu-le, nu a aflat nici o vindecare patimii, ci mergând adeseori la bătrânul

îl obosea. Atunci, sculându-se acel avvă bun și venind la chilia fratelui și văzând patul cel gros unde dormea, a zis: „o, iată! o, iată aceasta este cauza războiului tău, frate!" (din *Pateric*).

Și Heraclit povestește în *Lavsaicon* că Iuvin, alt minunat episcop al Ascalonului, fiind odată la muntele Pelusiului, din cauza înfricoșătoarei arșițe a soarelui care s-a întâmplat să fie în acea zi și-a spălat puțin mâinile și picioarele lui și, așternând o piele de cămilă pe pământ, se odihnea, fiind de față și preasfânta lui maică. Și i-a zis aceea: „O, fiule! Cum îndrăznești să-ți îngrijești atâta trupul tău la o asemenea vârstă tânără? [Acest] trup cu cât îl îngrijești mai mult, cu atât se sălbăticește ca un șarpe împotriva ta ca să te omoare. Sunt bătrână de 60 de ani și încă nu mi-am udat cu apă nici picioarele, nici fața, afară de palmele mâinilor mele. Și cu toate că am îndurat atâtea boli, cu toate că m-au silit doctorii să folosesc băi și alte îngrijiri pentru trup, eu însă nu am voit niciodată să mă încredințez lui [trupului] și să-l îngrijesc, cunoscând vrăjmășia care este între el și suflet. De aceea, fiul meu, nici pe pat nu m-am culcat vreodată spre a mă odihni."

Iată câtă mustrare pentru o piele de cămilă așternută și pentru o spălare mică și ce fel de învățătură s-a dat. Și de la cine [încă]? De la o femeie cu fire neputincioasă. Către cine? Către un bărbat cu fire puternică. O, minune! O, [ce] rușinare! Vezi, Stăpâne al meu, câtă atenție și câtă pază se cere de la noi, tinerii. Aceasta cunoscându-o și Ioan cel Milostiv, patriarhul Alexandriei, a primit plapuma cea scumpă pe care i-a adus-o un boier care l-a văzut că nu are, dar de-a pururi pomenitul nu s-a acoperit cu ea, ci, luptându-se toată noaptea cu gândurile și prihănindu-se pe sine – cum că el are un aco-

perământ scump ca acela şi mulţi fraţi săraci nu au nici [măcar] o rogojină pe care să şi-o aştearnă –, a azvârlit-o departe din patul său şi dimineaţa a trimis imediat şi a vândut-o în târg, iar preţul l-a împărţit la săraci. Iată ce fapte bune făceau arhiereii vremurilor celor de atunci cu cele [ce foloseau] la odihna trupului, care – cu alte cuvinte – prisoseau şi erau fără trebuinţă.

14. Prin ce se deosebeşte patul de aşternut

Proorocul David face în Psalmii lui deosebire între pat şi aşternut: *Spăla-voi în toate nopţile patul meu, cu lacrimile mele aşternutul meu voi uda* (Ps 6, 6). El numeşte pat ceea ce este numit de toţi oamenii „cravvat" [şi] care se foloseşte pentru somn. Iar aşternutul, care în general se numeşte „sofa", este pregătit doar ca scaun. Dacă aşternutul Prea Sfinţiei tale – adică „sofaua" – este pregătit cu aşternuturi moi, cu nimic nu vatămă – după cum cred – deoarece va folosi şi la odihna fraţilor străini.

15. Nu se cuvine ca arhiereul, preotul şi tot clericul să joace jocuri, iar dacă vor juca să fie pedepsiţi

Tot sub acest simţ intră şi cărţile, tablele, mangala [arşicele?] şi damele şi toate jucăriile cu care se joacă cineva [ţinându-le] în mâini. De la acestea toate te rog foarte [mult] să îndepărtezi sfinţitul tău suflet cu totul. Că este necuviincios lucru şi cu totul străin de temperamentul tău evlavios şi de

dregătoria ta să te joci cu unele ca acestea și [este] pricinuitor de multă sminteală creștinilor și nu numai lor, ci [este și] surpător arhieriei tale. Canonul 42 apostolic hotărăște așa: „Episcopul, preotul sau diaconul care-și pierde vremea la jocuri de noroc sau bând, ori să înceteze, ori să se caterisească" (Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 143). Și mergând înainte, [vedem cum] dumnezeieștii apostoli până și pe mirenii care pierd vremea cu acestea îi afurisesc în al 23-lea canon.

De ce zic [eu] că nu se cade să te joci cu unele ca acestea? Nu se cade nici măcar să te uiți la cei care se joacă cu ele. Așa ține *Pravila* lui Fotie – la titlul al 9-lea, capitolul 26 – că se legiferează în rândul 34 al cărții întâi a acestui codice [următoarele]: „Orice episcop sau cleric care joacă table sau alte jocuri de acest fel sau se unește împreună cu cei ce joacă sau stă lângă ei și se uită când [aceștia] se joacă, să se despartă de la toată sfințita slujbă și să-și piardă salariul pe care-l lua de la Episcopie sau de la ajutătorii săi până ce se va pocăi în vremea ce i se va da lui pentru aceasta. Iar dacă și după vremea cea dată lui spre pocăință va rămâne în răutatea sa, să se izgonească cu totul din cler împreună cu averea lui și să fie orânduit sfetnic, adică un dregător mirean al acelei cetăți în care a fost cleric. Iar Novella 123 a lui Justinian – după [cum o citează] Armenopul – poruncește să se afurisească clericii care se îndeletnicesc cu bețiile și tablele și să se închidă în mănăstire."

Nu mai zic celelalte rele pe care le pricinuiește jocul de table, de arșice și mai ales de cărți. A zis despre ele dumnezeiescul Gură de aur: „Sârguința spre jocul de table a [dat naștere] la hule, pagube, nervi, ocări, [precum] și la alte nenumărate [necazuri] mai cumplite decât ele". Iar Aristotel,

chiar păgân fiind, aşază pe jucătorii de table şi cărţi alături de furi şi tâlhari, zicând aşa: „Însă jucătorul de table, jefuitorul şi tâlharul sunt dintre cei condamnaţi fiind agonisitori de câştig urât".

16. Arhiereii şi preoţii nu se cuvine să se scalde

Tot sub acest simţ intră şi spălarea capului şi a picioarelor, [despre] care ai auzit şi mai sus la preasfinţita între monahii mamă a lui Iuvin cât sunt de dăunătoare trupului tău celui tânăr. De aceea citim la *Pateric* că mulţi Părinţi veneau la nevoia de a trece râuri, dar se ruşinau nu să spele, ci numai să-şi dezgolească picioarele şi erau răpiţi de dumnezeiescul înger şi într-o clipă se aflau pe celălalt mal. Depărtarea de scăldătoare este [un] lucru bărbătesc – aşa învaţă Sfântul Diadoh, episcopul Foticeei, care zice: „A te abţine de la aceasta [de la scăldătoare] este şi bărbăteşte şi mai cu seamă firesc celui cumpătat. Pentru că astfel nici o îmbăiere care aduce desfătare nu va moleşi trupul nostru şi nici nu va readuce în minte pe Adam în ruşinoasa goliciune, încât să ne îngrijorăm de frunzele lui spre a ne acoperi şi noi goliciunea ruşinii; aceia, mai ales, care [...] prin castitatea trupului nostru [...] ne învaţă să fim uniţi cu frumuseţea cumpătării."[7] (*FR* 1, cap. 52, pp. 435-436).

Note

[1] Zice aici şi acel Cuvios Petru care, fiind nevoit s-o apuce pe maica sa de mână spre a o trece râul – ea fiind bătrână –,

nu a îndrăznit s-o facă cu mâinile goale ci, învelindu-și-le cu ștergarul sau cu o altă petică oarecare și apucându-o, a trecut-o.

[2] Până și Pitagora, acel [filosof] păgân, învăța că, deși nu ar fi vreun văzător oarecare al răutăților omenești nici în cer, nici pe pământ, cu toate acestea omul se cade a se sfii și a se rușina de sine însuși. Pentru că lucrând rău pe sine însuși se ocărăște și se necinstește. Căci și atenienii de aceea au închinat „sfielii" o capiște, pentru ca ea să țină loc de Dumnezeu conștiinței celei drepte. Iar dacă acești păgâni învățau și aveau atâta rușine în ei când se aflau singuri, cu cât mai mult se cade ca noi, creștinii, să ne rușinăm de noi înșine când ne găsim într-o casă încuiată sau într-un [loc] singuratic sau în întunericul nopții? Pentru că sfiala, seriozitatea și evlavia pe care o avem când ne aflăm într-o biserică dumnezeiască oarecare se cade să o avem și către noi înșine, care suntem Biserici ale lui Dumnezeu și ale darului Sfântului Duh, căci zice Apostolul: *voi sunteți biserica lui Dumnezeu celui viu* (2 Co 6, 16) și *Au nu știți că trupul vostru este locaș Duhului Sfânt ce locuiește întru voi, pe carele aveți de la Dumnezeu?* (1 Co 6, 19). Și mai mult decât atât: trupul nostru este cu mult mai cinstit și mai vrednic de evlavie decât biserica* – după cum zice Gură de aur (în Omilia a 14-a la Epistola către Efeseni și în Omilia a 20-a la Epistola a II-a către Corinteni). [De ce oare? Pentru] că noi suntem însuflețiți și raționali, iar biserica este neînsuflețită și nerațională; pentru că Hristos pentru noi a murit și nu pentru biserici. De aceea se cade ca cu mai multă rușine și sfială să veghem la noi înșine [precum] și la trupul nostru, decât la biserică. Și, de aceea, care

* În rândurile următoare, cuvântul „biserica" se referă la edificiul religios.

va îndrăzni să strice biserica cea sfântă a trupului său cu vreo faptă urâtă este – cu adevărat – mai nelegiuit decât cel ce ar dărâma şi ar prăpădi cu totul vestita biserică Sfânta Sofia sau o alta mai minunată şi mai slăvită decât aceea.

Înțelepții păgâni, vrând să-i facă pe oameni să se depărteze de faptele cele urâte când sunt singuri, îi învățau pe ei să-şi imagineze că atunci când fac vreo faptă au de față ca privitor pe un om oarecare slăvit şi cinstit. Seneca îl învăța aşa pe Luchil al său: să îi aibă totdeauna înaintea ochilor lui pe Chinaorin sau pe Lailion, pe care cel dintâi îi socotea ca pe două icoane ale îndreptării şi ale dreptății. [Tot] aşa şi ritorul Chidiad îi sfătuia pe atenieni să păzească dreptatea în hotărârea ce au scris-o privind despărțirea pământului samiilor, învățându-i pe ei să-şi imagineze că stau de față înaintea lor cele şapte împărătese ale Eladei de la care văd şi aud hotărârea. Dacă, zic, doar imaginația chipurilor de oameni muritori poate să oprească pe om – atunci când se află singur – de la cele rele, cu cât mai mult poate să-l oprească de la orice răutate adevărata şi nespurcata față a nemuritorului Dumnezeu, Care este de față pretutindeni şi Care nu vede numai faptele cele exterioare ale omului, ci şi gândurile cele lăuntrice ale inimii lui şi le scrie spre a le pedepsi în vremea judecății?

Fără de minte sunt acei care, atunci când se află singuri în locuri întunecoase şi ascunse, nu se ruşinează de ei înşişi sau nu îşi aduc aminte de Dumnezeu, [Care este] de față, ci zic: „eu mă aflu în întuneric. [Deci] cine mă vede pe mine?” De aceea îi mustră Dumnezeu pe unii ca aceştia ca pe nişte nebuni, zicând aşa prin [proorocul] Ieremia: *Au ascunde-se-va cineva întru cele ascunse, şi Eu nu-l voi vedea pre el? Au nu umplu Eu cerul şi pământul? zice Domnul* (Ir 23, 24) şi prin

Sirah: *Omul care păşeşte din patul său, zicând întru sufletul său: cine mă va vedea? Întuneric este împrejurul meu, pereții mă acopăr şi nimeni nu mă vede, pentru ce mă sfiesc? Păcatele mele nu le va pomeni cel prea Înalt, dar ochii oamenilor frica lui. Şi nu ştie că ochii Domnului de zece mii de ori sunt mai luminoşi decât soarele şi privesc la toate căile oamenilor şi văd toate părțile cele ascunse* (Sir 23, 24-27).

[3] De aceasta este lăudat de toți Cleon, împăratul atenienilor, care atunci când a fost pus împărat fără voia lui şi-a chemat prietenii cei mai iubiți şi cu suspine şi cu multe lacrimi s-a despărțit de ei, [deoarece] se temea ca nu cumva să fie silit vreodată – [având în vedere] prietenia dintre ei – să încalce dreptatea. Căci ştia – ca un înțelept – că prietenia şi stăpânirea nu pot să stea pe acelaşi scaun. Şi oricine se va îmbrăca cu dreptatea va trebui să se dezbrace de prietenie. De asemenea este lăudat şi Rutilie, care era prieten iubit cu Scavron. Însă, de vreme ce Scavron a cerut de la el un lucru nedrept, pe care însă nu l-a dobândit, s-a tulburat şi i-a zis: „La ce îmi trebuie prietenia ta dacă nu [pot] să iau de la tine o binefacere?" La această ocară, Rutilie a răspuns: „Dar mie la ce-mi trebuie prietenia ta dacă aş face pentru tine lucruri nedrepte?" Şi astfel a luat sfârşit prietenia lor. Însă cel mai slăvit este atenianul Pericle, care fiind rugat de un prieten să facă jurământ mincinos spre apărarea lui, în numele prieteniei lor, a răspuns către dânsul fără a căuta la față: „Prieten până la altar". [Adică]: „Eu vreau să fim prieteni, dar până la sfințitele jertfelnice" – pe care aveau pusă mâna toți cei care făceau jurământ de obşte.

Pe aceşti înțelepți să-i urmezi şi Prea Sfinția ta, iar pe prietenii lor care te roagă pentru vreo problemă nedreaptă şi

nelegiuită ori să le răspunzi prin cuvintele lui Rutilie sau Pericle, ori să le respingi rugămintea lor cu suspine şi o altă rugăminte în locul aceleia să le aduci, aşa cum a făcut Cleon.

[4] Nu numai arhiereii, ci aproape că nici creştinii nu se cade să folosească cai la drum. Aceasta o adevereşte Cel dintâi Domnul, prin pilda Sa, căci a folosit nu cal ci asin spre a încăleca, şi aceasta pentru a împlini proorocia. Iar al doilea este Marele Vasile care zice: „Înseamnă şi acest [lucru]: nu numai că Domnul nu a încălecat pe cal, dar toţi sfinţii l-au lepădat din folosul lor. Se vede că Israel cel biruitor nici măcar în războaie n-a folosit cavaleria şi nici unul dintre sfinţi n-a primit folosirea cailor ca pe ceva potrivit. De aceea şi legea cea [dată] prin Moise, legiuind cele [privitoare] la împăraţi, zice: *să nu-şi înmulţească luişi cai* (Dt 17, 16). Iar dacă împăraţii evreilor nu foloseau cai, cu cât mai mult nu [trebuie] să facă aceasta creştinii?" Iar al treilea [este] dumnezeiescul Gură de Aur, care zice: „Însă pentru că sunt şi unii mai neputincioşi, care să aibă nevoie de dobitoace, [Domnul] a pus măsură şi la aceasta, arătând că nu se cade a folosi nici cai şi nici catâri înhămaţi, ci asini, [pentru] a-şi îndeplini trebuinţele pretutindeni şi a nu păşi mai încolo [de această măsură]". Unele ca acestea sunt spuse de sfinţi. Dar dacă locul este aspru şi drumul greu şi asinii nu pot să slujească, este iertat arhiereilor şi creştinilor să folosească cai şi catâri, însă nu [din cei] de mult preţ sau îmbrăcaţi şi împodobiţi prin multă cheltuială, ci smeriţi şi cu îmbrăcăminte modestă.

[5] Toate acestea sunt adeverite şi de Marele Vasile care zice: „Să lăsăm la o parte faţa paradoxală a lucrurilor [excepţia], că adică există cineva care nu este împuns de patima

bărbătească. Însă chiar dacă el nu ar pătimi nu va putea să-i convingă ușor și pe ceilalți de nepătimirea lui. Iar aceia, nevăzând nici o faptă concretă [de-a lui], cred că sunt în primejdie să se smintească de el. Și se mai poate vedea și altceva: chiar dacă bărbatul nu va fi vătămat de gânduri, nu bagă mâna în foc și pentru femeie, ca și cum ar fi și ea afară de patimile trupești. Fiindcă de multe ori, ea fiind neputincioasă cu gândul și privind repede patima, a pătimit ceva din partea celui care, nepăzindu-se, s-a întâlnit [cu ea]. El nu s-a rănit, însă de multe ori a rănit fără a ști."

[6] Lucru ciudat este, într-adevăr, când cineva se gândește [la faptul că] Dumnezeu a făcut, pe de o parte, o mare binefacere omului după ce acesta a călcat dumnezeiasca poruncă: l-a îmbrăcat cu haine de piele, adică i-a dat un trup mai aspru și mai grosier ca să poată rezista schimbărilor de climă, arșița verii, frigul iernii și tuturor celorlalte calamități care se întâmplă cu necesitate în această viață trecătoare. Căci așa tâlcuiește Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu hainele de piele. [Iată ce] zice pentru Adam: „Cu hainele de piele se îmbracă, adică poate cu trupul cel mai grosier, muritor și smerit". Iar pe de altă parte, oamenii petrecăreți care se îmbracă cu haine moi și dorm pe paturi moi, [așternute] cu pene, se împotrivesc – ca să zic așa – acestei cusături dumnezeiești și înțeleptei îmbrăcăminți care se află pe om. Pentru că atât își gingășesc și își înmoaie prin unele ca acestea trupurile lor încât nu pot suferi fără durere și suspinare, nu durerile rănilor, schimbările de vânt sau supărările frigului și a arșiței, ci nici [măcar] o apropiere de vreo muscă. Referitor la aceasta se află în istorii o istorisire foarte vestită: împăratul Domițian care nu suferea apropierea muștelor le vâna în sus și în jos ca

un nepriceput. Şi în loc să fie împăratul Romei a devenit vânător de muşte. Vrednică de râs imagine, într-adevăr, şi de toată ruşinea ca cineva să nu sufere nu pentru firea neputincioasă, ci pentru reaua deprindere toate acelea pe care se cuvine a le răbda fiecare om care s-a născut în această viaţă nemernică! Nu mai zic şi că aşternuturile din pene şi saltelele cele scumpe nu fac numai trupul peste măsură de gingaş, dar nici măcar somn dulce şi odihnitor nu pricinuiesc. Somnul cel dulce este cauzat în primul rând de ostenelile cele multe din [timpul] zilei. Ele şi pe o piatră uscată fac somnul preadulce. Solomon a spus [referindu-se] la robii cei osteniţi: *Dulce este somnul lucrătorului, fie că mănâncă mult, fie că mănâncă puţin* (Ecc 5, 11 – ed. 1994). Iar în al doilea rând de inima netulburată. De aceea a zis înţeleptul Nil: „Mai bine este [a sta] pe grămadă de spini şi a avea îndrăzneală decât a se tulbura având pat de aur şi macaturi**".

7 Vezi şi [dovezile] scripturistice despre [rolul] pierzător şi vătămător de suflet al scăldătorilor. Batşeba [vezi 2 Rg 11, 3], pentru a se scălda, s-a făcut cauza pierderii întregii sale înţelepciuni şi preadesfrânării; s-a făcut cauza morţii bărbatului ei, care a fost ucis; s-a făcut cauza căderii lui David, părintele lui Dumnezeu, în două păcate prea mari şi de moarte: preadesfrânarea şi uciderea. La fel şi Susana, scăldându-se, s-a făcut cauza poftei celor doi bătrâni ai lui Israel care au minţit despre ea. S-a făcut cauza propriei osândiri la moarte, însă acei ticăloşi au pătimit ei moartea la care a fost ea osândită [vezi Cartea Susanei].

** Pătură de lână.

CAPITOLUL AL VIII-LEA

1. Pentru păzirea tuturor simțurilor

Cu ajutorul lui Dumnezeu Sfântul şi cu împreunălucrarea preasfinţitelor tale rugăciuni, iată că ţi-am făcut o reamintire pe scurt – după cât mi-a fost mie cu putinţă – despre fiecare organ al simţurilor şi despre vătămările pe care le pricinuiesc în suflet. Pune-ţi, dar, întreaga putere pentru a le înfrâna pornirile pătimaşe, păzindu-te de vătămarea lor.

2. Ce sunt organele simțurilor

Aceste organe ale simţurilor sunt ferestre prin care intră în suflet viaţa şi moartea – viaţa atunci când se ocârmuiesc bine şi nu îşi primesc desfătările lor cele fireşti[1], iar moartea când ele gustă mortăciunile ca păsările cele carnivore, ţărâna, ca şarpele şi putreziciunile, ca muştele. Acestea se întâmplă când gustă din dezmierdările cele de suflet vătămătoare şi de moarte purtătoare. De aceea şi dumnezeiescul Ieremia, referindu-se la aceste simţuri, zicea: *s-a suit moartea prin ferestrele voastre* (Ir 9, 20). Tâlcuind acest text, Sfântul Grigorie de Nyssa zice: „Cine nu ştie [ce vrea să transmită această] taină a Scripturii – în fapt ce vrea ea să exprime – că adică prin ferestre a intrat moartea? Simţurile – prin care căzând sufletul în cele din afară se sprijină de cele după socoteală –, Scriptura le-a numit ferestre care – după cum zice cuvântul – fac cale morţii ca nişte intrări."

3. Cu ce se aseamănă organele simțurilor

Sârguiește-te să-ți curești sufletul de întinăciunile aduse de organele simțurilor. Se cuvine a urmări cum Mirele apare prin ferestre – adică prin simțurile noastre. Când cugetăm la legea Domnului ziua și noaptea, desfătându-ne întru dumnezeieștile cuvinte și luând aminte la cele scrise cu umilință și cu înțelegere, ne deschidem ferestrele noastre și primim fața Mirelui.

Iar când alții citesc dumnezeieștile cuvinte sau vorbesc despre Dumnezeu și noi ascultăm, din nou se ivește Mirele – de data aceasta prin ceilalți – și ne arată nouă felul frumuseții Lui pornind de la cele din afară spre cele dinlăuntru, căci ele se aseamănă pâraielor tulburi (comparația este a Marelui Vasile). Aceste pâraie, după ce vor ieși din albiile lor – în vreo iarnă – din cauza ploilor celor repezi, târăsc în curgerea lor orice li s-ar întâmpla în cale: pietre, lemne, pământ și altele de acest fel. Tot așa și organele simțurilor: după ce o dată s-ar lăsa de Domnul mintea [dacă s-ar dezlipi vreodată mintea de la Dumnezeu], se reped cu mare iuțeală la lucrurile simțite și, târând cu ele privirea necinstită, urâta cuvântare, auzul rău și, pe scurt, toată mizeria și necurăția poftelor, se întorc înapoi și le bagă pe toate în ticălosul suflet, făcându-l întunecat și plin de atâtea chipuri urâte și strigări răsunătoare. Deci, într-un cuvânt, îl îneacă pe loc în patimi, prefăcându-l în peșteră de tâlhari sau gazdă de necurați.

Voiești să auzi înseși cuvintele dumnezeiescului Vasile? Ascultă: „Să nu te culci pe o ureche, o, Stăpâne! Multe osteneli și pază îți trebuie ție spre a dobândi mântuirea. Căci cu adevărat ai ales a viețui în mijlocul curselor și a

stăpânirii puterilor care înstrăinează [de Dumnezeu]. Şi mai ai şi amăgirile păcatelor cu vederea şi către poftirea lor, noaptea şi în fiecare zi, ca şi ridicate de un drug, ai toate simțurile tale."(*Cuvânt pentru lepădarea de lume*)

De nişte asemenea pâraie tulburate ale simțurilor tulburându-se oarecând dumnezeiescul David, striga cu durere către Dumnezeu: *râurile fărădelegii m-au tulburat* (Ps 17, 5).

4. Pentru care pricini se cuvine a se nevoi mintea să-şi închidă organele simțurilor sale

Sârguieşte-te a-ţi închide organele simțurilor tale, căci ele sunt cărările cele lesnicioase către răutate precum şi intrările păcatului, după cum zice Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Să nu facem vreo favoare lesnicioaselor căi spre răutate şi nici intrărilor păcatului" (*Cuvânt la Naştere*).

Te sfătuiesc să-ţi pui întreaga putere spre păzirea organelor simțurilor tale. Te sfătuiesc să fii cu luare aminte şi, iarăşi, te sfătuiesc să te şi nevoieşti. Îți repet acelaşi lucru de atâtea ori pentru aceasta:

1. Diavolul stă întotdeauna înaintea noastră, pândind şi păzind organele simțurilor noastre, şi îndată ce îi vom deschide numai un singur organ intră în sufletul nostru şi ne omoară, după cum zice dumnezeiescul Isaac: „Căci vrăjmaşul stă privind, pândind şi aşteptând ziua şi noaptea înaintea ochilor noştri şi cercetând prin care intrare a simțurilor noastre deschise lui poate să intre. Şi ivindu-se o oarecare negrijă în vreuna din cele spuse mai înainte, trimite vicleanul şi ne-

ruşinatul câine şi el săgeţile lui." (*FR*. 10, Cuvântul 26, p. 148)

2. Nu numai prin ochii cei curioşi pofteşte şi preacurveşte cineva cu inima – după cum a zis Domnul –, ci curveşte şi preacurveşte şi prin auz, miros, gust, pipăit, adică – într-un cuvânt – prin toate simţurile laolaltă. De aceea Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a zis în vitejeştile sfaturi către fecioară: „Fecioară, fii fecioară şi cu urechile, şi cu vederea, şi cu limba. Căci păcatul pe toate le cuprinde." Iar cel de un nume cu dânsul, adică dumnezeiescul Grigorie de Nyssa, zice: „Urmând noi cuvântului Mântuitorului şi socotind fiecare organ al simţurilor în parte, putem să adăugăm că şi cel ce a auzit spre a pofti, şi cel ce a pipăit, precum şi cel care şi-a dat toată energia din el în slujba dezmierdării, cu inima prea mult a păcătuit".

5. Cei ce sunt în lume se cade a-şi păzi simţurile lor mai mult decât pustnicii

Mai multă pază se cade să ai Prea Sfinţia ta, aflându-te în lume, decât noi cei ce ne aflăm în pustie. Marele Vasile scrie către cel ce vieţuieşte în lume: „Căci pentru dobândirea mântuirii este nevoie de mai multe osteneli şi de pază, după ce ai preferat să trăieşti în mijlocul curselor şi al tăriei puterilor răzvrătite şi [după ce] ai în jurul tău excitările păcatelor şi trezeşti toate simţurile tale ziua şi noaptea către dorinţa lor" (P.S.B. 18, *Cuvânt ascetic* (I), p. 62). Noi, dacă ne vom birui de mâncare şi de băutură, nu vom suferi un război atât de cumplit, deoarece pustia precum şi lipsirea de vederile

necuviincioase, de sunetele ispititoare și de celelalte pricini spre păcat se fac asemenea unui zid care ne păzește, iar noi biruim printr-un război mai mic, după cum Sfântul Isaac a zis: „Când (simțurile) nu primesc simțirea lucrurilor, se va câștiga biruința fără luptă" (Cuvântul 44, p. 230).

Și pentru a zice mai pe înțeles, noi batem război apărați fiind de ziduri, dar Prea Sfinția ta bați război fără ele și te lupți cu vrăjmașul piept la piept. Săgețile vin din toate părțile, iar pricinile păcatului sunt în jurul tău. Noi ne aflăm departe de prăpastie, iar tu te afli lângă ea. Căci preaînțelept a zis Avva Pavel, cel cu darul discernământului, că cei ce sunt departe de lume se aseamănă cu cei ce se află departe de prăpastie și, chiar de s-ar trage de diavol, până vor ajunge la ea strigă către Dumnezeu, iar El vine și-i slobozește. Dar cei ce se află în lume se aseamănă cu cei ce sunt lângă prăpastie și când se trag de diavol nu apucă a striga către Dumnezeu, ci îndată se surpă în ea.

De aceea și Prea Sfinția ta, deoarece te afli lângă prăpastie, imediat ce te vei lenevi și vei deschide unul din organele simțurilor tale, te și primejduiești (ceea ce să nu se întâmple, Hristoase Împărate!) a te surpa în ea. De aceea, pune-ți toate puterile tale spre a le închide. Că precum nu se poate să nu se înnegrească casa de fumul ce este în jurul ei dacă i se vor deschide ușa și ferestrele, lăsând astfel să intre fumul înlăuntru, tot așa cu neputință este a nu se vătăma omul acela care nu ia aminte a-și închide organele simțurilor sale, ci le deschide fără nici o atenție și astfel intră în suflet chipurile cele dezmierdătoare ale celor simțite – după cum a zis Sfânta și preaînțeleapta Singlitichia: „Furii intră prin simțurile noastre chiar dacă noi nu voim. Căci cum se poate

ca o casă care are ferestrele deschise să nu se înnegrească de fumul cel pornit din afară?"

6. Cum se tâlcuieşte acest cuvânt al lui Aristotel care zice: „Nimic nu este în minte care să nu fi fost mai înainte în simţire"?

Foarte vestit a fost acest cuvânt al filosofului Aristotel care zice: „Nimic nu este în minte care să nu fi fost mai înainte în simţire". Ca să arate dacă acest cuvânt este adevărat sau mincinos, mulţi – mai vechi sau mai noi – multe au spus şi au scris despre el şi asupra lui, zise şi nezise, grăite şi negrăite – după cuvântul Scripturii. Iar eu, folosindu-mă de aceste păreri diferite, voi spune pe scurt aceasta: dacă acest cuvânt se referă la cele bune, mincinos este. Şi aceasta deoarece mintea din fire a fost zidită de Dumnezeu bună. Ea a luat bunătatea de la Dumnezeu ca pe o fire sădită în ea şi firească ei. *Şi a văzut Dumnezeu toate câte au făcut şi iată erau bune foarte* (Fc 1, 31). Iar Apostolul zice: *toată făptura lui Dumnezeu este bună* (1 Tim 4, 4). Putem spune că omul nu are nici o bunătate în el când este prunc şi, mai apoi, copil, dar chiar acest lucru, adică a nu avea în el vreo altă închipuire bună intrată prin simţuri, ci o bunătate simplă, fără de imaginaţie şi formă, ca o hârtie nescrisă, deci – zic – tocmai această simplitate pe care o are mintea în ea reprezintă o bunătate primordială şi foarte potrivită cu firea lui.[2] Deoarece [bunătatea aceasta] aşa simplă s-a zidit ea de către Dumnezeu, după Ecclesiastul care zice: *Însă vezi, aceasta am aflat, că au făcut Dumnezeu pe om drept; iar oamenii ei au*

căutat multe cugetări (Ecc 7, 30) și iarăși, după Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, care zice despre Adam că l-a făcut Dumnezeu gol cu simplitatea, „că întru acest fel se cădea să fie cel întâi zidit" (*Cuvânt la Naștere*).

7. De ce s-a zidit mintea simplă și fără imaginație

Mintea s-a zidit așa simplă, fără de imaginație și formă, pentru a fi după chipul și asemănarea Ziditorului Celui simplu, fără de imaginație și formă, *după chipul Nostru și după asemănare* (Fc 1, 26), urmând ca prin această asemănare să se unească mintea cu Chipul Cel dintâi. Pe când toată nevoința filosofilor păgâni și lumești este a-și închipui în mintea lor tot felul de lucruri și cunoștințe ale lucrurilor firești și omenești, pentru ca astfel să alcătuiască tot sistemul filosofic lumesc dimpotrivă, toată nevoința și lucrarea celor sârguincioși și îmbunătățiți este a-și șterge din mintea lor toată forma, chipul și înțelegerea care s-a întipărit în ea și a o face simplă, fără de imaginație, formă și față. Și așa, prin această simplitate, să se unească cu Dumnezeu întorcându-se la forma ei primordială și pruncească. Despre această întoarcere a vorbit Domnul: *Amin grăiesc vouă: de nu vă veți întoarce și să vă faceți ca pruncii, nu veți intra întru Împărăția cerurilor* (Mt 18, 3), încă și înțeleptul Nil zice: „Fericită este mintea care a câștigat în vremea rugăciunii desăvârșita neimaginație". Iar Sfântul Vasile adaugă și el: „După cum Domnul nu locuiește în biserici făcute de mâini, tot așa nu se află nici în vreo imaginație sau plăsmuire a minții". Ascultă-l încă pe dumnezeiescul Diadoh [citat de sfinții Calist și

Ignatie Xanthopol]: „Lumina fericită a dumnezeirii îi va străluci atunci când se va odihni de toate şi va părăsi orice formă ce-i vine din acestea. Căci strălucirea aceleia se arată minții curate când se va goli de toate gândurile" (*FR* 8, 1979, *Cele o sută de capete ale lui Calist şi Ignatie Xanthopol*, cap. 65, p. 137).

Iar dacă acest cuvânt [al lui Aristotel] se referă la cele rele, sunt absolut sigur că este preaadevărat. Căci, deoarece răul este afară de fire şi intră dinafară înlăuntru, fiind străin de firea minții – care este zidită bună –, nu poate să pună stăpânire pe minte decât intrând dinafară prin simțuri. O dovadă scurtă şi vrednică de crezare în acest sens este însuşi Adam – omul acela preasimplu şi întâi zidit cu mâna lui Dumnezeu. Că acestuia i-a intrat răul în minte precum şi imaginația păcatului nu dinlăuntru, prin gânduri, ci dinafară, prin organele simțurilor, diavolul năvălind asupra lui prin vicleana sfătuire cea pentru rod.[3]

8. Cum îşi închide cineva simțurile sale față de dulcețile lor

Ce învățăm noi din aceasta, deci? Învățăm că toată forma răului şi toată imaginația păcătoasă intră în suflet prin mijlocirea şi totodată cu ajutorul organelor simțurilor. Dacă aceste organe nu se vor închide, atunci nu se vor închide nici răutățile şi nici patimile. Ascultă însă cum se închid acestea: ferestrele templului lui Solomon erau împletite cu mreji pentru a nu intra în el insectele necurate. Căci aşa este scris: *Şi ferestrele mrejuite* (Iz 41, 16). Iar aceasta era o

preînchipuire, deoarece cel care vrea să nu-i intre în suflet dulcețile cele necurate ale simțurilor trebuie să aibă mreji împletite la ferestrele organelor simțurilor sale. Dar care sunt mrejele? Iată-le: pomenirea morții, [gândul la] răspunsul pe care va trebui să-l dăm la înfricoșata Judecată și pomenirea muncilor celor veșnice. Prin aceste [cugetări] poate omul să lepede dezmierdările și păcatele când se va întâmpla ca acestea să-i stea înaintea ochilor și a celorlalte organe ale simțurilor lui. Înțeleptul Nil adeverește că acestea așa sunt zicând: „Cei ce vor să-și păzească cugetarea lor curată ca pe un templu, trebuie să-și îngrădească înaintea simțurilor piedici, din gândurile care se înfricoșează de judecata viitoare, precum s-au întocmit acolo îngrădituri la ferestre, ca să nu pătrundă nimic din cele necurate. Acestea au rostul să oprească intrarea formelor necurate, care vreau să se strecoare înăuntru" (*FR* 1, Nil Ascetul, *Cuvânt trebuincios și folositor*, cap. 50, p. 247, 1993). Iar dumnezeiescul Isidor Pelusiotul zice – învățând în ce chip se cade a-și păzi cineva simțurile sale de dezmierdări – că mintea trebuie să stea ca un împărat și stăpânitor având drept ostași gânduri înfricoșătoare și înarmate pentru a păzi ușile simțurilor și a stărui în oprirea vrăjmașilor, ca nu cumva aceștia să intre înlăuntru. Dacă (dușmanii) nu vor putea intra înlăuntru, războiul și biruința vor fi ușoare, dar dacă vor intra, războiul va fi greu iar biruința cu îndoială.

„Trebuie ca mintea, ca un împărat stăpânitor, [să aibă] gânduri înfricoșătoare, înconjurate cu arme din toate părțile, pe care să le trimită către porțile simțurilor pentru a întâmpina mai dinainte, a pândi mai dinainte, a împiedica pe războinici; și nu a-i lăsa mai întâi să intre și pe urmă a începe o

luptă plecată spre amândouă părțile [cu șanse la ambele tabere], iar, de multe ori, mai ales spre tabăra dușmană. Aceasta se face celor ce se ostenesc cu mândrie, dorind biruința." (*Epistola 160 către Evtanie diaconul*)

Din acest motiv, dacă și Prea Sfinția ta îți vei închide ferestrele organelor simțurilor tale prin aceste mijloace și metode de prevenire, se vor usca cu ușurință toate patimile tale cele lucrătoare, care – printr-o numire de obște – se cheamă trupești și exterioare. Dar ce zic că numai cele trupești și exterioare? Chiar și patimile cele poftite – care printr-o numire de obște se numesc lăuntrice și sufletești – (se vor usca) când vor înceta să intre dezmierdările organelor simțurilor. Acestea, zic iarăși, se vestejesc puțin câte puțin și slăbesc și mor prin multa vreme [de bătrânețe].

9. Cu ce se aseamănă patimile

De aceea zicea și Avva Pimen că, precum șerpii dacă se închid în vreun vas și nu li se dă hrană, mor încet-încet, tot astfel și patimile lăuntrice din inimă, atunci când se închid și nu vor lua dinafară vreme îndelungată hrana lor cea puturoasă prin organele simțurilor trupului, slăbesc și mor.[4]

10. Diavolul moare dacă nu a câștigat dulcețile simțurilor

Rezultă din cele spuse mai sus că diavolul – care are drept hrană patimile și dulcețile simțurilor – dacă ar fi lipsit de o hrană ca aceasta, moare și el împreună cu ele (patimi și

dulceți), după cum zice Iov: *Furnicoleul a pierit neavând mâncare* (Iov 4, 11)*.

11. Din ce cauză diavolul se numește furnicoleu

Înțeleptul Nil a dat o tâlcuire la acest cuvânt zicând aceasta: diavolul se cheamă furnicoleu – la fel și oricare patimă. Căci la început patimile se arată mici ca furnicile, iar pe urmă ajung și se fac ca leii: „vrând marele Iov să arate cursele pe care le întinde patima, i-a născocit un nume compus de la leul cel foarte îndrăzneț și de la furnica cea foarte măruntă. De fapt, momelile (atacurile) patimilor încep de la închipuirile cele mai mărunte, furișându-se pe nebăgate de seamă ca o furnică, dar la sfârșit se umflă așa de tare că alcătuiesc pentru cel pe care l-au prins în cursă o primejdie nu mai mică decât năpustirea leului. De aceea luptătorul trebuie să lupte cu patimile încă de atunci de când vin ca o furnică și pun în față puținătatea ca o momeală. Căci de vor ajunge la puterea leului, va fi greu să le biruiască și tare îl vor strâmtora. Trebuie să nu le dea nicidecum de mâncare. Iar mâncarea acestora, precum s-a spus adeseori, sunt formele sensibile venite prin simțuri. Căci acestea hrănesc patimile, înarmând

---

* Termenul de *furnicoleu* nu se găsește în ediția de la 1914 a Sfintei Scripturi. Citatul este: *Leul a pierit neavând mâncare* (Iov 4, 11). În schimb se regăsește în ediția 1688: *Furnicoleul a pierit neavând mâncare* (Iov 4, 11). Sfântul Nicodim Aghioritul folosește această formă pe care am dat-o și noi.

la rând pe fiecare idol (chip) împotriva sufletului." (*FR* 1, Cuviosul Nil Ascetul, cap. 49, pp. 246-247)

Vezi, dar, Stăpâne al meu preaiubite, ce mari vrăjmaşi vei birui, omorând şi patimile şi pe diavol, dacă vei tăia dulceţile organelor simţurilor tale. Ah, dar această tăiere, precum şi biruinţa nu va veni fără război – aşa cum se întâmplă de fapt şi în războaiele cele lumeşti, unde nu poate nimeni să biruiască dacă nu se va lupta mai întâi. Este adevărat că mare nevoinţă va trebui să ai cu fiecare organ al simţurilor tale, [luptându-te] cu obiceiul şi cu vrăjmaşul. Deoarece obiceiul cel rău, pe de o parte, va trage pe fiecare organ al simţurilor ca să se întindă la dezmierdarea cea potrivnică lui – când aceasta este de faţă –, iar vrăjmaşul, pe de altă parte, va duce mare război cu memoria şi cu imaginaţia minţii pentru a le pleca spre câştigarea acelei dezmierdări, având scopul de a dobândi şi el împreună aceeaşi dezmierdare.

Ci [ai] inimă, Stăpâne al meu, inimă! Stai cu bărbăţie fără a te pleca la voia vrăjmaşului şi zi întru tine aceste stihuri iambice ale lui Grigorie Cuvântătorului de Dumnezeu: „Nici un viteaz nu se arată curajos mai înainte. Căci biruinţele scot laudele." Psilii – un popor libian – după aceasta cunoşteau că fiii lor sunt cu adevărat ai lor: dacă copiii ar fi apucat cu bărbăţie şi fără de frică o viperă pe care părinţii o puneau înaintea lor. Fă şi Sfinţia ta pe vrăjmaş să cunoască că eşti într-adevăr fiu adevărat al lui Hristos – Părintele tău Cel ceresc, Care a biruit patimile şi pe diavol – prin biruinţa pe care o să o ai asupra dezmierdărilor organelor simţurilor tale. Iar dacă el [diavolul] îţi dă război, să nu te temi a-i zice

lui ceea ce i-a zis un spartan lui Xerxe*: „Ai putut, o, împărate, să străbați marea și să spinteci muntele Athonului, dar nu vei (putea) străbate coasta unui spartan înarmat".

Prin toate acestea, arată vrăjmașului că nu ești un rob al simțurilor tale, ci un domn și un împărat; arată-i că nu ești numai carne și sânge, ci și minte cuvântătoare (rațională), rânduită de Dumnezeu a fi iconom și singur stăpânitor peste patimile cele necuvântătoare [neraționale] ale trupului.

Zi întru sine-ți acea înțeleaptă cugetare referitoare la reaua obișnuință: „Dezvățarea de răutăți este pentru oameni o luptă neasemuit de nobilă". Iar dacă rău m-am obișnuit să dau organelor simțurilor mele dezmierdările potrivnicelor, născându-se din învățătura cea rea obiceiul cel rău, de ce să nu le învăț mai bine – prin cele împotrivă – ca prin buna învățătură să se facă bun obicei? La început am să pătimesc amărăciune și greutate pentru a putea după acestea să dobândesc ușurare și dulceață. Căci precum copacul ce se numește „lotos" (adică trestia de zahăr) are rădăcinile mai amare decât orice alt copac, roadele însă mai dulci decât oricare altele – așa încât această dulceață a stat ca un alt ehenis** al cora-

---

* Xerxe I cel Mare – rege al Persiei (486-465 î. Hr.), din dinastia Ahemenizilor. A continuat politica de cuceriri a lui Darius I. A întreprins, cu o armată uriașă pentru acea vreme, o expediție în vederea cuceririi Greciei (războaiele medice).

** Grigorie Dascălu explică într-o notă la *Hexaimeronul* Sfântului Vasile cel Mare acest termen „ehenis": „Pește care oprește și [ține] în loc corăbiile" – pește marin, nu mai lung de 40 cm; are pe cap un disc în formă de ventuză, care îi permite să fie transportat de alți pești, de cetacee sau chiar de corăbii. Cei vechi credeau că peștii aceștia sunt în stare să oprească sau să întârzie corăbiile; de aici și numele lor." [vezi P.S.B. 17, p. 155].

biilor lui Odiseu şi a ţinut pe cei ce înotau în marea Tirului spre Liban, după cum zice Homer –, tot aşa şi primele lucrări şi învăţături ale faptelor bune, din care vine mai apoi deprinderea lor, sunt prea amare şi prea grele pentru simţuri. Însă lucrările care se nasc apoi din deprinderile cele câştigate [prin amărăciune] ale faptelor bune sunt prea dulci şi prea uşoare.

Şi ca să zic pe scurt, iată că îngerii stau sus, ţinând cununi în mâini; iată că Hristos, puitorul de cununi, şade şi de câte ori vei birui în acest război şi nu te vei pleca la dezmierdările organelor simţurilor tale, tot de atâtea ori te vei încununa cu nevăzute cununi. Căci zice Marele Vasile: „Durerile aduc slavă, iar ostenelile pricinuiesc cununi". Însă dacă te-ai biruit o dată (care să nu fie) sau chiar şi de două ori, să nu cazi desăvârşit, ci stai cu bărbăţie, chemându-L în ajutor pe Dumnezeu şi, dacă vei face aşa, îndată darul lui Dumnezeu o să vină în ajutorul tău şi nu te va lăsa să fii biruit desăvârşit de vrăjmaşul. Vrei să te încredinţezi de acest lucru? Urmează-mi, vom merge la Sodoma. Iată, ai ajuns. Aici, cei cinci împăraţi ai sodomitenilor dumnezeiasca Scriptură ne spune că erau supuşi împăratului asirienilor, care se numea Kedarlaomer, precum şi celorlalţi trei împăraţi împreună cu el, plătindu-i vreme de zece ani tribut şi haraci*. În al treisprezecelea an s-au îndepărtat şi nu au mai vrut să plătească obişnuita dajdie împăratului asirian şi celor împreună cu dânsul. Kedarlaomer s-a mâniat foarte tare din cauza aceasta. A adunat putere [oaste] mare şi dădu război celor cinci împăraţi. În al paisprezecelea an au fost biruiţi [cei cinci împăraţi]

* Haraci – Tribut anual plătit sultanului (sau, în cazul nostru, respectivului împărat) de către ţările vasale.

deodată și robiți. Ce se întâmplă însă? Auzind Avraam de acest lucru, pentru dragostea lui Lot, nepotul său, aleargă, se duce, bate război, biruiește și îl slobozește împreună cu toată casa lui.

12. Ce legătură are războiul făcut în Sodoma cu organele simțurilor

Aceasta spusă mai sus este o istorie care se înțelege altfel când o punem în legătură cu cele cinci organe ale simțurilor, cu diavolul și cu patimile. Cei cinci împărați sunt cele cinci organe ale simțurilor care până la vârsta de 12 ani ai copilului, din cauza neputinței de a deosebi și a nedesăvârșirii părții celei cuvântătoare, se îndulcesc de dezmierdările cele simțitoare, plătind astfel acest haraci asirianului diavol și celor trei împărați împreună cu dânsul – adică celor trei patimi începătoare și cuprinzătoare: uitarea, necunoștința și lenevirea. După ce partea cea cuvântătoare va începe să discearnă binele și răul, din cauza vătămării ce i-o pricinuiește [această robie], cele cinci organe ale simțurilor, oprindu-se de către partea cea cuvântătoare, nu mai vor să plătească haraci vrăjmașului – adică nu mai vor să se îndulcească de dezmierdările lui cele poftitoare. De aceea vrăjmașul dă război mare luptând și gâdilând aceste organe ale simțurilor, [vrea a le aduce] spre obișnuita lor dezmierdare, biruindu-le. Dar Iisus Hristos, Cel Ce Se trage din sămânța lui Avraam, fiind chemat în ajutor, aude, vine și, întărind partea cea cuvântătoare cu darul Său, le eliberează [pe simțuri] prin El de biruința cea desăvârșită a vrăjmașului. Acel

mare şi preaînţelept Nil tâlcuieşte această istorie în acest fel, zicând: „Noi însă din istoria aceasta avem să învăţăm cele ce ne privesc pe noi, şi anume să luăm cunoştinţă despre războiul simţurilor împotriva lucrurilor sensibile. Căci fiecare dintre noi, de la naştere până la doisprezece ani, încă neavând curăţită puterea de discernământ, îşi supune simţurile fără cercetarea lucrurilor sensibile, slujind lor ca unor stăpâni: vederea, lucrurilor care se văd; auzul, vocilor; gustul, sucurilor; mirosul, aburilor; pipăitul, lucrurilor care pot mişca această simţire. Până la această vârstă omul nu poate distinge sau destrăma nici una dintre percepţii, din pricina copilăriei. Dar când i se întăreşte cugetarea şi începe să simtă paguba ce-o suferă, plănuieşte îndată răscularea şi scăparea din această robie. Şi dacă s-a făcut puternic în cugetare, îşi întăreşte această hotărâre, declarându-se slobod pentru totdeauna, scăpat de stăpânii amarnici. Dar dacă judecata lui e prea slabă pentru această sforţare, îşi lasă iarăşi roabe simţurile, biruite fiind de puterea lucrurilor sensibile." (*FR* 1, Sfântul Marcu Ascetul, Cuvântul 52, p. 249).

Să nu crezi că această biruinţă este una simplă şi de mică importanţă. Cu adevărat, Stăpâne al meu, este mai mare biruinţă a birui o patimă de-a ta precum şi o dulceaţă a simţurilor tale decât a birui o sută de vrăjmaşi. Mai slăvit semn de biruinţă este a vărsa cineva de voie puţină sudoare precum şi o picătură de sânge pentru dragostea lui Dumnezeu şi a surpa o voie rea de-a ta, spre invidia vrăjmaşului, decât a vărsa râuri de sânge pentru a surpa oşti întregi. Şi iarăşi mai vestit curaj se socoteşte a-ţi supune simţurile şi tot trupul tău stăpânului tău mintea, decât a-ţi supune împărăţii răsfăţate. De aceea şi împăratul Alexandru, fiind lăudat odată de oare-

care pentru că a biruit toată lumea, înțelept a răspuns: „Deșarte ar fi fost toate biruințele mele dacă nu aș fi putut să mă biruiesc pe sine”. Căci mulți, biruind pe vrăjmașii lor, cetăți și laturi supunând, s-au biruit jalnic de necuvioasele patimi și de puturoasele pofte ale trupului. Făcându-se domni ai lumii, s-au făcut – vai! – robi ai patimilor lor. De aceea bine a zis un Părinte: „Aceasta este biruința cea mai mare: a se birui [cineva] pe sine”.

Zice și Isidor Pelusiotul: „Nu se numește purtător de biruință cel ce biruiește pe barbarii cei din afară. S-ar chema așa dacă ar supune războiul cel dinăuntru al dezmierdărilor. Căci mulți, biruindu-i pe barbari, s-au robit de patimi urât și jalnic.” (*Epistola către Gherman Comintarasie*, nr. 1177)

13. Cei ce nu biruiesc nevăzutul război sunt necinstiți

Dacă vei sta cu bărbăție în acest război nevăzut dus de vrăjmașul cu simțurile tale și atacând vei birui, să știi că îngerii îți vor sluji și ca pe un biruitor te vor încununa. Aceasta ți-o confirmă întru totul cel mai sus zis, dumnezeiescul Isidor, zicând: „După război îngerii îți vor sluji ție – dar nu ca niște robi, deoarece această datorie o au numai către singur Dumnezeu – și te vor încununa ca pe un biruitor” (*Epistola 75 către Ioan Pustnicul*). Iar dacă, din împuținarea sufletului, vei cădea jos și te vei arăta biruit, (care să nu fie!) nu numai că te vei face bucurie vrăjmașului și vei pricinui întristare și ocară lui Hristos, lipsindu-te de cununile cerești, ci și după legile omenești cu necinste te vei duce din viață. Căci lege era la macedoneni ca oricare ostaș care nu ar fi omorât

vreun duşman să poarte în loc de brâul ostăşesc un căpăstru. Asemenea acestuia se arată ucigaş şi cel care ar fi ucis vreun orăşean prin lupta în cuvinte şi care nu ar fi ucis un vrăjmaş străin pentru micşorarea de suflet. Şi elinii aveau lege ca ostaşul care avea arma lui fără vreun semn de biruinţă şi sabie fără de sângele războinicilor să fie nevestit şi fără de nume. Iar dacă vreunul şi-ar fi pierdut arma, acesta era un om foarte rău vorbit. De aceea şi spartanii l-au izgonit pe Arhiloh* făcătorul de stihuri [poetul] – care era de o patrie cu ei –, căci numai a scris [dar nu a şi făcut] în poeziile lui un stih ce zicea: „Mai bine este a se lipsi [cineva] de armă decât de viaţă".

Note

[1] De aceea şi înţeleptul Teodorit, tâlcuind acest text din Cântarea Cântărilor: *Asemenea este frăţiorul meu... iată el stă după peretele nostru privind pe ferestre* (Cânt 2, 9), zice că prin simţurile bine conduse apare Mirele – Dumnezeu, arătându-Şi faţa Sa.

[2] Omul, aşa cum este el zidit de Dumnezeu are în sine o bunătate primordială, înnăscută, fără imaginaţie şi formă. Pe urmă, o dată cu creşterea în vârstă, el poate dobândi o bunătate câştigată.

[3] Aceasta o adevereşte şi Marele Macarie când zice despre Adam: „Tot aşa s-a întâmplat cu Adam, care a fost creat de Dumnezeu curat pentru a-I sluji Lui [...] însă, când cel vi-

* Arhiloh (712 – c. 664 î. Hr.) – poet grec din Paros; creator al versului iambic, poezii cu pronunţat caracter satiric (*Iambii*).

clean s-a apropiat de el şi i-a vorbit, a ascultat mai întâi cuvântul acestuia, din exterior, prin urechi. După aceea, cuvântul acestuia a trecut în inima lui şi i-a cuprins toată ființa" [P.S.B. 34, Omilia a XI-a, 5, p.137].

[4] Mai putem asemăna patimile şi cu altceva: cu viermii cei mici ce se află în țărână sau pe fundul vreunei bălți sau ape. Aceştia, deoarece nu au ce mânca, se liniştesc şi stau cuminți. Dacă se întâmplă să arunce cineva în baltă sau în apă fărâmituri de pâine – sau altceva de mâncare – îndată îi vezi că mişcă şi se ridică la suprafață alergând la hrană. Aşa sunt şi patimile: dacă nu iau dinafară vreo hrană sau dulceață se liniştesc în adâncul inimii şezând în pace. Dar, când s-ar întâmpla să intre prin organele simțurilor vreo dulceață – mai ales prin ochi –, îndată ies din acel adânc şi aleargă la hrană. Şi nu numai atât, dar îşi întipăresc pe față – fiecare în parte – mişcarea lor, făcându-i şi pe cei din afară să o priceapă. Astfel, patima fricii, imediat ce se mişcă în inimă din cauza vreunei priviri înfricoşătoare, face fața palidă; patima urii face fața posomorâtă spre cel urât; patima ruşinii roşeşte fața; patima îndrăgostirii schimbă vederea atunci când este privită fața cea îndrăgită; şi tot aşa, fiecare patimă la rând producând o schimbare deosebită.

CAPITOLUL AL IX-LEA

1. Pentru paza imaginației.[1] Ce este imaginația

Deoarece până acum ți-am făcut o reamintire a celor cinci organe din afară ale simțurilor trupului, mi s-a părut că trebuie să-ți fac o aducere aminte în câteva cuvinte și despre organul cel lăuntric al simțirii sufletului – imaginația. Ea este mai subțire decât simțirea, dar mai groasă decât mintea, și de aceea se numește hotar între minte și simțire – după dumnezeiescul Grigorie al Tesalonicului. Aceasta este acea hârtie a împăratului minții – despre care am zis la început – pe care se scrie; aceasta este scândura cea lată peste care se pictează; aceasta este ceara în care se încrustează. Dar ce [se încrustează]? Iată: câte am văzut cu ochii, câte am auzit cu urechile, câte am mirosit cu nasul, câte am gustat cu gura și câte le-am pipăit. Căci zice înțeleptul Vrienie: „După cum trupul are drept podoabă lucrurile, tot astfel și mintea are ca podoabă înțelegerea”.

2. Patima și lucrarea ei, care sunt născute de simțuri, sunt născute și de imaginație

Aristotel numește imaginația simțirea cea de obște. De obște deoarece ea cuprinde toate chipurile, imaginile și vederile ce au intrat din afară prin cele cinci organe ale simțurilor noastre. O numește încă și simțire deoarece orice patimă sau

mişcare produsă de simţurile cele din afară ale unui organ al simţurilor – a ochilor, putem zice, sau a urechilor – în suflet poate fi produsă în acelaşi timp numai de imaginaţie. Pentru a dovedi aceasta, metafizicienii, medicii, fizicienii şi filosofii aduc o mulţime de pilde [argumente]. Eu însă dovedesc acest lucru numai cu această pildă:

Unul, de exemplu, mănâncă o lămâie. Aproape de el stă cineva care îl vede. Văzându-l, i se pare că gustă şi el acea acreală a părticelelor de lămâie, astfel încât începe a saliva. Ceea ce pătimeşte cel care-l vede pătimeşte şi unul ce nu îl vede, ci, prin imaginaţie, bine şi-l închipuieşte. Căci imaginându-şi bine şi real acea simţire pe care o are ce-l ce mănâncă lămâie, i se pare că mănâncă şi el o lămâie şi încet-încet începe şi el să saliveze.[2]

Deci învăţând Prea Sfinţia ta cum se cade a-ţi păzi organele cele din afară ale simţurilor tale de dezmierdările cele potrivnice lor – după cum ţi-am spus mai înainte –, tot aşa se cuvine a-ţi păzi şi organul lăuntric al simţirii tale, adică imaginaţia, nelăsând-o a-şi închipui şi a-şi aminti cu îndulcire: urâtele privelişti pe care le-au văzut ochii, necuvioasele cuvinte pe care le-au auzit urechile; mirosurile pe care le-a simţit mirosul; mâncărurile cele grase şi bune pe care le-a gustat gustul sau lucrurile moi ce au fost pipăite. Căci ce folos vom avea dacă vom păzi organele simţirii celor din afară şi nu vom păzi imaginaţia care poartă în ea toate imaginile organelor simţurilor ce îndeamnă la dezmierdare. Ea pricinuieşte prin aceste imagini aceleaşi patimi şi tulburări pe care le aduc organele simţurilor în suflet. Căci zice Iosif Vrienie: „După cum trupul [bărbatului] curveşte cu trupul femeii, tot aşa şi mintea curveşte cu imaginea femeii prin

închipuirea trupului ei. Căci [acel bărbat] își vede imaginea trupului său împreunat cu imaginea trupului femeii după socoteala minții lui. La fel și în ceea ce privește celelalte păcate. Căci ceea ce face trupul prin activitate în această lume a lucrurilor, le face și mintea în lumea raționamentelor." Dar ce zic eu că imaginația trebuie păzită asemenea celorlalte organe ale simțurilor? Nu numai asemenea, ci chiar mai multă sârguință trebuie să arăți Prea Sfinția ta în a-ți păzi imaginația față de celelalte organe ale simțurilor.

3. Prin câte puncte se deosebește imaginația de celelalte simțuri

1. Organele simțurilor celor din afară lucrează numai când sunt de față lucrurile cele ce cad sub simțuri. Imaginația însă lucrează însă chiar și atunci când acestea lipsesc și omul se află singur încuiat în casa sa sau departe în pustie. Atunci ea își deschide cartea și îi arată acestuia imagini, sunete și celelalte.

2. Imaginația fiind o pipăire subțire, când cineva își va închipui vreo dezmierdare ea pornește și organele cele din afară ale simțurilor spre a dobândi acea dezmierdare, silindu-le într-un anumit fel.

3. Deoarece imaginația este mai subțire decât simțirea – după cum am spus mai sus –, rezultă că este mai iute și cu mișcările. Astfel, într-o clipeală de ochi sau chiar mai repede, creează și dă formă chipurilor celor pătimașe ale păcatului, împreunându-se cu dânsele și îndemnând și pe inimă a se învoi cu ele. De aceea ea trebuie să fie păzită cu mai multă

sârguință. Căci zice Sfântul Maxim: „Lupta cu amintirile e cu atât mai anevoioasă, ca lupta cu lucrurile înseși, cu cât este mai ușoară păcătuirea cu cugetul, ca cea cu fapta" (*FR* 2, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Cap. 63 al *sutei întâi a capetelor despre dragoste*). Asemenea grăiește și Marele Vasile când tâlcuiește acest text de la Iov: *ca nu cumva să fi gândit feciorii rele spre Dumnezeu* (Iov 1, 5). El zice: „Dreptul se gândea – și se temea totodată – la păcatul cel făcut pe ascuns. Și aceasta îndreptățit o făcea, căci noi, oamenii, ușor cădem în păcatele cele făcute cu mintea. Faptele trupești [pentru a se îndeplini] au nevoie de timp, de prilej, de osteneli, de mai multe lucrări și colaborări, însă mișcările minții se lucrează fără timp, se săvârșesc fără de osteneală, se formează fără vreo târguire și tot timpul prielnic îl au [pentru aceasta]."

4. Imaginația se mai deosebește și prin altceva – după cum zice Grigorie al Tesalonicului. Toate închipuirile pe care le-a preluat de la organele simțurilor vrea să le facă văzute pentru a le vedea. „Imaginația, făcându-și parte din simțuri, nu simțurile, ci chipurile lor – după cum am zis – le desparte grabnic de trupuri și de însușirile lor, făcându-și-le sieși pe toate văzute: și vorbele cele auzite, și cele gustate, și cele mirosite, și cele pipăite."

Și dau o pildă; ascultă spre exemplu: „Marta", „Sofia". Acestea sunt două sunete simple ce au lovit timpanul urechilor tale, făcându-se astfel auzite. Însă imaginația nu se mulțumește să le audă ca pe niște sunete simple, ci imediat creează chipurile Martei și Sofiei. De aici se pricinuiește mai multă tulburare și [intră] în suflet și patima dulceții. Tot așa se întâmplă și când auzi: „împărăția cerurilor", „muncă" [veșnică] sau orice altceva ce nu ai mai văzut niciodată. Ast-

fel, încerci prin imaginaţie să te înştiinţezi de acestea şi să ţi le închipuieşti. Deci, putem conchide: după cum vederea vede lucrurile în mod ipostatnic – după cum am vorbit în capitolul despre vedere –, tot aşa şi imaginaţia, făcând văzute cele ce i se închipuiesc, le ipostaziază oarecum, punându-le de faţă. De aceea Avva Isaac o numeşte privire în subţirătatea ipostasului nefiinţei. De aceea ea pricinuieşte mai cumplit războiul şi supărarea. Şi tot din această cauză, acestea două urmează uneia alteia. Adică pe cât cineva este mai împătimit în a-şi imagina un lucru ce nu este de faţă, pe atât de împătimit rămâne şi când este de faţă acel lucru, în mod simţit.

5. Spre deosebire de organele simţurilor, care de multe ori sunt unde sunt şi lucrurile, însă le lasă tot acolo, fără a le lua în seamă, imaginaţia, dacă cineva – de exemplu – se întoarce la casa sa, îi reaminteşte atunci, zugrăvindu-i cu atenţie, cele pe care simţurile lui le-au văzut pe afară în treacăt, sau le-au auzit, sau le-au grăit, ridicând astfel un război şi o tulburare mai mare în suflet.

6. Imaginaţia, când va ajunge vreodată să creeze chipul unei feţe frumoase – să zicem aşa – pe care noi am văzut-o în chip pătimaş, îşi va şterge foarte greu acest chip – după cum am zis în capitolul pentru vedere. Căci zice purtătorul-de-Dumnezeu Maxim: „Lucrurile faţă de care am simţit vreodată vreo patimă ne fac să le purtăm după aceea închipuirile pătimaşe" (*FR* 2, cap. 63 al *sutei întâi a capetelor despre dragoste*, p. 70). Lucrul cel mai vrednic de râs acesta este: noi de multe ori se întâmplă să vedem moartă acea faţă şi să-i pipăim cu înseşi mâinile noastre căpăţâna ei cea moartă şi oasele ei, dar, cu toate acestea, nebuna şi necuvântătoarea

imaginație nu vrea să și-o închipuie ca moartă, ci, ținând tare pe acel chip dintâi pe care și l-a însușit când era vie, nu încetează a ne supăra pe noi adeseori, atât treji cât și în somn.[3]

7. Imaginația nu închipuie numai pe cele ce sunt – adică chipurile ce le poate lua de la simțuri –, ci, luând din rămășițele chipurilor pe care le are închipuite în sine, creează alte chipuri în locul altora prin adăugare sau schimbare. Și așa închipuie cele ce nu există nicăieri atât cât suntem treji, cât și în somn – prin vise. Că scris este: *Pe mulți i-au înșelat visurile și au căzut cei ce au nădăjduit într-însele* (Sir 34, 7).

4. Diavolul este rudă apropiată cu imaginația

8 și cel din urmă [punct]. Diavolul este rudă apropiată cu imaginația, fiind mai apropiat de ea decât toate puterile sufletului. Pe ea o are mai la îndemână și o folosește ca unealtă pentru a amăgi pe oameni și pentru a-și lucra patimile și răutățile sale. Este foarte apropiat de dânsa deoarece și el este minte, fiind zidit de Dumnezeu, la început simplu și fără formă și imaginație, ca și ceilalți îngeri dumnezeiești. Imaginația și forma le-a iubit mai pe urmă. Și imaginându-și punerea scaunului său mai presus de ceruri, făcându-se asemenea Celui Preaînalt, din înger luminos a devenit diavol întunecat. De aceea Dionisie, tâlcuitorul celor ascunse, a zis: „ce este răul în demoni? Mânia nerațională, pofta fără minte, închipuirea avântată" (*Despre numirile dumnezeiești*, cap. 4, p. 155). Și dumnezeiescul Grigorie Sinaitul zice: „fiind și ei odată minți (dracii adică) și căzând din acea nematerialitate

și subțirătate, au fiecare dintre ei o oarecare grosime materialnică".

5. Diavolul se folosește de imaginație ca de o unealtă a rătăcirii

Diavolul se folosește de imaginație și ca de o unealtă de vreme ce pe Adam prin închipuire l-a amăgit, băgându-i în minte această imagine de a fi întocmai cu dumnezeirea. El mai înainte de neascultare nu avea imaginație. După cum zice purtătorul-de-Dumnezeu Maxim: „La început nu s-a zidit împreună cu trupul plăcerea și durerea, nici cu sufletul – uitarea și neștiința, nici cu mintea – imaginația prin care să se imagineze [trupul] împreună cu toate ipostasurile celor zidite. Căci călcarea acestora a tras creația afară de fire. Dar cel ce a scos afară din trup plăcerile și durerile a săvârșit fapta bună cea lucrătoare; cel ce a omorât uitarea și neștiința din suflet a sădit în el privirea cea naturală, iar cel ce a slobozit mintea de multele chipuri a câștigat tainica învățătură de-Dumnezeu-grăitoare" [referință neidentificată]. Mintea strămoșului nu se închipuia prin imaginație. Această închipuire, stând ca un perete între minte și lucrurile cele înțelese, zidește împrejur mintea, nelăsând-o a intra în rațiunile cele simple și care nu pot fi imaginate ale celor zidite. Căci zice același dumnezeiesc Maxim: „socotințele cele pătimașe ce se ivesc din privirea celor văzute numai cu simțurile sunt cu adevărat solzi așezați pe puterea străvăzătoare a sufletului, care împiedică străbaterea Cuvântului neștirbit al adevărului" (*FR* 2, *suta a doua*, cap. 75, p. 205).

Căci mintea se împreunează fără mijlocire cu raţiunile cele simple [uşor de înţeles], intrând în ele [în înţelesul lor tainic] fără ajutorul imaginaţiei.

6. Dumnezeu nu avea imaginaţie

Noul Adam, Domnul nostru, nu a primit imaginaţie, după cum mărturisesc sfinţii Cuvântători de Dumnezeu. Şi martor îl avem pe unul dintre aceştia, Gheorghe Coresie, care zice în a lui *Teologie*: „Domnul Se socotea vrednic de plată, dar nu prin fericita vedere şi ştiinţă şi prin îndrăgirea ce se naşte din ea, ci prin cunoaşterea ce se vărsa direct de la Dumnezeu în El". Ea – cunoaşterea – lucra în Hristos cu deplină libertate, nefiind oprită de nimic – adică de somn sau de altceva, aşa cum se întâmplă la minţile celorlalţi oameni. Cauza era aceasta: mintea lui Hristos nu depindea de imaginaţie. Aceasta a fost aşa pentru a pătrunde mai adânc în înţelesurile cele duhovniceşti ale lucrurilor celor înţelegătoare.

Şi nu numai pe Adam, ci şi pe cei mai mulţi oameni [diavolul] i-a surpat în păcate şi-n răutăţi, în necuvântătoare amintiri şi necuvioase erezii, precum şi în dogmele cele rele şi stricate i-a târât, amăgindu-i prin imaginaţie. De aceea dumnezeieştii Părinţi îl numesc pe diavol zugrav vechi – după cum am zis mai înainte. Aceasta o dezvoltă mai ales dumnezeiescul Gură de Aur în cuvântul cel pentru rugăciune. Iar purtătorul-de-Dumnezeu Maxim zice că dracii îi amăgesc pe oameni prin imaginaţie nu numai când sunt treji, ci şi când dorm: „dracii... se arată minţii în chip de femeie şi, atingând părţile trupului, stârnesc dorinţa şi aşa se ivesc nă-

lucirile" (*FR* 2, *A doua sută a capetelor pentru dragoste*, cap. 85, p. 98). Sfinţii Părinţi numesc imaginaţia pod al dracilor. Auzi ce zice despre aceasta Sfântul Calist: „Sfinţii de mai înainte au socotit-o asemenea miticului Dedal ca o închipuire cu multe chipuri şi cu multe capete asemănătoare hidrei, ca pe un pod al demonilor. Căci blestemaţii ucigaşi, străbătând şi trecând prin ea, intră în comunicare cu sufletul şi se amestecă cu el, făcându-l un fel de stup de viespi şi o peşteră de gânduri sterpe şi pătimaşe" (*FR* 8, Sfinţii Calist şi Ignatie Xanthopol, *Cele o sută de capete*, cap. 64, p. 135).

Ştiind cele mai sus zise, Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a numit imaginaţia cauză a învoirii cu păcatul, precum şi a făptuirii lui, zicând: „Idolul a stătut, de ispitire am scăpat"*.

Ai văzut acum, prea iubite Stăpâne al meu, cât rău pricinuieşte imaginaţia. De aceea te rog, Domnul meu: pe cât este cu putinţă încearcă să-ţi păzeşti imaginaţia ta pentru a nu se întipări în ea chipurile [imaginile] cele vătămătoare de suflet care au intrat prin organele simţurilor. Sau, dacă au reuşit să intre, măcar să te păzeşti a nu fi înrobit de ele, învoindu-te cu ele în inima ta. Ci să alergi îndată la Dumnezeu prin rugăciunea inimii despre care vom vorbi în capitolul următor. Căci zice Sfânta Singlitichia: „Nu trebuie să ne învoim cu imaginaţia. Căci scris este: dacă duhul celui ce stăpâneşte (adică al diavolului) va tăbărî peste tine, locul tău (adică inima ta) să nu ţi-l laşi. Căci de te vei învoi cu ea este acelaşi lucru ca şi curvia cea lumească." Vezi şi în capitolul al treilea pentru vedere ce trebuie să facă cineva dacă se va răni prin ochi.

* Adică „când imaginaţia nu a mai lucrat, de ispite am scăpat".

7. La ce trebuie folosită imaginaţia

După Sfântul Calist – cel pomenit mai înainte – este iertat a-ţi folosi imaginaţia în următoarele scopuri: pentru umilinţă, plâns, smerenia inimii, pentru a-ţi imagina moartea, judecata ce va să fie, muncile cele veşnice, pentru a cugeta şi a privi la cele create precum şi la Taina Întrupării Domnului, pentru a-ţi imagina minunile cele din zidirile cele văzute, pentru a cugeta la Naşterea Domnului, Botezul, Răstignirea, Îngroparea, Învierea Lui şi la celelalte, după cum am zis mai sus, sau pentru a da război prin alte imaginaţii cuviincioase şi curate imaginaţiilor celor necuvioase şi spurcate prin care te ispiteşte vrăjmaşul.

Să nu te împătimeşti sau să te înfricoşezi de urâtele sau înfricoşătoarele chipuri ale imaginaţiei celei nebune şi necuvântătoare, ci să le defaimi ca pe un nimic. Căci sunt jucării fără de ipostas şi mincinoase. Căci cine se va obişnui să defăimeze imaginaţia poate să defăimeze şi lucrurile pe care aceasta le aduce [în mintea lui], după cum zice de-Dumnezeu-purtătorul Maxim: „Cel ce a biruit aşadar închipuirile pătimaşe dispreţuieşte desigur şi lucrurile ale căror închipuiri le purta" (*FR* 2, cap. 63 al *sutei întâi celei pentru dragoste*, p. 70).

8. În funcţie de lucrurile imaginate, cel ce şi le închipuie sau se va osândi, sau se va cinsti

Închei acest capitol încercând să cuprind în două cuvinte ceea ce ţi-am spus până acum. Aşadar să ştii, Stăpâne

al meu, că dacă vei „desena" pe tabla și hârtia imaginației tale chipuri frumoase și cuvioase vei fi cinstit în ziua Judecății, când se va descoperi câte și-a închipuit fiecare în ascuns. Iar dacă vei „desena" chipuri rele și spurcate, atunci te vei osândi. Căci zice Marele Vasile că precum un pictor care stă într-un loc ascuns și pictează o icoană, dacă va închipui pe dânsa vreun subiect frumos și vrednic de privit, atunci când o va scoate la târg va fi lăudat de toți cei ce o vor privi, tot așa și mintea, dacă va picta pe scândura imaginației sale imagini dumnezeiești și duhovnicești, va fi lăudată de toți cei ce o vor privi. Însă dacă vor fi acele imagini urâte și nevrednice de privit se va rușina de toți. „Căci mintea noastră este asemenea unui pictor oarecare care pictează ca pe o scândură în suflet înțelegerile (lucrurilor) precum vrea. Apoi, ca și pictorul, undeva, neștiută de nimeni, umple icoana cu diferite subiecte și o aduce în mijloc [la vedere] fără de veste. Deci dacă acele subiecte vor fi inspirate din sfintele și dumnezeieștile scrieri, purtând în ele înțelegeri iubitoare de faptă bună, atunci mintea ce le-a zugrăvit, precum și scândura ce le-a primit, se judecă drept vrednice. Dar dacă imaginile se vor arăta ca fiind urâte și rușinoase, atunci pictorul vrednic de rușine și de râs se va arăta tuturor" (Din *Cuvânt pentru feciorie*)[4].

Note

[1] Despre aceasta vezi și în scrierea de noi tipărită *Războiul nevăzut* care are un capitol (XXI) numit „Despre îndreptarea simțurilor naturale".

[2] Cauza naturală a imaginației este duhul care se numește sufletesc, având chip de lumină. Acesta se strecoară prin vinele trupului. Cauza acestui duh sufletesc sunt mâncărurile care se consumă în fiecare zi. Acestea trei împreună [imaginația, duhul cel sufletesc și mâncarea] se aseamănă foarte mult între ele, urmând uneia alteia. Și anume: cu cât mâncărurile sunt mai multe, cu atât duhul cel sufletesc este mai mult. Și cu cât duhul cel sufletesc este mai mult, cu atât crește și puterea imaginației. Dimpotrivă însă: cu cât hrana este mai puțină, cu atât mai puțin este și duhul. Și cu cât mai puțin este duhul, cu atât mai mult scade și puterea imaginației.

[3] Imaginația – care a ajuns la om ca o patimă – are mai multă putere decât înseși simțurile; de aceea, cine se va stăpâni vreodată de această imaginație împătimită devine cu totul rob al ei, așa încât văzând nu vede, auzind nu aude, nici nu miroase și nici nu pipăie, ci, având deschise toate organele simțurilor lui, i se pare că le are închise și nelucrătoare și nu simte defel acest lucru [că adică le are deschise]. De aceea, referindu-se la acest lucru, a zis cu preaînțelepciune preaînțeleptul Nil: „...să ne mai gândim cu ce sentiment privește cel ce se mânie la lucrurile dinafară, luptându-se în minte cu fața celui ce l-a întristat? Și cu ce sentiment le privește iubitorul de bani, când răpit de năluciri, se uită la avuțiile materiale?" [Sfântul Nil Ascetul, *op. cit.*, cap. 74, în *FR* 1]. De aici s-a îndemnat a zice și acel filosof Heraclit* această vorbă adevărată că ochiul nu vede și urechea nu aude, ci mintea este cea care vede și aude: „Mintea vede și tot

* Heraclit din Efes (c. 540 - c. 475 î. Hr.) – filosof materialist grec; reprezentant al dialecticii antice.

mintea aude". Şi tot dumnezeiescul Nil a mai zis: „...desfrânatul adeseori, chiar aflându-se între mai mulţi, îşi închide simţurile şi, luând în el faţa dorită, vorbeşte cu ea, uitând de cei de faţă şi şade ca un stâlp fără de glas, neştiind nimic de cele ce se petrec înaintea ochilor sau se grăiesc în jurul lui, ci, întors spre cele dinlăuntru, este predat întreg nălucirii sale. Pe un astfel de suflet îl numeşte poate Scriptura femeie ce şade din pricina rânduielii, căci şezând departe de simţuri, îşi adună în sine lucrarea lui, nemaiprimind nimic din cele de afară, pentru nălucirea ruşinoasă care-l stăpâneşte." [Sfântul Nil Ascetul, *Cuvânt trebuincios şi folositor*, cap. 74, în *FR* 1].

[4] În legătură cu cele spuse sunt şi cuvintele Cuvântătorului de Dumnezeu Maxim despre urâciunea pustiirii care a stat în locul cel sfânt: „Loc sfânt şi Biserică a lui Dumnezeu este mintea omului. În ea au aşezat dracii idolul păcatului după ce mai întâi au pustiit sufletul prin gândurile cele pătimaşe."

CAPITOLUL AL X-LEA

1. Despre păzirea minții și a inimii. Mai mult trebuie a-și păzi cineva inima de gândurile cele rele decât simțurile sale de patimile cele vătămătoare

Ai învățat până acum cum să-ți păzești organele simțurilor tale cele din afară. Ai învățat cum să-ți păzești și simțirea cea de obște, lăuntrică, a imaginației. Trebuie să înveți acum, Stăpâne al meu, dar mai ales să-ți aduci aminte cum să-ți păzești de patimi și de gânduri inima ta cea sfințită. Inima este cămara cea tainică și ascunsă a minții și a sufletului – după cum am arătat mai la început. Căci zice Sfânta Singlitichia: precum corabia se scufundă din două pricini – sau din afară de valurile mării, sau dinăuntru din cauză că ia apă –, tot așa și sufletul se vatămă sau din afară – se vatămă și se scufundă de lucrurile cele materiale –, sau dinăuntru – de gândurile cele rele și de patimile aflate în inimă.[1] De aceea omul trebuie să ia aminte, ca să-și păzească atât simțurile sale de dezmierdările cele vătămătoare care li se împotrivesc, cât și inima sa de gândurile cele viclene și de patimi. „După cum o corabie se scufundă uneori de întreitele valuri, iar alteori din cauză că ia apă, tot așa și noi: uneori pierim prin păcatele ce lucrează în afară, iar alteori ne prăpădim prin gândurile ce lucrează înăuntru. Trebuie deci să ne păzim – și să și pândim – și de năvălirile cele din afară ale duhurilor, și de necurățiile cele dinlăuntru ale gândurilor. Dar totdeauna trebuie să fim treji către observarea gândurilor." Și mai mult

decât atât, inima trebuie păzită mai vârtos de gândurile cele rele și de patimi decât simțurile de [patimile] cele potrivnice și vătămătoare. Căci așa cum de multe ori, dacă nu se bagă în seamă sonda, corabia se scufundă cu tot cu corăbieri fără vreo speranță [de scăpare] în vreme de liniște – și aceasta și din cauza somnului celui adânc –, tot așa și gândurile cele rele, nefiind băgate în seamă, scufundă oamenii în fapte rele și în pierzare. De aceea și Sfânta Singlitichia spune: „Trebuie să facem mintea mai nevoitoare spre gânduri, iar cel ce poate să se mântuiască cu mulți ochi trebuie să fie". (din *Viața* ei)

Așadar trebuie să știm că, așa cum centrul se află într-un punct și toate razele ce se trasează în cerc se trasează din centru, se întorc în centru și tot în centru sunt unite, tot așa și inima este în om ca un centru în care se află unite toate simțurile precum și toate puterile trupului și ale sufletului. Inima este un centru care are trei însușiri: centru firesc, centru suprafiresc și centru afară de fire.

2. Inima este centrul firesc

Este centrul firesc deoarece ea se zidește prima dintre toate mădularele trupului. Așa zice și Marele Vasile: „Natura face întâi inima; inima ia de la natură structura sa în raport cu ființa pe care are s-o alcătuiască, pentru că trupul se țese împrejurul inimii, potrivit legilor proprii care stau la temelia diferitelor forme și mărimi ale ființelor" (P.S.B. 17, Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmul 1*, p. 185). Tot aceasta este și părerea tuturor medicilor, care spun că inima se află în mijlocul pieptului, dar este aplecată către partea stângă. De

aici se trage concluzia că inima, atât după rolul pe care-l are, cât şi după locul pe care-l ocupă – cel din mijloc –, este centrul întregului trup. De aceea nu numai că se zideşte mai întâi decât toate mădularele, ci şi moare la urma tuturor. Ea este scaunul, rădăcina, începutul şi izvorul tuturor puterilor naturale ale trupului – al celor fireşti, hrănitoare, crescătoare, vieţuitoare, simţitoare, mânioase, poftitoare şi al celorlalte – şi ale sufletului – raţionale, cuvântătoare şi voitoare.

3. Fiinţa sufletului se află în inimă

De aceea, fiinţa sufletului – ca una ce este chip al trupului –, chiar dacă se află în mijlocul inimii ca o cârmă, nu se cuprinde în ea ca într-un vas – căci este fără trup –, ci ca într-un instrument şi o căruţă. Ea este prezentă în duhul curăţit şi preacurat din mijloc [aflat în mijloc, adică în inimă]. Acest duh este mijlocitor între trup şi minte (el are următoarele caracteristici: este viu, are o răspândire în chipul razelor, mai este numit duh sufletesc şi are o umezeală asemenea venelor) – atât după Marele Macarie, dumnezeiescul Grigorie al Tesalonicului şi după alţi Părinţi, cât şi după teologii mai noi, între care [se distinge] Coresie. În creier se află ca într-o unealtă nu fiinţa şi puterea minţii – adică a sufletului –, ci numai lucrarea minţii, după cum am arătat la început. Lasă-i pe fizicienii şi metafizicienii mai noi să spună că fiinţa sufletului se află în creier şi în conariul[?] creierilor. Căci acest lucru este ca şi cum ar spune cineva că sufletul cel săditor [care sădeşte] nu-şi are originea în rădăcina copacului, ci în

creangă și în rod. Învățătura Scripturilor și a Sfinților Părinți este mai adevărată decât învățătura oamenilor.[2]

Un gânditor mai apropiat de vremurile noastre filosofează prea bine despre inimă, zicând aceste cuvinte vrednice de laudă care folosesc mai ales în cazul acesta – cuvântul se păstrează în manuscrise –: „Inima, ca una ce este întâia născută între organe și rădăcina vieții, este și organ al poftei și deslușitoare a patimilor și a amăgirilor prin mișcările ei cele minunate. Această împărăteasă are din fire o bătaie ritmică ce se numește sistolă și diastolă – prin aceasta din urmă ea se odihnește în mișcarea sa. Prin această activitate continuă ea se aseamănă unui copil în așternut ce se tot mișcă.

Așa cum se întâmplă atunci când bat împreună vântul cel rece de la miazănoapte și austrul cald, că nu încap împreună, ci când vin, când fug, când se înalță la cer, când se pogoară în adânc, tot așa se întâmplă și cu inima. Pronia cea [dumnezeiască] a înzestrat-o cu o mișcare continuă și naturală – potrivită firii mixte a omului – prin care ea se întinde sau se strânge de nenumărate ori, pentru a produce inspirațiile sau expirațiile și pentru ca puterea purtătoare de viață să se răspândească în tot trupul. Dar, dacă după aceste lucruri ea va fi tulburată de vânturile patimilor, atunci, printr-o străină bătaie transformând asemănarea mișcării naturale, preface simțurile. Iar prefacerile inimii au același număr cu prefacerile patimilor. Căci este dovedit acest lucru: întâi este mișcat sufletul de rațiune și apoi inima de suflet. Aceasta este o mișcare naturală, iar cealaltă provine din reflex. Ar fi fost o priveliște minunată dacă s-ar fi putut vedea prin sticlă mișcările inimii din piept, așa cum se vede mecanismul cea-

surilor. Dacă din întâmplare se va nimeri în fața (ochilor) un ipostas prea plăcut (la înfățișare), atunci inima, plină de dragoste, îi aleargă înainte și se întinde ca să-l primească. Dar dacă se va nimeri un ipostas urât, atunci inima se strânge toată și se retrage în fugă. În timpul unei bucurii desăvârșite inima se bucură și saltă, dar la necaz se strânge și arată ca și cum ar cădea. La mânie inima fierbe, iar sângele se varsă în sus [se urcă la cap]. În caz de frică, ea îngheață sau bate puternic și tremură. Cea mai mică parte dintr-o corabie este cârma, dar orice mișcare a ei, cât de mică, mișcă toată corabia pe alt drum, în dreapta sau în stânga. Tot așa și orice mișcare a inimii – care se află în centru –, cât de mică ar fi, creează trupului omenesc mari tulburări."

„Râsul acela dulce și îmbrățișările strânse care le face cineva la întâlnirea unui prieten iubit, faptul de a-și întoarce fața, îngrețoșându-se, la vederea unui lucru neplăcut și urât; faptul de a plesni cu mâinile și a sări cu picioarele (în sus) când se veselește; faptul de a ofta când se întristează, de a se înroși la față, de a-și întoarce ochii și a scrâșni din dinți când se mânie; de a păli și de a-i tremura mâinile când se înfricoșează – toate acestea sunt efectele exterioare ale lucrărilor interne ale inimii, lucrări mici la centru [adică în inimă], dar mari la exterior."

4. Inima este un centru suprafiresc

Și aceasta deoarece darul cel mai presus de fire al lui Dumnezeu pe care l-am primit prin Sfântul Botez se află în inimă ca într-un jilț sau scaun. Aceasta o mărturisesc chiar

Scripturile, căci zice Domnul: *Împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul vostru este* (Lc 17, 21), iar Sfântul Apostol Pavel [zice]: *a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă: Avva, Părinte* (Ga 4, 6). Şi iarăşi: *dragostea lui Dumnezeu s-a vărsat întru inimile noastre* (Rm 5, 5). Iar în altă parte: *Ca să dea vouă, după bogăția slavei Sale, cu putere să vă întăriți prin Duhul Lui întru omul cel dinlăuntru ca să locuiască Hristos prin credință întru inimile voastre* (Ef 3, 16-17).

Alături de Scripturi mărturisesc şi dumnezeieştii Părinți; căci zice Marele Macarie: „...inima stăpâneşte şi domneşte peste tot trupul. Când harul ia în stăpânire inima, devine stăpân peste toate mădularele şi (peste toate cugetele). Pentru că acolo (în inimă) este mintea şi toate cugetele sufletului şi încrederea lui." [P.S.B. 34, Omilia a XV-a, 20]

Sfântul Isaac spune: „Iată, cerul este în lăuntrul tău, de eşti curat; şi vei vedea îngerii în tine împreună cu lumina lor şi pe Stăpânul lor împreună cu ei şi înlăuntrul lor" (Cuvântul 13, Isaac Sirul, *FR* 10, p. 221). Şi iarăşi: „Sârguieşte-te să intri în cămara cea mai dinlăuntru a ta şi vei vedea cămara cerească. Căci una sunt aceasta şi aceea" (Idem, Cuvântul 30, p. 162). Dumnezeiescul Diadoh spune: „Eu... am înțeles din dumnezeieştile Scripturi şi din însăşi simțirea minții că înainte de Sfântul Botez harul îndeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar Satana foieşte în adâncurile lui... dar din ceasul în care renaştem, diavolul e scos afară iar harul intră înăuntru" (*FR* 1, Fericitul Diadoh, ep. Foticeei, *Cuvânt ascetic*, cap. 76, p. 451). Marele Grigorie al Tesalonicului, tâlcuind cuvântul Marelui Macarie: „Să cercetăm, deci, dacă darul a scris în lăuntru legile Duhului", zice: „Unde? În or-

ganul cel stăpânitor, în scaunul darului, acolo unde se află mintea şi toate gândurile sufletului – adică în inimă."[3]

Acestea spuse mai sus sunt mărturisite şi de toţi ceilalţi dumnezeieşti Părinţi şi mai ales de cei numiţi neptici [trezvitori].

5. Inima este centru afară de fire

Aceasta deoarece toate patimile cele peste fire, hulele, gândurile de mândrie cele urâte şi viclene, toate poftele cele rele, plecările [spre păcat], poftirile, împătimirile, învoirile – pe care le-am numit lucrări ale lumii – se nasc din inimă, căci în ea se află. Căci după cum cenuşa acoperă scânteia focului, tot aşa şi acestea [patimile] au acoperit, acoperă şi îngroapă darul cel dumnezeiesc ce l-am luat de la Sfântul Botez – după cum zice preaîndumnezeitul Calist. Acolo [în inimă] sunt rădăcinile şi începătoriile tuturor păcatelor peste fire pe care le-am făcut după Botez – prin gânduri şi lucruri rele –, [pe care] le facem şi le vom face. Tot acolo se află şi Satana, chiar dacă nu în adâncul ei, (căci acolo este darul, după cum a zis mai sus Sfântul Diadoh), ci deasupra, în faţa şi – în scurt – împrejurul inimii, după cum acelaşi Diadoh zice, afumând mintea de acolo cu umezeala, cu pofta şi cu dezmierdările trupului. Dar prin cuvântul care se numeşte aşezat înlăuntru şi care, în mod natural, se vorbeşte în inimă, putem izbi toate gândurile cele pătimaşe şi necuvioase. Şi acest lucru este mărturisit de Scripturi. Căci însuşi Ziditorul inimilor ne-a învăţat pe noi zicând: *...din inimă ies gânduri rele, ucideri, preacurvii, curvii, furtişaguri, mărturii minci-*

noase, hule. Acestea sunt care spurcă (adică îl fac necurat) pe om (Mt 15, 19-20). Şi iarăşi: *„Iar când duhul cel necurat va ieşi din om, umblă prin locuri fără de apă* (adică uscate de dumnezeiasca curgere – după Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu), *căutând odihnă şi nu află. Atunci zice: mă voi întoarce în casa mea, de unde am ieşit; şi venind o află deşertată, măturată şi împodobită. Atunci se duce şi ia cu sine alte şapte duhuri mai rele decât sine* (adică cu mai multă putere, după acelaşi Cuvântător de Dumnezeu) *şi intrând locuiesc acolo şi se fac cele de pe urmă ale omului aceluia mai rele decât cele dintâi* (Mt 12, 43-45). Auzi: zice *intrând*. Unde? În inimă şi în omul cel lăuntric. Împreună cu Scripturile mărturiseşte şi tradiţia patristică. Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, în cuvântul cel de la Botez precum şi în poemele sale istorice ce se scriu deasupra la boală [pe care le-a scris în timpul bolii] zice: „Ai venit din nou la mine, împletitorule de vicleşuguri, după cum ai vrut. Plâns al inimii mele (eşti), ce paşti înlăuntru." Iar Marele Vasile zice: „Aşadar, înainte de toate vrednică de fericire este curăţenia gândirii noastre, pentru că sfatul pe care îl facem în inima noastră este rădăcină a faptelor pe care le săvârşim cu trupul. Desfrânarea, care se aprinde mai întâi în sufletul celui iubitor de plăcere, lucrează stricăciunea prin trup. De aceea şi Domnul spune că cele care mişcă pe om spre faptă pornesc dinăuntrul omului" (P.S.B., 17, *Omilii la Psalmul 1*, p. 188). Încă şi dumnezeiescul Gură de Aur şi toţi ceilalţi Părinţi – îi numesc în acest chip obştesc pentru a nu-i aduce de faţă unul câte unul –[4] care tâlcuiesc acest citat evanghelic, mărturisesc într-un glas acest lucru.

6. Cum se întoarce mintea în inimă

Acum îți voi spune, Stăpâne al meu, cum se cuvine să-ți păzești mintea – adică [îți voi spune] lucrarea minții – și inima ta. Îți este cunoscut faptul că întreaga lucrare a ființei tale este în mod firesc atrasă către ea însăși, către puterea ei lucrătoare, către care se întoarce, cu care se unește și în care se odihnește. De aceea și Prea Sfinția ta, deoarece ți-ai eliberat lucrarea minții – care lucrează prin creier, după cum mai înainte am arătat – de toate lucrurile cele dinafară, lumești, prin păzirea organelor simțurilor și a imaginației tale – despre care am discutat puțin mai înainte –, normal este ca acum să o întorci spre ființa și puterea ei [spre ea însăși]. Și iar zic: se cade a-ți întoarce mintea ta în inima ta, care este unealtă a ființei și a puterii minții – după cum iarăși mai sus s-a zis – și a privi [cu ochii] cei gândiți omul cel lăuntric. Această întoarcere a minții se obișnuiește să se facă la noii începători – după cum învață dumnezeieștii Părinți trezvitori – prin plecarea capului spre partea stângă și prin rezemarea bărbii asupra pieptului.

7. Această întoarcere a minții în inimă este nerătăcitoare

Această întoarcere este numită de către Areopagitul Dionisie – acolo unde vorbește despre cele trei mișcări ale sufletului – circulară și nerătăcitoare mișcare a minții.[5] Căci după cum globul ocular se întoarce și se unește cu sine însuși [adică alcătuiește o sferă], în același fel se întoarce și mintea

la ea însăşi, făcându-se una cu ea însăşi.[6] De aceea acest dumnezeiesc Dionisie, preaales între cuvântătorii de Dumnezeu, zice: „Iar mişcarea sufletului este circulară, ca intrare în sine însuşi de la cele din afară şi ca adunare unitară în ele însele a puterilor lui înţelegătoare, ca adunare ce-i dăruieşte sufletului, ca într-un cerc, nerătăcirea" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeieşti*, cap. IV, p. 149). Iar Marele Vasile zice: „Mintea, nerăspândindu-se spre cele dinafară şi nerevărsându-se spre lume prin organele simţurilor, se întoarce spre ea însăşi şi apoi – tot prin ea însăşi – se suie către înţelegerea lui Dumnezeu" [referinţă neidentificată].

8. Atunci când mintea se află în inimă, trebuie să se roage

Aflându-se în inimă, mintea ta să nu stea să privească, nemaifăcând altceva, ci, aflând partea cea lucrătoare – prin cuvântul cel lăuntric al inimii, cu care gândim, alcătuim osteneli şi judecăm în mintea noastră sau desluşim şi citim în taină cărţi întregi, fără a mai grăi cu gura –, să n-o lase să rostească altceva decât această scurtă rugăciune care se numeşte de un singur gând: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu, miluieşte-mă".

Dar nu ajunge numai aceasta, ci trebuie să mişti şi puterea cea voitoare [volitivă] a sufletului tău, adică să zici această rugăciune cu toată voinţa, puterea şi dragostea ta. Şi – ca să-ţi spun mai limpede – cuvântul tău cel lăuntric să ia aminte, atât cu privirea lui cea gândită, cât şi cu auzul său cel gândit, numai la cuvintele rugăciunii şi mai vârtos la cele ce

se înțeleg prin cuvinte, fără să-și imagineze ceva rău, fără să ia vreun chip, fără a-și închipui sau a gândi ceva din cele simțite sau gândite, dinlăuntru sau din afară, chiar dacă ar fi și bun. Dumnezeu este mai presus de toate cele simțite și gândite și de aceea mintea care caută să se unească cu El în rugăciune trebuie să iasă afară de toate cele ce există – simțite și gândite – și încă și mai presus de ele pentru a dobândi unirea cea dumnezeiască. De aceea a zis și dumnezeiescul Nil: „Să nu-ți închipuiești dumnezeirea înăuntrul tău când te rogi și nici spre oricare alt chip să nu-ți lași mintea ta. Cu nematerialnicie așază-te alături de Cel nematerialnic." Iar toată voința ta într-atât să se alipească prin dragoste la cuvintele rugăciunii, încât cele trei părți ale sufletului tău – mintea, cuvântul tău lăuntric și voința – să fie una și cea una trei. Căci așa se unește omul – care este icoană a Sfintei Treimi – cu Chipul Cel dintâi, după cum a zis acel mare lucrător și învățător al rugăciunii și trezviei cele gândite, dumnezeiescul Grigorie Palama al Tesalonicului: „Când unitatea minții se va face treime, însă rămânând totodată unitate, atunci se unește cu Treimea cea întreit veșnică a dumnezeirii și se așază mai presus de trup, de lume și de stăpânul acestei lumi". (*Cuvântul pentru rugăciune*, cap. 2 – referință neidentificată în *FR* 7).

•

9. De ce trebuie să-și țină respirația cineva când se roagă

Și deoarece mintea ta, adică lucrarea minții tale, s-a obișnuit din tinerețe a se vărsa și a se risipi în lucrurile cele exterioare – simțite – ale lumii, pentru aceasta, atunci când

rostești această sfințită rugăciune, să nu respiri des, după cum este firesc, ci ține-ți puțin răsuflarea până ce glasul cel lăuntric rostește o dată rugăciunea și abia atunci expiră – după cum învață aceasta dumnezeieștii Părinți. [De ce?]

1. Pentru că prin această puțină ținere a respirației inima se necăjește, se strâmtorează și prin urmare suferă durere, fiindcă nu-și primește obișnuita cantitate de aer. Iar mintea se adună mai ușor prin acest meșteșug, întorcându-se în inimă mai întâi din cauza durerii și a chinului pe care îl are inima și apoi din cauza dulceții ce se naște din această pomenire vie și fierbinte a lui Dumnezeu. Căci această pomenire a lui Dumnezeu pricinuiește dulceață și veselie celor care Îl pomenesc, după cel ce a zis: *adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am veselit** (Ps 76, 3). Deoarece fiecare mădular poate simți durere sau plăcere, firesc lucru este ca mintea să se întoarcă și să se adune acolo [când mădularul pătimește ori una ori alta], după filosoful Aristotel.[7]

2. Deoarece prin această puțină ținere a respirației se subțiază inima cea aspră și groasă, precum și umorile cele din ea, ca unele care se necăjesc și se înfierbântă cu măsură, și – drept urmare – se face moale, simțitoare, smerită și mai plecată spre umilință și spre a vărsa ușor lacrimi. Se subțiază încă și creierul și, drept urmare, se subțiază împreună [cu el] și lucrarea minții și se face unitară și luminoasă și mai lesne de unit cu strălucirea lui Dumnezeu cea mai presus de fire.

---

* Versetul este prezent sub această formă în edițiile 1688 și 1914. În originalul cărții este dat însă: *Am pomenit pe Dumnezeu și m-am veselit.* Nici în ediția 1982 nu este dat în această formă, ci sub una cu totul diferită de cele pomenite până acum (*adusu-mi-am aminte de Dumnezeu și m-am cutremurat*).

3. Prin această ţinere cu măsură a respiraţiei se necăjeşte inima, pătimind în acelaşi timp şi durere. Prin această chinuire varsă din ea undiţa cea otrăvitoare a dezmierdării şi a păcatului pe care a înghiţit-o mai înainte. Şi astfel se vindecă cele potrivnice tot prin cele potrivnice – după [cum zic şi] doctorii. De aceea a zis şi Sfântul Marcu: „Mintea care se roagă neîmprăştiat strâmtorează şi frânge inima; iar *inima înfrântă şi smerită Dumnezeu nu o va urgisi* (Ps 50, 18) (Sfântul Marcu Ascetul, *Despre cei ce-şi închipuie că se îndreptează din fapte, în 226 de capete*, cap. 34, *FR* 1, 1993).

4. Prin această ţinere cu măsură a respiraţiei se unesc toate celelalte puteri ale sufletului şi se întorc spre minte, iar prin ea spre Dumnezeu – şi minunat este a spune acest lucru. Şi astfel, prin acest procedeu, omul aduce la Dumnezeu toată zidirea cea simţită şi gândită, căreia el îi este legătura şi cuprinderea – după [cum zice] Grigorie al Tesalonicului în *Viaţa lui Petru*.

Mai sus am spus şi acest lucru: mai ales noii începători sunt cei care au trebuinţă de puţina ţinere a respiraţiei atunci când se roagă. Mai sunt şi cei ce au sporit [în rugăciune] fără de această ţinere a respiraţiei, ci intră în inimă şi acolo rămân numai prin cuvântul cel lăuntric. Dar şi aceştia, atunci când vor a-şi întoarce mintea în inimă printr-o osteneală – pe care o fac însă din dragoste, mai ales atunci când sunt războiţi de gânduri şi de patimi, pentru ca astfel să şi-o adune într-un singur gând, o fac prin ţinerea cea cu măsură a răsuflării.[8] Aceasta este, pe scurt, Stăpâne al meu Prea Sfinţite, mult vestita şi de dumnezeieştii Părinţi numita rugăciune a minţii şi a inimii. Dacă vrei să citeşti mai pe larg despre ea, studiază în sfinţita *Filocalie* cuvintele Cuviosului Nichifor şi ale

lui Grigorie al Tesalonicului pentru cei ce cu sfințenie se liniștesc [Vezi Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama* – ed. Scripta, 1993], precum și cele o sută de capete ale lui Calist și Ignatie Xanthopol [vezi *FR* 8].

Așadar, te rog fierbinte: pe lângă cele șapte laude și rugăciuni pe care le faci în fiecare zi – după canoanele cele vechi ale Bisericii – să te îndeletnicești și cu această rugăciune a inimii și a minții, având-o ca pe lucrare neîncetată și veșnică. Să grăiești în inima ta preadulcele, de lume doritul și cu totul râvnitul Nume al lui Iisus. Pe Iisus să-L gândești în mintea ta, pe Iisus să-L dorești și să-L iubești cu voința ta, către Iisus să-ți întorci toate puterile sufletului tău și mila Lui să o cerșești cu zdrobire și cu smerenie. Și deși nu poți să te îndeletnicești întotdeauna cu aceasta din cauza grijilor și tulburărilor din lume, să ai măcar unul sau două ceasuri rânduite mai ales seara și, retrăgându-te într-un loc liniștit și întunecos, îndeletnicește-te cu această sfințită și duhovnicească lucrare. Căci te încredințez deplin: mult folos vei dobândi din ea, iar roadele le vei secera coapte. Care însă sunt aceste roade? Ascultă, te rog, pe scurt:

10. Câte și care sunt roadele care se nasc din rugăciunea minții

Primul rod ce se naște din această lucrare este acesta: atunci când mintea se va obișnui, prin [practică] îndelungată, să rămână în inimă, se lipsește de lucrurile cele frumoase ale lumii – după Sfântul Diadoh – și urăște și fuge de dulcețile cele simțite ale organelor simțurilor. Căci zice: „Cel ce pe-

trece pururea în inima sa e departe de toate lucrurile frumoase ale vieții. Căci umblând în duh, nu poate cunoaște poftele trupului" (*FR* 1, Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, cap. 57, p. 438). Tot astfel se leapădă și de rătăcirea imaginației și, drept urmare, este departe și de năpădirile gândurilor care devin prin imaginație rele și urâte. Și aceasta deoarece își pogoară liniștită lucrarea sa golită și subțire jos, la cuvântul cel lăuntric din inimă, și din cauza locului strâmt al inimii se dezbracă de întreg idolul și tot chipul cel gros al imaginației, asemenea șarpelui care se dezbracă de pielea lui când trece printr-un loc strâmt. Și pe lângă aceasta, atunci când mintea se va obișnui să rămână în inimă, [călugărul] nu numai că va iubi a-și încuia ușa chiliei sale și a se liniști și a-și încuia și ușa gurii sale și a tăcea, ci prin sârguința sa își va încuia și ușa cea lăuntrică a cuvântului celui lăuntric, nelăsând duhurile cele viclene și pe draci să-și grăiască prin el răutățile și gândurile cele viclene pe care le voiesc și prin care omul devine necurat înaintea lui Dumnezeu, Care cearcă inimile și rărunchii. De aceea și Sfântul Ioan Scărarul zice: „Închide trupului ușa chiliei și cuvântului ușa limbii și duhului (rău) ușa dinăuntru" (*FR* 8, Sfântul Ioan Scărarul, Cuvântul XXVII, cap. 17, p. 382).

Al doilea rod este acesta: mintea, aflându-se în inimă și văzând acolo în chip gândit cu ochiul ei cel privitor chipul urât și grozav cu care este închipuită, precum și obrăzarul cel grețos cu care s-a îmbrăcat și care este alcătuit din necuvioasele priveliști pe care le-a văzut și din urâtele glasuri pe care le-a auzit – adică, spus în mod simplu, din purtarea cea josnică a simțurilor și a lumii, după cum spune Sfântul Grigorie al Tesalonicului în *Epistola către monahia*

Xenia –, câştigă smerenie, plâns şi lacrimi. Şi cum să nu se smerească ticăloasa când vede locul inimii sale întunecos şi îceţoşat [din cauza unui] întuneric gros care s-a născut din păcatele făcute de ea cu cuvântul, cu lucrul şi cu gândurile?

Căci zice şi Cuviosul Marcu: „Iar cel învăluit de gânduri, cum va vedea păcatul, care este acoperit de ele? Căci păcatul e un întuneric şi o ceaţă a sufletului, ce se lasă din gânduri, din cuvinte şi din fapte rele" (*FR* 1, Marcu Ascetul, *Despre cei ce-şi închipuie că se îndreptează din fapte, în 226 de capete*, cap. 224, pp. 342-343).

Cum să nu plângă şi să nu se întristeze ticăloasa văzându-şi partea ei cea cuvântătoare [raţională] plină de atâtea gânduri trufaşe, necuvântătoare, hulitoare şi drăceşti? Cum să nu plângă nenorocita văzându-şi partea ei cea poftitoare robită de atâtea gânduri urâte şi pofte necuviincioase şi partea cea mânioasă de gândurile viclene şi de pornirile fără de rânduială asupra aproapelui? Şi, într-un cuvânt, cum să nu se umilească şi să nu verse lacrimi însângerate sau cum să nu strige cu jale către Iisus ca să o miluiască şi să o vindece când îşi vede inima legată de atâta mulţime de patimi, orbită de o nesimţire de piatră şi plină de atâtea răni şi când îl vede pe omul cel lăuntric în totalitatea lui nu ca pe o Biserică a lui Dumnezeu şi a darului, ci ca pe o peşteră de tâlhari şi ca pe o maghernită a păcatului şi a dracilor?

Şi datorită acestei smerenii, acestui plâns şi acestor lacrimi, Se milostiveşte Dumnezeu către ea, uşurându-o de patimi şi izbăvindu-o de năvălirile gândurilor şi ale dracilor.

Al treilea rod este acesta: această întoarcere a minţii în inimă, sălăşluirea ei în ea, privirea cea gândită, străjuirea şi paza, rugăciunea pentru această păzire se face ca o oglindă

curată – după Sfântul Calist – în care mintea vede: înclinările către cele rele ale inimii sale, mişcările cele viclene ale gândurilor sale, precum şi bântuielile, furturile şi pândirile duhurilor cele necurate. Şi, spus mai pe înţeles, acolo [mintea] îşi vede curat toate greşelile ei, chiar şi pe cele mai mici. Şi chemându-L astfel pe Iisus în ajutor, îşi cere iertare [de la El], se pocăieşte, se întristează, cade, adaugă plâns peste plâns şi smerenie peste smerenie şi face tot ceea ce poate pentru a se îndrepta şi a nu mai păcătui. De aceea, vorbind despre o astfel de rugăciune, Sfântul Ioan Scărarul zice: „Starea ta lăuntrică ţi-o arată rugăciunea. Căci teologii [cuvântătorii de Dumnezeu] au socotit-o pe aceasta oglinda călugărului" (*FR* 9, Sfântul Ioan Scărarul, Cuvântul 28, cap. 38, p. 412).

Al patrulea rod este curăţirea firii, iar lucrarea cea pentru curăţirea firii [este] dată mai presus de fire de dumnezeiescul dar al Sfântului Duh. Căci, după cum dumnezeieştii Părinţi au socotit postirea, privegherea, culcarea pe jos, plecarea genunchilor, închinăciunile, înfrânarea şi celelalte schingiuiri şi rele pătimiri ale trupului drept unelte fireşti, chipuri şi meşteşugiri de curăţire a firii omeneşti de patimile care afară de fire au încăput într-însa, în acelaşi chip aceiaşi Părinţi au izvodit această firească meşteşugire a întoarcerii minţii la inimă pentru a curăţi mai lesne şi mai repede mintea şi inima – acestea fiind nu numai cele mai domnitoare părţi ale omului, cele mai subţiri şi mai lesne de abătut la rău, ci şi cele care mişcă împreună spre păcat pe toate celelalte părţi şi mădulare ale trupului, [chiar şi pe] cele mai groase şi mai cu anevoie de abătut (fiindcă după medici şi psihologi, în tot trupul, fizic sau psihic, întâi se mişcă părţile cele mai subţiri

şi apoi, prin cele mai subţiri, şi cele mai groase) şi aşa, prin ele, se curăţeşte firea omenească de patimi şi, pentru ca [prin] curăţenia aceasta, să o facă îndemânatecă a primi şi darul şi lucrarea lui Dumnezeu cea mai presus de fire. Într-un cuvânt, acest meşteşug curăţeşte firea căci îl are ca pe o lucrare şi materie şi ipostas, împrejurul căreia se îndeletniceşte [firea] a lucra porunca cea dintâi şi sobornicească şi care le cuprinde pe toate celelalte, adică a iubi omul pe Dumnezeu din tot sufletul său, din toată inima sa, din toată vârtutea sa şi din tot cugetul său. Mai ales pentru această poruncă (dar şi pentru celelalte) i se dă darul cel mai presus de fire al lui Dumnezeu.[9]

Încă al cincilea rod al ei este când mintea se va obişnui a intra în inimă ca să vorbească împreună cu cuvântul [Cuvântul] cel aşezat înlăuntru şi să afle voia lui (Lui) şi să se privească atât pe ea însăşi cât şi pe toate puterile sale. Şi astfel, fără de bucurie şi veselie, ci, după cum atunci când lipseşte cineva şi apoi intră în casa lui bucurându-se şi veselindu-se că s-a învrednicit a se îndulci de femeia şi de copiii săi, tot aşa se întâmplă şi cu mintea când intră în inimă – după cum zice dumnezeiescul Nichifor monahul: „Aşa cum un bărbat plecat de la casa lui, atunci când se va întoarce nu mai ştie ce să facă de bucurie că s-a revăzut cu fiii lui şi cu soţia, tot aşa şi mintea, când se va uni cu sufletul, se umple de negrăită dulceaţă şi bucurie". Aceasta o zice şi Iosif Vrienie în aducerea aminte cea pentru minte în al doilea tom, culegând de la Nichifor; că acesta mai înainte de Vrienie a fost.

Şi ca să las pe toate celelalte bunătăţi şi daruri mai presus de fire de care se învredniceşte omul din întoarcerea

aceasta gândită a minții și rugăciune a inimii (pentru care trimit pe a ta înțeleaptă pricepere la capetele cele zise mai înainte ale lui Calist și Ignatie Xanthopol, ca să le citească mai pe larg), strâng cuvintele cele multe și vin la scopul cel ce ne zace înainte, pentru care le-am spus, și zic numai că prin această rugăciune a minții și a inimii poți, Stăpâne al meu Prea Sfințite, a-ți păzi mintea și inima ta – dacă nu desăvârșit curate și nepătimașe, căci aceasta în lume a o săvârși este cu anevoie (ca să nu zic și în pustie și în liniște, pentru lenevirea și răutatea neamului nostru, după cum a zis dumnezeiescul Ioan Scărarul), dar măcar să le păzești puțin pătimașe și, atât cât este cu putință, curate. Că o poruncă ca aceasta a dat Dumnezeu omului – a-și păzi inima sa de patimi și de gândurile cele rele –, zicând: *Ia aminte la tine însuți, să nu cugeți cu vicleșug în inima ta* (Dt 15, 9). Tâlcuirea acestui cuvânt a scris-o condeiul cel împărătesc, adică Sfântul Vasile. Încă și Solomon poruncește: *Cu toată paza păzește inima ta, că dintr-acestea sunt ieșirile vieții* (Pr 4, 23).

11. Pentru ce poruncește Solomon a ne păzi inima

Pentru ce Solomon poruncește cu atâta seriozitate, zicând: „Păzește-ți inima cu toată grija"? Deoarece inima este, după cum am zis, centru al tuturor simțurilor (că simțurile se împart în cele din afară – și sunt cinci deosebite – și în cele dinlăuntru, din inimă – și este unul –, iar cele cinci simțuri sunt ca și unul, după Sfântul Diadoh, precum sunt razele dintr-un cerc: privindu-se afară de centru sunt multe, iar în centru toate sunt unul) și al puterilor sufletului și ale trupu-

lui, cu anevoie este, iar mai degrabă cu neputinţă, a se curăţi [inima] de nu se vor curăţi şi toate celelalte simţuri şi puteri ale sufletului. Căci dacă o singură simţire sau o singură putere a sufletului se va întina, îndată întinăciunea se întinde şi aleargă la inimă după cum fiecare rază a cercului aleargă la centru. Iar inima, întinându-se, îndată dă cu împărtăşire şi împarte întinăciunea la toate celelalte simţuri şi puteri, în acelaşi chip în care şi centrul împarte pe „a fi" [dă naştere] razelor cele ce ies dintru dânsul.

Cu înţelepciune le lămureşte pe acestea Marele Grigorie al Tesalonicului în capitolul al treilea, cel pentru rugăciune, zicând: „Lucrarea minţii cea alcătuită din gânduri şi înţelegeri se aşază şi se curăţeşte lesne de [către] cei ce s-au îndeletnicit cu rugăciunea – şi mai ales cu cea de un singur gând. Iar puterea care o naşte pe aceasta [adică pe lucrarea minţii] (care şi inimă se numeşte) nu s-ar fi curăţit de nu s-ar fi curăţit toate celelalte puteri ale sufletului – căci sufletul este un lucru cu multe puteri. Deci se întinează tot, făcându-se răutate înlăuntru din oricare din puterile cele dintru dânsul. [Căci] toate se împărtăşesc din această unică [răutate] prin [firea] cea unatecă [simplă, nedespărţită] a sufletului." Dar şi sfântul Isaac cu un glas învaţă că mintea lesne se curăţeşte dar tot lesne se şi întinează, iar inima cu anevoie se curăţeşte şi tot cu anevoie se întinează „Altceva este curăţia minţii şi altceva cea a inimii. Mintea este unul din simţurile sufletului. Iar inima este cea care cuprinde şi ţine la un loc simţurile dinlăuntru. Ea este rădăcina. Şi dacă rădăcina e sfântă şi ramurile sunt sfinte. Sau dacă inima se curăţeşte, e vădit că şi toate simţurile se curăţesc. Dacă mintea se îngrijeşte de citirea dumnezeieştilor Scripturi sau se şi osteneşte

puțin în posturi și privegheri și liniștiri [...] se va curăți [...] Căci precum repede se curățește, așa repede se și întinează. Iar inima [...] odată curățită, nu i se mai întinează curăția de lucruri" (*FR* 10, cap. 83, pp. 415-416).

Deci, pentru toate [motivele] acestea, cine nu vede cât este de importantă păzirea inimii pentru a nu se întina cu gândurile cele rele și cu învoirile păcatului, care ar fi năvălit sau prin simțurile cele din afară, sau prin gândurile cele dinlăuntru sau prin puterile sufletului? Căci, precum tămâind cu tiriac, coarne de cerb sau alte otrăvuri potrivnice gonesc pe șerpii cei veninoși din acea casă în care se află, în același chip și pe gândurile cele întinate și pe patimi le gonește din inimă păzirea ei, precum și tămâia rugăciunii celei de gând. Acest lucru îl adeverește Sfânta Singlitichia zicând: „Este necesar ca neîncetat să ne curățim casa și să căutăm în jur ca nu cumva vreunul din gândurile cele stricătoare de suflet să intre pe furiș înlăuntru cămărilor sufletului. Să tămâiem încă și locurile cu dumnezeiasca tămâie a rugăciunii. Căci așa cum vietățile cele veninoase sunt gonite de doctoriile cele mai puternice, așa și gândul cel întinat este gonit de post și de rugăciune."

12. Prin rugăciunea minții se află darul cel ascuns în inimă

Deci de vei păzi, Stăpâne al meu, inima ta curată – deoarece, precum am zis, inima este centru al celor suprafirești, al celor firești și al celor afară de fire –, arătat este că prin aceasta vei păzi îndată [în același timp și] bunătățile firii

şi faptele bune şi iarăşi arătat este că te vei păzi şi de răutățile cele afară de fire. Şi mergând vremea înainte şi ajutându-ți ție preadulcele Iisus, Cel Ce este neîncetat în inima ta, te vei sui şi la cele suprafireşti. Căci scormonind cu această lucrare a minții [de gând] şi scoțând lutul şi cenuşa patimilor şi a gândurilor rele şi a celor aflate mai dinainte în minte din inima ta, care are îngropată în sine scânteia darului celui mai presus de fire al lui Dumnezeu, vei afla însăşi scânteia pe care Hristos a voit să o arunce în pământul inimii şi te vei bucura de aflarea ei cu bucurie negrăită. Şi din această bucurie vei vărsa lacrimi prea dulci. Apoi punând lângă ea, ca nişte lemne şi vreascuri, lucrarea poruncilor Domnului celor făcătoare de viață precum şi celelalte fapte bune deosebite, de afară câştigate, şi suflând în ea cu osârdie şi dragoste fierbinte, vei aprinde străin şi suprafiresc foc în inima ta – dar mai vârtos îl va aprinde pe dânsul Iisus, Cel de tine pomenit, Care cu fierbințeala Sa va pârjoli patimile de tot şi va arde de tot şi pe dracii ce îți dau ție război, gonind năpădirile gândurilor şi îndulcind toată aşezarea cea dinlăuntru a inimii tale, dăruindu-ți bucurie, pace şi dragoste atât către Dumnezeu, cât şi către aproapele.

Domnul este foc mistuitor (Dt 9, 3) precum este scris. Adică mistuitor de materie şi de rea deprindere, după cum tâlcuieşte Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu. Cu strălucirea Sa o să lumineze mintea ta şi o să-i dăruiască lumina cunoştinței şi a desluşirii [discernământului]. Şi aşa, prin această lucrare a minții, vei face întregul tău om lăuntric Biserică şi lăcaş al Sfântului Duh, inima ta, mai ales, o vei face Jertfelnic sfințit şi Sfântă Masă, mintea ta – preot, voia şi alegerea ta – ca pe o jertfă, iar ca pe un miros de bună mi-

reasmă – rugăciunea cea din inimă către Dumnezeu. Acest lucru încuviinţându-l arătătorul de cele cereşti, Vasile, zicea: „Rugăciunea bună este cea care pricinuieşte înţelegere luminată în suflet. Sălăşluire a lui Dumnezeu aceasta este: a avea, prin pomenire, întemeiat pe El întru sine. Biserici ale lui Dumnezeu aşa ne facem: când neîncetata pomenire nu se taie cu griji pământeşti, ci, scăpând de toate, iubitorul de Dumnezeu se duce la El”. Şi, o, de te-ar învrednici preadoritul Iisus de nişte daruri ca acestea atât pe tine, Stăpâne al meu preaiubite, cât şi pe toţi cei ce vor citi această sfătuitoare carte şi, în sfârşit, pe mine cel ce scriu!

Pentru aceasta te rog iarăşi: să nu te leneveşti la acest lucru cu adevărat folositor de suflet şi mântuitor, ci, lăsând desele plimbări, multele tovărăşii şi cele fără de vreme [nesfârşitele] împreună-vorbiri [discuţii] şi rămânând liniştit la gazda ta, îndeletniceşte-te cu această întoarcere a minţii în inimă, după cum Sfântul Isaac te sfătuieşte pe tine zicând: „Deci datori suntem să aşteptăm şi să stăruim călugăreşte şi cu simplitate în omul nostru din lăuntru, unde nu sunt întipăriri de gânduri, nici vederea celor compuse” (*FR* 10, Ep. IV, *Către Cuviosul părinte Simeon, făcătorul de minuni*, p. 495). De asemenea, cercetează adeseori pe cea a lui Dumnezeu sfântă Biserică a ta lăuntrică, precum David, care numai acest lucru îl cerea de la Dumnezeu: să cerceteze biserica cea sfântă a Lui (Ps 26, 7). Şi goneşte afară de la dânsa toată patima şi gândul rău, după cum şi Domnul a gonit din biserica lui Dumnezeu pe neguţătorii de cele dumnezeieşti. Căci patimile şi gândurile cele rele întinează inima şi biserica cea din ea, gonind de la dânsa darul lui Dumnezeu. De aceea a zis Solomon: *Cugetele cele răzvrătite despart de la Dumne-*

zeu (Sol 1, 3) şi iarăşi: *Urâciune este Domnului gândul nedrept* (Pr 15, 27). Şi aceasta însemnând-o şi Domnul, zicea către cei ce spurcau Biserica: *Casa Mea, casă de rugăciune se va chema iar voi o aţi făcut-o pre dânsa peşteră tâlharilor*. Şi chiar dacă la început vei suferi puţină osteneală, după ce te vei obişnui şi te vei îndulci vei lua mare mângâiere.

13. Minţii îi este lucru firesc a se odihni în inimă

Căci aşa cum orice trup în centrul său se linişteşte şi după cum vietăţile cele purtătoare de casă se odihnesc în acoperământul lor cel de scoică, cele cu opt picioare în cămara lor, vietăţile cele cu patru picioare şi de uscat în vizuinile şi în culcuşurile lor, iar cele zburătoare în cuiburile lor, tot aşa şi minţii firesc lucru îi este a se linişti, a se odihni şi a se domoli când intră în inimă şi în omul cel lăuntric. Că şi ea are trupul ca pe o cochilie şi locuinţă, iar pe inimă ca pe un centru al său şi ca pe o cămară spre odihnă. Pentru aceasta şi Sfântul Isaac numeşte inima casă a minţii (*Cuvântul* 69 [*FR* 10, 1981, p. 353]).

Şi precum atunci când vietăţile, luând vreo supărare, aleargă la lăcaşurile lor şi scapă, tot aşa şi mintea, când se va supăra de războiul gândurilor rele sau de altă întâmplare dinlăuntru sau din afară, aleargă la inimă şi strigând: „Iisuse al meu, ajută-mi, Iisuse al meu, mântuieşte-mă, scapă-mă!", se slobozeşte [de ispită]. „Cu numele lui Iisus bate-i pe războinici" – zice Ioan Scărarul [referinţă neidentificată]. Şi iarăşi: „Pomenirea numelui lui Iisus să se unească cu răsuflarea ta şi atunci vei cunoaşte folosul liniştii" (*FR* 9, *Cuvântul*

27, cap. 25, 1980, p. 394). Dar şi verhovnicul Petru a propovăduit zicând: *Şi întru nimeni altul nu este mântuirea (adică fără numai în Hristos), căci nu este sub cer nici un alt nume, dat între oameni, în care trebuie să ne mântuim noi* (FA 4, 12)[10].

Şi de nu vei câştiga ceva mai bun [cum am zice] din aceasta, totuşi ceva-ceva tot vei câştiga, şi anume cunoştinţa de păcate şi de neputinţa ta şi din acestea te vei smeri şi te vei pocăi înaintea lui Dumnezeu. De aceea a zis Sfântul Isaac: „Omul care a ajuns să-şi cunoască măsura neputinţei lui a ajuns la desăvârşirea smereniei" (*Cuvântul* 73, *op. cit.*, p. 365). Pentru că fără această pază a minţii şi a inimii este cu neputinţă a-şi cunoaşte cineva greşeala din cuvinte sau din gânduri, ci de multe ori păcătuieşte – cu păcate groase – şi nu simte. Prin urmare nici nu se întristează pentru ele şi nici nu se pocăieşte. Pentru aceea, bine a zis un Părinte că cine cu de-amănuntul îşi cercetează gândurile sale, acesta păzeşte şi poruncile Făcătorului său. „Cel ce este cu dinadinsul cercetător al gândurilor este într-adevăr şi îndrăgitor al poruncilor". Zice încă şi Sfântul Isaac: „biruinţa omului şi înfrângerea şi comoara şi sprijinirea lui şi toate ale celui ce se nevoieşte îşi au temeiul în gândul lui şi se înfăptuiesc printr-o mică învoire" (*Cuvântul* 54, *FR* 10, 1981, p. 271). Şi alt Părinte a zis: „Un gând mântuieşte şi un altul pierde pe om". Iar Ecclesiastul a zis: *Unul care greşeşte*[*] *va pierde bunătate multă* (9, 17).

[*] „Greşeşte" cu sensul de „păcătuieşte" – aşa cum se observă bine în ediţia 1688.

14. Din pomenirea cea necurmată a numelui lui Iisus se naşte dragostea către El

Iisus – te rog pe tine, [Stăpâne al meu], a treia oară – să fie cugetarea cea dulce a inimii tale; Iisus să fie desfătarea limbii tale; Iisus să fie îndeletnicirea [lucrarea] şi vederea minţii tale şi, în scurt, Iisus să fie răsuflarea ta. Niciodată să nu te saturi numindu-L [pomenind numele Lui] pe Iisus căci prin această deasă şi dulce pomenire a Lui se vor sădi, vor creşte şi copaci mari se vor face în inima ta acele trei fapte bune, mari şi binecuvântate: credinţa, nădejdea şi dragostea. Să ştii că atunci când un îndrăgostit este departe de faţa cea îndrăgită de dânsul, nu-şi poate mângâia în alt chip darul şi dragostea sa decât numai cu neîncetata amintire şi pomenire a numelui chipului celei îndrăgite şi iubite de dânsul. De aceea a zis Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Cei ce se află faţă de ceva cu foarte multă îndrăzneală, obişnuiesc cu dulceaţă a fi împreună şi cu numele [obişnuiesc să fie împreună cu dulceaţă, chiar dacă sunt aşa numai cu numele]" (*Cuvânt la Sfântul Botez*). Aşa citim în *Istorii* că şi maica împăratului Leon cel Înţelept, atunci când fiul ei a fost izgonit din cetatea lui Constantin şi nu-l avea de faţă pentru a se îndulci de dânsul, nu-şi mângâia dorul ei cu altceva decât cu neîncetata amintire a numelui lui. De aceea, intrând şi ieşind, nu zicea altceva decât numai acestea: „Leone al meu, Leone al meu, fiul meu, fiul meu". Şi atât de des [zicea], încât şi însuşi papagalul ce o auzea de sus obişnuia să le zică.

În acest chip şi sufletul care Îl iubeşte pe Iisus, fiindcă El este în ceruri şi nu de faţă pentru a se îndulci de Dânsul, nu-şi poate mângâia altfel dragostea lui către El decât prin

neîncetata aducere aminte a sfântului Său nume, strigând totdeauna cu dragoste şi cu lacrimi şi cu durere a inimii: „Iisuse al meu, Iisuse al meu iubit!” De aceea Sfântul Isaac a zis aceasta: „Când amintirea lui Dumnezeu se mişcă în cugetarea sa, îndată inima sa se mişcă în dragostea Lui şi ochii săi varsă lacrimi cu îmbelşugare. Căci e obiceiul iubirii să se înmoaie în lacrimi la amintirea celor iubiţi.” (*FR* 10, cap. 85, p. 453). Iar cum că din rugăciune şi din pomenirea lui Iisus se naşte dragostea cea către El şi către poruncile Lui o adevereşte acelaşi dumnezeiesc Isaac şi mai ales Marele Vasile, zicând: „...trebuie să ne păzim inima cu multă grijă, ca să nu pierdem niciodată cugetul despre Dumnezeu ori să pătăm cu închipuiri deşarte amintirea faptelor minunate ale Lui, ci sfânta gândire de Dumnezeu s-o purtăm pretutindeni, prin necontenită şi curată aducere aminte, întipărită în inimile noastre, ca o pecete de neşters. Căci aşa ne facem părtaşi ai iubirii de Dumnezeu, care ne îndeamnă să împlinim poruncile Domnului şi se păstrează iarăşi de către acestea fără întrerupere şi cu fermitate” (*Reguli Mari*, P.S.B. 18, Regula 5, p. 227).

Deci ce este mai fericit, ce este mai binecuvântat sau mai cu dulceaţă decât a cugeta cineva întotdeauna la preaslăvitul, veselitorul [de bucurie aducătorul] şi mult doritul Nume al lui Iisus Hristos cu care, oricine ar cere ceva de la Tatăl sau de la Hristos Însuşi, cu siguranţă dobândeşte: *Orice veţi cere de la Tatăl întru numele Meu, va da vouă* (In 16, 23). Şi iarăşi: *ori ce veţi cere întru numele Meu, aceea voi face, ca să se proslăvească Tatăl întru Fiul* (In 14, 13).

Care înţelegere şi aducere-aminte este mai dătătoare de veselie şi mai dumnezeiască decât înţelegerea şi aducerea-

aminte de Numele cel mântuitor, de Dumnezeu vrednic şi înfricoşător al lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Nume mai presus decât tot numele, Căruia îşi pleacă – şi îşi vor pleca – genunchiul cele cereşti, cele pământeşti şi cele de dedesubt: *Ca întru numele lui Iisus* – strigă Pavel – *tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pământeşti şi al celor de dedesubt* (Flp 2, 10) şi pe Care Îl va slăvi toată limba în vremea Judecăţii: „Şi să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos"?

Fiind biruit de dragostea cea covârşitoare ce o am pentru mântuirea ta, Stăpâne al meu sfinte, ţi-am adus aminte de toate acestea, pe care le-am învăţat întocmai ca psitacul şi papagalul, cu cunoştinţă subţire, din sfinţitele cărţi ale de-Dumnezeu-înţelepţilor Părinţi, şi pe care le-am auzit prin viu grai de la oarecare părinţi duhovniceşti, care le-au şi încercat. Însă eu însumi n-am putut învăţa nimic din acestea prin lucrare, pricină fiind multa mea lenevire şi patimile mele.

15. A învăţa cineva pe cei din lume rugăciunea minţii nu este necuviincios, ci cuviincios

Ştiu că aş putea fi prihănit de oarecare că unui arhiereu care petrece în lume şi împreună cu cei din ea îi scriu despre cele ce aparţin numai monahilor, care vieţuiesc afară din lume.

Şi indiferent dacă aceştia mă prihănesc pe drept sau pe nedrept pentru aceasta, eu tac şi spun că am făcut acest lucru:

1. Pentru dragostea cea covârşitoare ce o am către Prea Sfinţia ta, după cum am zis. Că al prietenilor acest lucru este:

a-și descoperi unul altuia tainele sale. Căci: *v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute* (In 15, 15).

2. Dumnezeu nu este trup încât să Se mulțumească și să Se și odihnească în slujbele și închinăciunile cele ce I se aduc Lui prin trup (măcar că închinătorii Lui, ca unii ce poartă trup materialnic, datori sunt și prin închinăciune trupească a se închina lui Dumnezeu și a-I sluji), ci este duh și minte și cel mai dintâi între toate duhurile și mințile. De aceea, mai mult Se mulțumește și Se odihnește de slujbele și închinăciunile ce se aduc Lui prin minte și prin duh, ca de niște mai asemănătoare și mai apropiate Lui după fire. *Tot dobitocul iubește pe cel asemenea sieși și tot omul pe aproapele său* (Sir 13, 17) – zice Sirah. Și aceasta nu a fost propovăduită de vreun om, ci de Însuși Fiul lui Dumnezeu, zicând: *Tatăl acest fel caută să fie cei ce se închină Lui. Duh este Dumnezu și cei ce se închină Lui, cu duhul și cu adevărul se cade să se închine* (In 4, 23-24). Și o astfel de închinare duhovnicească și adevărată ca aceasta se săvârșește prin rugăciunea cea de gând [a minții] și din inimă [a inimii]. Și Caton romanul a zis undeva, măcar că era păgân: „Dumnezeu este minte și cinstește-L pe Dânsul cu minte curată mai mult decât toți".

3. Și Marele Apostol Pavel, ca și cum le-ar porunci tuturor creștinilor, fără deosebire, le spune să se roage neîncetat: *Rugați-vă neîncetat* (1 Tes 5, 17). Și această poruncă se poate împlini neîncetat mai ales prin rugăciunea cea din inimă. După Marele Vasile și după dumnezeiescul Gură de Aur se poate lucra totdeauna și pretutindeni, indiferent de ceea ce lucrezi. Iar în alt loc, același Pavel îi dă ca o poruncă

lui Timotei, zicându-i să-şi aducă aminte de Iisus Hristos: *Adu-ţi aminte de Iisus Hristos, Care a înviat din morţi* (2 Tim 2, 8). Iar Sfântul Grigorie Teologul zice: „Se cuvine a ne aduce aminte şi a pomeni pe Dumnezeu mai vârtos decât se cade să răsuflăm. Şi de este cu putinţă, să spunem: nimic altceva, ci numai aceasta trebuie să o facem." Şi un alt oarecare Părinte zice că Dumnezeu cere de la noi pomenirea Lui ca pe o datorie (căci şi El pururi ne face bine şi viaţă ne dă şi răsuflare). Aceasta o zice şi Fericitul Augustin în *Enhiridion* [*Kecagrarion*] la capitolul 29.

4. Şi acel dumnezeiesc Grigorie Sinaitul nu numai pe monahii Sfântului Munte i-a învăţat această lucrare, ci, începând din Sfântul Munte, a mers învăţând această lucrare [a rugăciunii] până în Valahia, adică până în Ţara Românească.

Încă şi strălucitul luminător al Tesalonicului, Grigorie, îndeamnă pe toţi creştinii a se ruga gândit în inimă [cu mintea în inimă] nu numai în multe din Cuvintele sale, ci şi într-un Cuvânt întreg pe care îl trimite către filosofii Ioan şi Teodor – aflaţi în lume –, în care le descoperă lor toate tainele sfinţitei rugăciuni şi ale trezviei.

5. Dumnezeiescul Diadoh zice că diavolul nu iubeşte ca oamenii să ştie şi să creadă că el se află la inimă şi că de acolo le dă război, ci iubeşte ca ei să socotească războiul de le el ca venind din afară şi din această pricină cei mai mulţi oameni – chiar şi cei prea cuvântători şi cu multă învăţătură – cred că gândurile le vin nu dinlăuntru, de la inimă, ci poate din cap sau din vreo altă parte din afară. Pentru ca nu cumva să se afle aceasta [de către oameni] – căci le vor da război [diavolilor] cu pomenirea lui Iisus Hristos în inimă –, duhurile cele rele petrec împrejurul inimii, fapt pe care dracii nu

voiesc să-l creadă oamenii niciodată, ca nu cumva însăși mintea, știind aceasta, cu dinadinsul să se înarmeze cu pomenirea lui Dumnezeu împotriva lor.

Note

[1] Acest lucru îl adeverește și dumnezeiescul Chiril al Alexandriei, zicând: „Mi se pare că puterea răutății lucrează în noi în două feluri: sau prin dezmierdările cele din afară, sau prin cele sădite în noi – chiar de noi înșine sau de alții –, căci învoindu-ne a ne desfăta cu acestea vom aluneca către toate cele cu nume rău". În două a împărțit chiar și iubitul Ioan pofta: în cea care este sădită în firea trupului și în cea care intră din afară înlăuntru prin simțuri. El zice: *tot ce este în lume, adică pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții* (1 In 2, 16).

[2] Trebuie să avem în vedere și această problemă: orice lucru care se mișcă veșnic se potrivește, se aseamănă și înrudește cu un alt lucru de-a pururea mișcător prin ceea ce are de-a pururea mișcător. Dar, fiindcă inima și duhul cel curățit – ce se află în inimă – sunt de-a pururea mișcătoare, rezultă că și sufletul cel pururea mișcător își are sălașul, după ființa și puterea lui, în această inimă de-a pururea mișcătoare, mai degrabă decât în creier. Iar faptul că inima se mișcă neîncetat este un lucru dovedit. După ce a fost zidită, ea nu se mai oprește până ce nu va ieși sufletul din trup. Prin această mișcare a ei, ea este izvorul de viață al întregului trup. Odată încetată [mișcarea ei], încetează și viața trupului. Mai ales că sufletul, care-și are sălașul în inima care bate continuu, lu-

crează prin această mişcare a ei, împărtăşind viaţa prin tot trupul şi făcându-l pe acesta viu – după cum zice Marele Vasile: „Deoarece sufletul este amestecat cu trupul, îi dă acestuia din urmă viaţă în mod firesc, datorită acestei amestecări şi nu printr-o alegere de mai înainte". În somn, celelalte mădulare şi părţi ale trupului – şi mai ales în timpul somnului celui prea adânc şi fără vise – îşi încetinesc şi de multe ori unele chiar îşi opresc mişcarea. Inima însă nu se leneveşte, ci se mişcă continuu, priveghind parcă şi păzind toate celelalte mădulare ale trupului care atunci se liniştesc şi se odihnesc. Căci scris este despre aceasta şi în Cântarea Cântărilor: *Eu dorm şi inima mea priveghează* (Cânt 5, 3).

Creierul însă nu lucrează continuu şi nici sufletul nu pune întotdeauna prin el înainte lucrări înţelegătoare [raţionale]. Şi aceasta deoarece: 1) în decursul celor nouă luni în care pruncul se află în pântece – însufleţit fiind şi desăvârşit –, creierul nu lucrează şi nici nu mijloceşte vreo lucrare a minţii prin care să se evidenţieze. 2) După ce se naşte pruncul, în cursul unui an întreg şi chiar mai mult, acelaşi creier nici nu se mişcă şi nici nu lucrează. Căci atunci [la acea vârstă] mintea nu poate pune înainte prin el nici o lucrare. Din aceasta rezultă că el este încă nedesăvârşit; şi 3) după ce omul se face bărbat desăvârşit şi câştigă o minte ce lucrează [practică], chiar şi atunci se poate întâmpla ca creierul să nu lucreze şi să nu se vădească prin el vreo lucrare a minţii. Aceasta se întâmplă atât în somnurile cele prea adânci şi fără de vise, cât şi atunci când cineva se întâmplă să cadă de pe un loc înalt şi să se zdrobească. În acel moment sufletul se adună tot în centrul şi în cămara sa – adică în inimă – pentru a se păzi pe sine acolo, unindu-se cu fiinţa, iar puterea ei lasă fără de lucrare şi

fără de simțire nu numai creierul și simțurile, ci și toate mădularele și organele trupului, așa încât cineva poate spune că acel om mai trăiește numai cu inima în acele momente, cu celelalte mădulare ale trupului fiind mort. Chiar dacă unii aduc ca argument faptul că în creier se află mult din duhul cel firesc și de aceea cred că acolo este tronul sufletului, ei trebuie să afle faptul că duhul acesta mult se află mai mult [cu precădere] în inimă și că din ea, ca dintr-un izvor, acest duh se suie la creier, nu invers. De aceea și Vlemide zice în cuvântul pentru suflet: „duhul cel de viață se suie, prin vene, din inimă spre cap. Acolo devine putere [de viață] pentru creier."

3 Fericitul Augustin zice și el acestea către Dumnezeu: „Târziu Te-am iubit, Frumusețe atât de veche și atât de nouă, târziu Te-am iubit. Și iată Tu erai înlăuntrul meu și eu eram în afară și acolo Te căutam și dădeam năvală eu, cel urât, în aceste lucruri frumoase pe care Tu le-ai făcut." [*Confessiones* – *Mărturisiri* – în P.S.B. 64, X, 27, 38].

4 Acest lucru îl adeverește mai ales Marele Macarie, zicând în capitolul I care se referă la paza inimii: „Apropie-te, deci, omule, cu tăria judecăților tale, de mintea ta cea prinsă și robită de păcat și cercetează latura cea mai de jos a minții și latura cea mai adâncă a judecăților tale, (intră) în așa-zisele comori ale sufletului tău. Ca șarpele care se târăște și se cuibărește (acolo) la cel ce te-a ucis, lovind mortal mădularele sufletului tău. Abis necuprins este inima ta. Numai dacă (pe acel șarpe) îl ucizi, numai atunci poți să te lauzi înaintea lui Dumnezeu cu curăția ta, iar dacă nu, atunci să te smerești și ca un sărman și păcătos să te rogi lui Dumnezeu pentru cele ascunse ale tale" (P.S.B. 34, Sfântul Macarie

Egipteanul, *Alte şapte omilii*, Omilia I, *Cuvânt despre paza inimii*, 1, p. 283).

[5] Însemnăm aici ca pe un lucru vrednic de pomenit aceasta: numai această mişcare circulară a minţii este nerătăcitoare întrucât în ea nu poate să intre şi să încapă amăgirea diavolului. În celelalte două mişcări ale ei – adică cea în linie dreaptă şi cea în spirală – intră şi încape rătăcirea şi amăgirea vrăjmaşului. Aceasta o mărturiseşte şi acel cu mintea înaltă şi legiuitorul acestor dogme, dumnezeiescul Grigorie Palama, într-unul din tratatele lui către Varlaam. Aşadar, mişcarea cea dreaptă a minţii – după Dionisie Areopagitul – este când, mişcându-se spre cele din jurul său şi de la cele din afară, se înalţă ca de la nişte simboluri variate şi înmulţite spre intuiţiile simple şi unite. Şi iarăşi, mintea se mişcă în spirală „întrucât uneşte cunoştinţele dumnezeieşti în mod propriu cu sine, nu în chip înţelegător şi unitar, ci raţional şi desfăşurat, ca prin nişte lucrări amestecate şi unitare" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile dumnezeieşti*, cap. 9, p. 149). De aceea, câţi vor să nu se rătăcească, să practice mai mult mişcarea cea circulară a minţii care se face atât prin întoarcerea minţii în inimă, cât şi prin rugăciunea cea gândită făcută în inimă. Căci această mişcare, pe cât este de obositoare şi de dureroasă, pe atât este de roditoare, deoarece este ferită de rătăcire, pentru că este lucrarea de căpetenie şi cea mai înaltă a minţii, pentru că o uneşte cu Dumnezeu Cel peste toate şi, ca să spun pe scurt, pentru că această mişcare circulară mai mult curăţă, luminează şi desăvârşeşte mintea decât o curăţă, luminează şi o desăvârşesc toate algebrele, fizicile, metafizicile şi toate celelalte ştiinţe ale filosofiei celei din afară. Această mişcare îl desăvârşeşte pe om

făcându-l duhovnicesc și văzător-de-Dumnezeu. Celelalte îl fac numai sufletesc: Iar omul cel sufletesc nu primește cele ce sunt ale Duhului lui Dumnezeu; că nebunie sunt lui – după cum zice Pavel (1 Co 2, 14). Se cuvine să facem această însemnare: nu se va învrednici omul de această curățenie, luminare și desăvârșire dacă se va îndeletnici doar puțină vreme cu această mișcare circulară a minții. Nu, ci doar dacă va răbda multă vreme în această lucrare gândită care le naște pe cele negrăite – după cum zice Grigorie al Tesalonicului în capitolul al II-lea pentru rugăciune –, smerindu-se, liniștindu-se și tăind toate pricinile care îl împiedică și îi pricinuiesc lui tulburare. Dar chiar și așa lucrând, trebuie să le lase pe toate la [voia lui] Dumnezeu. Și dacă Dumnezeu va ști că-i este de folos să-l învrednicească pe el de niște daruri ca acestea, bine, iar de nu, el trebuie să rămână în lucrarea lui care este întoarcerea minții în inimă, paza [gândurilor] și rugăciunea. Iar în ceea ce privește darurile cele dumnezeiești să nu aibă grijă, ca nu cumva fiind amăgit de darul darurilor să primească rătăcire în loc de adevăr. Și, pe lângă toate acestea, se cade să păzească și măsura cea prea bună [calea de mijloc] fără a se [arunca] spre covârșiri sau lipsiri [mai presus de el].

[6] Și chipul exterior al trupului celor care se roagă cu această rugăciune mai cu iubire de osteneală, ia oarecum forma unui cerc, asemănându-se întrucâtva cu el. Aceasta o dovedește proorocul Ilie, care își arată rugăciunea cea circulară a minții ghemuindu-se și făcându-și trupul său ca un belciug când se ruga.

[7] De aceea Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, tâlcuind versetul de mai sus, adică *adusu-mi-am aminte de Dumnezeu*

şi m-am veselit (Ps 76, 3), zice: „Ce este mai desăvârşit decât pomenirea? Pomeneşte dar şi tu şi te veseleşte. O, doctorie uşor de dobândit! O, grabnică vindecare! O, mărimea darului! Pomenirea lui Dumnezeu nu alină numai împuţinarea sufletului şi întristarea, ci lucrează şi veselia." Trebuie să însemnăm aici [şi lucrul acesta]: Dumnezeu, fiind pomenit în sfinţita rugăciune a inimii, veseleşte îndoit: şi metafizic şi fizic. Metafizic – adică este înţeles numai de către mintea celor ce se roagă cu înţelegere şi cu dumnezeiască cuviinţă ca unui Dumnezeu. Iar fizic – prin fierbinţeala cea măsurată pricinuită în inimă de pomenirea Lui, care, fiind netedă, lină şi cu bună rânduială, alină, bucură şi adună mintea în inimă. Şi nu [face] numai aceasta, ci şi izgoneşte ca pe nişte muşte năvălirile gândurilor celor rele – după marele Grigorie al Tesalonicului (Am numit aceasta fierbinţeală: netedă, lină şi cu bună rânduială deoarece mai este şi o altă fierbinţeală netedă, dătătoare de tulburare şi fără de rânduială, care se naşte din pomenirea gândurilor rele şi a patimilor, care nici nu alină, nici nu bucură şi nici nu adună [mintea], ci dimpotrivă: tulbură, întristează şi risipeşte mintea).

Mai adăugăm încă şi acest lucru: fierbinţeala care se naşte în mod normal din sfinţita rugăciune va creşte câteodată mai presus de fire – cu darul Sfântului Duh – şi aceasta se întâmplă fără vreo măsură şi mai presus de legile firii, după acelaşi Grigorie al Tesalonicului. Căci zice tot el în epistola către Mina: „Care foc îi bate pe draci, izgonindu-i? – după cum zice dumnezeiescul părinte Ioan. Oare nu cel al Domnului nostru Iisus Hristos care se aprinde înlăuntru prin pomenirea (numelui) Lui? Şi oare care este mireasma acelui (lucru) prea înalt, dacă nu chiar fierbinţeala duhului, care va ieşi vreodată

negrăit și pe nări?” Vezi despre această fierbințeală ce se naște din dumnezeiasca rugăciune și în cartea sfințitei Filocalii, unde este expusă mai pe larg [învățătura despre ea] în capitolele 54-56 (la Sfinții Calist și Ignatie Xanthopol) [vezi *FR* 8, 1979, pp. 123-129].

[8] Vezi despre aceasta și în 3 Rg 18, 41 cum și însuși Ilie cel prea desăvârșit în rugăciunea minții și în vederea lui Dumnezeu, atunci când a dezlegat seceta cea de mulți ani s-a suit pe [muntele] Carmel și s-a plecat la pământ, punându-și fața între genunchii săi. De ce? Pentru ca în acest fel, printr-o iubire de nevoință, să-și adune mintea în sine și prin sine să o adune în Dumnezeu. Aceasta o tâlcuiește bine Marele Grigorie al Tesalonicului în cuvântul pentru cei care cu sfințenie se liniștesc.*

Acestea fiind dovedite, mă minunez și – într-adevăr – nu mă dumiresc [de următorul lucru]: cum oare [se află] oarecare dascăli și înțelepți care nu se mulțumesc cu felul acesta de rugăciune a minții predanisit de dumnezeieștii Părinți și care nu-și țin răsuflarea cu măsură [din cauza] practicării rugăciunii? [De exemplu] nu-i socotesc binecuvântați [de Dumnezeu] – dacă nu pe ei – nici măcar pe iconari, pe caligrafi sau pe ceilalți care lucrează meșteșuguri migăloase. Că ~~noi~~ îi vedem pe aceștia cum, fără să-i fi învățat, își țin răsuflarea cu măsură și nu respiră ușor. [Aceasta o fac] atât cei ce au vreo neclaritate și chibzuiesc și cugetă intens la vreo problemă delicată, cât și cei ce voiesc să scrie vreo linie subțire sau să istorisească [picteze] vreo cinstită icoană sau vreun alt meș-

---

* Acest cuvânt se află în *FR* 7 cu titlul: *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*, în care tratează „Despre rugăciune” și „Despre sfânta lumină”.

teşug minuţios să facă. Dar de ce [fac aşa]? Pentru ca prin această puţină ţinere a respiraţiei să nu se mişte nici ei şi să nu se clintească nici mintea [să nu-şi distragă atenţia], ochii şi mâna lor. Şi astfel, prin această nemişcare, să aşeze bine sau să lucreze cu sârguinţă şi perfect darul meşteşugului pe care-l au în mâinile lor. Şi acest lucru îl mărturiseşte cel mai înainte pomenit Grigorie al Tesalonicului, zicând în acelaşi cuvânt: „Acest lucru l-ar fi putut observa cineva dacă ar fi urmat el însuşi rugăciunea minţii. Căci acest duh intră şi iese încetişor şi atunci când cineva chibzuieşte adânc (la ceva)."

[9] Dumnezeiescul Filotei Sinaitul, în înainte-cuvântarea pe care o face la cele patruzeci de capete ale sale care sunt tipărite în *Filocalie*, arată pe larg că „cu păzirea inimii împreună se păzesc şi dumnezeieştile porunci ale lui Hristos". Şi acest lucru aşa este, cu adevărat, căci întru păzirea acestei soborniceşti porunci a dragostei de Dumnezeu, care este ca o materie şi ca un ipostas al lucrării pazei minţii şi inimii şi al rugăciunii celei de gând şi din inimă, se păzesc – cu puterea ei – şi toate celelalte porunci care sunt cuprinse în ea. Pentru aceea a zis Domnul: „Cel ce mă iubeşte pe Mine poruncile Mele va păzi". Că de vreme ce porunca dragostei spre Dumnezeu este cea dintâi, prea sobornicească şi prea cuprinzătoare, arătat este că cine o păzeşte bine pe aceasta păzeşte împreună şi pe toate cele ce se cuprind într-însa şi se aduc la dânsa. Că în dragostea cea către Dumnezeu se cuprinde şi dragostea cea către aproapele căci, după ucenicul cel iubit, *cine iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său* (1 In 4, 21) – şi iarăşi, în dragostea aproapelui toate celelalte porunci, cele mai din parte, se cuprind şi se încheie, după cum zice Pavel: *Nimănui cu nimic nu-i fiţi datori, fără numai cu a iubi unul*

pe altul (Rm 13, 8). Că cel ce iubeşte pe celălalt, legea a împlinit. Că acestea: nu preacurvi, nu fura, nu mărturisi mincinos, nu pofti şi oricare altă poruncă întru acest cuvânt se cuprind: „Să iubeşti pe aproapele ca pe sineţi". Zice încă şi purtătorul-de-Dumnezeu Maxim în cuvântul său cel pustnicesc şi folositor cu întrebări, nedumeriri şi răspunsuri: „Sunt multe porunci, însă toate se cuprind într-un cuvânt: să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, iar pe aproapele tău ca pe tine însuţi. Cel ce se nevoieşte a împlini acest cuvânt săvârşeşte deodată toate poruncile."

[10] Pentru aceea a zis şi marele Macarie: „Că după cum nu este posibil ca ochiul să vadă fără lumină, să vorbească cineva fără limbă, să audă fără urechi, să meargă fără picioare şi să lucreze fără mâini, tot aşa nu este posibil să se mântuiască cineva fără Hristos, nici să intre în împărăţia cerurilor" (P.S.B. 34, Sfântul Macarie Egipteanul, Omilia III, p. 97).

CAPITOLUL AL XI-LEA

1. Care sunt dulceţile cele duhovniceşti şi care ale minţii

Ţi-ai păzit simţurile tale cele din afară ca să nu-şi dobândească dulceţile cele simţite; ţi-ai păzit simţirea cea din afară a nălucirii [închipuirii] ca să nu-şi închipuiască chipurile cele pătimaşe şi ţi-ai păzit mintea şi inima ta de patimi şi de gândurile cele pătimaşe. Să asculţi acum care sunt dulceţile duhovniceşti şi care ale minţii, pentru care am zis la început.

2. Şase sunt locurile dulceţilor celor duhovniceşti

Şase socotesc că sunt cele mai importante izvoare, locuri şi materii din care se nasc şi ies dulceţile minţii:

1. Lucrarea dumnezeieştilor porunci şi împlinirea voii celei dumnezeieşti;
2. Câştigarea faptelor bune care îndumnezeiesc;
3. Cuvintele dumnezeieştilor Scripturi;
4. Raţiunile zidirilor;
5. Raţiunile iconomiei celei în trup a Domnului;
6. Privirea la cele ce sunt şi la săvârşirile lui Dumnezeu [la creaţia lui Dumnezeu].

Pentru acestea îţi fac o scurtă aducere-aminte, căci de va vrea cineva să vorbească despre ele pe larg nu ajung cărţi întregi.

3. Întâiul loc al dulceților celor duhovnicești este lucrarea tuturor poruncilor dumnezeiești

Lucrează deci întâi, Stăpâne al meu, poruncile Domnului nostru care se cuprind în Decalog și în dumnezeiasca Evanghelie. Lucrează-le pe toate simplu, fără vreo deosebire oarecare. *Mergând* – zice Domnul – *învățați toate neamurile* (Mt 28, 19), adică povățuindu-i pe dânșii nu să le păzească pe unele (după cum tâlcuiește Marele Vasile în predoslovia *Regulilor mari*), iar de celelalte să nu se îngrijească, ci să păzească „toate câte v-am poruncit vouă". Căci, după același Vasile, dacă nu ar fi fost folositoare la mântuirea noastră toate poruncile Domnului, nu s-ar fi poruncit păzirea lor. De nu ar fi fost nevoie de toate în vederea mântuirii, nici nu s-ar fi scris toate poruncile și nici nu s-ar fi poruncit ca fiind necesară păzirea tuturor. Lucrează nu numai toate poruncile Domnului[1], ci și pe toate celelalte, nu pentru laudă omenească sau pentru slavă sau pentru vreun alt sfârșit lumesc, ci doar pentru ascultarea către Dumnezeu și pentru plăcerea și dragostea către Cel Ce poruncile le-a poruncit, ca să nu-ți pierzi plata ostenelii și a lucrării tale. Că pentru cei care lucrează poruncile spre a fi văzuți de oameni a zis Domnul: *își iau plata lor* (Matei 6, 2).

4. Ce este voia lui Dumnezeu cea bună, bineplăcută și desăvârșită

Împlinește cât îți este cu putință voia Domnului cea bună și bineplăcută și desăvârșită, după cuvântul Apostolului. Voia cea bună a Domnului este a face cu

simplitate binele, printr-un lucru sau cuvânt sau cu mintea. Voia Lui cea bineplăcută este a face binele nu pentru alt scop, ci numai pentru Dumnezeu. Voia Lui cea desăvârşită este a face binele cu toată osârdia, puterea şi dragostea ta, după cum tâlcuiesc aceasta Marele Vasile şi sfinţitul Teofilact, zicând: „Deci întâi se cuvine să cercetăm ce este voia bună [bunăvoinţa*] a lui Dumnezeu; apoi, când vom cunoaşte că este bună[2], să cercetăm dacă această (voie) bună este şi plăcută lui Dumnezeu. Pentru că există ceva care, prin însăşi raţiunea sa, este şi voia lui Dumnezeu şi este şi bun; când se face, însă, de persoană neîndreptăţită (pentru asemenea lucru) şi la vreme nepotrivită, (lucrul) nu este deloc bineplăcut lui Dumnezeu... Şi iarăşi când ar fi ceva şi voia lui Dumnezeu şi ar fi şi bun şi ar fi şi plăcut, nici aşa nu se cuvine a fi fără de grijă, ci să se trudească şi să aibă grijă ca acest (lucru) să fie desăvârşit şi fără nici o lipsă, uneori după măsura lucrului ce se face, dacă se face după comandă (poruncă), iar alteori după puterea celui care-l face" (P.S.B. 18, *Reguli mici*, p. 440).

5. Câte sunt voile lui Dumnezeu şi care şi cum trebuie să mulţumească cineva pentru ele

După dumnezeiescul Damaschin şi după toţi cuvântătorii de Dumnezeu, două sunt voile lui Dumnezeu: una cu care povăţuieşte înainte – prin care ca un Bun voieşte

* Adică voinţa cea după plăcere (despre cele trei voiri ale lui Dumnezeu a se vedea *FR* 2, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Întrebarea 20, p. 224).

cele bune – și una care-i urmează, prin care ca un Drept sloboade necazurile să vină asupra noastră spre a ne folosi.

Pentru aceasta este nevoie ca și Sfinția ta să rabzi cu mulțumire toate necazurile ce-ți vin, fie de la oameni, fie de la draci, fie de la firea cea stricată, zicând la toate acea vorbă vrednică de pomenire, pe care obișnuia să o zică dumnezeiescul Gură de Aur: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate" (*Către Olimpiada*), precum și pe aceea pe care înțeleptul Odiseu o poruncea inimii sale [pentru] a nu se înfricoșa în furtună, zicând: „Suferă și acum, inimă, căci altă dată încă și mai rele ai răbdat". Mai vârtos însă cântă la toată întâmplarea ta acea sfințită cântare a lui David, zicând: *îmbărbătează-te și să se întărească inima ta și așteaptă pe Domnul* (Ps 26, 20)[3].

Iar prin lucrarea aceasta a poruncilor lui Dumnezeu, prin împlinirea voii Lui celei sfinte, o, câtă dulceață va dobândi mintea ta, o, câtă bucurie va lua inima ta! Această dulceață și bucurie vrând să o arate, Sirah zicea că nimic nu este mai bun decât frica Domnului și nimic mai dulce decât a lua aminte la poruncile Domnului. Căci dacă lucrezi poruncile ca un rob, de frică, bucură-te și te veselește căci cu slujba ta ai odihnit pe Stăpânul tău. Că zice: *Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte* (Ps 111, 1). Dacă lucrezi în via dumnezeieștilor porunci ca un năimit, bucură-te căci nădăjduiești în a lua de la Domnul viei, Care te-a năimit pe tine, plata ta desăvârșită: *Cheamă*, zice, *pe lucrători și dă-le plata* (Mt 20, 8). Iar dacă lucrezi poruncile ca un fiu, doar pentru dragostea Tatălui, bucură-te și te veselește că ai mulțumit și ai slăvit pe Tatăl tău Cel ceresc cu ascultarea ta. *Fiul* – zice – *cinstește pe tată* [...] *și*

*de Eu sunt stăpân**, *unde este frica mea? zice Domnul Atotţiitorul* (Mal 1, 6).

6. Cel ce păzeşte toate poruncile dobândeşte neosândită ştiinţă**

Neosândită ştiinţă câştigă cel ce lucrează toate poruncile Domnului şi nu numai că nu se ruşinează şi nu se întoarce înapoi, ci ia pe lângă acestea şi îndrăzneală către Dumnezeu, după [cum zice] ucenicul cel iubit: *de nu ne va arăta pe noi vinovaţi inima noastră, îndrăznire avem către Dumnezeu* (1 In 3, 21).

Deci cel ce împlineşte voia lui Dumnezeu – fie pe ceea ce povăţuieşte înainte, făcând de voie cele bune, fie pe ceea ce urmează, răbdând necazurile cele fără de voie cu mulţumire – neruşinată ştiinţă câştigă. *Necazul răbdare lucrează, iar răbdarea curăţire; iar curăţirea nădejde. Iar nădejdea nu ruşinează* (Rm 5, 3-5). Iar a avea cineva ştiinţă neosândită şi neruşinată este cu adevărat dulceaţa dulceţilor şi veselia veseliilor. Pentru aceasta zice şi David, proorocul: *Atunci nu mă voi ruşina când voi căuta* ci *spre toate poruncile tale* (Ps 118, 6)[4] – adică nu spre unele da, iar spre altele nu.

---

* În ediţia 1688 este păstrat termenul de *tată*.

** Termenii „neosândită ştiinţă" şi „osândită ştiinţă" (vezi paragraful 8) se referă la faptul că persoana care posedă una din aceste ştiinţe poate fi sau nu osândită de Dumnezeu pentru ea.

7. Cel ce păzeşte poruncile se aseamănă cu Dumnezeu şi se uneşte cu El

Oricine lucrează cu osârdie, cu dragoste şi sfinţenie poruncile Lui cele de viaţă făcătoare şi îndumnezeitoare câştigă nu numai neosândită ştiinţă, ci se aseamănă lui Însuşi Dumnezeu, Care a dat poruncile, şi se uneşte cu Dânsul. Aceasta o adevereşte şi pasărea cerului, Dionisie cel întocmai cu Apostolii, zicând: „asemănarea şi unirea noastră cu Dumnezeu [...] o putem ajunge [...] numai prin iubirea preacinstitelor porunci şi prin sfintele lor împliniri" (*Despre Ierarhia Bisericească*, *op. cit.*, cap. II, p. 73). De câtă dulceaţă, de câtă bucurie şi de câtă veselie este pricinuitoare aceasta – adică a se face cineva asemenea lui Dumnezeu şi a fi unit cu El!

8. Cel ce nu păzeşte toate poruncile câştigă osândită ştiinţă

Dimpotrivă, osândită şi ruşinată ştiinţă câştigă cineva de va călca o singură poruncă a Stăpânului, căci se face vinovat şi de toate celelalte porunci după dumnezeiescul Iacov: *Că cine va păzi toată legea şi va greşi într-una, făcutu-s-au tuturor vinovat* (Iac 2, 10).

Dar de ce tuturor? Pentru că, zice Marele Vasile, toate poruncile se ţin una de alta după scopul cel sănătos al cuvântului; iar prin dezlegarea uneia şi celelalte se dezleagă împreună, de nevoie.

9. Ştiinţa cea osândită este chinul chinurilor

Iar dacă cineva are ştiinţă prihănită şi ruşinată care îl mustră pe el, aceasta este, cu adevărat, chinul chinurilor şi întristarea întristărilor. Pentru aceasta şi Sfântul Grigorie de Nyssa a zis: „Nimic nu-l îngreuiază aşa pe suflet, trăgându-l în jos, ca ştiinţa păcatului". Iar David: *Întru mustrări pentru fărădelege ai pedepsit pe om şi ai subţiat ca un păianjen sufletul lui* (Ps 38, 15). Şi zice şi Gură de Aur pentru cei ce sunt mustraţi de conştiinţă că: „Unul ca acesta are o furtună necurmată în suflet şi valuri unele peste altele, nici somnul nefiindu-i dulce. Şi fiind plin de frică şi de temeri, nici hrana nemaiavându-şi dulceaţa, pe unul ca acesta nici vorba prietenilor nu-l va putea întoarce şi izbăvi de nevoinţa ce îi stă deasupra." Şi iarăşi: „Cel ce vieţuieşte în răutate se munceşte mai înainte de gheenă, fiind împuns de conştiinţă" (*Omilia a XX-a la Naştere*).

10. Al doilea loc al dulceţilor celor duhovniceşti este câştigarea tuturor faptelor bune

Dulceaţa pe care o ia mintea din cel de-al doilea izvor al ei – adică dumnezeieştile fapte bune – este negrăită, căci îşi câştigă eişi o necheltuită bogăţie, îşi învistiereşte o comoară mai cinstită decât safirele şi diamantele, decât aurul cel din sufir [?] şi decât argintul, decât toate vasele cele de aur cu pietre şi mărgăritare ale împăraţilor celor pământeşti.[5]

Deci îngrijește-te, Stăpâne al meu, a câștiga în sufletul tău o astfel de bogăție a faptelor bune care nu se strică, nu se fură și nici nu se pierde ca bogăția cea materialnică și rămâne în sufletul tău de-a pururea și nemuritoare. „Bunurile celelalte – zice Vasile, arătătorul de cele cerești – nu aparțin mai mult celor care le au decât celor care întâmplător le dobândesc pe urmă, pentru că se mută când ici, când colo, ca la jocul cu zarul. Singurul bun care nu se pierde este virtutea; rămâne atât celui în viață, cât și celuia căruia i s-a sfârșit viața" (P.S.B. 17, *Cuvânt către tineri,* p. 571). Așadar, sârguiește-te a-ți câștiga faptele cele bune, pe toate – nu numai pe unele, iar pe altele nu –, deoarece una sau două fapte bune nu sunt de ajuns pentru mântuire, ci toate, după cum zice cel cu graiul de aur: „Precum avem cinci simțuri și pe toate se cade a le folosi spre folos, tot așa [se cade a folosi] toate faptele cele bune" (Cuvântul 4 la Epistola către Efeseni). Dacă cineva ar avea întreaga înțelepciune, însă fie ar fi nemilostiv, fie ar fi milostiv, dar lacom, fie s-ar îndepărta de toate cele ce nu sunt ale lui, însă pe ale sale nu le-ar da cu împărtășire, toate se fac în zadar. O faptă bună nu este de-ajuns pentru a ne face să avem îndrăzneală înaintea divanului lui Hristos, ci avem nevoie de multe și felurite [fapte bune] – de toate – și aceasta o mărturisește încă și Cuviosul Marcu: „Nici una dintre faptele cele bune – singură fiind – nu ne deschide nouă ușa cea firească dacă nu se agață una după alta".

Deci, de vei câștiga toate faptele bune,[6] se va bucura sufletul tău și se va îndulci mintea ta cu astfel de câștig. Căci cel care are faptele cele bune este următor lui Dumnezeu și se suie la asemănarea cu Dumnezeu.

11. Fapta bună este fără de început după vreme

Şi aceasta deoarece fiecare faptă bună îşi are cu adevărat începutul de la Dumnezeu, iar după vreme este fără de început şi de-a pururea fiitoare ca şi Dumnezeu. Că zice Sfântul Maxim: „toate cele bune şi însăşi bunătatea [...] e vădit că sunt lucrurile lui Dumnezeu. Dar unele au început să existe în timp, căci a fost dată când nu erau, iar altele nu au început să existe în timp, căci n-a fost vreodată când nu era virtute sau bunătate..." (*FR* 2, *Cap. 50 al sutei întâi a capetelor teologice*, p. 163,1993).

12. Fapta bună face pe oameni înţelepţi şi lăudaţi

Câştigarea faptelor bune bucură mintea şi veseleşte inima. Pe lângă celelalte câştiguri, fapta bună – şi mai ales frica lui Dumnezeu – mai pricinuieşte cunoştinţă, înţelepciune, înţelegere, pricepere şi înţelepciune şi drept urmare îi face pe cei ce o au îmbunătăţiţi, pricepuţi, cunoscători şi înţelepţi; aşadar îi aşază pe aceştia lângă ceilalţi oameni ca pe nişte lăudaţi, fericiţi, ajutaţi de Dumnezeu şi râvnitori. De aceea, aici a zis oarecare din cei înţelepţi: „Mărimea faptei bune măreşte pe cel ce o măreşte pe ea". Încă şi Homer a zis: „Frumoasă este (fapta bună, după cum tâlcuieşte dumnezeiescul Isidor acest text homeric) şi mari şi strălucite lucruri ştie" (Epistola 589). Iar aici înţeleptul Sinesie a dat socoteală: „Plata faptei bune este lauda". Dar ce zic „lângă ceilalţi oameni"? Încă şi la însuşi

duşmanul şi vrăjmaşul, fapta bună îi face lăudaţi pe cei îmbunătăţiţi[7], după cum socoteşte Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, care zice: „Şi războinicul ştie să se minuneze de fapta bună a bărbatului. Căci precum răutatea naşte toată necunoştinţa, tot aşa şi fapta bună, fiind povăţuită înainţe de frica lui Dumnezeu, naşte toată înţelepciunea şi priceperea." De aceea a zis un Părinte: „Izvor, maică şi rădăcină a priceperii este fapta bună; tot astfel întreaga răutate din nepricepere îşi are începutul, după cum şi proorocul zice: *Nu este vindecare în trupul meu... de către faţa păcatelor mele* (Ps 37, 3). Iar cel îmbunătăţit şi care are frica lui Dumnezeu este mai priceput decât toţi."

13. Câte bunătăţi pricinuieşte frica lui Dumnezeu

David zice: *Începătura înţelepciunii este frica Domnului* (Ps 110, 10), iar Solomon: *frica Domnului este învăţătură şi înţelepciune* (Pr 16, 4). Încă şi Sirah: *Cât este de mare cel ce a aflat înţelepciunea? Ci nu este mai mare decât cel ce se teme de Domnul. Frica Domnului toate le covârşeşte, şi cel ce o ţine pe ea, cui se va asemăna?* (Sir 25, 13). Şi chibzuieşte la [acest lucru]: cum a numit David frica lui Dumnezeu: „început al înţelepciunii", Solomon „înţelepciune", iar Sirah: „Frica Domnului toate le covârşeşte", înălţând treptat fiecare dintre ei lucrările dumnezeieştii frici.

Priveşte şi la lanţul cel de aur al darurilor care atârnă de frica lui Dumnezeu, pe care minunat îl împleteşte glasul cel de Dumnezeu cuvântător al lui Grigorie zicând: „Unde

este frică este păzire de porunci, iar unde este păzire de porunci este curăţire a trupului, a norului ce stă asupra sufletului şi nu îl lasă a vedea curat dumnezeiasca rază. Unde este curăţire este strălucire, iar strălucirea este umplerea de dar a celor ce doresc cele prea mari (adică cele trei ipostasuri), lucrul cel preamare (adică de o fire a celor trei) sau mai presus de lucrul cel mare (adică ca dumnezeirea să fie mai presus de toată mărimea şi cantitatea)." Aşa încât cine are într-adevăr frica lui Dumnezeu în inima lui acela păzeşte poruncile lui Dumnezeu, acela se curăţeşte, acela străluceşte şi ajunge la dragostea lui Dumnezeu care este cap al tuturor faptelor bune. Ai văzut la ce înălţime a faptei bune suie pe om frica lui Dumnezeu? De aceea Sfântul Isaac a numit frica lui Dumnezeu început al faptei bune, zicând: „Frica de Dumnezeu e începutul vieţii celei adevărate a omului" (*FR* 10, Cuvântul 1, p. 27).

14. Ce bunătăţi pricinuieşte blândeţea

De aceea sârguieşte-te, Stăpâne al meu, să ai întotdeauna în inima ta cea sfinţită frica lui Dumnezeu şi împreună cu ea şi nedespărţită [să ai] blândeţea[8] şi voia cea nerăutăcioasă, şi când faci bine, şi când pedepseşti şi – pe scurt – la toate lucrările tale. Căci blândeţea este titlu şi faptă bună a lui Iisus Hristos, a Cărui vrednicie o ai pe pământ. *Vă învăţaţi de la Mine că sunt blând şi smerit cu inima* (Mt 11, 29). Iar Pavel porunceşte celui împreună ierarh cu el, lui Timotei: *urmează blândeţile* (1 Tim 6, 11). Şi mai zice: „în blândeţe pedepsind pe cei ce se pun împotrivă". Pentru

aceasta şi Sirah a zis: *Fiule! Cu blândeţe săvârşeşte lucrurile tale* (Sir 3, 17). Vei câştiga acest dar al blândeţii nu dacă te vei mândri că eşti arhiereu, ci dacă te vei smeri ca şi cum ai fi unul din cei peste care stăpâneşti, după cum te sfătuieşte înţeleptul Sirah zicând: *Povăţuitor te-a pus pe tine, nu te ţine mare, fii între ei ca şi unul dintre ei* (Sir 32, 1). Căci dacă toţi creştinii sunt datori să aibă în ei închipuite [să poarte în ei] faptele cele bune ale Învăţătorului lor, Hristos, după cum le porunceşte Petru verhovnicul, zicând: *să vestiţi bunătăţile...Celui ce v-a chemat pe voi dintru întuneric la minunata Sa lumină* (1 Ptr 2, 9), cu cât mai mult eşti dator Prea Sfinţia ta să le ai pe acestea închipuite [prezente] şi pe dinlăuntru şi pe dinafară, ca unul ce eşti ucenic mai apropiat şi următor al lui Hristos. Blândeţea, după cum am zis, este titlu şi faptă bună a lui Iisus Hristos, a Sfinţilor Apostoli şi Ierarhi. Cugetând în felul acesta o vei câştiga întotdeauna şi în toate lucrurile tale şi mai ales şi mai vârtos în vremea sfinţitei şi tainicei lucrări a înfricoşatelor Taine. În acea vreme, îl rog cu fierbinţeală pe al meu Stăpân să nu urmeze cu lucrurile, cu chipurile şi cu mişcările neorânduielile, mâniile şi tulburările oarecăror sfinţiţi şi împreună-slujitori cu tine. Nu. Că acestea toate sunt foarte necuvioase şi pricinuiesc mare sminteală creştinilor care le văd şi le aud.

Ci să stai înaintea Sfântului Jertfelnic cu multă frică şi cucernicie, tot blând, tot paşnic şi netulburat cu trupul, cu duhul şi cu cuvintele şi cu mişcările, ca şi cum ai sta înaintea Începătorului de pace Însuşi, Împăratului tuturor aducându-I însăşi Jertfa cea paşnică şi fără de sânge, pentru sine şi pentru neştiinţele norodului.

15. Ce bunătăţi pricinuieşte nerăutatea

La fel şi nerăutatea: nu numai că pricinuieşte arătarea şi sălăşluirea în suflet a lui Dumnezeu, după cum marele Ioan Scărarul a zis: „Cei de astăzi s-au înrăit cumplit şi toţi s-au umplut de închipuirea de sine şi de făţărnicie. Poate că arată osteneli trupeşti asemănătoare părinţilor noştri celor de demult, dar de darurile lor nu se învrednicesc, deşi socotesc că firea nu avea altădată atâta nevoie de daruri ca acum. Şi pe drept cuvânt ni s-a întâmplat aceasta. Că nu în osteneli, ci în simplitate şi smerenie se arată Dumnezeu" (*FR* 9, Cuvântul 26, cap. 32, p. 329), ci şi bucurie negrăită în suflet. Şi cu adevărat vedem aceasta uitându-ne la copiii cei simpli şi fără de răutate care au întotdeauna o bucurie datorată numai simplităţii celei pline de dar şi nerăutăţii lor. Iar după ce se fac mari şi vicleni, îi vedem că-şi pierd bucuria deoarece pierd de îndată şi nerăutatea.

16. Ce bunătăţi pricinuiesc facerile de bine

Dar cine va putea pune de faţă dulceaţa ce o vei lua când ai dragostea cea către aproapele şi mai ales când arăţi către dânsul faptele şi roadele ei cele adevărate, care sunt: milostivirea, milostenia, împreună pătimirea, iertarea greşelilor ce ţi-ar face, răbdarea neputinţelor lui şi, pe scurt, orice facere de bine şi dar ce ai arătat spre el prin cuvânt sau prin lucru, sufleteşte sau trupeşte? Eu zic că mai mult se bucură cel ce miluieşte şi face bine decât cel ce ia facerea de

bine și milostenia, deoarece omul prin facerea de bine se suie la asemănarea lui Dumnezeu, după cum a zis Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Dragostea este lucru curat și de Dumnezeu vrednic, iar lucrul împărtășirea către celălalt". Și iarăși: „Prin nimic nu se aseamănă omul lui Dumnezeu mai mult decât prin facerea de bine" – aceasta și pentru faptul că prin facerile de bine omul îi trage pe oameni la dragostea sa și îi face să i se supună de voie și nu de silă. Că așa a zis înțeleptul Temistie: „Nimic nu este mai aducător spre dragoste decât facerea de bine. Căci mai bine este cuiva a stăpâni pe cineva cu dragostea decât cu frica. Că aceea, adică, îi face domni cu voia [supușilor], iar aceasta nevrând."

De aceea și un învățător de năravuri numește facerea de bine stihie – din care se alcătuiește dragostea norodului –, hrană – din care se hrănește, crește și se săvârșește aceeași dragoste – și lanțuri de aur – cu care celor cărora li se face bine li se leagă inima către dragostea făcătorului de bine. De aceea și un proverb zice: „Omul omului îi este dumnezeu", deoarece prin facerile de bine omul se arată ca un dumnezeu omului celui asemenea lui. De aceea și ucenicul cel iubit a zis: *Cel ce face bine, din Dumnezeu este* (3 In 1, 11).

Ce cuvânt va putea descrie bucuria pe care o vei primi în sufletul tău dacă vei iubi întreaga înțelepciune, fecioria, curăția și îndelunga răbdare, dacă vei iubi pocăința prin care poți să împlinești lipsurile pe care le vei avea la celelalte fapte bune și prin care poți să milostivești pe Sfântul Dumnezeu din pricina greșelilor săvârșite în toată ziua – cu cuvântul, cu lucrul și cu gândul –, cercetându-ți conștiința ta în fiecare seară și făcând acea socoteală: „pe unde am trecut, ce am grăit, ce lucru bun n-am săvârșit" – pe care și David a

poruncit a o face: *de cele ce ziceţi în inimile voastre, întru aşternuturile voastre vă umiliţi* (Ps 4, 4)[9]? Şi, în scurt fie spus, nespusă va fi bucuria ta de vei iubi cealaltă ceată şi neamul cel de aur al faptelor bune şi mai ales rugăciunea minţii şi a inimii, despre care am zis mai înainte, precum şi pomenirea cea necontenită a preadulcelui Nume al dătătorului de bucurie, preaveselitorului şi de lumină dătătorului Iisus.

17. Arhiereul şi fiecare înainte-stătător se cade a se smeri

Iar dacă te vei nevoi a câştiga faptele cele bune ale smeritei cugetări şi ale nepomenirii de rău, izvor de bucurie – să spun aşa – şi nu simplă bucurie vei câştiga în inima ta. Vei putea câştiga izvor de bucurie pentru smerita cugetare[10] dacă nu te vei mândri întru vrednicia arhieriei, după cum am spus mai sus, dacă nu te vei socoti pe tine ca un stăpân peste ceilalţi, ci, dimpotrivă, ca un stăpânit şi – iarăşi – dacă nu te vei socoti ca un arhiereu al norodului, ci numai ca un sfetnic al său, de Dumnezeu rânduit asupra lui pentru a-l sfătui cele de folos. Şi să-l înduplеci pe el, nu să te pui deasupra lui, după cum scrie Marele Vasile: „Întrucât fiecare dintre noi nu-şi este destul lui însuşi pentru a afla cele folositoare, din această pricină Dumnezeu, făcându-ne nouă bine, ne dă pe noi (adică pe arhierei) sfetnici şi nu stăpânitori; căci al împăratului este a se impune peste cei pe care îi stăpâneşte, iar al sfetnicului este să înduplece spre cele de folos pe cei pe care îi sfătuieşte. Aşa încât fiecare din noi (din arhierei) să se socotească nu ca un stăpân, ci ca un sfetnic dat de Dumnezeu

norodului." Iar în altă parte același zice: „Pe stătătorul înainte să nu-l înalțe vrednicia pentru ca să nu cadă din fericirea smeritei cugetări".

18. Arhiereului și oricărui stăpânitor nu li se cade să se răzbune, ci mai vârtos să facă bine vrăjmașilor lor

Mai poți câștiga izvor de bucurie și din nepomenirea de rău – adică dacă nu vei răsplăti răul cu rău și nici nu te vei răzbuna împotriva acelora care te-au scârbit pe tine sau te-au nedreptățit sau ți-au făcut rău în orice chip. Că mare necinste este pentru un arhiereu și înainte-stătător al norodului a se răzbuna. Căci cum va învăța el pe ceilalți a nu răsplăti răul cu rău în vreme ce el face dimpotrivă, răzbunându-se pe vrăjmașii lui? De aceea iar zice Marele Vasile: „Prea mare necinste este stăpânitorului a fi doritor de răzbunare și a lupta împotriva celor ce îl scârbesc, răsplătind cu cele asemenea. Căci cel ce toate le face spre a se răzbuna și a scârbi pe cel ce l-a vătămat cum va învăța pe alții a nu răsplăti pe nimeni cu rău pentru rău?" Și Isaia mustră pe stăpânitorii Ierusalimului din pricină că aleargă după răzbunare: *domnii tăi umblă după mită* (Is 1, 23). Încă și Isidor Pelusiotul scrie către un stăpânitor zicându-i acestea: „Mai ales acum, când la dregătorie te-ai înălțat și când ți s-a dat mai ales să poți pedepsi și prin stăpânirea dregătoriei, te poți face de-a pururi pomenit și râvnit dacă nu te vei răzbuna pe cei ce te-au nedreptățit, ci vei uita toate cele supărătoare".

Dar ce zic că nu se cade a te răzbuna pe vrăjmașii tăi? Poruncă ai de la Dumnezeu să le faci încă și bine. Că zice: *Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă*

blesteamă (Mt 5, 44). Căci de vei face bine, nenumărate bunătăți vei lua de la Dumnezeu. Așa a zis Saul către David, când l-a aflat acela [David] în peșteră și nu l-a omorât după cum merita: *Că de va afla cineva pe vrăjmașul său în necaz și-l va slobozi în cale bună, Domnul va răsplăti lui bune precum ai făcut tu astăzi* (1 Rg 24, 20). De aceea și dumnezeiescul Gură de Aur, tâlcuind aceasta, a zis: „Mai mari vor fi la Dumnezeu răsplătirile noastre atunci când, făcând nenumărate bunătăți vrăjmașilor noștri, cele potrivnice vom lua". Deci, de vei câștiga, Stăpâne al meu, aceste fapte bune precum și pe toate cele de mai sus, negrăită va fi bucuria și veselia ta.

19. Care sunt laudele faptei bune

De aceea Grigorie, luminătorul Nyssei, a zis bine că: „Nimic nu-l înaripează și nu-l ridică în sus pe suflet precum câștigarea dreptății și a faptei bune". Prin urmare, avea dreptate dumnezeiescul Isidor Pelusiotul să laude astfel fapta bună, zicând: „Fapta bună este și lucru anevoios, folositor, bun, cuviincios, folositor și de trebuință. Anevoios pentru că nimic nu este mai greu decât a viețui drept; de folos căci către fericire duce; bun căci pe cei ce o au îi cinstește; cuviincios căci pe cei ce o au câștigat îi împodobește; folositor căci al ei sfârșit dezleagă durerile, iar de trebuință căci nimic nu este mai necesar decât ea. Cine, dar, – numai de nu ar fi prea ieșit din sine – nu se va ține foarte (strâns) de ea?" Și iarăși: „Noi hotărâm că adevărata filosofie este să nu

se treacă cu vederea nimic din cele ce se cuvin blagocestiei [evlaviei] şi faptei bune"[11].

De aceea avea dreptate condeiul cel de aur al lui Ioan să scrie acestea: „De voim a dobândi dulceață, mai întâi de toate să fugim de viclenie şi să gonim [după] fapta bună, pentru că nu este cu putință a ne împărtăşi în alt fel de aceasta, chiar de ne vom sui pe însuşi scaunul cel împărătesc. Pentru care [fapta cea bună] şi Pavel zicea: *roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea* (Ga 5, 22)" (Omilia I la Romani). Şi iarăşi zice Ioan: „Dulceața răutății este vremelnică, iar chinul veşnic, pe când fapta bună are durere scurtă, însă câştigul şi veselia sunt veşnice" (Omilia V la *Sfânta Ana*). Împreună cu dumnezeiescul Gură de Aur a zis şi Cuviosul Marcu, ucenicul lui: „Tot păcatul sfârşeşte în plăcerea oprită, precum orice virtute [sfârşeşte] într-o mângâiere duhovnicească. Dacă stăpâneşte cel dintâi, stârneşte pe cele proprii lui; iar dacă stăpâneşte cea de-a doua, de asemenea pe cele înrudite cu ea" (*FR* 1, cap. 48, p. 290).

20. Se cade a se câştiga faptele bune după rânduială şi una câte una

Marele Vasile scrie în epistola către Filon că se cuvine a câştiga după rânduială faptele cele bune, adică una câte una şi nu toate odată. La fel zice şi dumnezeiescul Gură de Aur: „Să ne îndrăgostim noi înşine de faptele cele bune, aşa cum lucrătorii pământului fac cu lucrarea pământului. În această lună să răbdăm ocările, dosădirile şi ponegririle nedrepte. În

luna cealaltă să ne pedepsim pe noi înşine cu nepomenirea de rău. În alta, altă faptă bună. Iar când ne vom deprinde cu această faptă bună, spre alta să venim."[12] Faptele bune trebuie câştigate după rânduială şi după ierarhie, [adică] una după alta – nu toate împreună –, pentru a nu deveni grele şi anevoioase, ci lesnicioase şi uşoare. Căci aşa zice Sfântul Isaac: „Virtuţile urmează una după alta ca să nu fie cartea virtuţii neplăcută şi grea; şi pentru că se dobândesc pe rând. Şi aşa [...] se fac plăcute" (*FR* 10, Cuvântul 46, p. 239).

Se cade a câştiga faptele cele bune după [o anumită] rânduială nu numai pentru [că aşa se câştigă] mai uşor, ci şi pentru folos şi nevătămare din partea lor. Că zice acelaşi dumnezeiesc Isaac: „Fiecare virtute este cauza celei de-a doua. Deci, dacă vei lua pe maica care naşte faptele bune şi te vei duce să le cauţi pe fiice – mai înainte de a câştiga pe maica lor – acelea vor fi ca nişte vipere pentru suflet. Iar de nu le vei izgoni de la tine, degrab vei muri" [referinţă neidentificată]. De pildă, dacă cineva caută să ajungă la dragostea lui Dumnezeu – [care este] cea mai înaltă faptă bună – mai înainte de a câştiga frica lui Dumnezeu – care este fapta bună de mai jos care naşte dragostea lui Dumnezeu –, mult se vatămă. La fel [de mult vatămă] dacă el caută [contemplaţia] mai înainte de făptuire sau dumnezeieştile daruri mai înainte de lucrarea poruncilor. De aceea a zis Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Nu se cuvine să încetăm frica şi să începem direct de la privire [contemplaţie], deoarece privirea este neînfrântă şi poate să împingă şi în prăpastie. Ci [se cuvine] să ne învăţăm întâi cu frica şi, curăţindu-ne şi subţiindu-ne – să spun aşa –, la înălţime să ne ridicăm!"

21. Care este casa cea de gând a sufletului ce se face din faptele bune

Fiindcă se cuvine – precum am zis – să câştigăm faptele bune după rânduială, rânduială pe care ne-o predaniseşte nouă Cuviosul Petru, care se numeşte şi Damaschin, şi fiindcă faptele bune puse în această rânduială zidesc casa cea de gând a sufletului, cred că vei avea o frumoasă privelişte dacă vom adăuga facerea casei aici.

După cum a construi casa cea simţită [materială] avem nevoie de: 1) pământ vârtos; 2) temelie; 3) pietre; 4) lut; 5) pereţi; 6) acoperiş şi 7) zidar, casa cea gândită are trebuinţă de toate:

1. În loc de pământ vârtos, trebuie să aibă cineva răbdare desăvârşită în ispite, de oriunde i-ar veni acestea: fie de la oameni, fie de la draci, fie de la firea cea stricată, după cum spune Marele Vasile.

2. În loc de temelie trebuie să aibă credinţa cea statornică şi adevărată. Şi numesc credinţă nu numai pe aceea pe care o avem în Sfânta Treime şi în Iconomia cea în trup [Întruparea lui Iisus Hristos], ci şi pe cea din interior prin care credem că toate pe care le-a zis Dumnezeu sunt adevărate, adică atât făgăduinţele şi jurămintele bunătăţilor, cât şi îngrozirea muncilor – după cum zice Sfântul Simeon Noul Teolog.

3. În loc de pietre casa aceasta are trebuinţă de faptele bune cele de multe feluri despre care am vorbit şi mai sus.

4. În loc de lut are trebuinţă de smerenie. Că precum pietrele se lipesc cu lut, tot astfel cu smerenia se lipesc şi se ţin împreună toate faptele bune.

5. În loc de patru pereți are trebuință de cele patru fapte bune capitale: de pricepere, care învață pe cineva ce să facă și ce să nu facă; de întreaga înțelepciune, care-i înfrânează partea poftitoare; de bărbăție, care-i ascute partea cea mânioasă numai asupra diavolului și a păcatului; de dreptate, care dă fiecărei părți a sufletului cele ce i se cuvin, după cum zice dumnezeiescul Maxim: „Împarte fiecărei părți a ta – atât sufletești cât și trupești – cele ce i se cuvin, după vrednicie; părții celei cuvântătoare a sufletului [dă-i]: priviri duhovnicești și rugăciune; celei mânioase: dragostea duhovnicească cea potrivnică urâciunii; celei poftitoare: întreaga înțelepciune și înfrânare, iar celei trupești: doar hainele și acoperămintele cele de nevoie".

6. Acoperișul casei acesteia este dragostea cea desăvârșită către Dumnezeu și către aproapele, sfârșitul și capul tuturor faptelor bune.

7. Iar zidarul este discernământul și înțelepciunea, după cum este scris: *Cu înțelepciune se zidește casa și cu pricepere se isprăvește* (Sol 24, 3). Dar zidar este mai ales Domnul nostru Iisus Hristos, fără de Care nu putem face nimic, după cum este scris: *De n-ar zidi Domnul casa, în deșert s-ar osteni cei ce zidesc* (Ps 126, 1). Și mai luminat spune Sfântul Teodor Studitul, la *Antifoane*: „De nu va zidi Domnul casa faptelor bune, în zadar ne ostenim".[13]

Așadar, Stăpâne al meu sfinte, roagă-L cu lacrimi fierbinți – din tot sufletul și inima ta, prin rugăciunea cea de gând – pe Ziditorul și Calfa acestei case, pe preabunul Hristos și preadulcele Iisus, să o zidească în inima ta și apoi să Se sălășluiască în ea pentru a te îmbogăți cu darurile Sale

și pentru a te lumina cu luminile dumnezeieștii Lui cunoștințe.

22. Câte și care sunt felurile faptei bune celei lucrătoare* și ale celei privitoare

Mai vârtos roagă-te lui Dumnezeu să te învrednicească nu numai celor două chipuri ale faptei bune celei lucrătoare – fapta bună cea mirenească, adică măsurata pătimire, și [fapta bună] cea curățitoare, adică nepătimirea –, ci și celor două chipuri ale faptei bune celei privitoare: [fapta bună] cea gândită și cea de Dumnezeu lucrătoare, după cum spune înțeleptul Psellos** în [cuvântul] cel pentru faptele cele bune; [și fă aceasta] pentru a te îndumnezei și a te arăta lăcaș și sălășluire a Sa, a Tatălui Său și a Sfântului Duh, după cum Cel preanemincinos a făgăduit zicând: *De mă iubește cineva pe Mine, cuvântul Meu va păzi; și Tatăl Meu îl va iubi pe el și la el vom veni și lăcaș la dânsul vom face* (In 14, 23). Acesta este încoronarea faptei celei bune lucrătoare și privitoare și adevărata reușită și fericire a omului, care se dobândește în parte încă din viața aceasta – ca o arvună –, după cum zice înțeleptul Vlemide în cuvântul pentru fapta bună: „Fericit este cel care s-a făcut pe sine nemuritor prin fapta bună cea lucrătoare. Iar cel care s-a învrednicit a câștiga și contemplația prin curăția cea desăvârșită și a trăi

* „fapta bună cea lucrătoare" – cea trupească; „fapta bună cea privitoare" – cea sufletească.

** Mihail Psellos – c. 1018-1078/1096; om politic, filosof și istoric bizantin; precursor al umanismului, lucrări de istorie, filosofie, teologie, muzicologie, matematică.

mistic și a se rândui desăvârșit cu Dumnezeu și a se îndumnezei cu darul, prea fericit este." Că din aceasta îndumnezeindu-te tu întâi, după dar, trebuie, ca un arhiereu [ce ești], să-i faci dumnezei, prin darul Sfântului Duh, și pe supușii tăi creștini. Și astfel, tată de dumnezei te vei numi după aceasta. Că cei ce au fapta bună cea de Dumnezeu lucrătoare se numesc dumnezei, după același Psellos.

23. Casa cea gândită a sufletului trebuie să aibă și portar

Ia aminte să ai și un portar care să păzească această casă, însă nu vreo femeie – adică simțirea cea smerită* sau înțelegerea cea neputincioasă –, după cum avea Ievoste și pentru aceasta a fost omorât, ci gândul cel viteaz și atent, după cum filosofează dumnezeiescul Nil: „Și aceasta este străjuirea minții și a inimii cea cu luare-aminte despre care ți-am spus mai înainte. Căci de va intra în casă vreun vrăjmaș, adică vreo răutate sau patimă, Împăratul Se mânie și Se depărtează – și acest lucru să dea Dumnezeu să nu se întâmple la tine."

24. Al treilea loc al dumnezeieștilor dulceți este dumnezeiasca Scriptură, pentru că în ea se află adevărul desăvârșit precum și o dulceață desăvârșită

Al treilea loc al dulceților dumnezeiești sunt cuvintele dumnezeieștilor Scripturi[14], căci în ele se află un adevăr desăvârșit din care mintea se luminează și strălucește. Care,

* Cu sensul de „slabă".

ca una ce este după fire minte, are ca duşman al său firesc adevărul: *Începătura cuvintelor Tale este adevărul* (Ps 118, 160); şi pentru că în Scripturi se sălăşluieşte o desăvârşită dulceață şi dar care, lucrând şi atrăgând ca un magnet, atrage inimile cititorilor spre unire şi smerenie. Şi nu este aici nimic de mirare deoarece cuvintele Scripturilor sunt cuvintele lui Dumnezeu, ale Sfântului Duh şi – tot astfel a zice – ale însuşi adevărului şi darului. *Acestea*, zice, *grăieşte Domnul. Şi s-a făcut cuvântul Domnului. Şi Duhul Domnului a grăit în mine*. De aceea şi dumnezeiescul Gură de Aur zice: „Citirea Scripturilor este deschidere a cerurilor, iar gurile proorocilor sunt gură a lui Dumnezeu”. Şi aceasta fără a mai zice [că aceste cuvinte mai sunt]: înălțimea cuvântării de Dumnezeu, adâncul Iconomiei, lățimea folosului şi lungimea înțelepciunii şi a cunoştinței. Acestea se cuprind fiecare în parte în Scripturi şi din ele iese un izvor de dulceață pentru minte şi inimă.

25. Scriptura cea nouă o covârşeşte pe cea veche

Toată dumnezeiasca Scriptură – şi cea veche şi cea nouă – le cuprinde pe cele zise mai sus, dar mai ales Scriptura cea nouă. De aceea a zis Marele Vasile: „Orice cuvânt al Evangheliei este mai de preț decât toate celelalte învățături ale Duhului pentru că în acelea ne-a vorbit Domnul prin robii Săi, prin profeți, pe cât în Evanghelii ne-a vorbit însuşi Stăpânul” (Omilia XVI, la cuvintele *La început era Cuvântul*, P.S.B. 17, p. 514).[15] Vedem într-adevăr în Scriptura cea nouă cuvinte simple şi prea uşoare, dar care

au cu adevărat un dar covârşitor ce atrage inima auzitorilor. Drept aceea şi scris este că: *se mirau de cuvintele darului care ieşeau din gura Lui* (Lc 4, 22). Şi tot poporul se ţinea de dânsul ascultându-L.

De aceea David, văzând mai înainte aceasta, a strigat către Domnul, Cel ce a grăit legea cea nouă: *Vărsatu-s-a dar în buzele tale.* (Ps 44, 3). Pe aceasta a tălmăcit-o Vasile, cel plin de cele dumnezeieşti: „pentru că psalmul a voit să înfăţişeze cu tărie mulţimea harului care ieşea din cuvintele Domnului, a zis: *Vărsatu-s-a har în buzele tale*, din pricina belşugului harului din cuvântul Său" [*Tâlcuire duhovnicească la psalmi*, EIBMBOR 2000, p. 168]. Şi mai ştim că darul vărsat de la Dumnezeu peste cuvintele lui Hristos este bogat. De aceea propovăduirea [Lui] a atras în puţină vreme mai pe toată lumea. Dar bogat şi îndestulat s-a vărsat [şi] peste propovăduitorii Evangheliei pe care Scriptura i-a numit „buze ale lui Hristos". De aceea, prin nişte cuvinte simple, multă sporire şi tragere spre mântuire are propovăduirea Evangheliei. [Astfel], întreg sufletul este ancorat prin dogme nemişcate prin dar şi prin credinţa cea neclintită în Hristos, cea adevărată.

În dumnezeiasca Scriptură vedem [scrise] cuvinte smerite, simple şi nemeşteşugite, dar care au înlăuntru atâta adâncime de dumnezeiască înţelepciune, încât toată înţelepciunea cea dezgolită a acestei lumi nu se poate sui la înălţimea ei. Şi arată Pavel zicând: *Şi înţelepciunea o grăim întru cei desăvârşiţi; însă înţelepciunea nu a veacului acestuia, nici a domnilor veacului acestuia care sunt pieritori. Ci grăim înţelepciunea lui Dumnezeu întru taină, cea ascunsă...* (1 Co 2, 6-7). De aici inspirându-se, Grigorie

Cuvântătorul de Dumnezeu a zis: „Pe această înțelepciune o laud eu, pe aceasta o sărut: prin care cei neslăviți s-au slăvit și întru care cei mai înainte defăimați s-au cinstit, biruind prin cuvântul cel lucrător înțelepciunea cea dezgolită” (*Cuvânt pentru grindină*).

26. Pentru două pricini trebuie să citească arhiereul Scripturile

Desfătează-te și te îndulcește, deci, întru citirea dumnezeieștilor Scripturi, Stăpâne al meu, cu desfatare și dulceață care nu se deșartă și nici nu se risipește. Că zice dumnezeiescul Gură de Aur: „Nesățioasă este dulceața duhovniceștilor cuvinte. Căci așa cum pământul cel neudat nu poate să scoată spice, chiar dacă cineva ar arunca semințe nenumărate, așa și sufletul nu poate să arate vreun rod dacă nu se va lumina mai întâi cu Scripturile. Căci precum vinul bându-se, încetează întristarea și aduce inima la veselie, tot așa și vinul cel duhovnicesc preface pe suflet în bucurie.” Și desfătează-te mai ales în citirea Scripturii celei noi, după cum Marele Vasile îi poruncește lui Filon, [din două pricini:] 1. pentru folosul tău și 2. pentru folosul celor pe care-i păstorești.

1. Desfătează-te în citirea dumnezeieștilor Scripturi pentru folosul tău deoarece afli în ele doctoria oricărei patimi pe care o ai. „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și folositoare – zice același Vasile – De aceea a fost scrisă de Duhul pentru toți oamenii, ca fiecare să luăm din ea, ca dintr-un spital obștesc al sufletelor, tămăduirea pentru

propria noastră boală" [P.S.B. 17, Omilie la Psalmul I, p. 183].

Căci poţi, întocmai ca o albină, să iei din livada Scripturilor florile faptelor bune, precum de la Avraam aduni facerea de bine către străini şi către cei care au trebuinţă. De la Iov bărbăţia şi răbdarea; de la Iosif întreaga înţelepciune; de la Moise şi de la David blândeţea şi nepomenirea de rău; de la evanghelişti credinţa cea întru Hristos; de la Ioan cuvântarea de Dumnezeu; de la Petru mărturisirea, iar de la Pavel râvna cea înfocată. Şi pe scurt: din Scripturi afli [care sunt] izvoarele şi învăţăturile tuturor faptelor îmbunătăţite, ale făgăduinţelor şi ale îngrozirilor. Prin acestea toate omul cel după Hristos se face întreg şi desăvârşit, după cum scrie fericitul Pavel: *Toată Scriptura este de Dumnezeu insuflată şi de folos spre învăţătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înţelepţirea cea spre dreptate* (2 Tim 3, 16).[16]

27. Scriptura cea nouă o covârşeşte pe cea veche, iar pe cea nouă o covârşeşte testamentul Domnului

Şi de voieşti să îndulceşti, să răneşti şi să-ţi înmoi inima ta cu îndulcirile, cu săgeţile şi cu atragerea dragostei lui Iisus, citeşte deseori testamentul Domnului nostru din Evanghelia de la Ioan. Mai presus este Scriptura cea nouă decât cea veche, mai presus decât cea veche sunt Evangheliile, mai presus decât evangheliştii este Ioan – după Marele Vasile (vezi Omilia XVI la cuvintele *La început era Cuvântul*) –, mai presus decât Evanghelia de la Ioan este testamentul Domnului. Căci mai ales prin el preadulcele

Iisus a deşertat, ca să zic aşa, şi a vărsat în dumnezeieştii Săi Apostoli – şi prin ei nouă tuturor – acest adânc al dragostei Sale celei din inimă şi a descoperit cele mai înalte, mai mântuitoare şi mai mistice Taine ale inimii Sale; şi nu a făcut aceasta ca un Stăpân robilor Săi, ci asemenea unui Dascăl ucenicilor Săi şi unui Părinte preaiubitor de fii şi de nepoţi. Încredinţează-te [de adevărul] celor spuse din cele ce urmează: Domnul, nu numeşte pe Apostoli fii ci le dă un nume mult mai fraged, mult mai curat şi mult mai familiar: „fiişori", adică „copilaşii mei" – pe acest nume nu le-a mai zis lor niciodată: *Fiilor, încă puţin timp cu voi sunt* (In 13, 33)*. O, multă dragostea cea către noi, preaiubitorule de oameni Iisuse! Eu am văzut un om (în *Uşa pocăinţei*) care avea obicei ca, în afară de citirea celorlalte Scripturi, să citească în fiecare zi o parte oarecare din acel sfinţit testament.

28. Prin fapte se cuvine a citi cineva Scripturile

Însă Prea Sfinţia ta, dacă doreşti să dobândeşti din Scripturi adevărată şi desăvârşită dulceaţă, să te sârguieşti a le citi nu numai prin înţelegeri subţiri, ci şi prin lucruri şi fapte, şi nu numai pentru iubirea de învăţătură, ci şi pentru iubirea de osteneală, după cum Cuviosul Marcu îţi porunceşte, zicând: „Cuvintele dumnezeieştii Scripturi citeşte-le prin fapte şi nu le întinde în vorbe multe, îngâmfându-te în deşert cu simpla lor înţelegere" (*FR*

* Sensul acestui citat, aşa cum îl dă Sfântul Nicodim, este surprins mult mai bine în ediţia de la 1688: *Feţilor, încă puţinel cu voi sunt* (In 13, 33).

1,*Despre legea duhovnicească în 200 de capete* Cap. 85, p. 244, 1999). Şi un oarecare Părinte zice: „De aceea iubitorul de învăţătură este dator a fi iubitor de osteneală: deoarece cunoştinţa cea goală nu luminează candela". Iar aceasta o vei câştiga dacă socoteşti că sfaturile pe care le găseşti în Scripturi s-au grăit pentru îndreptarea ta şi nu pentru îndreptarea altora după cum acelaşi dumnezeiesc Marcu a zis: „Cel ce e smerit în cugetul său şi împlineşte o lucrare duhovnicească, când citeşte dumnezeieştile Scripturi pe toate le aduce în legătură cu sine şi nu cu altul" (*FR* 1, Cap. 6, pp. 284-285). Că aceasta este adevărata înţelepciune: cinstirea de Dumnezeu şi depărtarea de rele, după cum este scris la Iov: *Şi a zis omului* – Dumnezeu: *iată frica lui Dumnezeu este înţelepciunea, iar a se feri de rele este ştiinţa* (Iov 28, 28). De aceea şi Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a zis: „Întâia înţelepciune este viaţa lăudată şi Lui Dumnezeu curăţită" (*Cuvânt pentru grindină*).

29. [Şi] citirea dumnezeieştilor Părinţi pricinuieşte dulceaţă

Pe lângă citirea Scripturilor, citeşte şi pe tâlcuitorii ei – dumnezeieştii Părinţi – şi vei lua tot atâta dulceaţă de la ei ca şi de la Scripturi. Că aceştia, descoperind prin sfinţitele lor scrieri înţelesurile cele ascunse în Scripturi, luminează mintea şi o fac să cunoască cele pe care nu le ştia mai înainte. Că zice: *Arătarea cuvintelor tale luminează şi înţelepţeşte pe prunci* (Ps 118, 130). Dar pentru că cunoştinţei celei ascunse îi urmează din fire o mare dulceaţă,

după acel cuvânt al filosofului: „Toți oamenii din fire doresc să cunoască", pentru aceasta bucuria și veselia ce se va naște în sfințitul tău suflet din tâlcuirile și cuvintele dumnezeieștilor Părinți este nespusă. Astfel, vei striga și tu acele cuvinte uimitoare ale sufletului lui David, zicând: *În calea mărturiilor tale m-am desfătat ca de toată bogăția* și *Bucura-mă voi de cuvintele tale ca cel ce a aflat comoară mare*. Și iarăși: *Bună este mie legea gurii tale mai mult decât mii de aur și de argint* și: *Cât sunt de dulci gâtlejului meu cuvintele tale, mai mult decât mierea, gurii mele*. Să fii atent să nu citești cărți de ale ereticilor, iar de cărțile celor fără de Dumnezeu să te depărtezi ca de foc și nici măcar în mâini să nu primești să le iei. Dar ce zic eu? Nici măcar cărțile cele anerisitoare [rătăcite?] ale celor fără de Dumnezeu să nu le citești, că îi vatămă pe cei neputincioși (ca să nu zic și pe cei putincioși) în credință. Aceasta o poruncește dumnezeiescul Ioan Scărarul: „Nu citi cuvinte străine credinței înainte de a ajunge la puterea cea duhovnicească, căci îi întunecă pe cei neputincioși fiind cuvinte ale întunericului".

30. Arhiereii se cuvine a citi Scripturile pentru a-și învăța turma lor

În al doilea rând* trebuie să citești dumnezeieștile Scripturi și pe Sfinții Părinți pentru folosul turmei tale celei cuvântătoare. Căci după cum păstorul își paște și își hrănește oile sale cele necuvântătoare pe pajiști și în livezi, tot așa și Sfinția ta, ca un arhiereu și păstor [ce ești], ai datoria de a-ți

* În primul rând le-ai citit pentru folosul tău.

hrăni oile tale cele cuvântătoare la păşunea dumnezeieştilor Scripturi, învăţându-le întotdeauna dumnezeieştile cuvinte sau cel puţin în fiecare sărbătoare şi duminică, după cum îţi este poruncit de Sinodul al 6-lea Ecumenic, care în canonul 19 zice: „Căpeteniile bisericilor trebuie ca în orice zi şi îndeosebi în Duminici să înveţe pe tot clerul şi poporul cuvintele pietăţii, culegând temeliile adevărului şi îndrumările din Sfânta Scriptură, netrecând peste marginile acum statornicite, sau peste tradiţia purtătorilor de Dumnezeu Părinţi. Iar dacă s-ar întâmpla vreo nedumerire scripturistică, să nu o interpreteze altfel decât cum au statornicit luminătorii şi dascălii Bisericii în scrierile lor. Şi mai bine să-şi agonisească cinste prin aceştia, decât să alcătuiască singuri cuvântări şi, nefiind destoinici pentru aceasta, să cadă în ceea ce nu e îngăduit. Căci prin învăţăturile Părinţilor amintiţi mai sus, popoarele vor ajunge să cunoască cele ce sunt bune şi vrednice de urmat, precum şi cele ce sunt nefolositoare şi de lepădat, îndreptându-şi viaţa spre mai bine" (Canonul 19, Sinodul VI Ecumenic în Pr. C. Dron, *op. cit.*, pp. 265-266).

31. Arhiereii se cade să citească mai ales dumnezeieştile canoane

Mai ales şi mai important este a citi continuu dumnezeieştile şi sfinţitele canoane – cele Apostoleşti, cele ale Sinoadelor Ecumenice şi ale Sfinţilor Părinţi –, numai pe ele a le respira şi a le şti pe de rost. Căci ele sunt cârma cu care trebuie să cârmuieşti ca un arhiereu problemele

bisericești ale eparhiei tale. Pentru aceasta și canonul al 2-lea al celui de-al VII-lea Sinod Ecumenic zice: „...hotărâm ca tot cel ce năzuiește a înainta la treapta preoției* să cunoască bine *Psaltirea*, pentru ca astfel să îndemne clerul de sub el să învețe.

În acest scop să se cerceteze cu temeinicie de către mitropolit, dacă are râvnă să citească cu băgare de seamă și nu cu ușurință sfintele canoane și Sfânta Evanghelie, cartea dumnezeiescului Apostol și toată dumnezeiasca Scriptură, petrecând potrivit cu sfintele porunci, și învățând poporul său" (Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 395).

32. Toți creștinii trebuie să citească Scripturile

Toți creștinii care știu carte sunt datori să citească dumnezeiasca Scriptură deoarece – după cum spune dumnezeiescul Gură de Aur – fără a citi dumnezeieștile Scripturi nu poate a se mântui cineva: „Nu este cu putință a se mântui cineva de nu se va îndulci adeseori cu citirea duhovnicească." (Omilia a III-a la *Sfântul Lazăr*)[17] și deoarece, după cum zice dumnezeiescul Ioan Scărarul, cititul luminează și adună mintea și pune deprinderile în rânduială. „Citirea are nemăsurată putere de a lumina și a aduna mintea, căci [în ea] sunt cuvinte ale Duhului Sfânt și pe cei ce le împlinesc îi pune cu siguranță în rânduială" [referință neidentificată]. Zice încă și Sfântul Efrem: „Așa cum trâmbița care strigă în vremea războiului trezește osârdia vitejilor luptători împotriva dușmanilor, tot astfel și

* În ediția 1826 a *Pazei*... scrie „episcopiei". Aceasta probabil în baza termenului care le desemnează pe amândouă: „presbiter".

dumnezeieştile Scripturi îţi deşteaptă osârdia spre [lucrurile] cele bune, îmbărbătându-te împotriva patimilor. De aceea, frate al meu, trezeşte-te cu nădejde, sârguieşte-te pururi să te lipeşti de citirea dumnezeieştilor Scripturi care să te înveţe cum trebuie să fugi de cursele vrăjmaşului şi să dobândeşti viaţa cea veşnică." Deci zic: toţi sunt datori să citească Scripturile ca pe unele ce sunt folositoare.[18]

33. Arhiereii sunt cei mai obligaţi în a citi Scripturile

Îndeosebi cei sfinţiţi, clericii şi – mai ales – arhiereii au ca datorie nestrămutată citirea Scripturii. De aceea Pavel scria în acest sens ierarhului Timotei: *Ia aminte la citit* (1 Tim 4, 13). Şi Sfântul Ignatie Teoforul porunceşte aceasta către diaconul Antiohiei, Iron, zicând: „Ia aminte la citire ca nu numai tu să cunoşti legile, ci şi celorlalţi să le tâlcuieşti" (Epistola către antiohieni)*. Pe de altă parte, dumnezeiescul Ambrozie numea Scriptura carte preoţească şi îi îndemna pe preoţii lui Dumnezeu să o ţină pururi în mâini. Chiar şi istoricul Rufin povesteşte că Marele Vasile şi Grigorie Teologul au stat în pustie treisprezece ani, cugetând Scripturile.

34. Ce înseamnă „ierarh"

Dar ce să vorbesc multe? Cine va spune „arhiereu" sau „ierarh" numeşte prin acestea două un bărbat foarte însemnat, plin de întreaga înţelepciune sfântă a

* Nu am găsit epistola către antiohieni între cele şapte epistole considerate autentice ale Sfântului Ignatie Teoforul.

dumnezeieştilor Scripturi. Aceasta o hotărăşte Sfântul Ierarh Dionisie Areopagitul, zicând: „Căci, precum cel ce a spus ierarhie a indicat deodată toată orânduirea celor sfinte, aşa, cel ce spune ierarh indică pe bărbatul îndumnezeit şi dumnezeiesc, cunoscător a toată sfinţita ştiinţă, în care se desăvârşeşte şi se cunoaşte în chip curat toată ierarhia unită cu el" (*Ierarhia Bisericească, op. cit.*, cap. I, p. 72).

35. De ce arhiereilor, atunci când se hirotonesc, li se pune Evanghelia pe cap

Aceasta este cauza pentru care, atunci când se hirotonesc, arhiereilor li se pune pe cap Sfânta Evanghelie: să ştie că, deşi au devenit capete ale celorlalţi, sunt totuşi şi ei supuşi poruncilor Evangheliei, aflându-se sub altă stăpânire, după cum zice dumnezeiescul Gură de Aur: „Deoarece arhiereul era cap al norodului trebuia, aşadar, ca cel ce s-a făcut cap al tuturor, să aibă pe cap stăpânirea (căci domnia fără însemne este nesuferită, dar cea care are deasupra însemnul stăpâniei este după lege). Porunceşte deci să nu fie capul gol, ci acoperit pentru a învăţa capul norodului că are cap. De aceea şi în Biserică, la hirotoniile preoţilor [adică ale arhiereului; preoţia având un înţeles mai cuprinzător], se pune pe cap Evanghelia lui Hristos: ca cel ce se hirotoneşte să se înveţe că ia adevărata mitră a Evangheliei şi că, deşi este cap al tuturor, lucrează sub legile acesteia, stăpânind pe toţi şi fiind stăpânit de legi, punând cuvânt tuturor şi prin lege lege punându-i-se. De aceea, un viteaz oarecare din cei vechi, Ignatie fiindu-i numele, fiind încununat cu preoţia şi cu mucenicia, scriind unui preot

oarecare, zicea: «Nimic fără de socoteala ta să nu se facă şi nici tu fără de socoteala lui Dumnezeu să nu faci nimic»" (Omilie la cuvintele *Unul este legiuitorul Testamentului Vechi şi al celui Nou*). Şi nu numai de asta au arhiereii Evanghelia pe cap când se hirotonesc, ci şi pentru a arăta că ierarhii se cuvine cu deadinsul să aibă cunoştinţa şi ştiinţa cea multă a Sfintelor Evanghelii şi a tuturor celorlalte Scripturi dumnezeieşti.[19] Vrei să te convingi? Auzi ce zice tăinuitorul celor ascunse şi sfinţitul Dionisie: „ierarhul are ca semn deosebit punerea pe cap a Scripturii... Aceasta pentru ca ierarhul cel asemenea lui Dumnezeu, după ce s-a făcut părtaş în întregime de toată puterea ierarhică, să nu fie numai luminat de ştiinţa adevărată şi predată de Dumnezeu a tuturor rugăciunilor şi sfintelor vorbiri şi lucrări ierarhice, ci să le transmită şi altora potrivit treptelor ierarhice şi să săvârşească cele sfinte în cunoştinţa atotdumnezeiască şi toate lucrările preasfinte (preadesăvârşite) ale ierarhiei la înălţimile culminante" (*Ierarhia Bisericească,op.cit.*, cap. 5, p. 93). Şi dumnezeiescul Isidor Pelusiotul zice: „Preotul lui Dumnezeu, fiindcă se apropie de Dumnezeu, trebuie să fie tot ochi, întocmai ca vietăţile acelea cu ochi mulţi [heruvimii], nefiind nimic care să nu ştie, ci toate văzându-le. Deci, fiindcă nu ştii, învaţă-te cu prisosinţă" (Epistola 1 către Eusebie episcopul).

36. A iubi să înveţi Scripturile pricinuieşte multă înţelepciune

Lucrul ştiut îţi este că iubirea de învăţătură şi citirea Scripturilor îţi va pricinui multă înţelepciune şi te va izbăvi

şi de neînvăţătură – din a cărei cauză urmează multe greutăţi.[20] De aceea a spus înţeleptul Socrate: „De eşti iubitor de învăţătură, ai să fii şi preaînvăţat; pe cele pe care le ştii, păzeşte-le cu cugetările, iar pe care nu le-ai învăţat, adaugă-le cu ştiinţele. Căci astfel, cele pe care alţii cu greu le află vor fi pentru tine lesne de învăţat." Zicea şi un alt înţelept oarecare: „Celor ce aleargă în stadion li se dă cununa biruinţei, iar celor ce iubesc osteneala, întâietatea înţelepciunii. Neînvăţăturii, întocmai ca unei boli cumplite, îi urmează multe păcate, iar învăţătura, ca un liman binecuvântat, poartă toate bunătăţile" (din *Viaţa lui Chiril Fileotul*). Încă şi Sirah a zis că sufletul cel învăţat nu se schimbă. Dar şi Solomon zice: *Mulţimea înţelepţilor mântuire este lumii şi împăratul* – adaugă şi arhiereul – *înţelept este bună întemeiere a poporului* (Sol 6, 26). Şi nu poate fi contestat faptul că iubirea de învăţătură şi continua citire face preaînvăţaţi [până] şi pe cei neînvăţaţi. Pentru că eu am văzut oameni care erau neînvăţaţi atât la limba elinească, cât şi la cea grecească – a norodului, simplă –, ca unii care erau de altă limbă. Însă prin citirea deasă, în linişte, atât au învăţat şi s-au înţelepţit, încât i-au întrecut şi pe filosofii cei prea cuvântători şi i-au făcut să asude şi pe dascălii cei mari când dezleagă nedumeririle lor.

37. Şi îngerii doresc să înveţe

Toţi îngerii cei mai presus de lume şi întreaga ierarhie cerească a minţilor celor fără de trup nu se lenevesc de cunoştinţa cea putincioasă lor [a cunoaşterii după putinţă] a

dumnezeieştilor lucruri, ci doresc cu o înfocată şi arzătoare dorinţă a învăţa totdeauna cele mai înalte şi mai suprafireşti taine şi a străluci cu cele mai luminoase străluciri împrejurul lui Dumnezeu – după cum înalt grăieşte despre acestea Dionisie, aducătorul de taine, zicând [despre] deosebirile cele îngereşti: „nu trebuie să fim fără grijă în privinţa cunoaşterii posibile a celor dumnezeieşti. Iar despre aceasta ne-au convins nu numai dorinţele fireşti ale minţilor, care tind cu iubire spre vederea celor mai presus de fire, dar aceasta e şi cea mai bună orânduire a legilor dumnezeieşti" (*Pentru numele dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. III, p. 145). Dacă îngerii doresc cu atâta dor a învăţa – acei îngeri, duhurile cele nematerialnice dintre care cel mai de jos este cu mult mai înţelept decât toţi înţelepţii şi dascălii oamenilor, sunt cei pentru care a zis iarăşi Marele Dionisie: „Fiindcă şi cei mai tari dintre învăţătorii noştri despre Dumnezeu rămân departe de îngeri" (*Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. XIII, p. 176) –, cu cât mai vârtos şi mai neasemănat se cuvine ca oamenii cei legaţi în trup material – acei oameni care au din fire necunoaşterea cea greoaie – să nu se lenevească la cunoaşterea dumnezeieştilor lucruri, ci să le înveţe pe ele din dumnezeieştile Scripturi? Dar mai ales [se cuvine a se osteni la aceasta] arhiereii cei săvârşitori, care în ierarhia bisericească cea pământească au întâia rânduială şi treapta cea mai de sus şi care au fost rânduiţi să înveţe şi să lumineze nu numai pe sine, ci şi pe ceilalţi, urmându-i pe îngeri.

Deci, Stăpâne al meu, îţi zic împreună cu Marele Vasile: „Ascultarea poveştilor lumeşti să fie pentru tine ca o gustare amară, iar povestirile bărbaţilor sfinţi ca un fagure de

miere" (*Cuvânt pentru lepădarea de lume*). De aceea, fugi de multele vorbiri ale oamenilor ca de nişte [cuvinte] nefolositoare şi deşarte: *Spusu-mi-au mie călcătorii de lege bârfele, ci nu sunt ca legea ta Doamne* (Ps 118, 85). Iar Sirah zice: *Vorba nebunilor – urâcioasă este* (Sir 27, 13).

Aşadar, îndeletniceşte-te întotdeauna cu cugetarea dumnezeieştilor Scripturi ca să te învredniceşti acelei fericiri care zice: *Fericit bărbatul care...în legea* Domnului *va cugeta ziua şi noaptea* (Ps 1, 1-2). Şi mai ales, atunci când va veni cineva spre întâmpinarea ta, deschide cartea şi citeşte. Căci zice înțeleptul Sirah: *toată vorba ta în legea Celui Preaînalt* (Sir 9, 20). Ca şi acela, [ce a venit spre întâmpinarea ta] folosindu-se şi mângâindu-se[21] din aceasta, să se ducă – dacă va fi iubitor de învățătură. Iar de nu, să nu mai vie a doua oară să te supere.

38. Al patrulea loc al dulceților celor duhovniceşti sunt cuvintele zidirilor

A patra mare dulceață o pricinuiesc minții rațiunile zidirilor[22] celor văzute şi nevăzute. Căci văzând ca dintr-o privire toată zidirea cea văzută şi cea nevăzută, [adică] îngerii, cerurile, luminătorii, stihiile, sadurile, vietățile cele necuvântătoare şi oamenii, şi socotind cum le-a zidit Dumnezeu din neființă întru ființă, printr-un singur cuvânt – că *El* – zice – *a zis şi s-au făcut* – se minunează şi nu se dumireşte.

39. Dumnezeu a zidit cele ce sunt din cele ce nu existau doar prin voința și gândirea Sa

Dar ce zic eu? Mintea socotește că prin singură voia Lui a zidit Dumnezeu toate cele ce sunt: *Toate câte a vrut Domnul a făcut în cer și pe pământ, în mări și întru toate adâncurile* (Ps 134, 9-11)[23] și prin singură gândirea Lui după cum a zis întâi minunata Iudita și apoi Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu. Că aceea a zis: s-au făcut *cele ce ai sfătuit și ai zis: „Iată suntem de față"* (Idt 9, 7-8). Iar Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu zice așa: „Gândirea, lucrătoare cu Cuvântul se împlinea și cu Duhul se săvârșea" (*Cuvânt la Naștere*). De aceea și acea înțeleaptă cu bărbătesc cuget, Solomoni – mama macabeilor –, îmbărbătându-l pe cel de-al șaptelea și cel mai de pe urmă fiu al său care se afla în munci, zicea: *Rogu-te fiule, ca căutând la cer și la pământ și văzând toate ce sunt într-însele să cunoști că din ce n-au fost le-au făcut pe ele Dumnezeu și pe neamul omenesc așijderea l-a făcut* (2 Mac 7, 28).

Cugetând acestea, mintea se luminează și se înspăimântă, după cum zice Sfântul Maxim: „Mai întâi se minunează mintea, gândindu-se la nemărginirea lui Dumnezeu în toate privințele și la acel ocean nestrăbătut și mult dorit. În al doilea rând se uimește, întrebându-se cum a adus toate lucrurile din nimic la existență" (*FR* 2, *Cele patru sute de capete despre dragoste*, *Suta a patra*, cap. 1, p. 124, 1993).

Minunându-se și înspăimântându-se, mintea se bucură cu nespusă bucurie că are Stăpân un Dumnezeu ca Acesta, Care a făcut cu atâta ușurință[24] niște făpturi frumoase,

înţelepte, mari şi minunate ca acestea şi se îndeamnă a zice şi ea cu David către El: *Mărturisi-mă-voi ţie, căci cu înfricoşare te-ai minunat: minunate sunt lucrurile tale şi sufletul meu le cunoaşte foarte* (Ps 138,13). Tâlcuind aceasta, Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Te-ai arătat minunat Ţie însuţi. Căci cele făcute de Tine multă minune au."

40. Ce înseamnă zidire, împreună-ţinere [interdependenţă] şi ajutorare

Văzând mintea zidirea celor zidite – care este, după cuvântătorii de Dumnezeu, aducerea dintru nefiinţă întru fiinţa desăvârşită atât a fiinţei, cât şi a puterii şi lucrării –, se bucură şi slăveşte pe Dumnezeu, numindu-L Ziditor.

Văzând împreună-ţinerea zidirilor [interdependenţa dintre zidiri] – care este, de fapt o pronie a fiinţelor şi a puterilor acestora – numeşte pe Dumnezeu Proniator. Văzând ajutorarea zidirilor [între ele], care reprezintă o împreună-păzire şi o conlucrare între lucrările specifice fiecărei zidiri[25], numeşte pe Dumnezeu Lucrător şi Conlucrător. Iar din aceste două aspecte ale proniei[26] se îndeamnă a-L numi pe Dumnezeu Purtătorul de grijă al tuturor şi a zice acel cuvânt al Apostolului: *întru Dânsul viem şi ne mişcăm şi suntem* (FA 17, 28). Dar mai mult se îndeamnă să zică aceasta a aceluiaşi Apostol: *dintr-Însul şi printr-Însul şi întru Dânsul sunt toate* (Rm 11, 36). Prin cuvintele *dintr-Însul* se arată zidirea celor ce sunt; prin *printr-Însul* se arată cuprinderea, iar prin *întru Dânsul* ajutorul celor ce sunt. Este la fel cu a zice: începutul, mijlocul şi sfârşitul celor ce sunt. Marele Vasile, tâlcuind

acest cuvânt, zice: *„întru Dânsul* pentru că Lui i se datorește conservarea tuturor; după ce le-a zidit pe toate, a adăugat fiecăruia dintre cele făcute (însușirile necesare) pentru conservare. De aceea cu o dorință irezistibilă și o dragoste de negrăit, către El, Stăpânul și Dătătorul vieții, s-au îndreptat toate" (P.S.B. 12, *Despre Sfântul Duh*, cap. V, p. 24).

41. Minunile din zidiri se fac materie a numelor lui Dumnezeu

Iar mintea – pentru a zice pe scurt –, privind înțelepciunea creării celor zidite și meșteșugul lor, se bucură. Și, bucurându-se, slăvește și, slăvind, numește din ea pe Dumnezeu Înțelept și Meșter. La fel, de la putere îl numește Puternic; de la bunătate Bun și tot așa. Că minunile care se văd în zidiri sunt dătătoare de nume dumnezeiești, după dumnezeiescul Grigorie de Nyssa care zice: „Conținutul numirilor privitoare la Dumnezeu ni-l dau minunile văzute în lume. Prin ele Îl numim înțelept, puternic, bun, sfânt, fericit, veșnic, judecător, mântuitor și cele asemenea, care toate arată o însușire micșorată a mirului dumnezeiesc, pe care toată zidirea, prin mirosurile contemplate în ea, o răspândește asemenea unui vas uns" (P.S.B. 29, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, Omilia I, p. 129).

42. Privirea rațiunilor zidirii se numește cu adevărat cuvântare de Dumnezeu [teologie]

De aceea și Dionisie Areopagitul numește privirea rațiunilor duhovnicești, care sunt în creație, adevărată [sau]

(înmulțitoare) cuvântare de Dumnezeu, prin care din acestea de aici ne suim către cele de sus, adică de la cele pricinuite ne suim către Pricinuitor.[27] Și prin zidiri și oglinzi privim pe Ziditorul și Îl lăudăm pe El și Îi dăm nume. Căci, după purtătorul-de-Dumnezeu Maxim, „Dumnezeu multe nume are și este și cu dumnezeiască cuviință, ca un pricinuitor a toate (după teologia catafatică). Și iarăși: nimic din cele create nu este mai presus de ființa Lui (după teologia apofatică)." Aceasta o zice și dumnezeiescul Dionisie: „Dumnezeu e lăudat din toate cele ce sunt după analogia cu toate, a căror cauză este. Dar are loc și cea mai dumnezeiască cunoaștere a lui Dumnezeu, cunoscută prin necunoaștere, într-o unire mai presus de minte." Și iarăși: Dumnezeu „este toate în toate și nimic în nimic și se cunoaște de toți în toate și de nimeni în nimic" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *op. cit.*, *Despre Numirile dumnezeiești*, cap. VII, p. 164).

43. Lumea este și mai vrednică de laudă pentru buna alcătuire a părților ei

Mintea, care este sfârșitul a toate, vede că din apropierea, asemănarea, buna rânduială și potrivirea pe care o are toată creația – prin care fiecare creatură se apropie de cealaltă și toate [se adună] la un loc, dimpreună cu sfârșiturile celor dintâi cu care se împreunează începuturile celor de-al doilea – se formează o lume întreagă, după cum a spus Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „Prin «al doilea» înțelege lumea cea materială și văzută, care este lăudată pentru buna creștere a fiecăruia. Iar mai vrednică de laudă

este pentru buna potrivire şi întocmire a toate, una către alta aflându-se bine şi toate către toate spre a împlini o lume" (*Cuvânt la Paşti*). Mintea, văzând această minunată potrivire şi bună rânduială a creaţiei, a fost numită de Pahimere cea [care] nu primeşte bucurie, [ci are] o împreună-respiraţie şi o împreună-pătimire [cu] toate (din *Despre Numirile dumnezeieşti*, cap. VII – neidentificat).

44. Ce este marea cuviinţă a lui Dumnezeu şi ce cele din spate

[Mintea], din multa sa bucurie, strigă minunat cu uimire şi cu spaimă, împreună cu David: *Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne! Toate întru înţelepciune Le-ai făcut* (Ps 103, 24); şi: *Doamne Domnul nostru, cât este de minunat numele Tău în tot pământul! Că s-a înălţat mare cuviinţa Ta mai presus de ceruri* (Ps 8, 1). „Iar aceasta este [...] maiestatea lui Dumnezeu, [...] măreţia Lui care se vede în făpturile Lui şi în cele întemeiate şi guvernate de el" după cum tâlcuieşte aceasta Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu [*Cuvântări Teologice*, ed. Herald, Cuvântarea a II-a, p. 81]. „Căci spatele lui Dumnezeu îl alcătuiesc – după acelaşi Cuvântător de Dumnezeu – lucrurile care, deşi aşezate înapoia Lui, ne arată existenţa Lui, după cum umbrele şi chipurile soarelui, reflectate în ape, arată vederilor stricate soarele, de vreme ce nu pot să-l privească drept, căci puritatea luminii lui copleşeşte vederea" [Ibidem, p. 81][28].

Vreau să vorbesc aici despre aceea pe care cei mai noi o numesc lume nevăzută. Acesta este locul şi spaţiul ce cuprinde în el vietăţile cele atâta de mici încât sunt cu

desăvârşire nevăzute ochilor noştri – dar pot fi văzute prin instrumentul numit microscop (telescop, poate – n. tr. de la 1826). O mie din ele pot sta pe vârful unui bold subțire, după cum a cercetat naturalistul Levenochie. Fiecare specie este o lume mică şi petrece în cea mare, de acum şapte mii de ani şi mai bine. Fiecare din ele are atât măruntaie cât şi toate celelalte organe interne sau mădulare ale trupului – câte are nevoie pentru a se hrăni, a trăi şi a naşte pui asemenea lor. Deci se minunează mintea învățând aceasta şi se bucură şi slăveşte pe Făcătorul [lor], Care este mult mai minunat în cele prea mici decât în făpturile cele prea mari ale Sale[29]; după cum şi un meşter este mai minunat şi mai lăudat de cei înțelepți atunci când lucrează lucruri foarte subțiri decât atunci când va lucra lucruri groase şi mari. De aceea Pirgotel* a fost mai minunat, deoarece l-a sculptat pe împăratul Alexandru pe un mărgăritar mic, decât Fidias care l-a sculptat pe acelaşi Alexandru pe o marmură mare. Şi iarăşi: mai minunat a fost acel ceasornicar care într-o pietricică mică de inel a făcut un ceasornic[30] decât toți ceilalți care fac ceasornice foarte mari.

45. Mintea Îl slăveşte pe Dumnezeu împreună cu toate zidirile

Nu numai mintea singură Îl slăveşte şi Îl măreşte pe Făcătorul şi Iubitorul de fii Părinte a toată lumea, Care din

* Praxitele [?] (390-335 î. Hr., n. Atena) – sculptor grec; reprezentant de frunte al clasicismului Greciei antice; artă statuară care prin grația ei şi prin subtilitate a influențat întreaga epocă elenistă.

preaplinul bunătăţilor Sale a adus la fiinţă atâtea mii şi mii şi zeci de mii de zeci de mii şi milioane de milioane de zidiri gândite, simţite, însufleţite, neînsufleţite, cuvântătoare, necuvântătoare, împodobite cu atâtea feluri de fiinţe, de puteri, de organe, de lucrări, de alcătuiri, ci, ca să zic aşa, fiind plină de o bucurie şi de o veselie prea mare şi ca ceea ce este rânduită a stăpâni peste toată creaţia cea simţită, adună pe toate zidirile care îi slujesc ei şi, alcătuind un dans preapotrivit, ea slăveşte întâi şi îndeamnă şi pe acestea cu o dulce înfăţişare a slăvi şi a lăuda împreună cu ea pe Făcătorul lor, strigând către ele împreună cu cei trei tineri: *Binecuvântaţi toate lucrurile Domnului pre Domnul, lăudaţi-L şi-L preaînălţaţi pre Dânsul în veci* (Tin 1, 34); şi cu dumnezeiescul David: *toată suflarea să laude pe Domnul* (Ps 150, 5). Ele [adică celelalte zidiri] doresc şi se silesc să ia şi ele raţiune, limbă şi cuvinte pentru a propovădui tuturor Puterea cea atotputernică, Bunătatea cea mai presus de bunătate şi Înţelepciunea cea mai presus de înţelepciune care a slobozit peste ele taina aceasta, nu numai ca Unul ce le-a zidit pe ele din nimic şi a dat fiinţă celor ce mai înainte nu erau, ci şi ca Unul ce le dă pururea toate cele de nevoie, care le sunt şi trebuincioase şi păzitoare totodată ale fiinţei care li s-a dat, dăruindu-le şi o îndulcire cu totul binecuvântată.

46. Cât de mult se bucură mintea atunci când îşi priveşte vrednicia ei

Dar mai ales şi mai mult decât atât, o! cât se bucură, o! cât saltă, o, cât Îl slăveşte mintea pe întâiul Ziditor şi pe

preaînțeleptul și preameșterul ei, Dumnezeu, când se întoarce spre El, închinându-se cu preaslăvire Lui, făcându-se și privitoare și priveliște în același timp și gândind și gândindu-se [totodată], și socotește cum că dintre toate zidirile din întreaga lume numai singură ea s-a îmbogățit cu mai multe daruri, s-a slăvit și s-a cinstit mai mult decât îngerii și decât toate zidirile din lumea aceasta simțită.

Ea s-a cinstit mai mult decât îngerii deoarece îngerii nu au trup și, drept urmare, nici duh făcător de viață – după Marele Grigorie al Tesalonicului. Iar mintea, deoarece este împreună cu trupul, legată de el, are drept urmare un duh făcător de viață – cel al trupului. Ea s-a cinstit mai mult și decât toate dobitoacele cele simțite și decât toate celelalte zidiri. Căci numai mintea a fost zidită după însuși chipul și asemănarea Ziditorului. Ea este stăpâna și împărăteasa acestei prea mari sfere a zidirilor de pe pământ. Și mintea este primitoare și încăpătoare a fericirii celei veșnice din cauză că ea are o firească iscusință să păzească poruncile Ziditorului său – dacă va voi –, să o unească prin aceasta cu întâiul ei chip [arhetipul] și să se facă după dar – dacă va voi – ceea ce este Ziditorul ei după fire, adică se poate îndumnezei și se poate face Dumnezeu. Acestea toate spunându-le, acea minte înainte-văzătoare a proorocului David zicea despre preaslăvita vrednicie a omului: *cu slavă și cu cinste l-ai încununat pre el și l-ai pus pre dânsul peste lucrurile mâinilor tale. Toate le-ai supus subt picioarele lui: oile și boii, toate, încă și dobitoacele câmpului. Păsările cerului și peștii mării, cele ce străbat cărările mărilor* (Ps 8, 6-8).

47. Privirea zidirilor se naşte din Scripturi

În cuvintele acestea ale zidirilor să se îndeletnicească, deci, sfinţitul tău suflet, dacă voieşti să-ţi veseleşti mintea şi să-ţi îndulceşti inima prin cugetarea la ele. Să înveţi încă şi cuvintele lumii celei gândite – adică ale celor nouă cete de îngeri – de la Dionisie cel cu minte îngerească, acea pasăre a cerului (după cum îl numeşte dumnezeiescul Gură de Aur), precum şi de la ucenicii lui. Iar cuvintele lumii văzute să le înveţi de la dumnezeieştii Părinţi – tâlcuitorii celor şase zile [ale creaţiei] – şi mai ales de la Marele Vasile care a arătat firea celor existente. Căci zice Sfântul Isaac: „Căci privirea de către fii a tainelor fireşti este legată de credinţă şi paşte în livada Scripturilor”.[31]

48. Dumnezeu, zidind pe cele ce sunt, afară de Sine S-a făcut

Şi acea frumoasă şi înaltă înţelegere, precum şi cuvântul pe care-l aduce marele luminător Grigorie al Tesalonicului la duminica cea nouă, ce bucurie ne revarsă în minte şi în inimă? Că zice acest Cuvântător de Dumnezeu: zidind Dumnezeu lumea în cele şase zile, din multa Sa dorire şi dragoste ce o avea pentru a o zidi, era ca şi cum Şi-ar fi ieşit afară din Sine, iar în a şaptea zi încetând, Şi-a venit în Sine. Şi adevereşte aceasta prin cuvântul marelui Dionisie Areopagitul ce zice: „Dar putem îndrăzni să spunem şi aceasta, că şi cauzatorul tuturor, prin erosul cel bun şi frumos

pentru toți, pentru covârșirea bunătății iubitoare (erotice), iese afară din Sine prin purtările de grijă spre toate cele ce sunt și oarecum atras de bunătatea și iubirea și erosul său. Și ieșit de sub toate și peste toate, se coboară spre ceea ce e în toate, neieșit din Sine în puterea lui extatică mai presus de ființă" (*Despre Numirile dumnezeiești*, *op. cit.*, cap. 4, p. 151). Până aici Sfântul Dionisie.

49. Al cincilea loc al duhovniceștilor dulceți sunt rațiunile Iconomiei cele în trup

Prin cel de-al cincilea dar – cel al rațiunilor Iconomiei celei în Domnul – ce mirare și ce înspăimântare primește mintea! Și, drept urmare, ce dulceață și ce bucurie nu află – întocmai cu mirarea și înspăimântarea! Și poate să socotească mintea vreodată cum că Cel veșnic din Cel veșnic, Cel Ce este mai presus de cauză și de cuvânt, Fiul Cel Unul născut, iubit și de o ființă [cu Tatăl], Cel Ce este în sânurile Tatălui; cum Cuvântul Cel Ce este mai înainte de veci, prin Care toate s-au făcut, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, a primit în anii cei mai de pe urmă să Se facă om, să Se arate pe pământ, să petreacă împreună cu oamenii – și să nu rămână [mintea] în această privire și socoteală cu totul extraordinară și plină de bucurie? Și aceasta cu atât mai mult cu cât va socoti că toate acestea s-au făcut pentru iubirea ce o are Dumnezeu către el și către toți oamenii: *Că așa au iubit Dumnezeu lumea, că și pre Fiul Său cel unul născut l-au dat.* (In 3, 16)[32].

50. Iconomia cea în trup covârşeşte toată creaţia; şi de ce?

Poate mintea să-şi dea seama cum Iconomia aceasta a Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu şi totodată a pogorârii covârşeşte zidirea tuturor îngerilor, oamenilor, plantelor, vietăţilor, stihirilor şi, pe scurt, a întregii lumi celei simţite şi gândite, şi să nu-şi iasă din sine de dulceaţă şi de bucurie? Acest lucru este adevărat, căci îl adevereşte şi împăratul cuvintelor* zicând: „Facerea cerului şi a pământului, a mării şi a aerului, facerea celor mai mari stihii ale lumii şi, dacă te gândeşti la facerea celor mai presus de lume şi a celor de sub pământ, toate acestea nu arată atât de mult puterea lui Dumnezeu-Cuvântul cât iconomia întrupării şi pogorământul la smerenia şi slăbiciunea firii omeneşti" (*Omilie la Psalmul 44*, P.S.B. 17, p. 290. Acelaşi lucru îl zice şi în scrierea *Despre Duhul Sfânt*).

Fratele Marelui Vasile, dumnezeiescul Grigorie de Nyssa, adaugă şi cauza pentru care Iconomia cea în trup covârşeşte toată creaţia: deoarece creaţia este firească, iar aceasta [Iconomia cea în trup] este mai presus de fire. Căci aşa zice în scrierile lui: „A lucra dumnezeiasca putere ceva mare şi înalt este, ca să zicem aşa, firesc şi rodnic, neprovocând spaimă auzului. Dar pogorârea către smerenie este o sporire a puterii, neoprindu-se la nimic din cele afară de fire. Căci – de pildă – este firesc lucru pentru foc să ardă în sus şi de aceea nu poate socoti cineva că este vrednic de mirare ceea ce flacăra lucrează în mod firesc. Dar de va

* Sfântul Vasile cel Mare; *basileus* în greacă înseamnă împărat.

vedea flacăra arzând în jos, după asemănarea trupurilor greoaie, se face lucru de mirare. Aşa cum focul, rămânând foc, nefiresc lucru face pogorându-se în jos, tot aşa şi dumnezeiasca şi covârşitoarea putere, nu este arătată atât de înălţimile cerurilor, razele luminătorilor, împodobirea întregii creaţii şi necurmata iconomie a [tuturor] fiinţelor, cât de, în acelaşi timp, pogorârea spre neputinţa firii noastre[33] aşa cum înălţimea se vede în smerenie, necoborându-se [însă] defel.

Căci dumnezeirea, unindu-se cu firea omenească, şi aceasta se face şi aceea rămâne!"

Acelaşi lucru vrând să-l arate şi Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, teologhiseşte înalt în *Cuvântul la Naştere*: „Care este bogăţia bunătăţii? Ce este această taină pentru mine? M-am împărtăşit Chipului [chipul lui Dumnezeu din om] şi nu l-am păzit, Se împărtăşeşte de trupul meu [Hristos] ca şi chipul să-l mântuiască şi pe trup să-l facă nemuritor. Cea de-a doua împărtăşire cu care se împărtăşeşte este mult mai preaslăvită decât cea dintâi. Adică, cu cât atunci s-a împărtăşit de cel mai bun, iar acum de cel mai rău*, cu atât este mai dumnezeiască calea aceasta decât cea dintâi. Lucrul acesta este – pentru cei ce raţionează – mult mai înalt" şi aceasta deoarece, prin cuvintele acestea, arată întruparea Cuvântului lui Dumnezeu a fi mai mare decât zidirea cea

* Atunci, la creare, omul se împărtăşea de Dumnezeu faţă către faţă. De aceea spune că a fost o împărtăşire de Cel mai bun. Acum, când a venit Hristos, El a luat chipul omului căzut, adică al celui mai rău. Şi în acest chip împărtăşindu-Se Dumnezeu a doua oară oamenilor, le-a adus mântuirea. Şi astfel, cu adevărat mult mai preaslăvită este aceasta decât cea dintâi.

dintâi a oamenilor. La aceste cuvinte se potriveşte şi acest cuvânt al lui Avva Isaac: „Este neasemuit mai mare acest dar – că ne-a înviat pe noi, după ce am păcătuit – decât acela că nu existam şi ne-a adus întru fiinţă." Dar şi Macarie al Filadelfiei – care se numeşte şi Hrisocefalul [Cel cu capul de aur] – zice: „Dumnezeu, chiar dacă a făcut toată lumea şi dintru nefiinţă pe toate le-a adus la fiinţă, prin faptul că a luat trup, a pătimit pentru noi şi cruce a răbdat, cu mult mai mare este. Căci şi acelea sunt ale negrăitei puteri şi iubiri de oameni, dar şi acestea cu mult mai mult sunt."

51. În Taina Întrupării sunt prezente patru atribute dumnezeieşti

Este cu putinţă oare ca mintea să vadă în această Taină a Înomenirii o bunătate desăvârşită, o înţelepciune desăvârşită, o dragoste desăvârşită şi o putere desăvârşită a lui Dumnezeu – după cum zic de-Dumnezeu-purtătorul Maxim şi Grigorie de Nyssa – şi să nu se umple de o negrăită veselie? *Bunătatea* lui Dumnezeu se arată prin aceea că nu a trecut cu vederea zidirea Sa cea zdrobită de diavoli, ci, milostivindu-Se, a zidit-o a doua oară. *Înţelepciunea*: a alcătuit a doua oară chipul creaţiei şi al vindecării. *Dragostea*: nu a mântuit omul prin tiranie – pe omul care prin voia lui era stăpânit de păcat şi de diavol – şi *puterea*: nu L-a slăbit nicidecum această a doua zidire şi mântuire a oamenilor.

52. Toate cele ce sunt s-au făcut pentru această Taină a Întrupării, iar ea nu s-a făcut ca să aibă vreun sfârşit

Dar ce spun eu? Cum să nu se bucure mintea când va vedea că această Taină este cununa a toate? Pentru ea s-a hotărât mai înainte de toţi vecii zidirea a toate şi, mai apoi, transpunerea acestei hotărâri sub timp. Şi aşa s-au făcut toate: şi cele gândite şi cele simţite. Iar taina aceasta s-a hotărât pentru veşnicie şi mai înainte de veci şi nici nu a fost creată sub timp. Aşa spune şi dumnezeiescul Maxim, înalt teologhisind: „Aceasta este taina cea mare şi ascunsă. Aceasta este ţinta cea fericită pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit mai înainte de începutul lucrurilor, pe care definindu-l spunem că este ţinta finală mai înainte gândită, pentru care sunt toate, iar ea pentru nici una" (*FR* 3, Întrebarea 60, p. 330).

Dumnezeu, uitându-Se la acest sfârşit[34], le-a adus pe toate cele create la fiinţă; aceasta este însăşi marginea proniei şi a celor gândite mai înainte. Cu ea, Dumnezeu încheie toate cele făcute de El, ea este cununa tuturor veacurilor, sfatul cel mare al lui Dumnezeu, Cel Ce este mai presus de nemărginit şi cu nemărginirea nemărginit fiind mai înainte de veci. Această taină arată prin înger că prin ea S-a făcut om însuşi Cuvântul lui Dumnezeu după fiinţă, făcând arătată astfel – dacă este cu putinţă a se zice – şi adâncimea cea prea adâncă a bunătăţii celei părinteşti [a Tatălui], arătând întru Sine şi încununarea [a toate], pentru care cele zidite au fost făcute cu înţelepciune spre a exista.[35]

53. Îngerii au cunoscut, prin Întrupare, înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu

Mai este cu putință acum ca mintea să nu se desfăteze și să nu se veselească cu bucurie negrăită și preaslăvită – după verhovnicul [Petru] – când va înțelege că prin această Taină a dumnezeieștii Întrupări până și îngerii cei fără de trup au învățat prin Biserică înțelepciunea lui Dumnezeu, cea în multe feluri, pe care nu o știau mai înainte? Aceasta o arată Apostolul Pavel, zicând: *Ca să se cunoască acum începătoriilor și domniilor întru cele cerești prin biserică, înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri* (Ef 3, 10). Tâlcuind acest cuvânt, Grigorie luminătorul Nyssei înalt teologhisește așa: „Și de fapt prin Biserică se face cunoscută Puterilor mai presus de lume înțelepciunea felurită a lui Dumnezeu, care prin cele potrivnice a săvârșit minunat lucrurile mari și minunate. Căci s-a făcut prin moarte, viață; prin păcat, dreptate; prin blestem, binecuvântare; prin necinste, slavă; prin neputință, putere. Pentru că în timpurile dinainte de aceasta Puterile mai presus de lume au cunoscut numai înțelepciunea simplă și uniformă a lui Dumnezeu, care lucra minunile potrivit cu firea. Și nu era în cele văzute nimic felurit, prin faptul că prin firea dumnezeiască având putere a crea liber toată zidirea, aducând numai prin mișcarea voii firea lucrurilor la existență, au făcut bune foarte toate cele ce au țâșnit din izvorul binelui.

Dar acest chip variat al înțelepciunii, constând din împletirea celor potrivnice, l-au cunoscut acum limpede prin Biserică: cum Se face Cuvântul trup, cum se amestecă viața cu moartea, cum cu rana Lui vindecă rana noastră, cum prin

neputința Crucii surpă puterea vrăjmașului" (P.S.B. 29, p. 228).

54. Prin Taina Întrupării mintea învață faptul că chenoza lui Hristos s-a făcut bogăția noastră, precum și doctorie cu străin chip

Și, ca să spun pe scurt, prin Taina Iconomiei dumnezeiești, mintea învață că slăbiciunile lui Hristos au devenit averile noastre, după cum teologhisește dumnezeiescul Maxim. Adică Întruparea Cuvântului a devenit îndumnezeire a noastră; chenoza Lui, plinirea noastră; pogorârea Lui, înălțare; patima Lui, nepătimirea noastră, iar moartea Lui, viața noastră. Aceste lucruri învățându-le, se bucură și se veselește. Dar mai ales, prin această Taină a dumnezeieștii Iconomii, mintea învață a cunoaște o doctorie minunată și neobișnuită. Căci vede în ea că cele potrivnice nu se doftoresc cu cele potrivnice, după cum hotărăsc legile doctorilor și ale fizicienilor, ci mai degrabă se vindecă cele asemenea prin cele asemenea. Iată: prin sărăcia Cuvântului lui Dumnezeu s-a vindecat sărăcia noastră; prin patima Lui s-a tămăduit stricăciunea noastră.

55. Fiul lui Dumnezeu, întrupându-Se și murind, S-a făcut afară de Sine*

Și, în cele din urmă, este cu putință vreodată a nu se îndulci și a nu se veseli mintea când va socoti cum Cuvântul

* Prin acest cuvânt „S-a făcut afară de Sine", Sfântul Nicodim vrea să arate cum că Mântuitorul Și-a schimbat slava Lui cea dumnezeiască cu trupul nostru cel de țărână.

Cel fără de patimă și moarte – vederea cea ipostatnică și deplina înțelegere a Minții Celei dintâi desăvârșite, Care L-a născut pe El mai înainte de veci – a primit nu numai să Se întrupeze, ci să Se ostenească, să flămânzească, să înseteze și să fie ocărât, să pătimească și, la sfârșit, să moară prin Cruce din dragostea Lui [pentru noi]? *Și întărește Dumnezeu dragostea Sa pentru noi, că încă păcătoși fiind noi, Hristos pentru noi a murit* (Rm 5, 8)[36].

Eu cred că, mai mult ca sigur, mintea nu numai că se va bucura, ci – din multa bucurie – va vărsa și lacrimi prea dulci. Și asta pentru că Fiul Cel preaiubit al lui Dumnezeu, din dragostea cea covârșitoare pentru om – și încă pentru omul cel păcătos! –, a ieșit afară din Sine (ca să zic ceva cu îndrăzneală) chiar dacă a rămas neieșit din Sine și așa a pătimit, a murit, a fost îngropat și din nou, prin Înviere, a venit întru Sine. Acesta nu este vreun cuvânt de al meu ci este al lui Grigorie, luminătorul Nyssei, de la care luându-l îl cântă și Biserica lui Hristos în Sâmbăta Mare cu mare glas: „Aceasta este ziua odihnei, în care S-a odihnit de toate lucrările Sale Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, prin rânduiala morții după trup odihnindu-Se. Și la ceea ce era iarăși întorcându-Se prin înviere"* (Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cuvânt la Paști*).

56. De ce se citește la Înviere din Evanghelia cea de la Ioan

Pricina cea adevărată pentru care se citește în Duminica Mare a Paștilor – adică la Înviere – Evanghelia de

* TRIOD; Slujba din Sfânta și Marea Sâmbătă; „Slavă..." de la Laude.

la Ioan, care cuprinde o înaltă teologie, arătând și vrednicia dumnezeirii Cuvântului lui Dumnezeu, este aceasta: pentru a se dovedi că Fiul lui Dumnezeu, pe parcursul întregii Sale vieți și mai ales în timpul Patimii, morții și îngropării Sale, atâta smerenie a arătat și atât S-a deșertat de slava Lui – după cum a zis Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „S-a smerit pentru dragostea oamenilor” (*Cuvânt la Naștere*) –, încât mai că a părut că Și-a ieșit afară din Sine și din vrednicia dumnezeirii Sale. Iar când a înviat S-a întors în Sine și S-a așezat în vrednicia cea de dinainte a dumnezeirii Sale. Încă și învierea Sa din morți a fost o lucrare a Stăpâniei celei atotputernice și a dumnezeirii celei vrednice. Aceasta arătând-o, Pavel zice: *după lucrarea puterii tăriei lui care o au lucrat întru Hristos (adică Tatăl), sculându-l pre el din morți, și l-au pus a ședea de-a dreapta sa întru cele cerești* (Ef 1, 19-20). Și iarăși: *Că de s-au și răstignit dintru neputință, dar este viu din puterea lui Dumnezeu* (2 Co 13, 4).

Prin Înviere, Trupul Domnului, Cel Ce mai înainte era pătimitor, S-a făcut fără de patimă; Cel stricăcios S-a făcut nestricăcios și Cel Care pentru Patima și moartea Sa S-a făcut neslăvit și fără de chip S-a strălucit, S-a înfrumusețat și S-a slăvit cu aceeași slavă a dumnezeirii unite cu Dânsul, după ipostas: *Și acum mă proslăvește tu Părinte, la Tine însuți, cu slava care am avut la Tine mai înainte până nu a fi lumea* (In 17, 5). Și vrând să arate Domnul că Și-a luat această slavă după Înviere, le-a zis ucenicilor după sculare din morți: *datu-mi-s-au toată puterea în cer și pre pământ* (Mt 28, 18).

Căci stăpânirea pe care o avea ca un Dumnezeu şi Ziditor a toate mai înainte de Înviere, pe aceasta a luat-o şi a moştenit-o şi ca Om după Înviere. Căci şi Pavel spune că Iisus nu a voit să ia înălţarea Numelui Său celui mai presus de toate numele înainte de Patimă şi Înviere, ci după Patimă şi Înviere. Căci dacă la început zice despre El: *Şi cu închipuirea aflându-se ca omul, s-au smerit pre sine, ascultător făcându-se până la moarte, iar moarte de Cruce*, mai pe urmă adaugă: *Iar mai micşorat cu puţin oarece decât îngerii vedeau pre Iisus, pentru patima morţii, cu slavă şi cu cinste încununat* (Evr 2, 9). Dar este clar, o, Pavele, că Îl vedem pe El preaslăvit în chipul acesta după Patimă şi Înviere. Căci Însuşi adevereşte aceasta zicând către Cleopa şi către cel împreună cu el*: *Au nu trebuia a pătimi acestea Hristos şi a intra întru slava sa?* (Lc 24, 26). Aceasta au arătat-o şi glasurile îngerilor şi ale celor patru vietăţi precum şi ale bătrânilor pe care i-a văzut Ioan Teologul în Apocalipsă şi care strigau acestea: *vrednic este Mielul care s-au junghiat ca să ia puterea şi bogăţia şi înţelepciunea şi tăria şi cinstea şi slava şi bună cuvântarea* (Ap 5, 12). Dar când S-a făcut vrednic a lua acestea? După ce a fost înjunghiat şi a Înviat. Aşadar, ca să spunem pe scurt, prin Înviere Trupul Domnului S-a arătat potrivit spre a fi înfăţişate prin El şi întru El faptele cele cuviincioase ale lui Dumnezeu[37], precum şi vrednicia şi slava dumnezeirii, care n-au putut fi arătate prin El mai înainte de Înviere deoarece era pătimitor şi stricăcios – pentru Iconomie –, chiar dacă era îndumnezeit încă de la zămislire, datorită unirii ipostatice.

---

* Dumnezeiasca Tradiţie ne spune că „cel împreună cu el” era chiar Sfântul Apostol şi Evanghelist Luca.

Adeverind acestea, dumnezeiescul Grigorie de Nyssa zicea: „trupul de Dumnezeu primitor nu era de altă natură, ci din aluatul nostru, acest trup care s-a ridicat prin înviere o dată cu dumnezeirea" (Sfântul Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, ed. Sofia, 1998, cap. 32, p. 106).

57. Taina Întrupării este de necuprins

Şi, pe scurt zicând, îi este cu neputinţă minţii omeneşti să nu se minuneze şi să nu se umple de o duhovnicească bucurie când va socoti că: 1) această Taină înfricoşată a dumnezeieştii Întrupări este de necuprins nu numai de toţi înţelepţii lumii sau de oamenii cei prunci în Hristos şi nedesăvârşiţi, ci chiar şi de cei mai mistici, mai sporiţi şi mai desăvârşiţi bărbaţi şi mari teologi înşişi, care sunt asemenea, după darurile cele duhovniceşti, cu însuşi marele Înaintemergător şi Botezător al Domnului, Ioan, cel mai mare om născut din femeie; 2) că această Taină este necuprinsă nu numai de ierarhia cea mai de jos şi dimprejurul pământului, a Începătoriilor, a Arhanghelilor şi a Îngerilor şi de cea din mijloc, a Domniilor, a Puterilor şi a Stăpâniilor, ci chiar şi de cea din jurul lui Dumnezeu, nemijlocitoare şi preaînaltă, a Scaunelor, a Heruvimilor şi a Serafimilor, de înseşi minţile cele mai cinstite şi mai întâi-stătătoare din această ierarhie preaînaltă; şi 3) că această Taină va rămâne necuprinsă şi cu totul neînţeleasă nu numai în acest veac de acum, ci şi în toţi vecii vecilor cei nesfârşiţi. Şi aceasta pentru că le rămâne ascuns şi nearătat atât Îngerilor, cât şi oamenilor până şi modul şi cuvântul –

amănunțit luate – prin care ea, Taina Întrupării, s-a săvârşit. Acestea toate le adeveresc gurile cele nemincinoase mişcate de Duhul ale Sfinților cuvântători de Dumnezeu. Aşadar, pe cea dintâi pricină o adevereşte Grigorie, cel numit cu numele teologiei, zicând: „Ce este cureaua încălțămintei pe care nu o dezleagă cel ce-L botează pe Iisus? Poate este Taina Întrupării, care nu poate fi dezlegată nici măcar în părţile cele mai uşoare, nu numai de cei trupeşti şi prunci în Hristos, ci nici chiar de cei cu acelaşi duh ca al lui Ioan" (*Cuvânt la Arătare*)*.

Pe cea de-a doua, Dionisie, vârful teologilor, zicând: „Dar şi tot ce e mai descoperit din toată învățătura despre Dumnezeu sau forma pipăibilă asemenea nouă a lui Iisus este de negrăit prin nici un cuvânt şi necunoscută de nici o minte, chiar şi celui mai dintâi dintre îngeri" (*Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. 2, p. 142). Şi în epistola către Gaius zice: „Dar este ascuns şi după arătare sau, ca să spun mai dumnezeieşte, şi în arătare. Şi prin aceasta taina lui Hristos a rămas ascunsă, nefăcându-se înțeleasă nici unei rațiuni şi nici unei minți, ci chiar spusă rămâne negrăită şi chiar înțeleasă, rămâne necunoscută." (Epistola III-a, *Către acelaşi Gaius terapeutul, (monahul)*, *op. cit.*, pp. 257-258). Iar pe cea de-a treia o mărturiseşte cel asemenea cu numele** şi cu adevărat preamarele în teologie, Maxim, zicând aşa: „Această Taină a Întrupării rămâne Taină în vecii vecilor. Şi aceasta deoarece chiar dacă celor ce se mântuiesc li se descoperă după măsura puterilor de înțelegere, ea însă are mult mai multe taine în cele încă nevăzute decât în cele ce

* Este vorba despre binecunoscutul *Cuvânt la Naştere*.

** Adică „vârful teologilor".

s-au descoperit. Dar chiar și cele arătate rămân cu totul ascunse, neputând fi cunoscute în toată deplinătatea lor prin nici un cuvânt. Căci Dumnezeu, fiind mai presus de ființă și de om, și ca un iubitor de oameni făcându-Se om din ființa oamenilor, modul în care a împlinit aceasta rămâne pe veci ascuns. Căci S-a făcut om prin cele mai presus de om" [referință neidentificată]. Așadar avea dreptate Fericitul Augustin când teologhisea despre această înaltă Taină și zicea, în prima parte a întrebărilor sale, cum că Dumnezeu – ca un Atotputernic – poate să facă și alte creații mult mai desăvârșite ca acestea, în afară însă de acestea trei care nici nu cresc și nici nu se îmbogățesc. Acestea sunt: Întruparea Domnului, vrednicia cea de maică a lui Dumnezeu dată Fecioarei Maria și slava fericiților. O, Taină mai minunată decât toate tainele!

58. Despre faptul că i se cade omului să cugete la tainele cele dumnezeiești

De aceea, Stăpâne al meu, deprinde-ți mintea să cugete și să se îndelenicească la aceste cuvinte ale Tainei Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu. Și te încredințez că nu va duce lipsă niciodată de cugetări pricinuitoare de dulcețuri și prăznuiri duhovnicești. Aceste dulcețuri și prăznuiri le avea și sufletul lui Grigorie Teologul și de aceea zicea: „câte prăznuiri sunt pentru mine fiecare dintre tainele lui Hristos! Toate acestea au un singur Pricinuitor, Care este Creatorul și Ziditorul meu Cel de a doua oară și Cel ce m-a întors la starea cea dintâi a lui Adam" (*Cuvânt la Naștere*).

Gândeşte-te la preadulcele Iisus când era un prunc culcat în iesle sau era purtat de Simeon sau când era botezat de Ioan în Iordan, mărturisit fiind de Tatăl sau făcând minuni şi în munte schimbându-Se la faţă, luminând mai mult decât soarele, sau propovăduind Evanghelia mântuirii, batjocorit fiind, pătimind, fiind ocărât şi pe Cruce fiind spânzurat gol, iar în mormânt ca un mort fiind acoperit. Sau la Învierea Lui, Înălţarea la ceruri şi la şederea de-a dreapta Tatălui. Căci aşa te sfătuieşte pe tine Cuvântătorul de Dumnezeu zicând: „Parcurge plin de curăţie prin toate etapele de vârstă şi putere a lui Hristos ca un ucenic al Lui" (*Cuvânt la Naştere*). Iar Sfântul Isaac zice: „Obişnuieşte mintea ta să cugete pururea la tainele iconomiei Mântuitorului" (Sfântul Isaac Sirul, *FR* 10, Epistola III, *Către cuviosul părinte Simeon, făcătorul de minuni*, p. 498).

59. Închipuirea feţei celei pământeşti a Domnului este pricinuitoare de mare dulceaţă

Dar, ca să nu prisosim prea mult cuvântul, trebuie spus că numai şi închipuindu-ţi şi imaginându-ţi în minte chipul cel trupesc şi frumuseţea feţei celei dumnezeieşti a lui Iisus, dulceaţă negrăită îţi vei pricinui. Şi astfel vei zice, întru uimire fiind: *Tot eşti dulceaţă, Mântuitorule, tot poftă şi dorire, tot nesăţios, tot frumuseţe preamăiastră. M-ai atras cu dragostea Ta Hristoase şi m-ai schimbat cu dorul Tău cel dumnezeiesc*. Şi iarăşi: *Cine ne va despărţi pre noi de dragostea lui Hristos? Necazul, sau strâmtoarea, sau goana, sau foametea, sau golătatea, sau nevoia, sau sabia?* (Rm 8,

35). Şi vei zice şi cele ale Miresei din Cântare: *n-ați văzut cumva pre cel ce iubeşte sufletul meu?* (Cânt 3, 3), precum şi alte multe asemenea vorbe pline de dragoste.

Imaginează-ți acei preacurați, preablânzi şi preadulci ochi ai lui Iisus, perfecțiunea nasului Său, părul Lui cel puțin gălbui şi în floarea aurului şi barba Lui, fruntea Lui cea mare şi lină, pielea feții Lui – față ce exprimă atât blândețe, cât şi demnitate împărătească. Apoi degetele cele frumoase şi mâinile cele fără de cusur, statura cea potrivită a trupului Său şi, într-un cuvânt, toate celelalte proporții şi daruri care strălucesc în toate mădularele Lui cele dumnezeieşti. Din acestea mai sus zise, (ca şi din scrisoarea lui Lentulus, ighemonul* roman care s-a învrednicit să-L vadă viu în Ierusalim pe Domnul) vedem că alt om mai frumos decât Iisus nu s-a arătat încă pe pământ. Şi văzând aceasta David mai înainte, a strigat: *Împodobit cu frumusețea mai mult decât fiii oamenilor* (Ps 44, 3). Achila** a tâlcuit aceasta zicând: „Cu frumusețe Te-ai împodobit mai mult decât fiii oamenilor”, iar Simah***: „Cu frumusețe eşti împodobit, mai mult decât fiii oamenilor”. Iar mireasa din Cântarea

* Ighemon – forma populară a lui „hegemon” – conducător, [cel] care reprezintă forța conducătoare.

** Achila – sec. II, de origine păgân. Se creştinează; vine, însă, în conflict cu Biserica şi trece la iudaism. Îmbrățişând această religie, traduce în greceşte Noul Testament. Pentru fidelitatea traducerii sale, dusă până la servilism, iudeii o adoptă în locul *Septuagintei*.

*** Simah, sec. II a fost, după informațiile lăsate de Sfântul Epifanie al Salaminei – de neam samaritean trecut la iudaism. A făcut şi el o traducere nouă a Vechiului Testament, din care s-au păstrat numai fragmente. Traducerea, deşi cu parafraze, este socotită o traducere bună, nu servilă ca a lui Achila.

Cântărilor zice către Dânsul cu dor: *Iată bun eşti frăţiorul meu şi frumos* (Cânt 1, 15).

Din această cauză, noroadele, când Îl vedeau, nu se mai săturau [privindu-L] şi nici nu voiau a se dezlipi de privirea Lui. Tâlcuind dumnezeiescul Gură de Aur cuvântul *Şi văzând Iisus noroade multe împrejurul Său, au poruncit ucenicilor să meargă de cea parte* (Mt 8, 18), zice că oamenii erau ca lipiţi de Dânsul, iubindu-L şi minunându-se, vrând să-L privească neîncetat. Căci cine s-ar fi depărtat de Acesta Care lucra nişte minuni ca acestea? Cine nu ar fi vrut să vadă – chiar şi aşa simplu – faţa Lui şi [să audă] gura Lui vorbind lucruri ca acestea? Căci nu numai când făcea minuni era minunat, ci şi când Se arăta simplu umplea de dar. Proorocul, arătând acestea, zice: *Împodobit cu frumuseţea mai mult decât fiii oamenilor* (Ps 44, 3). Şi dacă atunci, când purta trup stricăcios, era atât de frumos preadulcele Iisus, cu cât mai mult este acum, când S-a făcut nestricăcios, când S-a slăvit şi când în cer Îi străluceşte dumnezeiasca faţă de nenumărate ori mai mult decât soarele?[38]

60. Al şaselea loc al dulceţilor celor duhovniceşti este privirea zidirilor lui Dumnezeu

Cel de-al şaselea şi ultimul loc al dulceţilor duhovniceşti ale minţii este privirea celor ce în mod firesc şi de-a pururi se văd în jurul lui Dumnezeu. Pe acestea Sfânta Scriptură le numeşte bunătăţi ale lui Dumnezeu: *nici bunătăţile mele* nu le voi da *celor cioppliţi* (Is 42, 8) şi *acoperit-au cerurile bunătatea lui* (Avc 3, 3). Teologii şi

sfinții cei mai vechi le numesc [atribute naturale] ale lui Dumnezeu, [energii create] și [energii necreate]. Iar Dionisie Areopagitul le numește „cauză a tuturor", nume dumnezeiești prin care este arătată purtarea [Lui] de grijă „cele ce se fac prin împărtășire"; daruri dumnezeiești și teologie conglăsuitoare, prin care se aduce laudă întregii dumnezeiri, adică Ipostasurilor celor dumnezeiești și veșnice, lucrări care sunt afierosite Celei uneia și mai presus de cinste Unimi (din *Despre Numirile dumnezeiești*, *op. cit.*, pp. 139-143). Iar teologii cei mai recenți numesc – aproape toți – cele ce sunt și desăvârșiri ale lui Dumnezeu.

Deci, înălțându-se mintea deasupra acestei sfere a pământului și a apei, despicând aerul, inundând eterul, lăsând cei doi luminători, planetele și întreaga boltă cerească în urmă, trecând și de înseși puterile îngerești – cele mai presus de lume – și ieșind din întreaga lume – atât cea simțită cât și cea gândită – și din înseși cuvintele cele duhovnicești și alese ce sunt împrejurul lumii, privește pe Cel Unul preaslăvit în Treime, pe Cel Ce este mai înainte de veci și cauza tuturor, pe Preacuratul și Preasimplul, pe Începutul începuturilor și Cauzatorul cauzelor, pe Unimea cea ascunsă și mai presus de loc, Cel ce este Unul și Întreit Dumnezeu. Îl privește pe El nu atât ca pe un Cunoscut, adică Creator, ca pe un Ziditor și Cauzator a toate, ci mai ales ca pe un Necunoscut [în ființa Sa] – fără de cauză –, ca pe o Fire și Ființă ce stă, neschimbat și Același în veci, nemărginit, fără de început, simplu și nealcătuit, nedespărțit, nemuritor, ca pe o lumină neapropiată, putere negrăită, necircumscris nicăieri, ca pe o slavă preastrălucită, bunătate dorită, frumusețe [necreată] care se apropie foarte mult de sufletul cel rănit,

dar este aproape cu neputință de explicat prin cuvânt, după cum zice Marele Vasile (în *Cuvânt pentru credință*). Și, ca să spunem pe scurt, mintea Îl privește cu ochii ei cei nestrămutați, gânditori și foarte străbătători pe Dumnezeu, ca pe un soare suprafiresc, [iar] lucrările Lui cele împreună veșnice și atributele Lui cele cu nenumărate numiri numite necreate și firești [le privește] ca pe niște raze zglobii firești și create.

Deci intrând mintea în aceste numiri și priveliști ale acestor desăvârșiri firești și însușiri preabune ale lui Dumnezeu și povățuindu-se în acestea prin credință, prin învățarea Scripturilor și a dumnezeieștilor Părinți, nu ia numai bucurie și dulceață, ci, să zic așa, devine întreagă bucurie și dulceață, părându-i-se că înoată într-un noian de veselie. Căci, pe de o parte, vede Împărăția lui Dumnezeu în care nu pătrund veacurile și anii, ci este fără de început și fără de sfârșit, mai presus de toate veacurile și vremurile. Căci zice: *Domnul cel ce împărățește veacurile și peste veac și încă* (Iș 15, 18). Tâlcuind aceasta, purtătorul-de-Dumnezeu Maxim spune: „Căci nu e îngăduit a spune că Împărăția lui Dumnezeu a început sau că ea cade sub veacuri și timpuri" (*FR* 2, *A doua sută a capetelor teologice*, Sfântul Maxim Mărturisitorul, cap. 86, p. 209). Iar pe de altă parte vede mărimea lui Dumnezeu care nu are margine, ci este nestrăbătută de minte și necircumscrisă: *Mare este Domnul și lăudat foarte și mărimei** *lui nu este margine* (Ps 144, 3). De aici [se vede] atotputernicia Lui cu care a făcut toate cele ce sunt și prin care poate aduce la ființă nenumărate [alte]

* Citatul sub forma aceasta nu se regăsește în ed. 1914: *...slavei lui nu este sfârșit*, ci se păstrează în ed. 1688: *...mărimea lui nu este margine.*

lumi într-o clipă. De acolo, atotînțelepciunea Lui prin care s-au rânduit toate cele ce sunt și cu care le-a știut pe toate, cunoscându-le mai înainte de a fi și făcându-le sub timp. Aici privește dumnezeiasca dreptate care a rânduit tuturor creaturilor măsuri și hotare peste care nu pot trece, precum și bunătatea cea desăvârșită a lui Dumnezeu, în care se cuprind toate desăvârșirile dumnezeiești care este, după cum o numește Dionisie Areopagitul, „explicatoarea tuturor procesiunilor lui Dumnezeu" (*Despre Numirile dumnezeiești*, *op. cit.*, cap. 3, p. 144). Din ea, ca dintr-o cauză mișcătoare, a zidit Dumnezeu toate și pentru ea le păzește întru existență.

Și, pe scurt fie spus, vede toate atributele cele naturale ale lui Dumnezeu și desăvârșirile Lui, [care sunt] nemărginite și negrăite întru mărime și nenumărate întru mulțime – după Marele Vasile, – necuprinse de înțelegere, neaduse la existență*, preafrumoase întru arătare, fără început și sfârșit, atotprezente și mai presus de toate – după loc. Văzându-le pe acestea, mintea, precum odinioară mreaja apostolilor – care s-a primejduit a se rupe când a prins mulțimea aceea de pești –, se primejduiește a se despica în două și a se face afară de sine din cauza privirii atâtor însușiri ale lui Dumnezeu, ca și din pricina dulceții și bucuriei care decurg din această privire.

61. Cea mai luminată și mai fericită privire și îndulcire este cea a lucrărilor dumnezeiești

Și mai ales atunci când va înțelege că toate zidirile nu s-au împărtășit prin zidire numai de energiile cele

---

* Ele fiind veșnice.

dumnezeieşti – fiecare după felul său firesc[39] –, ci şi din fericirea cea viitoare şi din veşnica veselie şi bucurie a tuturor celor fericiţi, atât a îngerilor cât şi a oamenilor, va fi – după cum zic dumnezeieştii Cuvântători de Dumnezeu – privirea lui Dumnezeu nu după fire şi fiinţă, ci după dumnezeieştile energii şi lucrări ale Lui. Este acelaşi lucru cu a zice că toată dulceaţa veacului ce va să fie, tot raiul şi toate bunătăţile cele ce se nădăjduiesc vor fi prea bunele – şi cu nenumărate numiri – şi preadoritele energii şi însuşiri fireşti ale lui Dumnezeu, care se vor descoperi de îndată atunci celor fericiţi, mai desăvârşit şi mai luminat. Căci a zis Sfântul Maxim: „Împărăţia lui Dumnezeu este împărtăşirea prin har de bunătăţile pe care le are Dumnezeu prin fire" (Sfântul Maxim Mărturisitorul, *FR* 2, *Suta a doua a capetelor gnostice*, cap. 90, p. 211).

62. Dumnezeu, după Fiinţa Lui, este mai presus de lucrările Sale

Şi, mai presus de toate, se bucură mintea – cu o bucurie suprafirească – când cugetă la faptul că Fiinţa cea mai presus de fiinţă a lui Dumnezeu este izvor, rădăcină şi cauză a tuturor lucrurilor celor mai presus de desăvârşire şi a tuturor darurilor celor preabune. Căci El este pricină a acestora atât după Fiinţa Sa, cât şi după întreitul Său Ipostas (chiar dacă este Unul după fiinţă – deşi are trei Ipostasuri – şi după lucrările Lui cele creatoare). Dar, în acelaşi timp, le covârşeşte pe acestea, fiind mai presus de ele de nenumărate ori – după grăitorul de Dumnezeu Maxim, după

dumnezeiescul Dionisie ca şi după toţi sfinţii teologi. Căci zice dumnezeiescul Maxim: „Dumnezeu este de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor (a celor ce sunt), atât a celor care participă, cât şi a celor participate"*. Iar tăinuitorul cel ascuns, Dionisie, zice: „...cele ce sunt depăşesc pe cele ce nu sunt şi cele de care se împărtăşesc cele ce se împărtăşesc sunt sfinte, sau dumnezeieşti, sau stăpâne, sau împărăteşti. De aceea cel ce este peste toate cele ce sunt, e prin aceasta peste toate. Iar cauzatorul neîmpărtăşit e deasupra tuturor celor ce se împărtăşesc şi a celor împărtăşite" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. 12, p. 174). De aceea mintea este robită de dragoste şi intră într-o uimire mai presus de gânduri, săltând împreună cu inima, dănţuind cu duhul şi alcătuind laude. Judecând că aceasta este desfătare, îndulcire, împlinire a dorinţei, privire şi veselie întru Dumnezeu – după cum zice cel cu gura de aur, tâlcuind aceasta: *Veseli-mă-voi şi mă voi bucura întru tine* (Ps 9, 2) –, ce înseamnă cuvântul: *Veseli-mă-voi întru tine* decât că Stăpânul meu îmi este dulceaţă şi veselie?

Oricine cunoaşte această dulceaţă – dar aşa cum trebuie să o cunoască – altă dulceaţă nu simte. Căci aceasta este însăşi dulceaţa, iar celelalte sunt numai nume ale dulceţii. Aceasta lucrează foarte înalt asupra omului, izbăveşte sufletul de cele trupeşti, îl înaripează spre cer, îl ridică mai presus de cele lumeşti şi îl izbăveşte de răutate.

---

* În original se adaugă la acest citat între paranteze: „a celor care participă" [adică zidirile]; „a celor participate" [adică dumnezeieştile lucrări].

63. Mintea se schimbă în funcție de gândurile avute și inima în funcție de lucrurile iubite

De vreme ce mintea se face după felul gândurilor [pe care le are] – după cum zice filosoful Aristotel că mintea se vopsește și devine (după lucrare, nu după ființă) asemenea acelora ce se văd – înseamnă că, după Cuviosul Petru Damaschin și dumnezeiescul Calist[40], văzând lucrările lui Dumnezeu, ea se schimbă și devine – după lucrare și cu darul lui Dumnezeu – asemenea acestora.

Adică: din Înțelepciunea cea dumnezeiască se face și ea înțeleaptă; din Sfințenia dumnezeiască se face și ea sfântă; din Bunătate, bună; din Simplitate, simplă; din Lumina cea dumnezeiască, luminată; și așa, pe rând, din toate celelalte în felul acesta [se face asemenea lor], după lucrare și după dar. Așadar cum este posibil să nu se bucure atunci când se vede pe sine schimbată în ceva mai bun, fiind totodată și în mijlocul celor muritori și având drept bogăție fericirea celor nemuritori?[41] Cum este posibil să nu se veselească când se vede sau urcând spre asemănarea cu Dumnezeu, sau răpindu-se de Dumnezeu, sau răpindu-L pe Dumnezeu în ea? Iar pentru că dragostea are ca însușire firească s-o facă pe inimă asemenea persoanei iubite, cum este posibil să nu se veselească omul care iubește dumnezeieștile lucrări de vreme ce își vede inima prefăcându-se în ceea ce este Iubitul ei – Dumnezeu – și a nu zice și el ca Pavel: *nu* [...] *eu, ci viază în mine Hristos* (Ga 2, 20)?

64. Slăvirea lui Dumnezeu ia naştere din enumerarea lucrărilor Lui

Şi mai ales cum se poate mintea să nu se umple – şi să se preaumple – de bucurie când îşi va da seama că cu cât numără şi priveşte şi cugetă la aceste creaţii fireşti ale lui Dumnezeu, cu atât Îl slavosloveşte şi Îl laudă pe Însuşi Dumnezeu, Care este Creatorul firesc al acestor lucruri? Că slavoslovia lui Dumnezeu ia naştere din enumerarea celor ce sunt ale lui Dumnezeu, după Marele Vasile care zice: „Eu socotesc că a-L slăvi" [pe Duhul Sfânt] „nu înseamnă nimic altceva decât a enumera atributele Lui minunate" (P.S.B. 12, *Despre Sfântul Duh*, cap. XXIII, p. 70).

65. Dumnezeu este şi cuprins şi necuprins

Deci, pe scurt vorbind, Dumnezeu este, pe de o parte, cuprins oarecum după lucrările şi atributele Sale, iar pe de altă parte necuprins nu numai după fiinţă, ci şi după infinitatea aceloraşi atribute dumnezeieşti ale Lui.

Mintea este atrasă de dulceaţa cuprinderii dumnezeieştilor atribute şi se sârguieşte cu toată puterea ei să se urce la cele mai presus de ele deoarece iubeşte în chip firesc binele şi doreşte a cugeta totdeauna la cele preabune şi înalte. Dar pentru că nu poate (căci fiind mărginită nu poate cuprinde nemărginirea) – căci socoteşte că ceea ce ea nu a putut să înţeleagă este mai înalt şi mai plin de dulceaţă decât ceea ce a înţeles –, se minunează şi se nedumireşte şi nu ştie ce să mai facă de mirare. Şi minunându-se, se umple de

daruri dumnezeieşti, aţâţându-i-se în suflet doriri înfocate şi arderi de dragoste şi dulceaţă dumnezeiască, cugetând la cea înţeleasă în locul celei neînţelese şi dobândind, prin nedumerire, dorinţe – după Sfântul Calist. Iar prin acest dar dumnezeiesc se curăţeşte; şi curăţindu-se se face cu chip dumnezeiesc; şi făcându-se cu chip dumnezeiesc, devine – mai pe urmă – Dumnezeu după dar, după cum zice Grigorie Teologul: „Mie mi se pare că dumnezeirea atrage către Sine prin partea cea care se poate cuprinde. Căci [a face aceasta prin] partea cea cu desăvârşire necuprinsă este cu neputinţă. Prin cea necuprinsă însă minunat Se face, iar minunându-Se, dorit Se face; dorindu-Se, aduce curăţie; curăţindu-se, începe a lucra cu chip dumnezeiesc. Iar după ce şi aceasta s-a săvârşit, vorbeşte [cu cei asupra cărora s-a săvârşit această lucrare] ca şi cu prietenii Săi (îndrăzneţ cuvânt şi oarecum obraznic este acesta), Dumnezeu cu Dumnezeu unindu-Se şi cunoscându-Se, atâta putând [cunoaşte] acum [mintea] cât îi cunoaşte pe cei ce se cunosc" (*Cuvânt la Naştere*).

66. Dumnezeu şi mintea sunt pildă Unul alteia

După înţelepciunea Sfinţilor Cuvântători de Dumnezeu, Dumnezeu şi mintea sunt Unul alteia pildă. Cu cât îndrăgostita minte se suie la Iubitul ei, Dumnezeu, prin privirea lucrărilor Lui dumnezeieşti, cu atât şi iubitul Dumnezeu Cel în Treime se pogoară dintru înălţimea Sa către mintea cea îndrăgostită, unindu-Se cu ea, îndumnezeind-o şi umplând-o de dar. Şi aşa, prin suirea către Dumnezeu, se săvârşeşte unirea şi împreunarea cea fericită şi

mai presus de fire a lui Dumnezeu cu mintea, a Celui iubit cu cea îndrăgostită, a Chipului Celui dintâi cu icoana și, ca să scurtăm, a Ziditorului Celui aflat la infinită depărtare cu zidirea care este – după fire – la infinită depărtare de El. Aceasta este ceea ce a zis Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, tâlcuind de ce Duhul Sfânt S-a pogorât la Cincizecime în foișor: „[S-a pogorât] în foișor pentru înălțarea celor ce Îl vor primi și pentru ridicarea lor de la cele pământești și ca să se arate că, pe de o parte, se cade a Se pogorî Dumnezeu către noi – Care știm că S-a pogorât și mai înainte, în vremea lui Moise –, iar pe de altă parte că trebuie ca și noi să ne suim către El și astfel să se facă împărtășirea lui Dumnezeu cu oamenii, amestecându-se vrednicia. Dar când cei doi rămân la locurile lor, Dumnezeu adică în înălțimea Sa, iar zidirea în smerenie, bunătatea este neamestecată, iubirea de oameni neîmpărtășită, iar în mijloc se află prăpastie mare și de netrecut." O, plinire a bunătăților! O, daruri dumnezeiești! O, bunătăți mai presus de fire ale celor ce se adâncesc în cugetarea energiilor și lucrărilor lui Dumnezeu!

67. Mintea se cuvine să fie următoare a lucrărilor dumnezeiești

Mintea se va îndulci mai deplin și mai desăvârșit de aceste daruri și bunătăți mai presus de fire nu atunci când numai va privi la aceste însușiri, energii și lucrări prea bune ale lui Dumnezeu, ci atunci când se va sârgui și se va nevoi a le urma – cât îi este cu putință – și prin fapte. Căci așa cum

unui pictor, de va voi să verifice un chip desăvârşit, nu-i este de ajuns să-l vadă, deşi este amănunţit lucrat după toate canoanele artei, ci trebuie să-l pipăie cu mâna, tot aşa şi minţii nu-i este destul să privească dumnezeieştile însuşiri, ci trebuie să le urmeze cu fapta dacă vrea să devină asemenea lor. Singură privirea este fără ipostas, urmarea şi fapta sunt totul. Dumnezeu este bun din Fire. *Nimeni nu este bun, fără numai unul Dumnezeu* (Mt 19, 17); El are bunătatea ca pe o lucrare firească şi ca pe o energie nedespărţită. Tot aşa şi mintea se cade a urma prin faptă unei bunătăţi ca aceasta a lui Dumnezeu, după cum scris este: *când ne cerţi pe noi... ca să avem grijă de bunătatea Ta* (Sol 12, 22). Trebuie să se facă şi ea bună – după împărtăşire şi după dar –, făcând bine nu numai celor ce îi fac ei asemenea, ci şi celor ce îi fac rău, precum şi vrăjmaşilor ei, căci şi Dumnezeu răsare soarele şi peste răi, şi peste buni şi plouă şi peste cei drepţi, şi peste cei nedrepţi ([vezi] Mt 5, 45). Astfel se face fiu al lui Dumnezeu, zicându-se că este de la Dumnezeu, după cum scris este: *Iubiţi pe vrăjmaşii voştri..., bine faceţi celor ce vă urăsc pe voi..., ca să fiţi fii ai Tatălui vostru Celui din ceruri* (Mt 5, 44-45) şi iarăşi *Cel ce face bine, din Dumnezeu este* (3 In 1, 11).

Dumnezeu este Sfânt din Fire şi are sfinţenia ca pe o lucrare a Sa firească. Aşa trebuie să vrea şi mintea ta a se face, după cum scris este: *fiţi sfinţi, că sfânt sunt Eu Domnul Dumnezeul vostru* (Lv 19, 2) şi *Acesta spre folos pedepsindu-ne ca să ne împărtăşim sfinţirei Lui* (Evr 12, 10). Îndurat şi milostiv este Domnul: *Domnul Dumnezeu îndurat şi milostiv* (Iş 34, 6) şi are îndurarea şi milostivirea ca pe

nişte lucrări nedespărțite: *Doamne, întru toate este milostivirea Ta** (Dn 9, 16).

Iar David zice: *îndurările Lui peste toate lucrurile Lui* (Ps 144, 9). Tot aşa şi mintea trebuie să se nevoiască pentru a deveni milostivă şi milosârdă către toți frații săi, căci are poruncă de la Domnul pentru aceasta: *Deci, fiți milostivi precum şi Tatăl vostru este milostiv* (Lc 6, 36).

Deci la toate faptele şi lucrurile bune ce le lucrează mintea se cuvine să aibă înaintea ei, ca pe nişte pilde şi ca pe nişte icoane, energiile cele fireşti şi desăvârşirile lui Dumnezeu. Pe acestea trebuie să le urmeze atât cât îi este ei cu putință şi să le vădească prezente în sine prin lucrare. Tot la urmarea acestora îndeamnă şi Sfântul Apostol Pavel pe toți creştinii, poruncindu-le şi zicându-le lor acestea: *Fiți dar următori lui Dumnezeu, ca nişte fii iubiți* (Ef 5, 1). Dacă mintea urmează acestor lucrări dumnezeieşti, nu numai că nu se va mândri niciodată şi nici măcar un gând subțire de mândrie nu va zămisli [omul] în inima lui, cum că poate a lucrat sau lucrează vreo faptă bună. Căci [mintea] cunoaşte prea bine că toate faptele cele bune sunt neajunse din punctul de vedere al consecințelor, deoarece nu au nici început, nici sfârşit – din punctul de vedere al timpului – şi sunt nemărginite – după mărime –, asemănându-se astfel lucrărilor fireşti ale lui Dumnezeu, după cum a zis de-Dumnezeu-purtătorul Maxim. De aceea, cum este posibil să se mândrească [mintea], de vreme ce s-a împărtăşit din faptele cele bune în aceeaşi măsură în care s-a împărtăşit o picătură dintr-un noian nemărginit? Dacă mintea urmează

---

* În ed. 1914, acest verset sună astfel: *Doamne cu toată mila Ta* iar în ed. 1688 *Doamne, întru toată milostenia Ta* (Dn 9, 16).

aceste lucrări dumnezeieşti, nu se va lenevi niciodată alergând pe drumul cel fără de sfârşit al sporirii şi suirii spre Dumnezeu, ci se va întinde la cele dinainte şi le va uita pe cele din urmă – după Sfântul Apostol Pavel. Dacă mintea – care este din fire chip al lui Dumnezeu – urmează acestor lucrări dumnezeieşti, va lua cu voia ei şi asemănarea lui Dumnezeu. Căci zice Sfântul Grigorie de Nyssa: „Aşadar «chipul» [lui Dumnezeu] îl ai prin faptul că ai raţiune iar «asemănarea» [cu El] o iei prin dobândirea bunătăţii" (despre aceasta vezi P.S.B. 30, Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, cap. XVI, pp. 46-51). Deci, prin zidire am chipul lui Dumnezeu, iar prin nevoinţă mă fac „după asemănare". Şi prin această asemănare mintea se uneşte cu Dumnezeu, icoana cu prototipul, şi se îndumnezeieşte – adică, cu alte cuvinte, se mântuieşte. Căci, după Dionisie Areopagitul, nu se poate mântui cineva dacă mai întâi nu s-a îndumnezeit (şi acest cuvânt este într-adevăr foarte înfricoşător). Şi iarăşi: nu se poate îndumnezei cineva dacă mai întâi nu s-a asemănat cu Dumnezeu – prin temeinica urmare a lucrărilor Sale dumnezeieşti – şi nu s-a unit cu Dânsul. „Nu se poate ajunge în alt fel la mântuire decât prin îndumnezeire, adică prin îndumnezeirea celor ce se mântuiesc. Iar îndumnezeirea este asemănarea şi unirea cu Dumnezeu" (*Istoria Bisericească*, cap. 1).

Deci, dacă mintea va urma lucrările fireşti ale lui Dumnezeu, va deveni Dumnezeu pământesc după dar, purtând în ea închipuirile acelor lucrări prea alese şi prea bune pe care Dumnezeu le are după fire. Căci zice: *Eu am zis dumnezei sunteţi, fii ai Celui Preaînalt toţi* (Ps 81, 6). Acoperind greşelile oamenilor asemenea Lui şi suferind fără

de răutate [mintea adică], urmându-L astfel pe Dumnezeu Care și El suferă greșelile a toată lumea, [va deveni] asemenea marelui Macarie Egipteanul* – despre care se scrie în Pateric –, ajungând la acea desăvârșire care este cu putință și accesibilă oamenilor. După aceasta, așa cum Dumnezeu este desăvârșit după Fire cu toate bunătățile și lucrările Sale, tot astfel și [mintea] va deveni desăvârșită prin împărtășirea și curățirea de către cea mai presus de desăvârșire și nemărginire. Izvorul dumnezeirii și nemincinosul Iisus a poruncit: *Fiți dar desăvârșiți, precum și Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este* (Mt 5, 48).

Deci, din privirea și urmarea după putere a preabunelor și minunatelor lucrări ale lui Dumnezeu (pe care le poți învăța mai ales din cartea *Despre Numirile dumnezeiești* a Sfântului Dionisie și de la adnotatorii lui) înțelepțește-te și filosofează, Stăpâne al meu sfinte, pentru a te desfăta cu nespusă dulceață. Prin urmarea acestora [vei ajunge] ca un ierarh al cărui duh este cinstit de grăitorul-de-Dumnezeu, Dionisie prin aceste cuvinte doveditoare: „Ierarhul, cel asemenea cu Dumnezeu,...” voiește „ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului” (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile dumnezeiești*, *op. cit.*, cap. 2, pp. 75, 77). Și îndeletnicește-te mai ales cu privirea dumnezeieștii lumini, precum și a frumuseții celei desăvârșite a Cauzei care luminează și înfrumusețează toate. „Iar frumusețului mai presus de ființă i se spune frumusețe, pentru frumusețea transmisă de la ea tuturor celor ce există, fiecăruia în mod propriu și pentru că e cauza bunei armonii și luminozități” (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre*

* Sfântul Macarie cel Mare [Egipteanul] – 19 ianuarie.

Numirile dumnezeieşti, *op. cit.*, cap. 4, p. 148). Şi iarăşi: „revărsare de lumină ţâşnitoare de sus, care luminează din plinătatea ei toată mintea mai presus de lume şi din jurul lumii şi înnoieşte toate puterile lor înţelegătoare şi le cuprinde pe toate" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. 4, p. 147).

68. Privirea dumnezeieştii lumini şi frumuseţi este mai dulce decât privirea tuturor celorlalte atribute ale lui Dumnezeu

Precum lumina este cel mai dulce şi mai dorit lucru dintre toate cele văzute şi simţite – după cum zice Ecclesiastul: *Şi dulce este lumina, şi bine ochilor a vedea soarele* (Ecc 11, 7) – şi aşa cum frumuseţea trupească a celor însufleţite şi neînsufleţite atrage mai mult decât celelalte inima noastră spre dragostea ei – precum zice Isus Sirah: *Dar şi frumuseţe poftească ochiul tău* (Sir 40, 24) –, tot aşa şi privirea – atât cea numită „după primire", cât şi cea după aruncare a gândirii[42] – acelei dumnezeieşti lumini şi frumuseţi este mai dulce şi mai dorită decât toate celelalte energii şi însuşiri ale lui Dumnezeu, pătrunzând, rănind şi străbătând inima celor peste măsură de îndrăgostiţi cu arcuri şi săgeţi precum şi cu boldurile prea iuţi ale dorului către Dumnezeu şi ale atotţiitoarei iubiri şi ale dumnezeieştii dragoste. Cauza este: precum această lumină materială a soarelui, prin faptul că dă ochilor trupeşti lumină şi strălucire, le dă putere să deslușească cu ajutorul ei toate zidirile cele văzute în această lume materială, tot astfel şi

lumina cea duhovnicească a Soarelui celui mai presus de ființă dăruiește duhovnicească strălucire și luminare ochilor celor sufletești, dându-le puterea de a desluși și a privi prin ea toate celelalte lucrări ale lui Dumnezeu, precum și toate vederile cele fericite și tainele lumii celei gândite a veacului ce va să fie.[43]

69. Ceea ce reprezintă soarele pentru cele simțite este Dumnezeu pentru cele gândite

Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a spus – citându-l pe Platon – foarte dulce și foarte precis în același timp: „Ceea ce reprezintă soarele pentru cele simțite este Dumnezeu pentru cele gândite. Căci soarele luminează lumea cea văzută, iar Dumnezeu pe cea nevăzută; acela face vederile trupurilor după chipul lui, iar Acesta lucrează firile cele nematerialnice după chipul Său; după cum acela dă celor ce văd puterea de a vedea, iar celor ce se văd puterea de a fi văzute, el fiind cel mai frumos dintre toate cele văzute, tot așa și Dumnezeu le dă celor gânditori puterea de a gândi, iar celor ce se gândesc le creează gândirea, El fiind înălțimea cea neajunsă a celor ce se gândesc precum și toată dorirea lor, și pe care Îl poartă cu ei pretutindeni"[44] (*Cuvânt la Marele Atanasie*). Acest lucru vrea să-l arate și acest cuvânt din Psalmi: *În soare a pus locașul Său* (Ps 18, 5) – adică Dumnezeu a pus în soare chipul și asemănarea slavei Lui. Drept aceea și unul din dascălii cei dumnezeiești a numit soarele chip sfințit al lui Dumnezeu. Aceasta este,

după părerea mea, o tâlcuire mai uşoară şi mai nesilită a acestui verset, chiar dacă alţii l-au tâlcuit şi în alt fel.

70. Dovezi privind lumina şi frumuseţea dumnezeiască

De vrei să te încredinţezi, Stăpâne al meu, despre faptul că privirea luminii şi frumuseţii dumnezeieşti este mai dulce şi mai dorită decât privirea celorlalte lucrări ale lui Dumnezeu, ascultă aceste [dovezi] de la Sfinţii Cuvântători de Dumnezeu care le-au experimentat. Căci dacă nu te va răni altceva spre dragostea şi îndrăgirea cea dumnezeiască, măcar iubitele şi cu adevărat uimitoarele lor cuvinte să o facă. Marele Vasile aşa scrie despre lumina şi frumuseţea cea dumnezeiască: „Aşadar, ce este mai minunat decât dumnezeiasca frumuseţe? Care gând este [mai dătător] de veselie decât cel la marea slavă a lui Dumnezeu? Care dor al sufletului este mai iute şi mai de nesuferit decât cel ce vine de la Dumnezeu în sufletul curăţit de toată răutatea şi care [poate] zice – dintr-o pace adevărată – că «rănit de dragoste sunt eu»? Cu totul de negrăit şi nepovestite sunt fulgerele frumuseţii dumnezeieşti. Nu încerca să le explici prin cuvinte, căci nici auzul nu le poate purta. Chiar dacă le vei numi raze ale luceafărului, strălucire a lunii [sau] măcar lumină a soarelui –, toate acestea sunt necinstite şi smerite [spre a arăta] asemănarea slavei. Punând lumina cea adevărată alături [de comparaţiile de mai sus] este ca şi cum am pune alături o noapte adâncă şi un întuneric adânc cu o amiază preacurată. Această frumuseţe nu se poate privi cu ochi trupeşti, ci poate fi înţeleasă doar de suflet şi minte. Iar

dacă undeva, pe cineva dintre sfinți i-ar fi strălucit, le-ar fi lăsat un bold al dorului nesuferit." Iar în tâlcuirea versetului: *Doamne, întru voia Ta, dă frumuseții mele putere* (Ps 29, 7) așa zice: „frumusețea cea adevărată, cea mai plăcută. adică firea cea dumnezeiască și fericită, se poate privi, se poate contempla numai de cel care are curățită mintea. Cel ce-și ațintește ochii la luminile și harurile lui Dumnezeu primește ceva de la El, ca de la o culoare își colorează propriul lui chip cu o strălucire înfloritoare. Asta e pricina că și fața lui Moise a fost slăvită, atunci când, vorbim cu Dumnezeu, fața lui a primit ceva din frumusețea lui Dumnezeu" (P.S.B. 17, *op. cit.*, Omilie la Psalmul XXIX, p. 242).

Iar fratele lui și întocmai cu el la cugetare – dumnezeiescul Grigorie de Nyssa, zice: „Cine nu ar rămâne neîndrăgostit de o asemenea frumusețe, dacă are ochii în stare să privească la strălucirea ei? Nu e, desigur, mare frumusețea ce se cuprinde dar e nesfârșită cea bănuită prin ceea ce se vede" (P.S.B. 29, *op. cit.*, Omilia I la Cântarea Cântărilor, p. 130). Iarăși zice: „Precum cuvântul poartă în el o mică picătură, iar din raza cea mare a soarelui o mică scânteie, tot așa și lucrurile – care sunt privite de oameni pentru frumusețea lor, provocând mirare – poartă în ele ceva din acea frumusețe ce se poate vedea în jurul bunătății primordiale și, în același timp, mai presus de bunătate" (*Cuvânt pentru feciorie*).

Preasfințitul Calist spune așa: „Este cu neputință ca mintea, odată ce s-a suit la Unul Cel mai presus de gând, să nu se îndrăgostească oarecum de El. Căci iese din El o frumusețe negrăită și negândită – întocmai ca dintr-o rădăcină atotțiitoare – ce o întâmpină. Căci se primejduiește

să se rupă întocmai ca o mreajă din cauza prinderii peştilor celor mulţi, [adică] de atragerea strălucirilor dumnezeieşti. Şi privind frumuseţea cea mai presus de minte se înspăimântă şi se îmbată ca şi cu vin şi îşi iese din sine ca la cel nebun, suferind de mirarea cea supragândită, iar vederea cea mai presus de frumuseţe a Frumuseţii celei înfricoşate nu o poate cuprinde. Aşadar, este ţinută în legăturile dragostei şi ca de o sete se arde. Şi celelalte."

Şi care este inima care nu se va aprinde spre dorul cel dumnezeiesc, auzind cuvintele iubitoare şi uimitoare ale Fericitului Augustin despre lumina şi frumuseţea cea dumnezeiască? Iată ce cuvinte dulci rosteşte acesta pentru lumina cea dumnezeiască: „O, lumină adevărată! Lumină minunată! Lumină mai presus de laudă care luminezi ochii îngerilor. Iată, văd. Îţi mulţumesc. Iată văd lumina cerului. De sus îmi strălucesc în ochii minţii mele raze din lumina feţei Tale, veselind toate oasele mele. Sporeşte-o pe aceasta, rogu-Te, Dătătorule de lumină; sporeşte, rogu-Te, această lumină ce străluceşte în mine. Lăţeşte-o, rogu-Te, lăţeşte-o. Ce este acest foc ce îmi înfierbântă inima? Ce este aceasta ce simt? Ce este această lumină care slobozeşte raze în inima mea? O, lumină ce veşnic arzi şi nu te stingi, aprinde-mă! O, lumină ce veşnic străluceşti şi nu te stingi, luminează-mă! O, de m-aş aprinde de tine!

Foc sfânt, cât de dulce arzi! Cât de negrăit străluceşti! De câtă dorire aprinzi! Vai celor ce nu se luminează cu tine! O, lumină adevărată care luminezi întreaga lume şi o umpli cu lumina Ta! Vai de ochii cei orbi care nu te văd! Soare ce luminezi cerul şi pământul, vai de ochii cei împăienjeniţi care nu Te pot privi! Căci ochii cei obişnuiţi cu întunericul

sunt neputincioşi a vedea razele adevărului Tău celui desăvârşit, iar cei care au locuința în întuneric nici nu pot a înțelege măcar ceva din lumina Ta. Ei întuneric văd, întuneric iubesc, cu întunericul se împacă şi, mergând de la întuneric la întuneric, nu ştiu unde cad. Ticăloşi sunt dacă nu ştiu de ce se lipsesc, dar şi mai ticăloşi dacă ştiu, văzând cu ochii deschişi."

Referindu-se apoi la frumusețea cea dumnezeiască, zice: „Acesta este Dumnezeul nostru şi nu se va asemăna altul cu El. Pe aceasta [frumusețea cea dumnezeiască] o caut când pe Dumnezeul meu Îl caut. Pe aceasta o iubesc când pe Dumnezeul meu Îl iubesc. Te-am iubit târziu, frumusețe prea bătrână şi totodată prea tânără. Te-am iubit târziu..."

Este destulă, pentru a demonstra cele spuse mai sus, mărturia acestor patru?[45]

Note

[1] Însemnăm aici că, după Sfântul Marcu pustnicul şi după toți sfinții, unele sunt poruncile cele soborniceşti şi cuprinzătoare şi altele sunt cele din parte. De pildă, sunt porunci soborniceşti: a iubi cineva pe Dumnezeu; a iubi pe aproapele său; a se lepăda de toate averile sale; a-şi robi întreaga înțelepciune ascultării lui Hristos şi a-şi păzi curată mintea, inima şi celelalte asemenea. Iar porunci din parte sunt: a da cineva celui ce nu are; a face cele şase lucruri ale milosteniei; a nu preacurvi; a nu fura; a nu da mărturie mincinoasă; a nu pofti lucrul aproapelui său şi toate celelalte din parte porunci care se cuprind în Evanghelie şi în Apostol.

Deci trebuie ca cineva să păzească toate poruncile şi soborniceşti şi din parte şi să le lucreze, când se cere aceasta, atât cu sufletul, cât şi cu trupul, atât gânditor [cu mintea], cât şi lucrător – prin fapte. Mai mult însă se cade a se sili pe sine la păzirea poruncilor soborniceşti şi cuprinzătoare. De nu poate să facă poruncile cele ce se lucrează în trup, se cade să lucreze poruncile cele ce se fac cu mintea, care sunt: a se ruga cu mintea; a-şi robi toată înțelegerea [rațiunea] ascultării de Hristos şi altele asemenea. De aceea dumnezeiescul Filotei Sinaitul a zis: „Cei iubitori de Dumnezeu şi adeveriți în credință se silesc pe sine a păzi mai vârtos poruncile cele cuprinzătoare, nelepădând însă nici pe cele din parte care apar întâmplător, ci şi pe dânsele în vremea lor le păzesc" (din predoslovia la cele 40 de capete de el scrise care se cuprind în *Filocalie*).

[2] După voia cu care povățuieşte înainte, precum se arată aceasta mai jos. Ceea ce povățuieşte înainte se cheamă voia şi voința cea bună a lui Dumnezeu, iar cea care urmează se numeşte depărtare, după dumnezeiescul Ioan Damaschin. Iar păcatul nu se face nici după voia lui Dumnezeu ce povățuieşte înainte, nici după ceea ce urmează, ci făptuirea lui depinde doar de alegerea cea vicleană a omului.

[3] Căci dacă vei mulțumi în cele rele care vor veni, nu numai că îndemni [rogi] pe Dumnezeu să-ți uşureze necazurile tale, ci, pe lângă aceasta, Îl pleci a-ți preface primejdiile tale în odihnă, după cum Sfântul Isaac dă socoteală [mărturie] zicând: „Gura ce mulțumeşte pururea primeşte binecuvântarea de la Dumnezeu" (*Cuvântul* 73, p. 365) şi iarăşi: „după răbdarea ta se uşurează şi greutatea necazurilor tale" (Cap. 46, pp. 247-248). Dar ce zic? Şi

cununa muceniciei iei dacă vei mulțumi lui Dumnezeu întru neputințele și necazurile tale. Așa hotărăște cel cu gură de aur: „Nu este nimic mai sfânt decât limba care Îi mulțumește lui Dumnezeu în cele rele [în necazuri] și nu e cu nimic mai prejos față de Mucenici: și aceea și aceștia se încununează la fel, căci și aceea [limba] nu s-a înfricoșat de călăul care o silea a se lepăda de Dumnezeu prin hulă; deci, de va suferi durerile sale și va mulțumi, va lua cunună de mucenic". Iar dacă (care lucru să nu fie!) te vei împuțina cu sufletul în necazurile și neputințele tale și vei cârti împotriva lui Dumnezeu, nu numai că vei suferi pedeapsă de îndată – după cum mărturisește cel mai sus citat, dumnezeiescul Isaac: „Toate greutățile și necazurile ce nu sunt răbdate au în ele un chin îndoit" (Cap. 46, p. 246) –, dar și pe Dumnezeu Îl vei întărâta spre a te pedepsi mai aspru, după același Isaac: „Toate neputințele oamenilor le poartă Dumnezeu, dar pe omul care cârtește mereu nu-l rabdă fără să-l certe spre povățuire" (*Cuvântul* 73, p. 365).

[4] Pentru aceasta, cu dreptate zicea dumnezeiescul Gură de Aur despre știința cea bună: „Nu s-au obișnuit să facă veselie și bucurie, mărime de începătorie, putere trupească, masă luxoasă, haine împodobite sau altceva dintre cele omenești, ci numai fapte duhovnicești și știința cea bună. Chiar dacă ar fi înfășurat în zdrențe și s-ar lupta cu foamea, cel ce o are curățită pe aceasta [știința cea bună] este mai vesel decât cei ce se desfătează foarte; căci chiar dacă ar fi îmbrăcat cu banii tuturor, cel ce se știe pe sine viclean este cu adevărat mai ticălos decât toți."

[5] Pentru aceasta a zis și Avva Marcu: „Precum bogăția văzută este una, dar de multe feluri după chipul agonisirii,

așa și virtutea este una, dar are multe moduri de activitate" (Sfântul Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească în 200 capete*, cap. 195, *FR* 1, p. 308). Iar desăvârșita fapta bună este cuprinsă – după cum un părinte hotărăște – în [respectarea] cu dinadinsul a dogmelor celor adevărate și în îndreptarea vieții. Și tot faptă bună este a trece cu vederea pe toate cele omenești. Dar, după Cuviosul Marcu, una este lucrarea poruncii și alta fapta cea bună, chiar dacă iau una de la alta pricinile bunătăților. „Lucrarea poruncii" este atunci când se lucrează cea poruncită, iar „fapta bună" când lucrul cel făcut place adevărului. Iar dumnezeiescul Ioan Damaschin zice: „Se cheamă «faptă bună» pentru că se alege [se deosebește de celelalte și este făcută și cu voia] și [este] voită deoarece cu alegere [discernământ] și cu voință proprie facem noi binele, nu fără voie și de silă". Pe lângă acestea, însemnăm aici ca un lucru vrednic de știință că, după filosofii cei învățători de năravuri, faptele bune pricinuiesc dulceață și bucurie. Oamenii dobândesc acestea două nu din deprinderile lor, ci din faptele și lucrările lor. Adică: un milostiv nu se bucură și nici nu se îndulcește când are numai în sufletul său deprinderea [darul] milosteniei, ci atunci când lucrează și face milostenie. La fel și un zugrav sau un meșter: nu atunci când nu zugrăvește sau nu meșterește dobândește dulceață, ci atunci când pune în lucrare aceste daruri. Întâi trebuie să lucreze cineva faptele bune până se deprinde cu ele – aceasta se numește o a doua fire. Apoi, după ce le deprinde, iarăși trebuie lucrate pentru a dobândi dulceață. Căci faptele cele bune la început – până devin un obicei și o deprindere – nu au dulceață în lucrarea lor, deoarece se fac cu osteneală și greutate. Cele dintâi lucrări

ale faptelor bune se aseamănă cu plantarea copacului; deprinderea lor se aseamănă copacului înrădăcinat, care a odrăslit.

[6] Te îndemn să agoniseşti toate faptele cele bune din trei motive:

1) Pentru că toate faptele cele bune sunt legate una de alta ca un lanț de aur care are ochiurile legate unul de altul. De aceea, dacă o singură faptă bună se va dezlega din acel şir şi se va părăsi din lenevire, imediat toate celelalte care sunt împreună cu ea legate se dezleagă şi slăbesc. Vrei să-ți arăt şiragul faptelor bune, legate unele de altele, după cum spune un Părinte? Cugetă dar: credința naşte frica de munci; frica de munci naşte înfrânarea de la patimi; această înfrânarea naşte răbdarea necazurilor; răbdarea naşte nădejdea în Dumnezeu; nădejdea în Dumnezeu naşte nealipirea cea pătimaşă de cele pământeşti, iar nealipirea cea pătimaşă naşte dragostea cea spre Dumnezeu – capul şi coroana tuturor faptelor bune.

2) Pentru că faptele bune sunt foarte învecinate cu răutățile. De aceea şi făcătorul de stihuri Menandru a zis: „Lângă bunătate se află în chip firesc şi răutatea". Iar Aristotel zice: „Lângă uşile faptelor bune sunt răutățile". De la aceştia culegând, Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu a zis: „Nu a filosofat rău cel ce a zis că lângă faptele cele bune s-au înfipt răutățile şi sunt oarecum lângă uşi" (în *Cuvânt de îngropare la Marele Vasile*). Nu numai că faptele bune sunt aproape şi vecine cu răutățile, dar fiecare faptă bună se împotriveşte fiecărei răutăți. Însă fiecărei fapte bune i se împotrivesc două răutăți, care stau de o parte şi de cealaltă a ei, fapta bună aflându-se la mijloc; de exemplu covârşirea

[excesul] şi lipsa. Deci, atunci când va lipsi o faptă bună imediat intră în locul ei potrivnica cea vecină şi rea şi intră mai vârtos cele două răutăţi – una dintr-o parte şi una din cealaltă.

3) Pentru că atunci când mintea ta se îndeletniceşte să câştige toate faptele bune, nu are timp să se îndeletnicească şi cu răutăţile, ci se face, aşa zicând, oarbă către acelea. Iar – dimpotrivă – cea care se îndeletniceşte cu răutăţi nu are timp să privească faptele bune, ci se face oarbă către acele:, după cum cu înţelepciune a zis Evagrie: „Şi faptele bune şi răutăţile se folosesc de minte ca de o [unealtă] oarbă. Acelea pentru a nu vedea răutăţile, iar acestea ca să nu vadă faptele bune."

7 Din această pricină, romanii cei vechi – vrând să arate că doar fapta bună se cade a fi cinstită, slăvită şi lăudată – aveau două biserici [capişti] în Roma: una era afierosită faptei bune, iar cealaltă cinstei. Însă erau în aşa fel zidite, încât oricine voia să intre în biserica [capiştea] cinstei nu putea să o facă decât prin uşa bisericii faptei bune. Iar la biserica cinstei erau scrise acestea: „Povăţuitoare a faptei bune".

8 Blândeţea este o faptă bună aflată la mijloc între două răutăţi capitale: între iuţime şi între nesimţire – ca şi uncropul [apa călduţă] între fierbinte şi rece. Ea te învaţă pe tine, prin sine, cum să te îndepărtezi în acelaşi timp şi de mânie şi de nesimţire – adică de covârşitoarea împreună-pogorâre –, căci amândouă sunt pierzătoare şi pentru Sfinţia ta şi pentru turma ta. Te învaţă iarăşi a te îndepărta de mânie şi de iuţime căci mânia, fiind înfierbântare a sângelui celui din jurul inimii şi o mişcare dezordonată a tuturor umezelilor, tulbură inima, întunecă mintea şi alungă de la

partea cea cuvântătoare deslușirea [deosebirea lucrurilor], făcând pe om ca o fiară. De aceea Piros, dascălul luptelor, aceasta învățătură o dădea prima dată ucenicilor săi celor sârguitori și singuri luptători: să nu se mânie când trebuie să se lupte singuri și să se stăpânească. Căci sufletul, fiind tulburat de mânie și neputând a se apăra, rămâne biruit. Și chiar de vei ajunge ca mânia să te cuprindă, ia bine aminte să nu iei în vremea aceea vreo hotărâre sau să faci izbândă până nu se va îmblânzi și nu va pieri mânia. Căci hotărârile și izbândirile mâniei, întrucât sunt pornite de o patimă necuvântătoare, cum altcumva pot fi numite decât necuvântătoare, fără de socoteală, pătimașe și cu urmări nedrepte?

De aceea filosoful Astinodor, plecând de la August ca să meargă la Elada, i-a dat acest ultim sfat: „O, Cezare! Când ești mânios, nici să nu zici, nici să nu faci ceva mai înainte de a citi toată Alfa-Vita." De aceea Arhetas tarandeanul, fiind ocărât o dată de sătenii săi, a zis către ei: „V-aș fi pedepsit cu adevărat pe voi de nu aș fi fost mânios". Învață-te blândețea fără însă a face pogorомânt prea covârșitor, rămânând [astfel] cu desăvârșire nesimțitor și rece ca omătul. Așadar să nu-ți miști sufletul și inima ta spre mânia cea fără de rânduială împotriva acelora ce-ți greșesc ție, ci spre o râvnă fierbinte împotriva celor ce calcă legile cele dumnezeiești și sfintele canoane. Dar nici râvna să nu fie fără de socoteală, ci ocârmuită de dreapta socoteală. Căci după cum asprimea și iuțimea cea covârșitoare niciodată nu folosesc, tot așa și pogorământul cel prea mare de multe ori vatămă.

De aceea dumnezeiescul Grigorie Dialogul zice: „să fie dragoste, dar nu moleşeală; asprime, dar nu întărâtând; râvnă, dar nu peste măsură de cumplită, şi milostivire, dar nu cu un pogorământ peste măsură. Seneca tâlcuia acestea: «Pedeapsa, printr-o justificare solidă, o poţi ierta». Dar dacă nu poţi, o vei amesteca împreună [cu blândeţea]." Deci blândeţea se cade a fi amestecată împreună cu râvna cu discernământ şi cu pogorământul cu bună chibzuială. Şi aceasta [blândeţea] se face în felul în care retorul Demostene o vestea lui Alexandru zicând: „Nici una din multele tale fapte bune, o, împărate, nu este mai slăvită ca milostivirea ta sau mai minunată ca blândeţea ta".

[9] Să ştii că prin pocăinţă – după Sfântul Grigorie de Nyssa – omul se face întotdeauna biruitorul diavolului. Că zice: „Altă biruinţă asupra luptătorului împotrivă se pregăteşte. Căci avem o singură armă de atac către toată năpădirea ispititorului: pocăinţa. Cel ce a săvârşit-o pe aceasta în el se face întotdeauna biruitor al celui ce pururea îl luptă." Vezi şi cuvântul cel pentru pocăinţă în *Deprinderile duhovniceşti* cele tipărite de noi, precum şi în *Apantisma* sfintelor rugăciuni cea tipărită de noi. Şi iarăşi se face omul biruitor al diavolului prin pocăinţă – căci diavolul niciodată nu se pocăieşte şi nici nu zice „am greşit". Iar omul, zicând „am greşit", biruieşte pe diavolul cel nepocăit.

[10] Cu adevărat adâncă şi prea mistică este întrebarea ce o face un privitor pentru smerita cugetare. El întreabă: care faptă bună avea zidire mai înainte de a fi zidită? Datorită ei, Dumnezeu a căutat spre dânsele [spre celelalte fapte bune], le-a miluit şi le-a adus dintru nefiinţă întru fiinţă. Aici, fiecare poate să zică că nici o faptă bună nu avea [fiinţă] – şi

aceasta deoarece mai înainte de a se zidi ele erau inexistente și nimic. Căci, care faptă bună poate să aibă ceea ce nu este [încă], precum și nimicul? Dar el [privitorul] a răspuns că este acea faptă bună a smereniei, căci pentru aceasta le-a zidit Dumnezeu [și pe celelalte]. Că aceea [smerenia] nu a existat niciodată, ci a fost un nimic (aceasta este cugetarea smereniei cele adevărate). Aceasta era fapta care L-a îndemnat pe Bunul Dumnezeu să caute spre nimicnicia celorlalte, să le miluiască și să le aducă dintru neființă întru ființă.

Deci ce adunăm din această expunere? Că pe omul cel smerit care se socotește pe sine ca pe un nimic, având înaintea ochilor de-a pururi această așezare pe care o avea mai înainte de a se zidi, pe acesta îl cunoaște Dumnezeu ca pe un rob al Său, spre acesta privește, pe acesta îl miluiește. Și înălțându-l de la cele afară de fire la cele firești și suprafirești, îl aduce pe el ca de la neființă la ființă. *Și spre cine voi căuta fără numai spre cel smerit și blând, și care tremură de cuvintele Mele* (Is 66, 2). Dimpotrivă, pe omul cel mândru – care se socotește pe sine [a fi] ceva – și mai ales păcătos, care pentru aceasta este mai rău și decât cel ce nu există – ca unul care nu este păcătos –, [pe acesta] nu îl cunoaște Dumnezeu ca pe un rob al Său. Spre acesta nu caută și nu îl miluiește, ci mai vârtos îl urăște și îi dă război. *Dumnezeu, mândrilor le stă împotrivă* (Pr 3, 34). Și chiar dacă îl cunoaște, îl cunoaște numai ca pe un vrăjmaș și ca pe un depărtat de Dânsul și nu ca pe un rob al Său. Aceasta o arată cuvântătorul de Psalmi zicând: *cele înalte* (adică pe cei mândri) *de departe le cunoaște* (Ps 137, 7).

[11] Încă şi preaînţeleptul şi preajudecătorul Fotie zice: „Toate cele omeneşti curg împreună cu vremea şi se prăpădesc. Dar fapta bună nu se poate pierde nici de foc, nici de fier, nici de nimic din cele vremelnice. Tot aşa biruieşte [fapta bună] şi timpul şi patimile şi însăşi moartea. Iar dacă vrei să cunoşti mai mult, [fapta bună] cu vremea şi cu moartea mai vârtos înviază şi înverzeşte, iar lauda sa şi buna-i cuviinţă – zavistia stinsă fiind întru ele – mai strălucită şi mai minunată o primesc" (Epistola 125 trimisă spatarocandidatului Teodot).

[12] Înţeleaptă cu adevărat este pilda pe care o aduce la această problemă un dascăl, adică la problema cu scara pe care o a văzut Iacov şi cu îngerii ce se suiau pe dânsa şi se coborau. Îngerii sunt înaripaţi şi uşori şi puteau de la prima treaptă să zboare la vârful scării. Pentru ce, dar, să suie una câte una fiecare treaptă a scării? Scara era închipuire a faptelor bune şi care şi cum se suie se cade să treacă [peste] faptele bune una câte una, iar nu prin una să se suie până la vârful scării toţi câţi urcă.

[13] Însemnăm aceasta aici ca pe un lucru de trebuinţă: după Sfântul Ioan Damaschin există fapte bune trupeşti şi fapte bune sufleteşti. Cele trupeşti sunt: înfrânarea, postul, foamea, setea, privegherea, starea [în picioare], plecarea genunchilor, nespălarea, culcarea pe jos, lucrul mâinilor, precum şi orice altă pătimire rea a trupului. Ele sunt mai degrabă unelte ale faptelor bune decât fapte bune, dar aduc pe om la faptele bune cele sufleteşti şi adevărate şi la smerenie şi nepătimire – atunci când nu se fac cu făţărnicie şi pentru plăcerea oamenilor, ci întru cunoştinţă şi doar pentru Dumnezeu. Iar faptele bune cele sufleteşti sunt cele patru capitale arătate

mai sus, din care se nasc celelalte: credința, nădejdea, dragostea, rugăciunea, smerenia, blândețea, îndelunga-răbdare, nemânierea, dumnezeiasca cunoștință, veselia, simplitatea, netulburarea, neiubirea de argint și celelalte care sunt cu adevărat fapte bune. Prin urmare, atunci când cineva se împiedică și nu poate să săvârșească faptele bune trupești din cauza neputinței, a bătrâneții sau a altor întâmplări și nevoi, ia iertare de la Dumnezeu Care știe pricina. Iar dacă nu facem faptele bune sufletești, nu avem nici iertare și nici dare de răspuns [justificare], deoarece aceste fapte bune nu sunt condiționate de nevoi, ci poate să le lucreze cineva în orice fel de nevoi și neputințe s-ar afla, deoarece ele se lucrează doar cu mintea și cu inima.

De pildă: dacă cineva din neputință nu poate posti, măcar să se roage cu mintea și cu buzele și să mulțumească lui Dumnezeu pentru neputința sa. Căci Cuviosul Ioan Carpatiul – tâlcuind acea vorbă din Evanghelie care spune: „Când vă vor goni pe voi dintr-o cetate fugiți în cealaltă” –, zice: „De vă vor goni pe voi gândurile neputinței din cetatea postului, fugiți în cealaltă [cetate],adică la rugăciune și la mulțumire”. Deci dacă nu poți să lucrezi faptele bune cele trupești, măcar întristează-te în inima ta pentru că nu le poți făptui și întristarea aceasta se așază în locul acelora, după cum zice Sfântul Isaac: „Inima plină de întristare pentru slăbiciunea și neputința împlinirii faptelor trupești celor văzute, ține locul tuturor faptelor trupești. Faptele trupești fără întristarea minții sunt însă ca un trup fără suflet” (Cuvântul 58, p. 298).

[14] Însemnăm aici și această înștiințare, ca pe una trebuincioasă celor care se îndeletnicesc în Sfintele Scripturi: se cade ca ei să se plece și cu auzirea cea dinlăuntru spre a

crede că toate cuvintele Domnului ce se află în Sfânta Scriptură sunt vrednice de crezare, în armonie, fără nepotrivire, adevărate şi încredinţate, după cum scris este: *Începătura cuvintelor tale este adevărul.* (Ps 118, 160). Şi: *judecăţile Domnului adevărate, îndreptate împreună* (Ps 18, 10). *Dumnezeu adevărat şi tot omul mincinos* (Rm 3, 4). Se cade ca unii ca aceştia să se plece Sfintelor Scripturi cu aceeaşi simplitate cu care se pleacă fiii părinţilor şi copiii dascălilor lor, după cum zice şi Marele Vasile: „Credinţa în Hristos, Cel Ce ne-a vestit nouă cuvintele Tatălui, este neapărată şi mântuitoare, ca a fiilor către părinţi şi a copiilor către dascăli, după acelaşi glas al Domnului, Care a zis: «De nu va primi cineva împărăţia lui Dumnezeu ca un copil, nu va intra în ea».”

Iar de s-ar întâmpla în Scriptură vreun cuvânt sau vreun înţeles care pare că arată vreo nepotrivire sau un înţeles potrivnic altor [scrieri] ale Scripturii sau chiar şi cuvântului celui drept, atunci, după Marele Vasile, unuia ca acesta [care se îndeletniceşte în Sfintele Scripturi] i se cade fie să citească toată bucăţica precum şi [versetele] cele dinainte şi cele de după acel cuvânt şi aşa să afle înţelegerea cea adevărată, fie să înveţe cele mai neclare din altele mai clare scrise în alt loc. Iar dacă în cele din urmă nu află dezlegare nedumeririi pe care o are – zice –, se cade mai degrabă să se prihănească pe sine, precum şi neputinţa minţii sale, din pricină că nu poate înţelege, decât să se obrăznicească şi să spună că acel cuvinţel al Scripturii nu este drept: „Iar pentru cele care se par a avea oarecare împotrivire, mai bine este a se prihăni pe sine ca unul care încă nu a ajuns să înţeleagă bogăţia înţelepciunii şi judecăţile cele cu anevoie de ajuns şi

necercetate ale lui Dumnezeu decât să se facă vinovat judecății [pentru] semeție și obrăznicie și s-audă [că este] păgân cel ce zice Împăratului: «Nelegiuești! [Strâmbătate faci]».”

[15] De aceea Sfinții Părinți laudă Sfânta Evanghelie cu mari, preaslăvite și minunate laude. Ambrozie a zis că Sfânta Evanghelie este noian – în care se află plinirea darurilor – și mare a tainelor duhovnicești în care înoată Peștele cel tainic. Acest cuvânt „Pește”, scriindu-se la margine [în acrostih], arată – după Sibilă –: „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul” sau „Cruce”. Sfântul Apostol Vartolomeu a spus că Evanghelia se arată mică în lungime, dar mare și largă în lățimea înțelegerilor: „Și lată și mare și iarăși scurtată” (Cap. 1 din: *Pentru tainica binecuvântare*). După cum mărturisesc Dionisie Areopagitul și Ieronim, Evanghelia se numește cuprindere a toată binecuvântarea. Origen [o numește]pârgă a toată Scriptura. Și dacă dumnezeiescul Augustin a numit toată dumnezeiasca Scriptură întreaga învățătură a tuturor științelor, cu adevărat Sfânta Evanghelie – ca una ce covârșește întreaga dumnezeiască Scriptură – se cade să fie numită meșteșug al meșteșugurilor, știință a științelor și a înțelepciunii pandoră [cutie a Pandorei] și Atenă. Căci Evanghelia este proorocie deschisă, după cum și proorocirea este Evanghelie acoperită. De aceea cel ce a numit Evanghelia temelie și centru al așezământului celui vechi și soare al Scripturii celei noi nu a greșit. De aceea până și filosofii platonicieni – și mai ales Proclu – cinsteau Sfânta Evanghelie, mai ales cea de la Ioan: „La început era Cuvântul”. De aceea – după Isidor Pelusiotul și Simeon al Tesalonicului – și arhiereii cei

îmbrăcați scot omoforul când se citește Evanghelia, pentru a arăta că la citirea ei Se găsește de față Hristos, Începătorul păstorilor, Cel Ce a grăit Evanghelia. Când se citește Evanghelia, se aprind lumânări în semn de bucurie, după cum scria dumnezeiescul Ieronim împotriva lui Vigilantie Marele Constantin a trimis în dar Marelui Nicolae o Evanghelie împodobită cu aur și pietre scumpe, iar împăratul Teodosie a scris o evanghelie cu mâna sa și o citea pe ea – după Sozomen. Dumnezeiescul Gură de Aur scrie că „În casa în care se află Evanghelia nu intră diavolul" (în *Omilii la Ioan*). Creștinii cei de demult și mai ales femeile și copiii purtau Evanghelia asupra lor spre pază, după cum mărturisește același Gură de Aur: „Nu vezi cum femeile și copiii cei mici, în loc de pază puternică își spânzură la gât evanghelii, purtându-le cu ei pretutindeni, oriunde s-ar duce?" De aceea și Cecilia fecioara avea Evanghelia la piept spre paza ei. Vezi și alte laude aduse Evangheliei în cartea a doisprezecea a lui Dositei.

[16] Ci și dintre filosofii păgâni mai străluciți, mai înțelepți și mai de curând, [unii] laudă citirea dumnezeieștilor Scripturi și îndeamnă la dânsa. Așa, (de exemplu), Locke*, englezul cel prea vorbitor și cel prea metafizician, a scris la sfârșitul vieții lui unui prieten de-al său: „Sârguiește-te la Sfintele Scripturi și mai ales la Așezământul cel nou. În acela se cuprind cuvinte ale vieții celei veșnice și l-a avut pe Dumnezeu începător al său, iar sfârșit a avut mântuirea oamenilor. Izvor al său este adevărul cel neamestecat cu greșeli."

* John Locke (1632-1704), născut la Wrington; filosof și om politic englez.

Și vestitul Seldin, preaînvățatul filosof și istoric, zicea lui Usir că el nu și-a putut odihni sufletul în altceva decât în Scripturi. Mai mult decât toți, acestea le adeverește pe deplin însuși Pavel: *Că s-a arătat darul lui Dumnezeu cel mântuitor tuturor oamenilor, învățându-ne pe noi ca, lepădând păgânătatea și poftele cele lumești cu întreagă înțelepciune și cu dreptate și cu bună credință să viețuim în veacul de acum, așteptând fericita nădejde și arătarea slavei Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos Care s-a dat pe Sine pentru noi ca să ne mântuiască pe noi de toată fărădelegea și să-și curățească Lui norod ales, râvnitor de fapte bune* (Tit 2, 11-14). Fiindcă acest cuvânt cuprinde începutul, sfârșitul și răsplătirea adevăratei credințe, tot așa și purtătorul de Hristos Aton, acel înțelept mare în cele politicești [cetățenești], le sfătuia pe rudeniile lui zicând: „Într-adevăr, dacă e socotită semn de mare înțelepciune înțelegerea legilor țării și a obiceiurilor locului, cu cât mai mult [e socotită semn de mare înțelepciune] cunoașterea dogmelor cerului și legile veșniciei, a canoanelor neschimbate și veșnice ale dreptății și ale îndreptării, a voii și socotelii marelui și singurului Stăpânitor și Împărat a toate?” Tot așa zicea și dulcele ritor al latinilor, Lactanțiu: „Dă-mi un bărbat mânios și hulitor și cu preapuține cuvinte dintre ale lui Dumnezeu îl voi pune înaintea ta blând ca o oaie; dă-mi iubitor de argint și de lux și îl voi face îndată lesne dătător și iubitor de milostenie; dă-mi om care se teme de chinuri și de moarte și îndată el (prin cuvântul lui Dumnezeu) se va arunca în munci, în foc și în celelalte primejdii; dă-mi bețiv, înverșunat și lacom cu pântecele și îndată (prin cuvântul lui Dumnezeu) îl vei vedea postitor, cu

totul înțelept și înfrânat; dă-mi ucigaș, mânios și sălbatic și îndată atât acela, cât și sălbăticia sa se vor preface într-o blândețe adevărată."

[17] Iar în altă parte, tot dumnezeiescul Gură de Aur îi mustră pe creștinii mireni pentru că se lenevesc și nu citesc dumnezeieștile Scripturi. Și răspunzând pricinii pe care niște mireni o aduc pentru aceasta zice: „Ei bine, scuza asta vă pierde, să socotiți că nu numai călugărilor li se cuvine să citească dumnezeieștile Scripturi, când de fapt voi aveți cu mult mai multă nevoie de ele decât călugării, pentru că voi trăiți în lume, voi vă răniți în fiecare zi; și de aceea voi aveți mai cu seamă nevoie de leacul Sfintelor Scripturi. Prin urmare a socoti de prisos citirea Sfintelor Scripturi este cu mult mai rău decât a nu le citi. Astfel de gânduri sunt gânduri drăcești" (*Omilii la Matei*, Omilia a II-a, P.S.B. 23, p. 35). Același Părinte are și un cuvânt scris deasupra: „Mare ne este folosul studierii Sfintelor Scripturi".

[18] Dar ce zic eu că folosește citirea duhovnicească? Până și însăși privirea dumnezeieștilor Scripturi pricinuiește mare folos – după dumnezeiescul Gură de Aur, care zice: „Unde sunt cărți duhovnicești, toată lucrarea diavolească se gonește și se face multă mângâiere a faptei bune celor ce locuiesc acolo. Căci chiar și numai vederea cărților ne face pe noi să șovăim a face păcatul. Căci dacă am îndrăznit [a face] ceva din cele oprite devenind necurați, întorcându-ne acasă și văzând cărțile mai mult ne osândim știința noastră și mai cu băgare de seamă ne facem la a nu mai cădea în aceleași. Iar dacă petrecem până la sfârșit în sfințenie, luăm mai mult folos de acolo. Căci odată ce s-a atins cineva de Evanghelie, și-a pus imediat mintea sa în rânduială, s-a depărtat de cele

lumeşti şi chiar de vederea lor" (Cuvântul III la *Sfântul Lazăr*).

[19] De aceea, de-Dumnezeu-purtătorul Maxim zicea că: al diaconului este a curăți pe ceilalți de patimi şi de gândurile cele rele prin cea năravnică [minte]; al preotului este a lumina pe ceilalți prin rațiunile realităților înconjurătoare, iar al episcopului este a face pe ceilalți desăvârşiți prin cuvintele dumnezeieşti. „Cuvântul diaconului are în el ceea ce unge mintea către sfnțitele slujbe şi goneşte gândurile pătimaşe de la dânsa; al preotului descoperă celorlalți rațiunea cea adevărată a lucrurilor existente şi pierde cunoştința cea cu nume mincinos prin pierderea rațiunii celei mincinoase [răstălmăcită], iar al episcopului, care sfințeşte cu Sfântul Mir, are cunoaşterea Treimii Celei închinate şi sfinte". Aşa că arhiereul nu trebuie să fie numai lucrător al [faptei bune] trupeşti şi sufleteşti şi filosof al celor văzute, ci şi cuvântător de Dumnezeu [teolog], ca unul care este mai presus decât diaconul şi preotul.

[20] Greutățile care urmează din neînvățătura şi neştiința Scripturilor le povesteşte pe scurt ritorul cel de aur al Bisericii, zicând: „dintru neştiința Scripturilor au răsărit nenumărate rele: de aici a răsărit multa vătămare a eresurilor, de aici viețile cele lenevoase, de aici ostenelile cele fără de câştig. Că precum cei care nu au lumina aceasta [fizică, materială] nu ar fi putut să umble drept, tot aşa şi cei ce nu caută raza dumnezeieştilor Scripturi sunt siliți adeseori a păcătui, fiindcă, «într-adevăr, umblă în preacumplit întuneric»" (Omilie la epistola către Romani – la început).

[21] Căci nu este altă mângâiere mai bună a sufletului omului în toate necazurile şi ispitele ce le pătimeşte. De

aceea şi la Macabei scrie: Drept aceea noi *neavând lipsă de acestea, şi având mângâiere cărţile cele sfinte, care sunt în mâinile noastre*... (1 Mac 12, 9).

22 Ia aminte că, după Sfântul Maxim, unele sunt raţiunile zidirilor şi altele sunt legile lor: „Raţiunile se cunosc [prin aceea că cuprind] cu statornicia toate cele ce ţin de ele, iar legile [se cunosc prin] menţinerea [constantă] a lucrărilor fiecărui lucru" [referinţă neidentificată].

Şi aceasta îţi subliniez ca pe una importantă: toate raţiunile cele veşnice, care în Dumnezeu, Ziditorul a toate – prin Care s-au făcut toate cele ce sunt –, s-au aşezat împreună, nu sunt zidite şi nici nu sunt fiinţele celor existente. Să nu fie! Ele fiinţelor le sunt de fiinţă făcătoare şi ziditoare zidirilor. Pe scurt: făcătoare ale fiinţelor şi ale mărginirilor fiinţiale, după cum înalt vesteşte Dionisie Areopagitul, zicând: „Iar modele zicem că sunt raţiunile de fiinţă făcătoare şi în mod unitar preexistente în Dumnezeu, pe care teologia le numeşte predestinări şi voiri dumnezeieşti şi bune, care deosebesc şi produc existenţele. Conform lor Cel mai presus de fiinţă a produs şi predeterminat toate cele ce sunt" (*Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. V, p. 161). Aceleaşi le zice şi de-Dumnezeu-purtătorul Maxim, Grigorie al Tesalonicului, Marcu al Efesului – în capetele despre Sfântul Duh – precum şi toţi cuvântătorii de Dumnezeu. Aceste cuvinte ale lui Dumnezeu sunt făcătoare de fiinţă, de fiinţe şi ziditoare. Iar fiinţele celor ce sunt făpturi şi zidiri şi săvârşiri sunt aduse sub timp de acele cuvinte. De aceea greşesc foarte mult unii din vremea noastră, metafizicienii mai noi, care slăvesc fiinţele celor ce sunt [materia] care ar fi adică acele raţiuni nezidite şi împreună de-a pururea fiitoare [veşnice] întru

Dumnezeu și de aceea numesc materia veșnică. Prin aceasta ei înnoiesc rătăcirea și părerea elinească care punea înainte veșnicia materiei, care era [după ei] de-a pururea fiitoare și veșnică împreună cu Ziditorul, iar rațiunile cele firești care se află în zidiri erau lucrări și chipuri nezidite și pilduitoare ale rațiunilor celor din Dumnezeu.

[23] Despre aceasta a zis și Sfântul Grigorie de Nyssa: „Pornirea voinței dumnezeiești, [atunci] când va voi, se va face lucrare și voia ia ființă, făcându-se fire a stăpânirii celei atotputernice. [Această] voie a firii [stăpânirii celei atotputernice] nu este fără ipostas. El voiește cu înțelepciune și iscusință. Iar existența voinței este ființa."

[24] Negrăită de tot cuvântul și necuprinsă de nici o minte îngerească și omenească este ușurința cu care a zidit Dumnezeu această lume simțită și văzută. Căci pe toată materia cea atotprimitoare, din care s-au alcătuit toate părțile lumii, în prima scânteie a timpului Cuvântul cel atotputernic a adus-o dintru neființă întru ființă cu simplitate. Deci așa a făcut toate cele patru stihiri din care s-au alcătuit celelalte zidiri. Aceasta o arată Moise zicând: *Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul* (Fc 1, 1). *Întru început*, adică în prima clipă a timpului. Iar prin cer și pământ a numit cele două margini desăvârșite ale acestei lumi, stihiile văzduhului cele din mijloc, cuprinzând și pe cele ale apei, după toți cuvântătorii de Dumnezeu. Aceasta a arătat și înțeleptul Sirah, zicând: *Cel ce trăiește în veac a zidit toate deobște* (Sir 18, 1). Adică cât ai clipi din ochi și deodată atât materia cea atotprimitoare cât și stihiile din care s-au făcut toate au fost aduse la ființă. Căci lucrurile cele zidite pe urmă în cele șase zile nu din cele ce nu erau [s-au zidit], așa simplu, ci din

materia atotprimitoare şi din stihiile care au fost create în prima zi. Iar mai vârtos, cele ce s-au zidit în prima scânteie a timpului din ziua întâi au fost create numai ca o podoabă a materiei celei dintâi neîmpodobite şi ca o pe urmă împodobire sau înfrumuseţare a acelei lumi făcute întâi. Pentru aceasta limba cea îndumnezeită a teologilor, Marele Grigorie al Tesalonicului, a zis foarte hazliu şi frumos: Dumnezeu a zidit întâia lume – cea adusă la fiinţă într-o clipă – îngreuiată. Din ea s-au născut, prin Cuvântul Lui, celelalte zidiri. Adică: a făcut cerul îngreuiat cu luminătorii, cu stelele şi cu deosebitele lumini. Pământul l-a făcut îngreuiat cu diferite specii de plante şi animale; apa – cu diferite specii de peşti şi păsări. „Dumnezeu a făcut în şase zile, cu Cuvântul Său, din ce nu era pe cele ce sunt aducându-le. Iar de năprasnă mai ales, după cum zice Moise, le-a alcătuit. Căci la început a făcut cerul şi pământul – l-am auzit zicând pe Moise – nu cu totul gol şi nici fără de toate cele împreună. Căci pământul era amestecat cu apă. Şi amândouă erau îngreuiate şi cu văzduhul şi cu animalele şi plantele cele după fel. Iar cerul cu diferitele lumini şi luminători – întru care toate erau alcătuite – era îngreuiat" (Cap. 21 din *Pentru cele fireşti şi teologice*).

[25] De aceea şi sodomitenii au fost loviţi cu orbire, nevăzându-i pe acei doi îngeri care au venit în Sodoma; iudeii – iarăşi – nu vedeau pe Domnul Care a trecut prin mijlocul lor, deoarece Dumnezeu a luat de la lucrarea ochilor lor conlucrarea şi ajutorul Său. De aceea şi David proorocul nu a zis: Cel ce ai făcut pe îngerii Tăi duhuri sau Cel ce ai întemeiat pământul în vreme trecută, ci a zis: *Cel ce faci pe îngerii tăi duhuri* şi *Cel ce întemeiezi pământul pe întărirea*

lui (Ps 103, 4-5). De ce? Pentru a arăta că Dumnezeu îi creează neîncetat şi de-a pururi pe îngerii cei odată creaţi şi că El întemeiază mereu, până acum, pământul cel odată întemeiat. Aşa tâlcuieşte aceste cuvinte Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu: „A face pe îngerii Săi duhuri şi a întemeia pământul pe întărirea lui arată iconomia şi lucrarea proniatoare asupra celor zidite, odată fiind lucrate şi făcute. Iar a întări tunetul [vezi Ps 103, 7] şi a zidi duhul [vezi Ps 103, 30], care s-au dat la iveală odată cu Cuvântul, [arată că] şi acum lucrarea este necurmată." Şi aceasta este tocmai ceea ce zice Domnul: *Tatăl Meu până acum lucrează; şi Eu lucrez* (In 5, 17).

[26] Pronia – privită în ansamblu – cuprinde şi prehotărârea, îndreptând [prin ea] toate cele ce sunt, fie spre un sfârşit vremelnic, firesc, fie spre un sfârşit veşnic, mai presus de fire. Şi mai este pronia lui Dumnezeu cea fără de început – după Dionisie Areopagitul. Astfel, prin această pronie veşnică, [Dumnezeu are grijă] de zidirea Lui. Căci toate, pentru a fi zidite, aveau nevoie de pronie şi de preînţelegere – după dumnezeiescul Maxim –; şi aceasta şi pentru a fi zidite în vremea cea cuviincioasă – după Grigorie al Tesalonicului. „Căci a privit Domnul" zice dumnezeiescul Chiril al Alexandriei „toate mai înainte de a le face pe ele, din veşnicie înţelegându-le şi fiecare, după înţelepciunea Sa cea veşnic creatoare (care este chip, pildă şi prehotărâre) –, se face în vremea cea prestabilită" (*Pentru Treime*, cap. 11, vol. 5). Şi această dumnezeiască şi veşnică pronie, după acelaşi dumnezeiesc Dionisie, este: „pentru îngerii cei nemuritori şi pentru noi cei ce ne vom face nemuritori şi pentru bunătăţile cele gătite nouă", după cum tâlcuieşte

marele scoliastic Maxim (în acelaşi loc – *Pentru Treime*, cap. 11, vol. 5).

[27] Modul prin care ne suim de la cele pricinuite către Pricinuitor este acesta: un îndrăgostit, de pildă, vrând să o atragă pe cea îndrăgită spre al său dor şi să se căsătorească cu ea, îi trimite, ca nişte mijlocitoare, nişte daruri oarecare, însă atrăgătoare şi logoditoare, care se numesc zestre, şi aceasta cu scopul ca prin ele să fie şi ea atrasă spre cel ce o iubeşte – la fel cum el este atras către ea – şi să-şi dorească căsătoria cu el. În acelaşi fel şi cu acelaşi scop, Ziditorul a toate a zidit toate cele simţite şi gândite prin cuvintele duhovniceşti – căci este cu adevărat şi în chip firesc Cuvânt. Căci zice preacuvântătorul de Dumnezeu Ioan: *Toate printr-Însul* – adică prin Cuvânt – *s-au făcut şi fără de Dânsul nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut* (In 1, 3). Iar Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu spune: „Ce este aceea care nu s-a făcut prin Cuvânt?” (Cuvântarea a II-a, *Pentru Fiul*).

Pe urmă a zidit mintea, dându-i puterea cea cuvântătoare, adică i-a dăruit o putere firească, înclinată spre a încerca şi a primi aceste cuvinte duhovniceşti pe care Cuvântul cel ziditor le-a aşezat în lucrurile create. Şi aşa, prin ele, ca prin nişte daruri atrăgătoare, [mintea] să fie atrasă spre dorirea cea nepătimaşă a Ziditorului. Şi fiind atrasă, îndată să se unească cu El şi să se fericească. Aşadar, Cuvântul cel ziditor şi mai înainte de veci – pe de o parte – iar mintea cea cuvântătoare – pe de alta – sunt două margini, iar cuvintele cele duhovniceşti ale celor create sunt ca nişte mijlocitoare între aceste două margini, unindu-le totodată între ele. Deci deoarece mintea cea cuvântătoare este slabă şi nedesăvârşită,

are trebuință de cuvintele duhovnicești din zidire ca, întărindu-se prin ele și făcându-se desăvârșită, să se ridice la unirea cea mai presus de cuvânt cu Cuvântul cel ziditor. Iar când se va uni cu Acela – prin acea unire numită mai presus de minte, după Marele Dionisie –, adică atunci când amândouă marginile se vor uni – mintea cea rațională și Cuvântul Ziditorului –, atunci mijlocirile și cuvintele cele firești ale celor create sunt nelucrătoare și se socotesc de prisos. De aceea a zis purtătorul de Dumnezeu Maxim: „Mijlociri sunt între Dumnezeu și oameni cele materialnice și cele nematerialnice. Dar mai presus de ele este mintea cea omenească care ajunge la Dumnezeu" [referință neidentificată]. Însă mintea cea rațională nu poate să rămână de-a pururi unită cu Cuvântul Ziditorului din cauza întinderii și lungimii celei într-un singur [sens] – căci ostenește și uneori se oprește – și iarăși nu poate ca una ce este împreunată cu trupul cel material. De aceea se coboară de acolo chiar și nevrând. Și pogorându-se, iarăși află ca pe niște mijlocitoare cuvintele celor create și prin acestea, ca unele ce sunt mai ușor de purtat, revărsându-se, se mângâie și se odihnește.

Așadar, ca să recapitulăm, rațiunile celor create sunt de două ori mijlocitoare: atât la suirea minții celei cuvântătoare către Ziditor, cât și la pogorârea ei de la unirea cu El. La suire însă îi slujesc minții ca hrană, întărire și desăvârșire, iar la pogorâre pentru liniștea și odihna întinderii celei gândite a ei către cele ascunse. Iar faptul că Cuvântul Cel ziditor este îndrăgostit de mintea cea cuvântătoare și că prin cuvintele din zidiri se uită la mintea cea privitoare și curată ca prin niște ferestre și o cheamă către dorul Său cel dumnezeiesc, se

vede din ceea ce cu dorire zice mireasa cea din Cântarea Cântărilor către Mirele ei cel gândit: [...] *frățiorul meu* [...] *stă după peretele nostru, privind pe ferestre* (Cânt 2, 9). Prin perete se înțelege zidirea noastră, în spatele căreia a stat Cel nezidit, Ziditorul tuturor – Dumnezeu Cuvântul. „Iar ferestrele firii celei zidite sunt lucrările Celui nezidit prin care Acesta privește spre dânsa", după cum tâlcuiesc Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul și Nil.

Mai putem spune și că, deoarece orice lucru este atras în mod firesc spre un alt lucru asemănător lui, după cum este normal, [rezultă că] „asemănarea este iubire". De aceea Cuvântul, Arhetipul și Ziditorul a făcut mintea cea cuvântătoare după asemănarea Sa, punând și în zidiri cuvinte, existând o oarecare asemănare între Dânsul și mintea cea cuvântătoare, pentru ca mintea cea cuvântătoare, prin cuvintele cele asemenea ei să se urce la Cuvântul Cel întocmai cu dânsa. Aceasta este cea pe care se făgăduiesc prietenii mirelui să o arate miresei, zicând în Cântare: *Asemănări de aur vom face ție, cu flori de argint, până este împăratul în culcușul său* [...] (Cânt 1, 10-11). Asemănări ale aurului, adică ale lui Dumnezeu, înseamnă rațiunile cele strălucite ale zidirilor care se aseamănă cu Ziditorul, după cum tâlcuiesc Grigorie de Nyssa, Maxim și Nil. Deci atunci când mintea se suie prin zidiri către Ziditorul, văzând că cuvintele din zidiri se aseamănă cu Ziditorul, lucrează cuvântarea de Dumnezeu cea adeveritoare și arătătoare, numind pe Dumnezeu cu adevărat și la arătare: înțelept, bun, meșter, lumină, soare, aer, foc – și toate cele ce există – ca pe Unul Ce este pricinuitor al acestora. Iar după ce se va sui la Ziditorul, mai presus de fire și cu duhul, și va vedea că El nu

este asemenea cu toate celelalte zidiri, ci le întrece neasemănat pe toate acestea, atunci folosește teologia apofatică și covârșitoare, numindu-l pe Dumnezeu prin negații: mai presus de înțelepciune și bunătate, fiind nici lumină, nici foc, nici aer, nici altceva din cele ce există, ca pe un mai presus de ființă și necuprins. Vezi despre aceasta la Teofan al Niceei, la cele cinci cuvinte pe care le-a scris împotriva achindiniților.

28 „Căci Dumnezeu cu atâta ușurință a făcut întregul pământ, ca și cum ar fi fost o nimica." Căci zice Isaia: *pământul l-a făcut ca o nimica* (Is 40, 23). Și apoi, această lepădătură și acest nimic, adică pământul, este atât de lat încât cuprinde atâtea mari împărății ale lumii și atâtea neamuri fără de număr și mulțimi de oameni. Este atât de mare încât lungimea lui este, după măsurătorile celor mai noi corăbieri, de douăzeci și cinci de mii două sute de mile. Și – a zice mai adevărat și cu dreptate – este o sferă atât de mare, încât toți oamenii de la zidirea lumii – fiind de atunci și până acum mai bine de șapte mii de ani –, căutând și încercând să-i afle măsura lui atât pe uscat cât și pe mare, nu au putut. În fiecare zi ei află noi teritorii, locuite sau nu, și vor mai afla și de acum înainte unele ca acestea. Și totdeauna, până la sfârșitul lumii, vor rămâne multe părți ale pământului acoperite și necunoscute de oameni.

Nu este mare cuviință a lui Dumnezeu să vezi soarele cel prea strălucit, fiind la vedere mare cât un picior și apoi acesta – de un picior – să fie atât de mare, încât dimensiunea lui să fie 24867760 de mile – după măsurătorile lui Arhimede cel de demult – sau, după oarecare mai nou, 867468 de mile (Citește despre aceasta și în *Ușa pocăinței*, Cartea I, cap. 1).

Şi nu mai zic mărimile stelelor celor rătăcitoare şi ale celor nerătăcitoare care, arătându-se ca nişte opaiţe, sunt mai mari însă decât tot Pământul – după cercetările astronomilor. Nu este mare cuviinţă a Ziditorului Dumnezeu să fie întreaga lume, atât cea gândită cât şi cea simţită, o singură picătură din noianul cel nemărginit al înţelepciunii şi al puterii lui Dumnezeu celei ziditoare, după cum înalt grăieşte Sfântul Calist cel contemplativ? Apoi, toată această picătură, adică întreaga lume, nu poate fi înţeleasă cu deamănuntul – şi nici măcar cea mai mică parte a ei – de toată înţelepciunea veacurilor, acumulată de la zidirea lumii şi până acum, precum şi de toţi înţelepţii care au fost în tot acest timp. Cu adevărat, aceasta este un adânc în care se scufundă toată mintea şi o minune ce face fără de glas toată limba. De aceea trebuie cinstită mai mult cu tăcerea decât cu cuvântul.

Dar lucrul cel mai minunat şi care Îl arată pe Dumnezeu mai slăvit decât Îl arată întreaga lume este acesta: zidind Dumnezeu cu atâta desăvârşire şi înţelepciune această lume mare şi minunată, după ce a terminat-o nu a vrut să scrie pe cer sau pe pământ sau pe altă oarecare parte a lumii că El a făcut-o – după cum fac poeţii cei cu puţină mărire şi meşterii acestei lumi care, când termină un lucru desăvârşit, bine lucrat şi preaslăvit, îşi scriu deasupra şi numele lor. Au scris Parrasie şi Apellis pe icoanele lor: „Apellis a făcut; Parrasie a făcut". Aşa scria şi în capiştea tuturor zeilor din Roma, deasupra: „Marcu Agripa a făcut". Şi Alexandru [Macedon] şi-a scris numele în cetatea sa, Alexandria, Filip, în cetatea sa Filipoli, Cleopatra în piramida ei. Şi sculptorul Policlet** în

** Polykleitos – a doua jumătate a sec. 5 î. Hr.; n. Sicyon sau Argos; sculptor şi teoretician al artei din Grecia antică; creator al unui canon al

minunata sa statuie sculptată, care pentru desăvârşirea ei s-a numit canon al canoanelor, din care se inspirau toți pictorii şi sculptorii pentru proporțiile trupului omenesc, neputând nimeni să-l urmeze. Dumnezeu, zic, nu a făcut aşa. Dar de ce? Pentru a arăta că această lume mare, dacă se alătură nemărginirii Lui, este un lucru prea mic. De aceea, ar fi fost un lucru necuviincios şi nevrednic de preaslăvirea Sa cea nemărginită să Se scrie singur pe ea. Însă chiar dacă El nu a făcut aceasta, o propovăduieşte în schimb toată lumea – la cei ce o privesc – cu nenumărate şi tăcute glasuri, prin înțelepciunea şi puterea dumnezeiască ce se vede în ea. Pentru aceasta a zis dumnezeiescul David: *Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor Lui o vesteşte tăria* (Ps 18, 1).

Iar dacă Dumnezeu a arătat lui Moise, după mii de ani, că El *a făcut cerul şi pământul* (Fc 1, 1) şi toate cele din ele; a făcut-o nu pentru a Lui mărire – să nu fie! –, ci în primul rând ca să ridice pe oameni din smerenie la slavă – adică din smerenia idolatriei la slava singurului Dumnezeu adevărat – şi, în al doilea rând, a făcut-o ca mai mult să se mărească lumea Sa, prin marea cuviință a numelui Său.

[29] Părerea generală a tuturor este că dintre cei ce se îndeletnicesc cu anatomia (adică cu tăierea mădularelor trupului) şi cercetează mădularele şi părțile cele de multe feluri şi deosebite ale trupurilor cele făcute de Ziditorul, pentru lucruri şi meşteşuguri de multe feluri şi deosebite, dintre unii ca aceştia – zic – sau nici unul, sau foarte puțini sunt cei care se leapădă de Dumnezeu şi se fac atei.

---

proporțiilor ideale ale corpului omenesc, pe care l-a aplicat în lucrările sale (*Doriforul* şi *Diadumenul*).

[30] Un inel ca acesta îl purta la mâna dreaptă Carol al V-lea şi atât se cinstea cu el cât se cinstea cu sceptrul pe care îl ținea în aceeaşi mână – dreapta – cu o prea mare slavă deşartă (fila 302 a tomului I *Despre cei fără de Dumnezeu* de Procopie).

[31] De asta a zis dumnezeiescul Isaac că privirea tainelor creației este legată de credință şi paşte în livada Scripturilor: pentru a arăta că dacă cineva, privind cuvintele cele gândite din creație, află nişte lucruri care i se par că ar fi contrare adevărului sau necuviincioase sau nefolositoare şi netrebnice, nu se cade, pentru aceasta, a prihăni pronia lui Dumnezeu şi creația ca şi cum nu le-ar fi zidit bine. Ci se cade să se dea la credință, fiind deplin încredințat că toate zidirile sunt bune, trebuincioase şi folositoare – după cum mărturiseşte şi dumnezeiasca Scriptură: *Şi a văzut Dumnezeu toate câte au făcut şi iată erau bune foarte* (Fc 1, 31) –, dar că el nu le înțelege pentru neputința minții sale. Zidirea şi Scriptura nu sunt dezbinate – să nu fie! –, ci au mare asemănare şi unire între ele, aşa încât creația tâlcuieşte Scriptura, iar Scriptura creația. Căci amândouă au unul şi acelaşi pricinuitor: pe Dumnezeu, Care a făcut zidirea şi a grăit Scriptura. Şi după cum El este adevărat în lucrările Sale, tot astfel adevărat este şi în cuvintele Sale – şi nu invers. Şi cine va grăi împotriva acestora cade cu adevărat în grăirea împotrivă. Căci Îl bănuieşte cum că minte şi spune adevărul în acelaşi timp. Iar mai jos dumnezeiescul Isaac îşi tâlcuieşte cuvântul zicând: „Cuvintele care nu se înțeleg cu rațiunea se primesc de către noi prin credință”.

Şi Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu însuşi ne învață, dându-ne acest oftat prin cuvintele zidirii – în cuvântul al

doilea al celor cinci *Cuvântări teologice*: „Credința să vă povățuiască pe voi mai mult decât cuvântul. De te-ai învățat slăbiciunea în cele pământești și prin cuvânt ai cunoscut cele mai presus de cuvânt, să nu fii cu totul pământesc sau împrejurul pământului, necunoscând nici măcar această necunoștință” [referință neidentificată]. Iar în *Cuvântul la Paști*, tot acest cuvântător de Dumnezeu zice că există o măsură a cunoașterii: pe unele [lucruri] mintea le cuprinde, dar pe altele nu. „Din mișcările și dogmele minții sunt unele care se deschid bine, iar unele se închid din privire, deoarece există o oarecare măsură și în cunoaștere”.

Multe ascunse sunt mai mari decât acestea; că puține am văzut din lucrurile lui (Sir 43, 37). Zice și Solomon, cel care a cunoscut mai mult decât toți rațiunile zidirilor: *Și am văzut toate făpturile lui Dumnezeu, că nu va putea omul afla lucrul cel făcut subt soare, oricât se va osteni omul a căuta nu va afla și oricâte va zice înțeleptul, că le cunoaște, tot nu le va putea afla* (Ecc 8, 17). Înțelepții vremii de acum, nevrând să mărturisească, zic acestea: sau prihănesc dumnezeiasca pronie ca pe o neînțeleaptă și rea, sau se abat cu totul la necredință. De aceea trebuie să-și robească întreaga lor înțelepciune, închinând-o lui Hristos, smerindu-și cugetele și toată înălțarea ce se ridică deasupra cunoștinței lui Dumnezeu, după cum spune Pavel.

Mai însemnăm ca pe un lucru trebuincios și aceasta: cei ce sunt încă nedesăvârșiți și pătimași și nu au ajuns încă la desăvârșire și nepătimire se cade să cugete și să se îndeletnicească cu cuvintele cele subțiri și nematerialnice ale celor ce există – adică cu cele metafizice sau matematice. Pe de altă parte, să se păzească a se gândi la cuvintele firii

trupurilor şi mai ales la cele ce țin de părțile fireşti ale dobitoacelor, înainte de a le privi goale, nematerialnice şi duhovniceşti, pentru că apucă înainte patima şi imaginația cea dobitocească şi îşi închipuiesc în sufletul lor cuvintele firii în chip pătimaş. De aceea, în loc ca mintea lor să-şi adune din privirea cea obişnuită cunoştințe şi cuvinte duhovniceşti, adună numai imaginații, patimi şi idoli pătimaşi. În loc să se suie prin zidiri la frumusețile cele gândite şi nestricăcioase ale Ziditorului şi a se minuna de acelea, a le iubi şi a se desfăta, petrec minunându-se şi desfătându-se în frumusețile cele stricăcioase ale zidirii, slujind mai mult ei decât Ziditorului, după cum au pătimit aceasta în chip jalnic fizicienii mai noi şi mai vechi şi chiar şi zilnic o pătimesc. Acest lucru îl hotărăşte purtătorul de-Dumnezeu-Maxim când zice: „Bine este ca mai înainte de a ne învăța desăvârşit să nu ne atingem de privirea cea firească [contemplația naturală în duh], ca nu [cumva], căutând rațiuni duhovniceşti în zidirile [cele] văzute, să ne tăinuim şi să ne adunăm patimi. Căci mai mult au putere în cei nedesăvârşiți, către simțuri, chipurile vizibile ale celor văzute decât au către suflet rațiunile cele ascunse în aceste chipuri create" [referință neidentificată]. Dar şi atunci când năvălesc ispitele trebuie să ne îndepărtăm de privirea cea firească [a celor din jur] şi să ne strângem mintea în inimă (după cum am zis în *Cuvântul pentru păzirea inimii*). Şi iar zic: să ne strângem în noi înşine şi tot prin noi să alergăm la Dumnezeu prin rugăciune şi prin chemarea Numelui Său, pentru a birui în felul acesta pe vrăjmaşul care se războieşte, după cum zice acelaşi dumnezeiesc Maxim (la cuvântul 82 al *Sutei a patra a celor teologice*).

[32] De aceea a zis Fericitul Augustin: „Dumnezeu vine la oameni și Se face om din dragoste. Dumnezeul Cel nevăzut S-a făcut văzut asemenea robilor Săi din dragoste și tot din dragoste Se rănește [răstignește] pentru fărădelegile noastre" (din *Enchiridion*)***. Și iarăși zice: „Dumnezeu din dragoste a trimis pe Fiul Său ca să răscumpere pe robi, a trimis și pe Duhul Sfânt ca să facă din robi fii după dar. Pe Fiul L-a dat spre prețul răscumpărării noastre, iar pe Sfântul Duh spre privilegiul dragostei noastre, iar pe Sine Se păzește spre a ne face moștenitori Împărăției și fii ai Săi după dar. Dumnezeu pentru om S-a făcut om pentru ca Ziditorul să fie și Mântuitor. Și pentru ca oamenii să se nască de la Dumnezeu [prin Botez], S-a născut El mai întâi din oameni. Pentru ca oamenii să se apropie, prin dragoste, mai mult de Dumnezeu, El S-a arătat ca un om. Trup și suflet a luat Dumnezeu pentru ca, prin aceasta, să se fericească sufletul și trupul omului: sufletul, prin dumnezeirea Lui, iar trupul cu omenirea Sa." Referindu-se la cuvântul cel despre Dumnezeu al înțeleptului Coresie, același dumnezeiesc Augustin zice că mai mare este unirea între omenire și dumnezeire decât unirea ce o are Fiul cu Tatăl – după el. Deoarece: Fiul, deși este unit cu Tatăl după fire și după ființă, ca Unul Ce are aceeași fire și aceeași ființă cu El, însă după ipostas și după față nu Se unește cu Tatăl, ci Se desparte [deosebește] de El, ca Unul Ce are alt ipostas. Iar în Iconomia Întrupării, ceea ce nu a împărtășit Tatălui a împărtășit omenirii. Căci, chiar dacă El este

*** *Manual către Laurențiu sau despre credință, nădejde și dragoste* – în 122 de capitole, în care Augustin condensează învățătura și metoda sa. Explică *Simbolul credinței* și *Tatăl nostru*. Speranța și dragostea sunt tratate în ultimele capitole.

deosebit – prin firea dumnezeiască – de firea omenească, însă după ipostas şi după faţă este unit cu ea, ca Unul ce a primit omenirea în ipostasul Său, făcându-Se un ipostas alcătuit din două firi: dumnezeiască şi omenească.

33 Ia aminte că această pogorâre a lui Dumnezeu Cuvântul nu I-a pricinuit nici o micşorare sau scădere, ci, mai ales, o adăugire mai mare de slavă şi de înălţare – după cum spune marele Grigorie al Tesalonicului în cuvântul la Naşterea lui Hristos. Căci fiind Dumnezeu prin fire, mai presus şi mai înalt decât toate şi neavând unde să Se suie la o mai mare înălţime şi slavă, de nicăieri nu Se putea slăvi şi înălţa decât numai din cele de jos, adică prin pogorârea şi smerenia Sa împreună cu zidirile Sale. Căci slava Celui înalt este pogorârea către cele Smerite ca să le arate şi lor – care dorind înălţimea şi slava s-au stricat – o cale prea bună de înălţare şi de slavă – smerenia. De aceea: Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, scutecele Sale cele pruncești, culcarea în iesle, spălarea cea preasmerită a picioarelor ucenicilor Săi, pogorârea în iad şi, în scurt, toate lucrurile cele smerite pe care le-a lucrat şi patimile pe care le-a suferit pe pământ sunt atât de slăvite şi de înalte, că nici cerul nu este [atât de] înalt şi slăvit şi nici puterile cele mai presus de lume, din cer [pe lângă ele].

34 Trebuie de notat aici că acest lucru se înţelege [ca petrecându-se] după voia lui Dumnezeu care povăţuieşte înainte şi nu după cea care urmează. Aşadar Taina Întrupării s-a făcut pentru a noastră zidire din nou şi mântuire. Iar faptul că Înomenirea era [săvârşită] după bunăvoinţa şi voia lui Dumnezeu care povăţuieşte înainte şi că pentru ea s-au zidit toate cele simţite şi gândite îl arată şi Grigorie al

Tesalonicului în cuvântul la Epifanie. Am însemnat și eu destule despre acest lucru în același cuvânt din tomul întâi – din cele trei ale tuturor scrierilor acestui Părinte care au fost trimise la tipărit. Însă acest cuvânt al Sfântului Maxim, pe care l-am găsit mai pe urmă, pecetluiește și arată învederat toate câte le-am zis acolo.

Mai însemnez încă aici referitor la această problemă, ca pe un lucru vrednic de știință și dorit de iubitorii de cuvinte, că Taina Întrupării li s-a descoperit strămoșilor îndată după călcarea poruncii lui Dumnezeu, prin acele cuvinte pe care Dumnezeu le-a rostit către șarpe – adică către diavol: *Vrăjmășie voiu pune între tine și între femeie și între sămânța ta și între sămânța ei; acela va păzi capul tău și tu vei păzi călcâiul lui* (Fc 3, 15) –, unde „sămânță a femeii" Se numește Hristos, ca Unul Ce nu S-a născut din sămânță bărbătească și Care a păzit, adică a zdrobit capul, ori al morții, ori al păcatului, ori al diavolului, după cum au înțeles acest text Fericitul Augustin, Sfântul Ambrozie și mulți alți Părinți. De aceea și Adam, care mai înainte fusese scârbit – căci socotea că, după amenințarea lui Dumnezeu spusă lui mai înainte: *ori în ce zi veți mânca din el cu moarte veți muri* (Fc 2, 17), va muri îndată –, imediat ce a auzit cuvântul de mai sus spus de Dumnezeu șarpelui, l-a înțeles și s-a bucurat, sperând că nu va muri imediat, ci că va trăi și va naște fii și se va slobozi cândva, prin sămânța femeii sale, din tirania șarpelui. De aceea, datorită covârșitoarei sale bucurii a numit, după călcarea poruncii, pe femeia lui Eva, adică viață. Și aceasta din două motive: *primul* – că din ea se vor naște toți oamenii, iar *al doilea* – din ea, prin Născătoarea de Dumnezeu, se va naște Viața cea adevărată – Hristos, Cel Ce

voieşte a face vii pe toţi cei omorâţi. *Şi a pus Adam numele femeii sale Eva, adică Viaţă, pentru că ea este mumă tuturor celor vii* (Fc 3, 20). Că de nu ar fi priceput acestea Adam sau, mai bine zis, de nu i s-ar fi descoperit de la Dumnezeu, era oare normal s-o numească *Viaţă* pe femeia sa? Mai vârtos s-ar fi potrivit s-o numească *Moarte* ca una care s-a făcut pricinuitoare a morţii. Şi chiar dacă, după aceste cuvinte zise către şarpe, a dat Dumnezeu hotărârea morţii asupra lui Adam – zicându-i lui: *pământ eşti şi în pământ te vei întoarce* –, a dat-o sub făgăduinţă şi tocmeală. Căci o va răsturna Cel Ce Se va naşte din sămânţa femeii şi va strica moartea şi va dărui viaţă. Pentru El a proorocit şi Iov, zicând: *Să o blesteme pre ea, cel ce blestemă ziua aceea, cel ce va să prinză chitul cel mare* (Iov 3, 8).

[35] Vezi şi răspunsul de la sfârşitul acestei cărţi pentru nota din *Războiul nevăzut* [*Războiul nevăzut*, ed. Bunavestire, 1996, *Despre Născătoarea de Dumnezeu*; vezi şi Apendice III].

[36] De aceea înţeleptul Fotie, tâlcuind graiul cel apostolesc: *ci ne şi lăudăm întru necazuri* (Rm 5, 3), a grăit cuvinte vrednice de dragostea lui Dumnezeu şi de înţelepciunea sa. Căci zice: „De ce ne lăudăm în necazuri? Pentru că iubim foarte pe Dumnezeu. Căci tot cel îndrăgostit se bucură şi se făleşte când pătimeşte pentru cel iubit. Dar de unde s-a vărsat acel dumnezeiesc dar, cuprinzându-ne inima noastră? Din Duhul Cel Preasfânt dat nouă, căci totul este al darului celui de sus. Încă şi datori suntem – cu vârf şi îndesat – ca atunci când Îl iubim pe El, să nu ne depărtăm de dorul către El, măcar că vom pătimi pentru aceasta. De ce însă suntem datori? Pentru că El mai întâi ne-a iubit pe noi – şi încă pe

cine: pe noi, care eram vrăjmaşi şi războinici. Ai văzut, aşadar, covârşirea? Ai văzut câtă este datoria? Adaug-o încă şi pe cea mai mare: nu numai că nu a fost iubit, dar a fost şi necinstit pentru noi, pălmuit, răstignit şi între cei morți S-a socotit. Prin toate acestea El Şi-a arătat dragostea Lui către noi – o dragoste care pe îngeri i-a înspăimântat; pe oameni la ceruri i-a înălțat şi tirania dracilor o a surpat!

Cine nu-L iubeşte pe Acesta de noi îndrăgostit şi, mai ales, cine va lucra sau va săvârşi ceva vrednic de darul cel atât de mare sau măcar va plăti cât de puțină datorie? Măcar de nenumărate ori de ar muri, nu a făcut ceva mare. Căci fiecare din noi pătimeşte pentru Făcătorul de bine şi Iubitorul, dar nu pentru vrăjmaşi şi războinici, aşa cum a pătimit Acela. Deci, când pătimim pentru El, suntem datori să ne bucurăm şi să ne fălim că măcar puțin ne-am învrednicit şi noi să pătimim pentru un Iubitor ca Acela" (din tâlcuirea la Epistola către Romani).

[37] După cât putea să primească. Căci trupul Domnului nu s-a făcut după Înviere nezidit sau necircumscris. Căci zic, pe scurt, împreună cu înțeleptul Nichifor Vlemides: „Firea omenească a lui Hristos, cea vrednică de multe laude dumnezeieşti, s-a unit cu însuşi Cuvântul. De aceea este şi cinstită şi închinată. Iar câte nu putea să primească nu a luat, ca astfel să cunoaştem de aici şi deosebirea firilor în Hristos şi unitatea ipostasului (din *Cuvânt pentru credință*).

[38] De aceea şi dumnezeiescul Gură de Aur ne îndeamnă pe noi toți cu limba sa cea binegrăitoare să ne sârguim şi să facem orice, numai să ne învrednicim a privi preadulcea, preaslăvita, preafrumoasa, de nenumărate ori dorita şi dumnezeiasca față a lui Iisus, zicând aşa: „Să facem deci tot

ceea ce putem pentru a vedea fața cea minunată. Căci dacă acum, ascultând [acestea], ne înflăcărăm și dorim a trăi în zilele acelea în care [Hristos] petrecea pe pământ, să-I auzim glasul, să-I vedem fața, să ne apropiem de El și să-L atingem slăvindu-L, imaginează-ți ce lucru mare este a-L vedea nu în trup muritor sau făcând lucruri omenești, ci înconjurat de îngeri, care sunt și ei în nestricăciune și-L văd și se îndulcesc de această bună norocire care nu se poate exprima prin cuvânt. De aceea mă rog: să facem totul ca să nu cădem din atâta slavă, căci nimic nu este greu – dacă vom vrea –, sau împotrivitor, dacă vom lua aminte" [referință neidentificată].

Căci dacă se va lipsi cineva de acea preadorită vedere a preafrumoasei, ca soarele de strălucitoare și preaîmpodobitei fețe a lui Iisus, acest lucru este într-adevăr mai rău decât nenumărate pedepse – după același Gură de Aur care zice: „Durerea a nenumărate gheeni este nimic pe lângă cea pricinuită de întoarcerea feței celei blânde și a ochiului celui blând care nu suferă a privi spre noi" [referință neidentificată]. Fericitul Augustin, fiind rănit și el de frumusețea lui Iisus, zicea: „O, suflete ale meu! Dacă pentru a-L vedea pe Hristos în slava Sa aș fi suferit în fiecare zi însăși [munca] gheenei, nimic vrednic nu aș fi pătimit..."

[39] Iar dacă vrei să înveți, o, cititorule, cât s-au împărtășit toate zidirile – gândite și simțite – din dumnezeieștile energii și din desăvârșirile lui Dumnezeu, îți arată acel preacuvântător-de-Dumnezeu și preaînalt la gândire, Calist; toate zidirile și toată dumnezeiasca Scriptură s-au împărtășit întocmai ca o picătură din acel noian al lucrărilor dumnezeiești. Căci Dumnezeu nu a zidit această lume (care nouă ni se pare mare, slăvită și minunată) ca Să-și arate

întreaga înțelepciune, putere și mare cuviință. Nu! – Căci dacă ar fi vrut aceasta, ar fi zidit cu adevărat atât de multe lumi și atât de minunate și suprafirești, încât sufletul omului nu ar fi suferit nici măcar să privească la slava și frumusețea lor, ci ar fi ieșit îndată din trup din cauza spaimei și mirării celei mari. Dimpotrivă, a zidit acestea toate și întreaga lume pentru trebuința oamenilor, făcându-le numai atât cât se cuvine și este necesar pentru a locui ei. Căci acela așa zice în capitolul al șaptelea din manuscris: „zidirea – prin cele gândite – și Scriptura – prin cele duhovnicești – mărturisesc slava lui Dumnezeu, înțelepciunea, puterea și Împărăția Lui, precum și atotprezenta mare cuviință. Dar oare cât de mare este fiecare din cele mărturisite și ce se spune despre fiecare? Prea puțin sunt arătate, întocmai ca o picătură oarecare dintr-un noian. Căci dacă s-ar alătura ceea ce Scriptura și zidirea pun de față cu puterea lui Dumnezeu, este ca ceva întunecat și ca o picătură mică pe lângă un noian fără de fund și nemărginit. Căci dacă Ziditorul nu s-ar fi apucat să creeze pentru trebuință, ci numai pentru puterea, înțelepciunea, slava și mare cuviința Lui, poate ar fi putut să vadă prea repede nenumărate lumi în loc de una. Și, mai ales, nu lumi după modelul celei de acum, ci unele străine și mai presus de fire și de înțelegere, a căror slavă și strălucire în frumusețe și diversitate înțeleaptă nu le-ar fi putut suferi ușor nici sufletul, ci, de spaimă, ar fi fugit din trup. Dumnezeu a vrut să facă un singur lucru: să facă pe om împărat peste cele de pe pământ – ca un alt dumnezeu peste cele pe care le-a creat Dumnezeu. Și astfel i-a pus înainte foarte ușor și rapid, spre a se folosi de ea, lumea aceasta. Iar dacă ai fi vrut să te convingi de aceasta, uită-te la duhovniceasca frumusețe a îngerilor – dacă

ai vreo putere – şi vei vedea acolo negrăita frumuseţe şi slavă, înţelepciune şi putere, nu numai negrăită de noi, ci şi neînţeleasă. Şi aceasta cu toate că şi acea lume – atât de diversă şi cu atâtea lucruri minunate – s-a făcut prin aceeaşi gândire a lui Dumnezeu. Deci dacă unele ca acestea sunt rodul unei singure gândiri, nu ar fi putut exista niciodată dacă tot sfatul şi înţelepciunea şi puterea lui Dumnezeu s-ar fi putut schimba. Căci acea nemărginire [a lui Dumnezeu] nu are nici o margine, nici nu este făcută din părţi şi nici nu se mişcă. Ci este revărsare – am putea spune, fără a putea cuprinde întreg înţelesul –, iar lucrările sunt făcute cu puterea ce iese din fiinţa Lui."

[40] Cuvintele dumnezeiescului Calist [Catafygiotul]sunt acestea: „[...] este în firea minţii să se facă în fapt asemenea cu ceea ce vede. Aceasta o arată şi glasul de Dumnezeu cuvântător al Sfântului Grigorie care zice că «mintea vede şi pătimeşte strălucirea lui Dumnezeu». Căci, ceea ce a văzut mintea, aceea a şi pătimit, întrucât s-a făcut asemenea." (*FR* 8, Calist Catafygiotul, *Despre viaţa contemplativă*, cap. 19,. 1979, p. 418).

[41] Căci zice Fericitul Augustin: „Oricât de puţin s-ar atinge cineva de Dumnezeu, nespusă fericire este". Şi Aristotel a hotărât că mai curat şi mai dulce este a cunoaşte dumnezeieştile lucruri nedesăvârşit, decât a le cunoaşte desăvârşit pe cele omeneşti.

[42] Şi aceasta chiar dacă privirea numită „după primire" se deosebeşte atât de mult de cea după aruncare a gândirii – tot atât cât se deosebeşte cerul de pământ şi sufletul de trup –, după dumnezeiescul Calist Xanthopol. Astfel: privirea cea după primire este pătimaşă, mişcată fiind de alţii, iar de la

Dumnezeu se face fără mijlocire în cei curați, prin luminarea inimii şi prin dumnezeiască strălucire. Iar cea după aruncare a gândirii este lucrătoare, mişcându-se ea însăşi şi asemănându-se în exterior cu zidirile. Dar, cu toate acestea, şi privirea cea după aruncarea gândirii a luminii şi frumuseții dumnezeieşti pricinuieşte multă bucurie celor ce nu o au pe cea după primire.

[43] Faptul că ochii sunt atraşi de lumina materială, iar mintea de cea nematerială este ceva natural. [Aceasta se întâmplă] datorită asemănării şi înrudirii lor cu cele potrivnice****. Ochii sunt alcătuiți din părticele luminoase şi de aceea iubesc lumina cea asemenea lor, iar mintea este zidită de Dumnezeu ca o lumină nezidită şi de aceea iubeşte lumina cea nematerialnică. Însă mintea s-a întunecat şi a căzut în [păcatele] cele peste fire şi are trebuință de o putere mai presus de fire, precum şi de dar pentru a privi lumina cea suprafirească a lui Dumnezeu. Minunate sunt cele ce le-a spus despre privirea celor curățiți Marele Grigorie al Tesalonicului: „Dar cel mai important lucru este că scopul acelor fericiți nu se întinde spre acestea. Căci aşa cum cineva, care priveşte spre o rază a soarelui, simte în acelaşi timp prezența aerului – chiar dacă nu acesta este scopul lui –, tot aşa şi celor care se îndeletnicesc într-adevăr cu razele cele dumnezeieşti, care au ca lucru firesc descoperirea a toate – nu numai a celor prezente sau trecute, ci şi a celor viitoare –, li se pricinuieşte descoperirea aceasta ca ceva «suplimentar», care iese din cursul firesc al căii [urmate de ei]." [Adică, cei

---

**** Adică se înrudesc prin faptul că atât ochii cât şi mintea sunt atraşi de lumină. Înrudirea este prin cele potrivnice deoarece ochii aderă la lumina materială, iar mintea la cea nematerială.

care se îndeletnicesc cu razele dumnezeieşti fac aceasta pentru un cu totul alt scop decât cel al descoperirilor – trecute, prezente şi viitoare. Totuşi, aceste descoperiri le revin ca un dar dumnezeiesc, ca un «supliment» – cum le-am numi noi].

[44] De aceea a zis şi de-Dumnezeu-purtătorul Maxim: „Precum ochiului îi este cu neputinţă a înţelege lucrurile cele simţite fără lumina soarelui, tot aşa nici mintea omenească nu va primi niciodată vederea cea duhovnicească fără lumina cea nematerialnică" [referinţă neidentificată].

[45] De aceea Petru, verhovnicul apostolilor, luminat fiind la minte şi la simţire de razele cele luminoase ale luminii celei preadumnezeieşti în muntele Taborului şi rănindu-se la inimă de vederea cea preadulce a frumuseţii celei preaslăvite şi preafrumoase a dumnezeirii lui Iisus – Celui schimbat la faţă –, nu mai vroia să se dezlipească de o privire ca aceasta prea îmbucurătoare, ci ca un uimit şi înspăimântat zicea: *bine este nouă a fi aici; de voieşti, să facem aici trei colibi: Ţie una şi lui Moise una şi una lui Ilie* (Mt 17, 4). Acest verset tâlcuindu-l mai pe înţeles preacuvântătorul-de-Dumnezeu şi marele grăitor Macarie al Filadelfiei, care se numeşte şi Hrisocefalul, zice aşa în *Cuvântul la Schimbarea la faţă*: „Ce este mai frumos decât a petrece împreună cu Hristos? Ce este mai dorit decât slava Lui cea dumnezeiască? Nimic nu este mai dulce decât acea lumină din care se luminează toată ceata cea purtătoare de lumină a îngerilor şi a oamenilor. Nimic nu este mai iubit decât acea viaţă în care toţi trăim, ne mişcăm şi existăm. Nimic nu este mai dulce decât frumuseţea cea pururea vie. Nimic nu este mai îmbucurător decât bucuria cea neîncetată. Nimic nu este mai dorit decât

veselia cea de-a pururea veselitoare, decât buna cuviinţă cea prea cuviincioasă şi decât fericirea cea nemărginită. Pentru a le tâlcui nici un cuvânt nu este deajuns şi nici un gând spre a le pomeni, dacă vrem a explica acea nemăsurată covârşire. Căci cum se va putea grăi acea frumuseţe negrăită sau cum se va măsura acea [frumuseţe] necircumscrisă? Bucurie necuprinsă de gânduri este această frumuseţe şi desfătare a toată nădejdea cea înaltă şi dorire a binecuvântării celei dumnezeieşti, a toată făgăduinţa şi a bunătăţilor care sunt crezute mai presus de simţire şi cunoştinţă.

CAPITOLUL AL XII-LEA

1. Prin îndulcirea de dulcețile cele duhovnicești ale minții se urăsc dulcețile cele simțite

Iată că ți-am adus aminte, cu ajutorul lui Dumnezeu, care sunt dulcețile cele duhovnicești ale minții.[1] Desfătează-te deci cu ele, Stăpâne al meu, și îndulcește-te din toate puterile tale. Nu ai pe nimeni care să te defaime sau să te împiedice de la ele, ci mai degrabă vei avea pe mai mulți care să te laude și să te îndemne. Lasă, pe cât poți, dulcețile cele trupești, simțite – pentru care mulți te defaimă și te evită și nimeni nu te laudă și nu te îndeamnă [spre ele]. Dar [te] încredințez deplin [de reușita] lucrării tale – cea încununată de muze – dacă te vei obișnui puțin câte puțin să te îndulcești de adevăratele dulceți duhovnicești. Vei ajunge [astfel] să urăști dulcețile cele simțite, mincinoase și dureroase. Acest lucru este adeverit de Marele Vasile care, tâlcuind versetul acesta din Psalmi: *împodobit cu frumusețea* (Ps 44, 3), zice așa: „Se vede, dar, că profetul privind la strălucirea Lui și umplându-se de străfulgerările care ieșeau din strălucirea aceea, cu sufletul rănit de acea frumusețe, a fost mișcat spre dragostea dumnezeiască a frumuseții spirituale; când aceasta se arată în sufletul omenesc, atunci toate cele iubite mai înainte apar pline de rușine și de lepădat. De aceea și Pavel, când a văzut pe «Cel frumos cu frumusețea» le-a socotit pe toate gunoaie, ca să câștige pe Hristos" (P.S.B. 17, *Omilie la Psalmul XLIV*, pp. 288-289). Ascultă, deci, ce zice:

atunci când se va naște în suflet frumusețea cea gândită, iar mintea va gusta din dulcețile cele duhovnicești, atunci dulcețile cele simțite – iubite [până atunci] – ajung [să fie] urâte și lepădate. Căci principala cauză pentru care dulcețile cele simțite sunt [așa] de iubite este aceea că mintea nu a ajuns să privească și să guste din dulceața [celor gândite, care este] mai înaltă decât [dulceața] celor simțite. Această situație este aidoma cu a unui om care socotește preadulce și preabună pâinea făcută din ghindă, orz sau tărâțe deoarece nu a gustat niciodată din pâinea curată de grâu. De aceea bine a zis dumnezeiescul Ioan Scărarul: „Cel ce a gustat din cele de sus disprețuiește cu ușurință pe cele de jos. Dar cel ce nu le-a gustat pe acelea se bucură de agoniseli" (*FR* 9, Cuvântul XVI, cap. 15, p. 253). Iar Sfântul Talasie zice: „Semnul că mintea se îndeletnicește cu cele inteligibile îl avem în aceea că disprețuiește toate cele ce desfătează simțirea" (*FR* 4, Cuviosul Talasie Libianul și Africanul, *Suta a doua*, cap. 45, p. 27). Și înțeleptul Teodor al Ierusalimului spune: „Gândul, stând de-a pururi împrejurul acestora [a celor gândite?], nu se poate să nu-L poftească pe Cel cu adevărat bun. Căci dacă el stă pe lângă cel străin lui [diavolului], cu mult mai mult va sta lângă Cel propriu lui.* Acest lucru iubindu-l sufletul, lângă care din cele pământești sau din cele care îndepărtează de Cel iubit ar fi suferit a sta? Dar nu numai aceasta, ci se va îngreuia și de viața cea în trup ca de o împiedicătoare la cele bune." Și iarăși: „atât de mari sunt bunătă-

* Gândul este atras de cel străin de el – adică de diavol – prin falsele plăceri. Însă nu acesta este mediul lui propriu. Lucrarea lui trebuie să fie în cele dumnezeiești deoarece Dumnezeu este Creatorul lui, deci el îi aparține Lui, el este propriu Lui.

țile cele gândite, încât o cât de puțină curgere și arătare – fie ea și întunecată – a acelei frumuseți [gândite] – care este ca un noian – poate să plece mintea să zboare mai presus de toate cele negândite și să o facă să stea doar lângă acelea, nesuferind vreo îndepărtare de desfătarea [ce vine de la ele], chiar dacă se va întâmpla să cadă și în ceva din cele întristătoare”.

2. Prin îndulcirea cu dulcețile cele duhovnicești, părțile cele simțitoare și poftitoare devin nelucrătoare și adorm

Dar ce zic eu că dulcețile cele simțite ajung să fie urâte? Chiar și cele cinci organe ale simțurilor, ba chiar și însăși partea cea poftitoare a sufletului se fac nelucrătoare și adorm atunci când mintea se îndulcește cu adevăratele dulceți duhovnicești ale sale. Acest lucru îl adeverește și dumnezeiescul Grigorie de Nyssa zicând: „Datorită privirii cu gândul doar spre cele ce se numesc mai înalte și mai presus decât cele văzute, [adică] spre cele adevărate, sufletul cel desăvârșit nu se atrage în jos [la cele lumești, iar] ochiul trupului nu este ispitit de nimic din cele ce vede. Tot așa și auzul este oarecum mort și nelucrător atunci când sufletul se îndeletnicește cu cele [ce sunt] mai presus de cuvânt. Iar despre simțurile cele dobitocești nu este cuviincios nici măcar a pomeni – atât de departe se aruncă din suflet, ca un miros ucigaș. Tot așa [se procedează] și cu mirosul care se desfată cu mirosurile [lumești], cu gustul care slujește pântecelui și împreună și pipăirii – organul simțurilor care este afierosit robului și

orbului, căci firea l-a făcut poate numai pentru cei orbi. Dacă toate sunt ținute în nelucrare, ca într-un somn, [atunci] curată este lucrarea inimii, [iar] cugetul caută la cele de sus rămânând pasiv și netulburat de nemișcarea cea simțită." (*Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor* – [referință neidentificată]).

Împreună cu el mărturisește și al meu filosof de-Dumnezeu-purtător, Sfântul Isaac, zicând: „Viața în Dumnezeu este căderea simțurilor. Și atunci când inima trăiește, cad simțurile" [referință neidentificată]. Încă și unul din filosofii cei profani a zis: „Cei ce lucrează foarte mult cu mintea iubesc puțin simțirea". Aceasta o adeverește și limba lui Ioan, cea melodioasă, retoricească și bine-grăitoare, zicând: „Cei ce iubesc trupurile strălucitoare nu mai simt nimic dintre cele ce au viață în ele și numai una știu: fața pe care o îndrăgesc. Cel ce iubește pe Dumnezeu așa cum se cuvine a-L iubi, ce va simți din cele ale acestei vieți – fie bune, fie rele? Nimic! Ci va fi mai presus de toate, desfătându-se veșnic deoarece și Cel iubit în acest chip este [adică veșnic]. Cei ce iubesc însă celelalte [lucruri pământești], acestea, [chiar] și nevrând aceștia, se prefac degrab în uitare, pierzându-se și veștejindu-se. Dimpotrivă, acest dor [după Cel veșnic] este nemărginit și nesfârșit, având o mai mare dulceață și mai mult câștig [folos]. Iar prin acestea [Dumnezeu] îl mângâie pe cel ce-L iubește, căci niciodată nu Se sfârșește" (*Tâlcuire la Psalmul 9*). Și, potrivit cu cele mai sus zise, spune și Sfântul Dionisie Areopagitul: „când sufletul se mișcă prin actele lui înțelegătoare spre cele cugetate sunt de prisos o dată cu simțurile și cele simțite prin ele" (Sfântul Dionisie

Areopagitul, *Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. IV, p. 150).

Iar faptul că însăşi partea cea poftitoare a sufletului este nelucrătoare şi se strânge prin îndulcirea cu dulceţile cele duhovniceşti – ca şi prin privirea la ele – îl adevereşte Grigorie Teologul, zicând: „Caut [să înţeleg care] este înţelesul de obşte [al cuvintelor] «mijloc» şi «adevăr» şi ce înţelege Sfântul Apostol Pavel [prin ele], căci zice: *Staţi drept aceea, încingându-vă mijlocul vostru cu adevărul*. Nu cumva [înţelege] că partea cea privitoare (care este exprimată prin «adevăr») o strânge pe cea poftitoare (care este exprimată prin «mijloc»), nelăsându-o să umble aiurea? Căci nu vrea ca ea, care se află [deja] pe lângă ceva cu dorire, să aibă aceeaşi putere către celelalte dulceţi" (*Cuvânt la Paşti*).[2]

3. Atât simţurile cât şi trupul se îndulcesc de dulceţile cele duhovniceşti şi în viaţa ce va să fie

Să zic acum ceva încă şi mai mare: odată ce mintea a dobândit dulceţile cele duhovniceşti, nu numai că va urî dulceţile cele dureroase ale simţurilor, iar organele simţurilor vor adormi şi vor rămâne nelucrătoare, ci şi ele, după cum am scris mai sus, se îndulcesc cu potrivit chip împreună cu mintea de dumnezeieştile şi duhovniceştile dulceţi – după purtătorul-de-Dumnezeu Maxim şi după Preasfântul Calist. Căci pătimeşte trupul şi, potrivit lui, vor pătimi şi simţurile de dumnezeieştile şi fericitele patimi, atât în viaţa de acum cât şi în ceea ce va să fie, după Cuvântătorii de Dumnezeu. Căci zice dumnezeiescul Grigorie al Tesalonicului în cu-

vântul său către Xenia: „mintea cea îndestulată cu acestea trece cele dumnezeiești și la tot trupul cel unit cu ea, ca una ce mijlocește între dumnezeiescul dar și grosimea trupului". Drept urmare și privirea vede dumnezeiasca lumină și frumusețea cea gândită și auzul aude zgomotele cele gândite. Căci zice Mireasa cea din *Cântarea Cântărilor* către Mirele cel gândit: *arată-mi fața ta, și mă fă să aud glasul tău, că dulce este glasul tău, și fața ta frumoasă* (Cânt 2, 14). Iar David: *Auzi-voi ce va grăi întru mine Domnul Dumnezeu* (Ps 84, 8). Chiar și mirosul percepe mireasma celor gândite și parfumata ardere a dumnezeiescului mir, după cum este scris: *Și mirosul mirurilor tale mai mult decât toate mirosurile. Mir vărsat este numele tău* (Cânt 1, 2). Și gustul gustă din diversitatea gusturilor celor gândite a Domnului: *Gustați și vedeți, că bun este Domnul* (Ps 33, 8). De asemenea și pipăitul simte acea cuprindere gândită, adică îmbrățișarea dreptei Mirelui, după Scriptura care zice: *Stânga lui sub capul meu, și dreapta lui mă va îmbrățișa* (Cânt 2, 6). Iar despre înțelepciune scris este: *Primește-o, și o cuprinde pre ea* (Pr 4, 8) [În originalul cărții, citatul sună astfel: *Cinstește-o pe ea, ca să te cuprindă pe tine.*] Referindu-se la acest lucru, dumnezeiescul Grigorie Sinaitul a zis: „Cel ce nu vede, nu aude și nu simte duhovnicește, este mort" [referință neidentificată – în *FR* 7, la *Ale celui dintre sfinți părintelui nostru Grigorie Sinaitul*, avem următorul citat asemănător: „A fi mort și nesimțitor este tot una cu a fi orb la minte și a nu vedea duhovnicește" cap. 5, p. 92]. De aceea și de-Dumnezeu-purtătorul Maxim hotărăște că simțurile devin organ al faptei bune atunci când sunt stăpânite de partea cea cuvântătoare: „Când cuvântul stăpânește pe patimi, face

simțurile organ al faptei bune". Dar și Sfântul Calist, purtătorul de Duh și înaltul la minte, vorbește într-un capitol întreg – care se păstrează între manuscrise – despre faptul că Dumnezeu – pentru iubirea [Sa] de oameni – Se face pe Sine cuprins în chip gândit de fiecare organ al simțurilor.[3]

Note

[1] Ea [această bucurie] este sfârșitul și începutul*; îndulcirea fericirii celei în chipul lui Hristos; moștenirea dumnezeieștii arătări celei văzute a Stăpânului în privirile cele preacurate; plinirea dăruirii luminii Lui celei gândite cu străluciri prealuminoase; aruncarea razelor celor mai presus de lumină, împărtășirea strălucirii celei mai presus de strălucire. Această odihnă preaslăvită, învrednicindu-se acum Petru să o privească, nu mai voia nici măcar cât de puțin să se despartă [de ea]. Căci a văzut îndulcirea veacului ce va să fie și îndată și-a lepădat toate de la suflet pentru dulceața și bucuria aflate în el din [cauza] acestei vederi."

[2] Vrei să te convingi deplin, o, cititorule, chiar și de la cei profani, de câtă bucurie sunt pricinuitoare dulcețile cele duhovnicești ale minții și cum – prin acestea – își poate uita cineva chiar și simțirile lui? Ascultă! Împăratul Ieron a poruncit înțeleptului Arhimede să afle ce greutate dăduse aurarul unei cununi de aur pe care i-a făcut-o, fără însă a o strica.

---

* „Sfârșitul"acestei vieți păcătoase în care bucuriile sunt legate de cele materiale, trupești și „începutul" celeilalte vieți duhovnicești în care bucuriile sunt pline de dulceața duhovnicească a celor nematerialnice, dumnezeiești.

Arhimede, scăldându-se în baie, a socotit cu ajutorul apei care se vărsa din vasul care se afla acolo și a aflat [răspuns] la proba și cererea împăratului. Dar atâta bucurie nemăsurată a luat din acea dulceață gândită a acelei cunoștințe și rezolvări, încât nu s-a mai putut stăpâni pe el însuși, ci a ieșit îndată din baie și, fără a-și da seamă că era gol complet și uns, alerga ca un ieșit din sine [din minți] la casa lui, strigând aceste cuvinte: „Am aflat, am aflat", ca și cum ar fi găsit o mare comoară. Această lucrare a dulceții celei gândite a încercat-o și Pitagora atunci când a demonstrat geometria descoperită de el, care este întrebarea 47 a primei cărți a lui Euclid, încât pentru ea [pentru această bucurie] a jertfit 100 de tauri, ca și cum ar fi dobândit o împărăție întreagă.

[3] Deci, din aceste dulceți duhovnicești ale minții se îndulcesc simțurile, iar trupul întreg se subțiază, se face mai bun, se înfrumusețează, se împuternicește și se preface în cel mai duhovnicesc lucru, atât pe dinăuntru cât și pe dinafară. De aceea nu are trebuință nici de hrană trupească pentru a se hrăni, nici de somn ca să doarmă, și nici osteneli nu simte vreodată. [Și aceasta deoarece] se hrănește, se odihnește și bine pătimește cu dumnezeiasca hrană, odihnă și bună pătimire pe care le putem vedea în miile de pilde aflate în Scriptura cea veche [Vechiul Testament], precum și în darul cel nou al Evangheliei. Moise a petrecut de două ori patruzeci de zile și patruzeci de nopți întregi pe muntele Sinai fără a mânca cumva, sau a bea, sau a dormi sau a se odihni. Tot așa și Ilie, în puterea acelei hrane date de înger, a petrecut nemâncat patruzeci de zile și [patruzeci] de nopți. Cuviosul Paisie cel Mare, prietenul cel iubit a lui Dumnezeu, precum și Meletie Mărturisitorul, multe [grupe de câte] patruzeci de

zile au petrecut postind. Sfântul Ioan Gură de Aur nu a mâncat nici un fel de hrană simțită trei luni. Iar Simeon Stâlpnicul a petrecut ani întregi negustând hrană omenească. Și mulți alții, ale căror nume numai de la va arăta cineva greu este. Căci toți aceștia, prin îndulcirea cu dumnezeieștile și duhovniceștile dulceți ale minții, au luat încă de aici, ca pe o arvună, acea bună norocire și fericire de care se vor îndulci în veacul ce va să fie, atunci când trupul se va ridica mai presus de nevoile sale cele trupești, nemaiavând trebuință de hrană și îmbrăcăminte deoarece Dumnezeu i Se va face hrană, băutură, îmbrăcăminte, lumină și orice altceva, după cum zice și Pavel: *același Dumnezeu este care lucrează toate întru toți* (1 Co 12, 6).

Acestea fiind zise în această ultimă însemnare, fac și eu o încheiere a întregii cărți acesteia sfătuitoare și zic: foarte s-au ostenit observațiile lui Aristotel [în ed. Anastasia „liceele"], academiile lui Platon, foișoarele lui Crisip, grădinile lui Epicur și Mitrodor, școlile lui Socrate și ale lui Muratori și, pe scurt, toate învățăturile morale ale filosofilor vechi și noi, ca să afle în care lucru stă fericirea și nu au reușit. Și aceasta deoarece unii au crezut-o în lucrurile cele exterioare, care se cheamă bunătăți ale norocului, cum ar fi bogăția, vredniciile și cinstirile. Alții, în bunătățile cele trupești și îndulcitoare care sunt plăcerile simțurilor, adică: sănătatea trupului, viața lejeră și celelalte asemenea. Alții, la urma tuturor, au zis că fericirea stă în a cunoaște ființa lui Dumnezeu, nemurirea sufletului precum și alte lucruri dumnezeiești. Toți s-au rătăcit însă de la adevăr. Căci dacă, după cei dintâi, fericirea stă în bunătățile norocului, ea nu este adevărată, ci mincinoasă, nu este nesfârșită și veșnic existentă, ci trecătoare și vremel-

nică, tot aşa cum sunt şi acele bunătăţi pe care se bazează. Dacă, după ceilalţi, fericirea stă în bunătăţile trupeşti şi îndulcitoare, atunci ea nu este una raţională şi gânditoare, ci necuvântătoare şi dobitocească, aidoma cu trupeştile bunătăţi prezente la toate dobitoacele la care ele privesc. Iar dacă, în sfârşit, fericirea stă doar în cunoaşterea lucrurilor dumnezeieşti, ea nu este evanghelică, creştinească şi lăuntrică, ci filosofică şi exterioară.

Dar această carte sfătuitoare învaţă, orientează spre interior [aduce înlăuntru] şi legiuieşte o adevărată fericire, raţională, evanghelică şi veşnică. Legiuieşte o adevărată fericire deoarece învaţă mintea să se întoarcă de la bunătăţile cele mincinoase şi vremelnice ale norocului şi să se lipească şi să dorească bunătăţile cele adevărate şi veşnice. Legiuieşte o fericire cuvântătoare şi gânditoare, căci învaţă mintea să lepede dulceţile cele simţitoare trupeşti şi necuvântătoare şi să se întoarcă la dulceţile cele cuvântătoare şi gânditoare ca la nişte [lucruri] potrivite ei ca şi fire. Legiuieşte o fericire evanghelică şi creştinească deoarece învaţă mintea ca nu numai să privească la lucrurile cele dumnezeieşti, ci să şi lucreze faptele cele bune. Nici numai să cerceteze cele despre Dumnezeu şi despre dumnezeieştile Lui desăvârşiri, ci să-L iubească din toată inima păzind, din dragoste, toate poruncile Lui şi urmându-I desăvârşirile.

Privirea cea raţională îngâmfă, însă dragostea zideşte, după Sfântul Apostol Pavel. Căci prima îşi are începuturile din firea [omului], pe când cea de-a doua îşi are începuturile din credinţă. Cea dintâi este o cunoaştere subţire şi prin urmare falsă, cea de-a doua însă [presupune] iscusinţă şi încercări şi de aceea este întemeiată. Aceea aparţine filosofilor şi celor

lumeşti, pe când aceasta aparţine creştinilor şi celor cu credinţa dovedită sau, mai bine zis, pe aceea o pot avea şi filosofii, dar pe aceasta nicidecum. Pe urmă, această [carte] sfătuitoare legiuieşte şi fericirea în veşnicie. Căci o fericire care este într-adevăr cuvântătoare şi evanghelică trebuie să fie şi veşnică, deoarece ea nu se va lipsi niciodată de îndulcire, care este prima însuşire a ei, după Aristotel, şi nici nu se va lipsi de bucurie şi veselie. Căci chiar dacă va slăbi sau va pătimi cele mai cumplite munci, cel care a câştigat o fericire ca aceasta nu se va împiedica de ele în a ajunge la desăvârşirile cele înalte ale ei. Căci având întotdeauna în inima sa bunătatea cea mai înaltă şi fericită, care este Dumnezeu, prin credinţă şi prin dragoste socoteşte toate muncile ca pe nişte desfătări şi răsfăţări. Şi chiar dacă durerea se află în mădularele trupului său şi strigă şi suspină din cauza firii, fericirea se află în sufletul său şi de aceea se bucură şi se veseleşte pentru bucuria şi întru nădejdea îndulcirii. Iar după sfârşitul a toate, cel care are acest fel de fericire nu se lipseşte de ea nici măcar prin moarte, ci mai ales după ea [moarte] o va dobândi mai deplină şi mai desăvârşită întru cele cereşti.

Încheiere

Ţi-am scris ţie aceste lucruri, o, dumnezeiescule şi sfinţitule Stăpân al meu care sunt – după părerea ta – sfătuitoare şi dojenitoare, iar după a mea [părere] sunt doar aducătoare-aminte, nu şi sfătuitoare.

Iar dacă te vei mulţumi cu aceste bâiguieli ale mele neîmpodobite şi fără de meşteşug retoricesc, aceasta se datoreşte lui Dumnezeu, Dătătorul tuturor darurilor, precum şi rugăciunilor celor lucrătoare şi luminătoare [de minte] ale Prea Sfinţiilor voastre, prin care înduplecându-Se Dumnezeu, a deschis acum gura mea, a necuratului – precum oarecând a deschis gura dobitocului celui necurat, adică a asinului lui Valaam şi a vorbit –, de am pomenit cele uitate şi am grăit cele mai presus de puterea mea. De aceea şi dumnezeiescul Dionisie Areopagitul scria la sfârşitul capitolului 13 din *Despre Numirile dumnezeieşti* către Timotei, cel împreună ierarh cu tine: „Însă dacă cele spuse sunt drepte lucrul trebuie atribuit Cauzatorului tuturor, care ne-a dăruit întâi să grăim spre El, apoi să grăim bine" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numirile dumnezeieşti*, *op. cit.*, cap. 13, p. 176). Dar dacă (însă să nu fie!) nu va binevoi şi nici nu-i vor plăcea acestea sfinţitului tău suflet, oare cine este pricina? În primul rând eu, Stăpâne al meu, deoarece zic şi nu fac. Iar cel ce zice şi nu face se aseamănă, după Cuviosul Pafnutie, cu pâinea cea nesărată care nu are gust şi-i rea la stomac. Căci zice Iov: *Au mânca-se-va pâinea fără de sare? Sau este gust în cuvinte deşarte?* (Iov 6, 6). Am făcut aceasta

plecându-mă Sfântului Nil care zice: „Trebuie să zicem cele bune şi [chiar] şi cel ce nu făptuieşte se cade [a zice] cele bune ca ruşinându-se de cuvinte să înceapă să le lucreze". Şi iarăşi: *Lucrează fapta cea bună [dar] nu ca să-i foloseşti pe cei ce văd.* În al doilea rând, pentru că nu am păzit măsurile mele, ci am ridicat piciorul mai presus de treaptă, după cum se spune în cartea Pildelor lui Solomon. Iar eu, cel mai mic şi mai nedesăvârşit monah, care se cădea a fi dus de mână către cele mai bune şi a fi făcut desăvârşit de Prea Sfinţia voastră, am îndrăznit a face aducere-aminte dumnezeirii tale cele mai mari şi desăvârşite. Oare nu pe aceasta a arătat-o apostolul, zicând: *Şi fără de nici o împotrivire cel mai mic de cel mare se binecuvintează* (Evr 7, 7) Şi încă şi marele fiu al [proorocului] Zaharia, când a zis către Domnul: *Eu am trebuinţă a mă boteza de Tine, şi Tu vii la mine?* (Mt 3, 14).

Ah! Dar ce să fac, nenorocitul [de mine]? Eu m-am asemănat unei cremene, iar Prea Sfinţia ta unui amnar. Ai lovit repede o dată, ai lovit şi a doua şi a treia oară şi mai repede, cerând scrisori sfătuitoare de la cel ce are trebuinţă de sfătuire. Ce trebuie să fac la atâtea loviri? Am scos aceste puţine scântei din piatra cea cu totul rece a gândului meu şi aceasta a fost lucrarea mea, după Cuviosul Marcu, care a zis: „Omul sfătuieşte pe aproapele precum ştie; iar Dumnezeu lucrează în cel ce aude, precum acela a crezut (*FR* 1, Cuviosul Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească în 200 de capete*, cap. 78, p. 294). Al tău [lucru]este însă acesta: aprinde cu aceste puţine scântei focul râvnei şi al osârdiei în sufletul tău, iar prin el să arzi cu totul din organele simţurilor tale dulceţile cele de suflet stricăcioase, precum şi chipurile cele urâte din imaginaţia ta, şi să te înfierbânţi prin rugăciu-

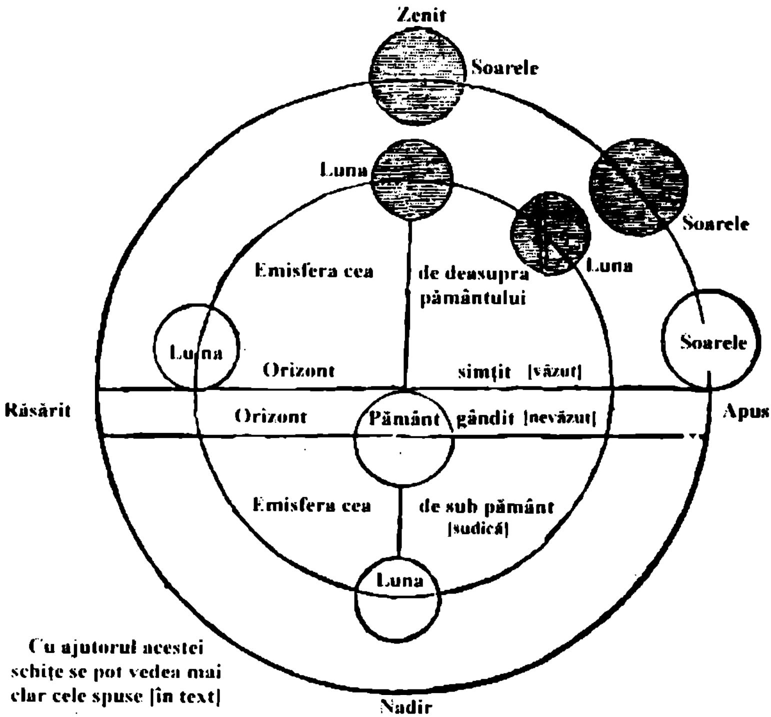
nea minţii şi a inimii, luminându-ţi totodată şi gândurile, astfel încât în acelaşi timp să-ţi păzeşti mintea şi inima ta de patimi şi de cugetele rele. Îndulceşte-te totodată, pe lângă acestea, de dulceţile cele adevărate şi duhovniceşti ale minţii tale împrejurul cărora – ca împrejurul unui centru – se învârte strădania şi sfera întregii mele osteneli [activităţi], ca prin toate acestea să fii chip şi pildă a tot binele şi a toată fapta bună la întreaga ta turmă încredinţată ţie de la Dumnezeu, îndemnând pe cei ce privesc la tine să slăvească pe Hristos, Începătorul păstorilor, Care le-a dăruit lor un păstor ca acesta, care să-L urmeze. Căci aşa scria şi Pavel către Timotei şi Tit, cei împreună cu tine ierarhi: *Nimeni tinereţile tale să nu le defaime; ci te fă pildă credincioşilor cu cuvântul, cu petrecerea, cu dragostea, cu duhul, cu credinţa, cu curăţia* (1 Tim 4, 12). Iar către Tit zicea: *Întru toate dându-te pe tine pildă de fapte bune, arătând întru învăţătură, nestricare, cinste, nestricăciune* (Tit 2, 7). Iar dumnezeiescul Isidor Pelusiotul scria: „Dumnezeu îl aprinde ca o făclie pe preot, punându-l pe el în sfeşnicul scaunului Său cel purtător de lumină ca să strălucească ca o lumină în Biserică şi să izbăvească de întuneric faptele şi dogmele; iar noroadele, văzând razele acestei făclii vieţuitoare, să se îndrepte către ele, slăvindu-L pe Tatăl luminilor" (Epistola 32 către Dorotei).

Îndulcindu-te de folosul duhovnicesc al acestor cuvinte, adu-ţi aminte, Stăpâne al meu, şi de mine ca să te rogi mai pe urmă către Domnul ca nu numai să vorbesc şi să aduc aminte – că acest [lucru] este uşor pentru toţi, după cum a zis acel înţelept ce a fost întrebat: „Ce este uşor [a face]?" şi el a zis: „A sfătui pe alţii" –, ci să şi fac cele ce le spun şi le aduc

aminte (căci acesta este într-adevăr lucrul cel greu). Că darul nu este al celor ce vorbesc, ci al celor ce bine vieţuiesc, după cum a zis Grigorie Teologul.

Al preacinstitei – şi mie prea doritei – voastre preasfinţenii
Rob prea mic şi prea plecat,
Nicodim, nemonahul monah

Duhule cel de viaţă dătător,
Darul cel de la Dumnezeu curgător,
Revărsarea cea înnoitoare şi mângâietoare
În care respir, trăiesc, gândesc, vorbesc şi scriu,
Petreci cu noi pretutindeni şi în toată vremea.

Cu ajutorul acestei schiţe se pot vedea mai clar cele spuse [în text]

Citeşte cu luare-aminte istoria ce urmează

APENDICE
I

Câte minuni poartă în ea minunea cea mai presus de fire – a eclipsei de soare sau, mai bine zis, a întunecării lui – care s-a făcut la răstignirea Domnului

Şi aceasta deoarece atunci când Domnul nostru S-a răstignit era o după-amiază de primăvară, ziua fiind egală cu noaptea şi având fiecare câte douăsprezece ore – după aşezămintele Sfinţilor Apostoli [referinţă neidentificată] şi după toţi cei care s-au ocupat cu Pascalia –, şi deoarece soarele nu s-a întunecat cu de la sine putere, după cum a crezut Origen, ci luna – care era plină, având paisprezece zile, după dumnezeiasca Scriptură (Iş 12, 18) –, venind sub el şi mergând împreună, l-a întunecat, după dumnezeiescul Dionisie Areopagitul care a văzut cu ochii lui această călătorie împreună precum şi întunecarea. El se afla în Heliopolis – în Egipt – împreună cu Apollofane şi scrie într-adevăr despre acest [lucru] în epistola cea către Policarp. Acestea fiind cunoscute mai înainte, priveşte la câte minuni au decurs şi câte legi fireşti s-au schimbat din cauza acestei lipsiri mai presus de fire.

1. După legile cele fireşti, atunci când este lună plină, este imposibil ca ea să călătorească împreună cu soarele. Şi aceasta deoarece în timpul acesta amândoi luminătorii se află în opoziţie [unul cu altul]. Adică: dacă soarele se află la amiază deasupra pământului şi la intersecţia verticalei locului cu

emisfera cerească superioară, [loc] care se numeşte Zenit, atunci luna se află – conform simetriei – la intersecţia verticalei locului cu emisfera cerească inferioară – [loc] care se numeşte Nadir. Şi invers. Şi iarăşi: dacă soarele se află la apus, luna se află la răsărit. Şi invers. Însă la răstignirea Domnului aceste legi fireşti s-au schimbat, căci soarele şi luna s-au mişcat împreună în călătoria lor mai presus de fire şi preaslăvită. Despre aceasta scria Marele Dionisie lui Policarp cel mai sus pomenit: „Deci spune-i lui: ce spui despre eclipsa arătată în timpul crucii mântuitoare? Amândouă s-au văzut prezente: luna arătându-se cu soarele în Heliopole în mod minunat (paradoxal) (căci nu era timp de conjuncţie)" (Sfântul Dionisie Areopagitul, *Epistola VII către Policarp*, *op. cit.*, p. 260).

2. Luna a pornit înaintea [soarelui] şi într-un minut a parcurs douăsprezece ceasuri întregi. Căci în acel minut, când ea trebuia să se afle la semnul cel de sub pământ – Nadir –, ea s-a aflat la semnul cel de deasupra pământului – Zenit –, căci a alergat cu o nespusă şi neînţeleasă viteză pe dedesubtul pământului, prin emisfera nordică, până în emisfera sudică de deasupra pământului, ajungându-l pe soare la mijlocul cerului, şi a călătorit împreună cu dânsul la al şaselea ceas din zi în care a fost răstignit Domnul.

3. Luna, după ce a călătorit împreună cu soarele, partea ei cea opusă nouă – adică discul ei cel al paisprezecelea întreg [sic] – a rămas cu totul neluminată, fiind lipsită atât de lumina cea deosebită care venea de la soare, cât şi de cea proprie ei. Căci şi luna are lumină proprie, fiind un astru pe jumătate strălucitor, după părerea generală atât a celor din vechime cât şi a astronomilor mai noi. Deci, aşa cum atunci

când este lună nouă se vede însăși lumina ei proprie – căci atunci ea se află sub soare, după cum zic astronomii –, tot așa trebuia să se vadă la Răstignire doar lumina proprie a lunii, fără vreo mijlocire, ea fiind [în acel moment] sub soare. Însă atunci luna, fiind lipsită și de lumina proprie ei, s-a întunecat și mai mult și și-a ascuns lumina, fiind mai puțin luminoasă decât atunci când se află în celelalte faze nedepline. [În timpul acesta] soarele se afla sub pământ, iar umbra pământului – cea de forma căpățânii sfeclei de zahăr -- cădea peste lună, cu toate că în acea vreme nu era nici o cauză care să pricinuiască lunii această întunecare adâncă.

4. Luna fiind plină, dar fără lumină, a acoperit tot discul soarelui. De aceea soarele mai că a dispărut, făcându-se nevăzut de la ochii celor ce vedeau. S-au arătat aproape toate stelele. În miezul zilei cel luminat al Vinerii celei Mari, s-a făcut prea adânc miez de noapte. Drept urmare, această întunecare a soarelui s-a făcut în toată lumea și în tot locul. Acest lucru nu se întâmplă niciodată atunci când soarele și luna călătoresc în mod firesc împreună.*

Despre aceasta trei evangheliști au zis cu un singur glas: Matei: *întuneric s-a făcut peste tot pământul* (Mt 27, 45), Marcu: *întuneric s-a făcut peste tot pământul* (Mc 15, 33), iar Luca: *întuneric s-a făcut peste tot pământul* (Lc 23, 44).

5. Luna, după ce a acoperit tot discul soarelui, a mers împreună cu acesta spre apus. Și l-a ținut acoperit așa trei ceasuri întregi, până la cel de-al nouălea, după cum ne zic dumnezeieștii evangheliști: Matei (27, 45), Marcu (15, 33) și Luca (23, 44). Dar nu l-a acoperit sau descoperit pe el

* Urmează un text confuz: „fiind de trei-patru zile”.

încet-încet – după cum se întâmplă la o eclipsă normală –, ci l-a acoperit în totalitate în aceste trei ceasuri, lucru care este mai presus de fire şi preaslăvit.

6. După scurgerea celor trei ceasuri, timp în care luna a acoperit soarele, iarăşi l-a descoperit, dar împotriva rânduielii celei fireşti. Căci atunci când [cele două astre] călătoresc împreună, în mod normal şi se face eclipsă de soare, iar partea lui care se întunecă prima tot aceea se va şi lumina prima. Însă în vremea aceea, partea care s-a întunecat prima s-a luminat ultima şi invers: partea care s-a întunecat ultima s-a luminat prima. De aceea acelaşi dumnezeiesc Dionisie scria în [epistola] către Policarp despre acest fenomen, zicând: „Şi iarăşi [zic]: nu s-a întunecat şi [nici nu] s-a luminat [pe urmă soarele] pe aceeaşi parte, ci invers” [text neidentificat în traducerea părintelui Stăniloae pe care o folosim].

7. După ce luna a mers împreună cu soarele către apus, acoperindu-l timp de trei ceasuri, adică până la al nouălea ceas din zi, nu l-a urmat mai departe şi nici nu a apus împreună cu el. Nu! Ci lăsându-l pe el la locul de pe cer corespunzător ceasului al nouălea [ora trei după-amiază], s-a întors înapoi la răsărit. Şi până să parcurgă soarele acea distanţă de cer corespunzătoare celor trei ceasuri care mai rămăseseră până la sfârşitul zilei, luna s-a grăbit şi cele nouă ceasuri le-a parcurs în trei şi astfel, atunci când soarele s-a aflat la marginea apusului, luna s-a aflat simetric la cealaltă margine a răsăritului. Şi în felul acesta s-au reaşezat amândoi luminătorii [la locurile lor], reintrând în rânduiala lor cea firească.

Dacă ar fi să socotim toate cele scrise până aici, care s-au întâmplat la răstignirea Domnului, vom zice: luna a mers înainte faţă de mişcarea ei normală şi de orbita ei cu

cincisprezece ore. Douăsprezece [au trecut] până ce a coborât de la Nadir și a ajuns soarele la Zenit și trei au trecut cât a mers împreună cu el până la apus, acoperindu-l. Apoi lunii i-au trebuit nouă ore până să se întoarcă înapoi la răsărit. De aceea luna a făcut atunci o noapte și o zi în patruzeci și două de ore. Adică: șase ore de la apus până ce a ajuns la mijlocul emisferei nordice; douăzeci și patru de ore au trecut cât timp a mers înainte și s-a întors înapoi; iar douăsprezece ore cât a mers de la răsărit până la celălalt apus, împlinind astfel o noapte normală după rânduială și durată.

Ai văzut, frate, câte minuni poartă în ea doar o singură minune: cea a eclipsei de soare care a avut loc când Domnul a fost răstignit? Slăvește-L, dar, pe Hristos, Care S-a răstignit și Care, deși cu trupul Se afla pe cruce, era și atotputernic cu a Sa dumnezeire, lucrând niște minuni ca acestea, după cum iarăși zice același Dionisie:

„Unele lucruri mai presus de fire ca acestea s-au petrecut în același timp, fiind posibile de făcut de Hristos, Atoatecauzatorul Care face cele mari și minunate, ce nu au număr" (Sfântul Dionisie Areopagitul, Epistola VII, *op. cit.* p. 260). Iar Mihail Sincelul zice în cuvântul de laudă către Dionisie: „Această minune mult minunată a eclipsei de soare, fiind analizată în amănunțime, a fost de ajuns pentru Dionisie și Apollofane, care erau elini, ca să cunoască dumnezeirea lui Iisus Hristos. Dumnezeiescul Dionisie, privind la această minune, s-a gândit și a zis: «un Dumnezeu neștiut pătimește cu trupul și pentru El toate s-au întunecat și s-au clătinat»."

Apollofane, care a rămas elin, s-a gândit și el și a zis dumnezeiescului Dionisie: „Acestea, o, bunule Dionisie, sunt

răsplăţile faptelor dumnezeieşti" (Sfântul Dionisie Areopagitul, Epistola VII, *op. cit.* p. 260) – adică acestea sunt schimbări ale lucrurilor dumnezeieşti, după Pahimere, căci se va schimba minciuna în adevăr, întunericul în lumină, moartea în viaţă, omul se va face Dumnezeu [după har] – şi toate celelalte. Eclipsa aceasta este arătată, dintre elini, şi de către Flegon istoricul în *Istoriile* sale, cartea a 13-a. Iar din vechii noştri scriitori bisericeşti de către African, în cartea a 5-a a *Istoriilor* sale, şi de către Eusebie Pamfil. Iar dintre cei mai recenţi de către dumnezeiescul Maxim Pahimere, Ghenadie Scholarios, Nichifor Theotokis şi Corderie Iezuitul, în cărţile de curând tipărite în 2 volume, [cuprinzând scrierile] Sfântului Dionisie.

Iar Domnului nostru Iisus Hristos, Celui Care printr-o minune ca aceasta Şi-a făcut cunoscută dumnezeirea Lui şi Şi-a adeverit-o, fie slava şi stăpânirea în veci.
Amin.

APENDICE
II

Răspuns despre însemnarea aflată în *Războiul nevăzut* care se referă la Doamna noastră Născătoarea de Dumnezeu [vezi cap. 49]*

Deoarece oarecare învăţaţi, care se îndeletnicesc mai ales cu sfinţita teologie, au citit însemnarea despre Doamna de-Dumnezeu-Născătoarea pe care am [făcut-o] în cartea cea de curând tipărită a *Războiului nevăzut* şi nu înţeleg: 1) cum de am zis că, dacă oamenii şi celelalte făpturi ar fi devenit rele, ar fi fost de ajuns doar Născătoarea de Dumnezeu ca să-L mulţumească pe Dumnezeu şi 2) cum de am zis că întreaga lume, atât cea gândită [nevăzută], cât şi cea simţită [văzută] a fost creată pentru acest scop, adică pentru Născătoarea de Dumnezeu, care la rândul ei a fost făcută pentru Domnul nostru Iisus Hristos, le răspund aici prin cuvinte scurte spre a dezlega nedumerirea lor.

Deci să răspund la cea dintâi [nedumerire]. Acest cuvânt a fost tălmăcit odată de către marele cuvântător de Dumnezeu al Tesalonicului, Sfântul Grigorie Palama.

Dar pentru că eu nu am acea carte în care este scrisă acea tâlcuire, pentru a o aduce de faţă, reamintesc un alt cuvânt al aceluiaşi sfânt în care se află [scrisă] într-un mod mai tainic o explicaţie ca aceasta; zice, deci, Sfântul Grigorie în

---

* În ed. Bunavestire din 1996, cap. 49 se află la pagina 147.

omilia lui la pilda Evangheliei cu invitații la nuntă: „Așadar, cel ce spune că nu se cade să fie creați cei ce se vor munci zice că nici cei ce se mântuiesc nu se cade să se facă de la Dumnezeu și nici să aibă o fire rațională și stăpână pe sine. Și deși toate celelalte [creaturi] s-au făcut pentru firea cea cuvântătoare [adică pentru om], din cele zise mai sus reiese că nu se cade ca Dumnezeu să fie Ziditorul lor. Vedeți, dar, câtă nebunie este în aceste cuvinte! Dar deoarece acest neam zidit de Dumnezeu [omul adică] este rațional și stăpân pe sine – prin faptul că-și poate purta singur de grijă și prin aceea că are liberul arbitru, adică unii vor să fie răi, iar alții buni –, ar fi fost rău pentru Cel cu adevărat bun să nu aducă la ființă pe cei buni din cauza celor răi. Iar dacă [măcar] unul [dintre oameni] ar fi chibzuit mai bine, [Dumnezeu] Și-ar fi dat seama că deși [doar] unul vrea să fie bun, nici așa nu ar fi drept să Se lepede de cele zidite. Căci mai bun este unul care face voia lui Dumnezeu decât nenumărați călcători de lege" (cf. Sir 16, 4). Deci dacă Dumnezeu ar fi ales să zidească [creeze] pe unul singur dintre toți cei care sunt și se mântuiesc cu simplitate, chiar dacă toți ceilalți – îngeri și oameni răi – se pierd, după cum zice Sfântul acesta, dacă – repet – unul singur dintre cei ce se mântuiesc putea să-L mulțumească pe Dumnezeu mai mult decât toți ceilalți, care însă vor să piară, cu cât mai mult și mai neasemănat putea să-L mulțumească doar Doamna de-Dumnezeu-Născătoarea care covârșește fără asemănare pe toți cei care se mântuiesc – și pe îngeri și pe oameni – prin neasemuita ei sfințenie, [fiind mai presus] decât toți cei care se vor înrăi din întâmplare și vor pieri îngerii și oamenii [text obscur. Se poate ca Sfântul

Nicodim să se refere la faptul că răutatea este acea patimă care a dus la pieire atât pe îngeri cât și pe oameni].

2. Dacă Doamna de-Dumnezeu-Născătoarea va fi privită numai în momentul în care purta în pântecele ei – care nu cunoscuse ispită de bărbat – pe Fiul lui Dumnezeu – despre acest moment o lege politică hotărăște că pruncul [din pântece] reprezintă o parte firească a mamei, chiar dacă acest lucru nu este pe placul altor legi politice –, este destul a mulțumi pe Dumnezeu nu numai pentru toată creația Lui [cea văzută], ci și pentru [cea nevăzută], simplă, care a fost făcută prin cuvântul Său [cu lucrarea Sa]; căci fiind în starea aceasta, a primit în ea pe Cuvântul lui Dumnezeu Cel preaputernic, Ziditorul a toate, Care și nenumărate lumi poate să zidească.

3. (la această nedumerire am să răspund mai la sfârșit): cele pe care le-am spus în acea însemnare nu sunt hotărâtoare și dogmatice, ci [sunt zise] cu îndoială și cu presupunere.

[Revin] și răspund la cea de-a doua [nedumerire]: nu numai lumea cea gândită și simțită a fost creată pentru acest scop, adică pentru Doamna de-Dumnezeu-Născătoarea, iar ea, la rândul ei, a fost creată pentru Domnul nostru Iisus Hristos – după cum arată foarte bine acest lucru înțeleptul și de Dumnezeu cuvântătorul Iosif Vrienie, spunând: „Și, ca să spun pe larg, tot scopul acestei lumi, al întregii zidiri, al tuturor stihiilor, al tuturor ființelor, deci și al oamenilor, al tuturor generațiilor, al tuturor veacurilor și vremurilor – adică floarea – este Stăpâna de-Dumnezeu-Născătoarea, iar rodul preafrumos (numindu-L după firea omenească) este Fiul ei Cel Unul născut" (Capitolul 2 al *Cuvântului la Bunavestire*, Tom II). [Dar] nu răspund numai prin aceasta, ci adaug, în-

tregind cele spuse mai sus, că facerea întregii lumi – materială şi nematerială – a fost hotărâtă mai înainte de veci spre acest scop. Acest lucru va fi dovedit prin cele ce urmează. Dumnezeieştile Scripturi mărturisesc faptul că Taina Iconomiei celei în trup a Cuvântului lui Dumnezeu este începutul tuturor căilor Domnului. Faptul că ea era mai înainte de creaţie şi că s-a hotărât înainte de a se hotărî toate cele care au un sfârşit* poate fi văzut în aceste citate scripturistice care mărturisesc acest lucru: *Domnul m-au zidit pe mine început căilor Sale spre lucrurile Sale. Mai înainte de veci m-au întemeiat pe mine* (Pr 8, 23). Sau: *carele este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut, întâiul născut decât toată zidirea* (Col 1, 15) (vezi că nu a spus simplu *decât toată zidirea* ei, [s-a referit la] toată zidirea nevăzută şi văzută). Şi *pe care mai înainte i-au cunoscut, mai înainte i-au şi hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca să fie El întâi născut între mulţi fraţi* (Rm 8, 29).

Mulţi din Sfinţii Părinţi glăsuiesc împreună cu dumnezeieştile Scripturi, căci tâlcuind ei textele de mai sus: „Domnul m-au zidit pe mine ca început căilor Sale" şi „întâi născut decât toată zidirea", spun că ele se referă la Iisus Hristos, dar nu luat după dumnezeire, căci după dumnezeirea Lui este de o fiinţă şi împreună veşnic cu Tatăl, nici nu a fost zidit de

* În ediţia 1826 este folosită expresia „înainte de hotărârea tuturor celor ce se mântuiesc". Cuvântul „mântuiesc" poate avea în acest caz două sensuri: 1. oamenii – deci înainte de a se hotărî crearea tuturor oamenilor –, ei fiind singurii despre care se poate spune că se mântuiesc, şi 2. lucrurile care au un sfârşit – conform sensurilor cuvântului redate în *Dicţionarul de sinonime al limbii române*, ed. 1999: dezrobire/eliberare... sfârşire/terminare/...

Dumnezeu şi nici nu e cea dintâi dintre zidiri – după Arie –, ci [luat] după firea omenească.

Pe acesta – scopul acestei lumi– l-a avut Dumnezeu ca început al dumnezeieştilor şi veşnicelor Sale hotărâri şi lucrări, mai înainte de orice alt lucru. Aceşti Părinți sunt: Marele Atanasie în cuvântul împotriva arienilor, Chiril al Alexandriei în cartea a patra a scrierii *Tezaur despre Sfânta şi cea deoființă Treime*, precum şi dumnezeiescul Augustin în cartea întâi a scrierii *Despre Sfânta Treime*.

Iar cum că prehotărârea lui Hristos este mai înainte de toate prehotărârile luate asupra celor ce se mântuiesc, mărturiseşte Apostolul zicând: *pe care mai înainte i-a cunoscut, mai înainte i-a şi hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său* [Rm 8, 29]. Tâlcuind acest verset, Oikumenios, zice: „Ceea ce este Fiul lui Dumnezeu după firea omenească (adică sfânt şi fără de păcat) s-au făcut şi ei după dar. «Iar Iconomia chip al Fiului o numeşte şi trupul Lui cel de aici.» Chipul acesta [este] viața cea întru sfințenie şi viețuirea neprihănită spre orice lucru." Despre Iconomie a tâlcuit şi Sfântul Chiril al Alexandriei, iar Coresie descoperă pe larg dogma aceasta în cuvântul despre mai-înainte-hotărâre [prehotărâre].

Dumnezeiescul Maxim, în tâlcuirea a şaizecea a [lucrurilor] neînțelese despre dumnezeiasca Întrupare, zice acestea: „Aceasta este taina cea mare şi ascunsă. Aceasta este ținta fericită (sfârşitul) pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit mai înainte de începutul lucrurilor pe care definindu-l spunem că este ținta finală mai înainte gândită, pentru care sunt toate, iar ea pentru nici una. Spre această țintă finală privind Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor. Acesta este cu adevărat sfârşitul pro-

videnţei şi a celor providenţiale, când se vor readuna în Dumnezeu cele făcute de El. Aceasta este taina care circumscrie toate veacurile şi descoperă sfatul suprainfinit al lui Dumnezeu, care există de infinite ori infinit înainte de veacuri. Iar vestitor (Înger) al ei s-a făcut însuşi Cuvântul fiinţial al lui Dumnezeu, devenit om. Căci Acesta a dezvăluit, dacă e îngăduit să spunem, însuşi adâncul cel mai dinăuntru al bunătăţii părinteşti şi a arătat în sine sfârşitul pentru care au primit făpturile începutul existenţei (după cum am zis în capitolul XI al acestei cărţi la al cincilea loc al dulceţilor duhovniceşti) (Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură*, *FR* 3, Întrebarea 60, pp. 331-332). Auzi, aşadar, că pentru această Taină toate cele ce sunt mai înainte s-au cunoscut şi mai înainte s-au hotărât şi s-au făcut, dar ea fără de sfârşit [este], nu s-a cunoscut mai înainte, nici s-a hotărât mai înainte şi nici nu s-a făcut pentru vreun sfârşit [scop].

Asemănător cu purtătorul-de-Dumnezeu Maxim teologhiseşte şi Marele Grigorie al Tesalonicului, în *Cuvântul la Botez** zicând aşa, cuvânt cu cuvânt: „Tatăl, referindu-se la Cel Ce S-a botezat cu trupul: *acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Carele am binevoit* (Mt 3, 17), a arătat că cele ce s-au spus mai înainte prin prooroci, adică legiuirile, făgăduinţele şi punerile de fii [înfierile] nu erau desăvârşite şi nici nu s-au zis sau săvârşit după voia lui Dumnezeu, ci au fost spuse pentru acest moment [aici fiind sfârşitul lor]. Şi prin cele ce s-au petrecut acum au luat şi ele sfârşit. Dar de ce zic despre legiuiri lăsate de prooroci, făgăduinţe şi înfieri? Deoarece şi întemeierea dintru început a lumii se uita spre Acesta – Care

* De fapt este vorba de *Cuvântarea la Lumini* [*Botez*].

Se boteza jos ca un Fiu al omului, iar de sus era mărturisit ca fiind singurul Fiu iubit al lui Dumnezeu, pentru Care şi prin Care sunt toate, după cum zice Apostolul ([cf.] Rm 11, 36). De aceea şi zidirea cea dintâi a omului pentru Dânsul [s-a făcut], fiind zidit [omul] după chipul lui Dumnezeu, tocmai pentru ca El – [Arhetipul] – să poată încăpea vreodată în chipul cel dintâi. Şi legea cea dată de Dumnezeu în rai tot pentru El este. Căci nu ar fi dat-o Dumnezeu dacă [omul] ar fi rămas pe deplin nedesăvârşit. Iar cele pe care le-a făcut şi le-a spus Dumnezeu [după el], aproape toate s-au făcut pentru El. [...] [fragment foarte neclar în ed. 1826]. Că şi toate cele [ce sunt] mai presus de lume – adică firile şi rânduielile îngereşti, precum şi legile [ce există] acolo – tind către acest sfârşit încă de la începutul lor – şi aici mă refer la Iconomia divino-umană, căreia i-au slujit de la început până la sfârşit. Căci voia lui Dumnezeu cea primordială, bună şi desăvârşită este bunăvoirea. Iar Acesta este Singurul în Care Tatăl binevoieşte, Se odihneşte şi Îşi găseşte plăcerea în chip desăvârşit. El este sfetnicul Său cel minunat, Îngerul sfatului celui mare, Cel Ce Îl aude pe Tatăl Său şi vorbeşte cu El, dăruind celor ce Îl ascultă viață veşnică." Aşadar, cu acest scop l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său: pentru ca acesta [omul] să-L poată cuprinde [pe Arhetip, petrecând totodată şi în nevinovăție] prin întrupare.

Acestor grăitori de Dumnezeu din vechime le-au urmat mulți dintre scolasticii grăitori de Dumnezeu mai apropiați de vremurile noastre care au ieşit din şcoala celui adânc la

minte, Ioan Duns Scot*, care zicea: „Chiar dacă Adam nu ar fi păcătuit, Fiul omului negreşit ar fi venit pentru a lua trup nepătimaş [şi] dacă nu pentru altceva măcar spre a face cunoscută oamenilor, prin Sine, slava lui Dumnezeu cea nesuferită şi neapropiată, făcându-i părtaşi la ea". Şi Sfântul Chiril al Alexandriei este de acord cu această afirmaţie, zicând în [cuvântul] referitor la Schimbarea la Faţă: „Glasul lui Dumnezeu Tatăl este bun şi vrednic de mirare. Dar ucenicii, fiind ţinuţi de o frică prea mare, cad jos. Dar aceasta [se întâmplă] pentru a ne învăţa din nou că mijlocirea Mântuitorului nostru este foarte trebuincioasă pentru oameni – aceasta înţelegându-o după firea omenească. Căci dacă [El] nu S-ar fi făcut ca noi, cine dintre oameni ar fi suferit [a-L vedea] pe Dumnezeu venind de sus sau slava Lui cea negrăită – care nu poate fi suferită poate de către nimeni din cei născuţi – arătată. Căci şi fericitul Pavel a zis că El locuieşte în lumina cea neapropiată" (din capitolul 17 şi 16 al comentariului la Evanghelia de la Matei).

Încă şi Fericitul Augustin zice în *Enhiridion* că Dumnezeu a luat trup şi suflet ca să se fericească sufletul şi trupul omului – sufletul prin dumnezeirea Lui, iar trupul prin firea Lui omenească. Nu mai zic însă că şi cetele îngereşti aveau trebuinţă de Iconomia Întrupării, deoarece: 1) prin ea luau întărirea în bine [neschimbabilitatea], căci mai înainte de ea nu o aveau – după părerea multor cuvântători de Dumnezeu[1] – şi 2) prin ea se făceau mai încăpători [de cele dumnezeieşti], iar tainele şi strălucirile care la Dumnezeu îşi au înce-

* Ioan Duns Scot (1274-1308); născut în Scoţia, intră în monahism în ordinul franciscanilor; studiază la Oxford, Paris şi Köln; este maestrul prin excelenţă al şcolii franciscane.

putul se făceau mai luminoase și le și dobândeau. Despre aceasta a zis înțeleptul Teodorit: „Îngerii, după întruparea [Mântuitorului], Îl văd pe Dumnezeu nu prin asemănarea slavei (ca mai înainte), ci în trupul Său adevărat și viu. De aceea Pavel l-a numit pe Hristos «Cap peste toate» – firește, după firea omenească – sau, după cum scrie dumnezeiescul Ieronim, [El este] mai presus decât toată Biserica, a îngerilor și a oamenilor."

Încă și sfințitul predicator [Ilie] Miniat mărturisește aceasta în duminica dinaintea Nașterii lui Hristos: „Taina cea mare a Întrupării, așa cum este opera cea mai sublimă, slăvită și desăvârșită a înțelepciunii și puterii creatoare dumnezeiești, așa a fost precugetată și precunoscută mai înainte de orice altceva de mintea care pe toate le poartă a lui Dumnezeu. Înainte de a prehotărî creația, fie a îngerilor, fie a oamenilor, fie a oricărei altei creaturi, Dumnezeu a prehotărât în sfatul Lui cel veșnic Întruparea Cuvântului dumnezeiesc. De aceea, în dumnezeieștile Scripturi Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu se numește «început al căilor Domnului», iar Însuși Cuvântul dumnezeiesc întrupat e numit «mai-întâi-născut decât toată zidirea»." Deci, rezumând cele spuse mai sus, vedem că Iconomia cea în trup [a Mântuitorului] a fost hotărâtă de Dumnezeu mai înainte de [crearea] tuturor lucrurilor. Pentru că zic sfințiții cuvântători de Dumnezeu faptul că dintre toate creațiile lui Dumnezeu, Iconomia cea în trup [a Mântuitorului] Îi dă mai multă slavă lui Dumnezeu. Toți oamenii și toți îngerii la un loc nu ajung să dea atâta slavă lui Dumnezeu câtă Îi dă singur Cuvântul, Dumnezeu-Omul, Care, vorbind cu Tatăl Său Cel fără de început, zice: „Eu Te-am preamărit pe Tine pe pământ". Iar faptul că – după acest das-

căl înțelept – Taina Întrupării a fost cunoscută și hotărâtă mai înainte de orice zidire provine din faptul că ea este țelul pentru care au fost cunoscute și hotărâte mai înainte toate zidirile, ca unele care au fost cunoscute și hotărâte după ea.

Încă și Grigorie Coresie zice în întrebările privind Iconomia cea în trup (din *Teologia* lui) că Hristos Se numește sfârșitul lucrurilor lui Dumnezeu [încununarea a toate] după [Sfântul] Chiril al Alexandriei și după alți dascăli. Hristos – după firea omenească – Se numește „sfârșit" al lucrurilor lui Dumnezeu, iar sfârșitul a tot lucrul se petrece mai întâi teoretic și în cunoaștere, iar mai apoi practic și în realizare – după Aristotel și după toți metafizicienii mai vechi și mai noi. Tot astfel și Hristos, ca Unul Care este sfârșitul [cununa] tuturor lucrurilor lui Dumnezeu, a fost precunoscut și gândit teoretic de Dumnezeu – în ceea ce privește firea Sa cea omenească –, iar mai apoi a fost făcut și cu împlinirea. Aceasta deoarece toate lucrurile iau formă urmând imaginea care deja există în minte – după filosofi.

Taina Iconomiei celei în trup este numită de către Isaia «sfatul cel vechi al lui Dumnezeu».[2] Căci zice: *Doamne Dumnezeul meu, mări-Te-voi și voi lăuda numele Tău, că ai făcut lucruri minunate; sfatul cel din început adevărat* (Is 25, 1). S-a numit *din început* [sau *vechi*] deoarece el este începătorul și cel dintâi dintre celelalte sfaturi ale lui Dumnezeu. Iar de ar fi fost vreun alt sfat cunoscut mai înainte de acesta, nu s-ar fi numit *vechi*, ci mai degrabă „mai nou" și mai actual.

Acum să zic un cuvânt și mai înalt și mai adânc: în Dumnezeu se află trei lucruri: ființă, ipostas și lucrare [energie]. Lucrarea [energia] este un mod de manifestare exterior,

ipostasul este un mod de existenţă lăuntric, iar fiinţa este existenţa cea mai lăuntrică. Urmând acestor trei, Tatăl Îi împărtăşeşte Fiului Său Celui de o fiinţă şi Duhului Său Celui Sfânt fiinţa Sa – Fiului prin naştere, iar Duhului Sfânt prin purcedere. Dacă însă [Dumnezeu] ar fi fost slobod [de orice altceva], nu ar fi avut nici Fiu şi nici Duh Sfânt şi nici nu Le-ar fi împărtăşit Lor fiinţa Sa. Fiul Şi-a asumat firea omenească în ipostasul Său dumnezeiesc, această unire – lucrătoare – fiind mai înainte cunoscută şi hotărâtă a se întâmpla sub vreme. Căci firea omenească neavând ipostas [propriu], S-a împărtăşit din ipostasul Fiului, luând totodată din El şi viaţa. Dumnezeu a stabilit mai înainte de veci să creeze întreaga făptură, atât cea văzută, cât şi cea nevăzută. Iar Duhului Sfânt I s-a dat – după Coresie şi după ceilalţi cuvântători de Dumnezeu – ca toată lucrarea cea de obşte a fericitei Treimi să o împărtăşească şi după lucrare întregii zidiri. Zidirile se împărtăşesc doar de lucrarea şi puterea lui Dumnezeu, nu şi de ipostas, fiinţă sau fire, ca unele care şi-au luat existenţa prin puterea şi lucrarea [energia] dumnezeiască. Rezultă din cele de mai sus că, deoarece ipostasul este mai lăuntric decât lucrarea [energia], înseamnă într-adevăr că relaţia cea după ipostas este mai lăuntrică decât relaţia cea după lucrare. Drept urmare, mai-înainte-cunoştinţa [preştiinţa] şi înainte-hotărârea [prehotărârea] Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu cea după relaţia ipostasului este mai lăuntrică decât preştiinţa şi mai-înainte-hotărârea [prehotărârea] celorlalte zidiri, după relaţia lucrării [energiei]. Iar dacă preştiinţa Întrupării Domnului este mai lăuntrică, dovedit este că – după rânduiala normală – ea e prima, fiind astfel cauza preştiinţei zidirilor. Căci şi ipostasul cel dumnezeiesc – pe care se sprijină relaţia

– constituie o preştiinţă a Întrupării şi este şi o cauză dovedită a dumnezeieştii lucrări [energii] – după cum spun toţi cuvântătorii de Dumnezeu. Pe această lucrare [energie] se sprijină relaţia şi preştiinţa.

Lângă cele spuse până acum, mai punem şi aceasta: asemenea acestor nume cuviincioase şi înalte ale lui Dumnezeu – prin care purtătorul-de-Dumnezeu Maxim teologhiseşte şi slăveşte mai înalt Taina Iconomiei Întrupării –, şi [Sfântul] Andrei Criteanul, foarte sporitul între cuvântătorii de Dumnezeu, [aduce] laudă ipostasului celui de viaţă începător şi de Dumnezeu primitor al Născătoarei de Dumnezeu, [numind-o] organ şi chip fără mijlocire [al Tainei] şi, totodată, făptuitoarea de neapărată trebuinţă, fără de care nu se putea într-o Taină ca aceasta, ea fiind maică a lui Dumnezeu Cuvântul Care S-a întrupat. Căci cam aşa teologhiseşte despre ea în cel de-al doilea *Cuvânt la Adormire* din cele trei: „Trupul Născătoarei de Dumnezeu este cu adevărat dătător de viaţă. [Căci] el a primit înlăuntru plinirea cea dătătoare de viaţă a Chipului celui dumnezeiesc, adică Frumuseţea cea dintâi. [Ea este]: materia cea potrivită a dumnezeieştii întrupări, lumea cea mare în cea mică, [trupul] Celui Ce a adus la fiinţă lumea care nu era.

Aceasta este împlinirea făgăduinţelor care ne-au fost date de Dumnezeu, descoperirea adâncurilor ascunse ale dumnezeieştii nemărginiri, scopul cel plănuit mai înainte de veci de Făcătorul veacurilor, coroana proorocilor celor dumnezeieşti, sfatul cel negrăit şi mai presus de minte al Iconomiei celei veşnice pentru om" şi celelalte. Iar dacă Născătoarea de Dumnezeu este numită de către acest cuvântător de Dumnezeu scop mai-înainte-gândit al lui

Dumnezeu, iar acest scop plănuit din veci este stabilit mai sus de purtătorul-de-Dumnezeu Maxim, care îl numește țel [sfârșit] mai-înainte-gândit, înseamnă că și Născătoarea de Dumnezeu s-ar fi putut numi foarte cuviincios țel [sfârșit] mai-înainte-gândit. Spre aceasta privind Dumnezeu, a adus la ființă toate cele ce sunt, adică lumea cea nevăzută și cea văzută (chiar dacă această cunună [adică Născătoarea de Dumnezeu] a fost [făcută] pentru sfârșitul cel care rezultă din aceasta, adică pentru Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, care s-a hotărât din veci a se face din ea fără vreo [intermediere]).

Iar aceasta se vede [din cele] săvârșite. Pentru că lumea cea nevăzută a îngerilor și cea văzută a oamenilor s-au învrednicit, prin Născătoarea de Dumnezeu, prima de stabilire [în bine], iar cea de-a doua de cunoașterea lui Dumnezeu. Aceasta o mărturisește Iosif Vrienie, vestitul între cuvântătorii de Dumnezeu și dascăli, zicând în al doilea *Cuvânt la nașterea Născătoarei de Dumnezeu*: „Dumnezeu a făcut un alt cer, însuflețit și rațional, ca prin el să-i pună în rânduială și pe oameni, [aducându-i] la cunoașterea Lui, iar pe îngerii – care nu au căzut – stabilindu-i în bine" (în Tomul al III-lea). Iar acum Doamna de-Dumnezeu-Născătoarea, fiind [imediat] după Dumnezeu, [deci] fără vreo mijlocire și covârșind fără de asemănare nu numai pe oameni, ci și pe cele dintâi și mai înalte cete îngerești, [adică] pe Heruvimi și Serafimi, împarte bogăția tuturor darurilor și a strălucirilor celor dumnezeiești atât tuturor îngerilor, cât și oamenilor, după cum cugetă întreaga Biserică a lui Hristos.

Acestea fiind zise, desprindem de aici două concluzii generale: 1) Taina Întrupării se numește *bunăvoire*, adică

este din voința cea veșnică a lui Dumnezeu – după cum a zis mai sus Marele Grigorie al Tesalonicului –, iar această mai-înainte-voire [voință veșnică], după Sfântul Ioan Damaschin, depinde nu de noi, ci de Dumnezeu și de bunătatea Lui [referință neidentificată]; de aceea și Taina Întrupării, ca una ce are astfel de [trăsături], a fost precunoscută și prehotărâtă mai înainte de cunoașterea și hotărârea tuturor zidirilor și a fost săvârșită sub timp – [și aceasta] numai din bunătatea lui Dumnezeu cea firească și nesfârșită, ca și cum ar spune cineva că Dumnezeu Și-a prehotărât Lui însuși săvârșirea acestei taine pentru vreun sfârșit exterior [Lui]. (Spun că Dumnezeu Și-a prehotărât Lui însuși [săvârșirea acestei taine] deoarece ea nu este ca toate celelalte lucrări ale lui Dumnezeu, care sunt din afara Lui – au hotarul în afara Sfintei Treimi. Nu! deoarece firea cea omenească pe care Și-a luat-o – chiar dacă Și-a însușit-o din afară – s-a împreunat cu ipostasul Cuvântului lui Dumnezeu, Care este Dumnezeu după ființă și Unul din fericita Treime. În El s-a statornicit, s-a circumscris și existență și-a luat. De aceea spun că Taina Întrupării este și se numește taină lăuntrică a lui Dumnezeu și a Sfintei Treimi.) Toate celelalte zidiri ale lui Dumnezeu – nevăzute și văzute – au fost precunoscute, prehotărâte și făcute pentru această Taină. Căci ea este ținta finală – după cum a spus mai sus dumnezeiescul Maxim – pentru care sunt toate, iar ea pentru nici una.

Săvârșirea acestei Taine a fost precunoscută și prehotărâtă de Dumnezeu – adică Taina Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu – deoarece a știut de mai înainte păcatul lui Adam și stricăciunea neamului omenesc. Rezultă, așadar, că aici a lucrat mai mult voia cea de pe urmă a lui Dumnezeu și

nu cea de mai înainte, Taina cea mare a Întrupării fiind, datorită dumnezeieştii iertări [iubiri], precunoscută şi prehotărâtă, ca ceea ce plineşte lipsurile noastre după săvârşirea ei (căci nimic nu ar fi putut-o opri).

Şi mi se pare că este necuviincios – ca să nu zic şi hulitor – nu numai să zică, ci să şi gândească cineva că marea Taină a Întrupării, care covârşeşte prin puterea şi înălţimea ei crearea tuturor zidirilor nevăzute şi văzute, nu a fost precunoscută şi nici nu a fost prehotărâtă după voia cea veşnică a lui Dumnezeu, ci după voia cea de acum şi după dumnezeieasca [taină a] mântuirii. Iar faptul că Taina Întrupării covârşeşte zidirea întregii creaţii îl mărturiseşte Marele Vasile în tâlcuirea Psalmului 44 şi în capitolul 8 al [scrierii] *Despre Sfântul Duh*, Sfântul Grigorie de Nyssa în capitolul 24 al *Marelui cuvânt catehetic*, iar în această carte [se dovedeşte aceasta] la al cincilea loc al dulceţilor cele dumnezeieşti.* Aceasta o mărturiseşte şi Grigorie Teologul în *Cuvântul la Naştere*: „A doua împărtăşire [încredinţare] împărtăşeşte [lucruri] mult mai slăvite decât cea dinaintea ei. Căci cea dintâi s-a împărtăşit din Cel mai bun**, iar cea de acum din cel mai rău***. Aceasta de pe urmă, spre deosebire de cea dintâi, este cu chip dumnezeiesc. Aceasta, pentru cei ce gândesc, este mai înaltă." Dacă creaţia tuturor zidirilor s-a precunoscut şi s-a prehotărât a se face după voia cea veşnică a lui Dumnezeu – după cum spun mulţi cuvântători de Dumnezeu – şi avea [hotărâtă în ea], chiar mai înainte de a exista,

---

* Vezi capitolul XI din această carte.

** „din Cel mai bun" – adică direct de la Dumnezeu.

*** „din cel mai rău" – adică din firea omenească cea căzută pe care Şi-a împropriat-o, făcându-Se asemenea nouă.

dumnezeiasca Întrupare, după cum mai înainte am spus, cu cât [este mai înaltă] Taina Întrupării care covârşeşte creaţia tuturor zidirilor? Dacă vom spune că această Taină mare – căci [Taină] mai mare decât ea nu este după Taina Sfintei Treimi – este din voia cea de pe urmă a lui Dumnezeu, de ce să mai spunem că este din cea veşnică? Eu nu văd sensul.

2. Şi Doamna de-Dumnezeu-Născătoarea, ca una ce este mijlocitoarea prea apropiată [către Dumnezeu] – fără a avea nevoie de mijlocire – precum şi făptuitoarea cea necesară a unei Taine ca aceasta (întrucât, după Fericitul Augustin, trupul lui Hristos este trupul Mariei), a fost precunoscută şi prehotărâtă de Dumnezeu mai înainte decât celelalte zidiri. Celelalte creaţii au fost prehotărâte şi făcute pentru dânsa, pentru că ea este scopul cel mai înainte plănuit al lui Dumnezeu. Ea este sfârşitul* pentru care toate celelalte s-au făcut – după cum zice mai sus sfinţitul Andrei.

Acestea sunt mărturiile dumnezeieştilor Scripturi, ale dumnezeieştilor Părinţi, precum şi ale sfinţiţilor Cuvântători de Dumnezeu, care adeveresc aceste lucruri referitoare la Taina Întrupării. Alte dumnezeieşti Scripturi şi alţi dumnezeieşti Părinţi şi următori de Dumnezeu mărturisesc că această Taină a Întrupării a fost mai înainte hotărâtă pentru a dezlega păcatul strămoşesc al lui Adam, pentru zidirea cea din nou şi mântuirea oamenilor. Aceştia sunt: Irineu în cartea 5-a, capitolul 14, Atanasie în cuvântul al 3-lea împotriva arienilor, Ambrozie în capitolul 6**, Augustin în cuvântul al 3-lea despre cuvintele Apostolului, Chiril al Alexandriei în cartea a 5-a despre Sfânta Treime şi mulţi alţii.

---

* „sfârşitul" cu sensul de ţelul, încununarea, scopul.

** Din lucrarea *De incarnationis dominicae sacramentus*.

Dar oare dumnezeieştile Scripturi şi sfinţiţii Părinţi şi cuvântători de Dumnezeu care nu au aceeaşi viziune asupra acestei Taine se opun unul altuia? Sau se contrazic între ei sau cu ei înşişi? Nicidecum! Ci se unesc şi [aceleaşi le mărturisesc] între ei, lor înşişi şi tuturor acelora care îi citesc drept şi cu cuget dumnezeiesc. Şi aceasta deoarece între cei duhovniceşti nu există contrazicere. Dar prin ce se unesc ei şi care sunt termenii comuni [pe care îi folosesc]? Ascultă: când dumnezeieştii Părinţi zic că această Taină a fost precunoscută şi prehotărâtă din veci şi că ea nu s-a făcut pentru nici un sfârşit, ci toate pentru ea s-au făcut, o spun referindu-se la voia cea primordială a lui Dumnezeu. Dar când zic că această Taină a fost prehotărâtă şi s-a săvârşit spre mântuirea şi spre zidirea din nou a oamenilor, o spun referindu-se la voia cea mai de pe urmă a lui Dumnezeu (adică această Taină a fost precunoscută şi prehotărâtă a se săvârşi din nemărginita bunătate a lui Dumnezeu, [prin ea] unindu-Se Ziditorul cu zidirea şi cuprinzându-se în Hristos toate cele cereşti şi pământeşti – după cum zice Pavel. Însă chiar dacă omul a călcat porunca lui Dumnezeu şi s-a stricat, totuşi Dumnezeu nu Şi-a schimbat scopul Lui cel mai dinainte, ci l-a păzit, pogorându-Se [pe pământ] ca să se săvârşească această Taină prin patimă şi moarte, spre a se dezlega păcatul lui Adam şi a fi zidită din nou firea omenească care era sub stăpânirea morţii şi a diavolului.). Cea dintâi [mărturie] este mai înaltă şi pentru mintea cea mai încăpătoare [mai mistică]. Cea de-a doua este spusă mai cu pogorământ şi după mintea cea mai practică. Cea dintâi se rosteşte dogmatic, este mai tainică, cea de-a doua se propovăduieşte deschis. Căci zice Marele Vasile „Dogmele se tac, iar propovăduirile

se vestesc" [referință neidentificată]. Cea dintâi este mai adecvată lui Dumnezeu şi mai teologică, cea de-a doua este mai smerită şi mai omenească, dar amândouă sunt adevărate. Şi chiar dacă unii dintre Părinții numiți mai sus spun că, dacă Adam nu greşea, Fiul lui Dumnezeu nu lua trup, aceasta trebuie înțeles astfel: nu lua trup pătimaş şi stricăcios, ci nepătimaş şi nestricăcios.

Astfel, eu – după un scop drept şi binecuvântat – mă încred atât în Sfintele Scripturi, cât şi în dumnezeieştii Părinți, care nu se contrazic unii cu alții şi cu ei înşişi. Dacă vor să-i aibă de Părinți şi să le fie fii binecunoscători [cu adevărat] şi nu nişte ucigaşi neraționali de Părinți, trebuie ca toți cei care îi citesc pe [Sfinții] Părinți să-i facă să conglăsuiască – în acest mod şi [după] o judecată şi o clarificare binecuvântată ca aceasta – atât asupra acestei probleme, cât şi asupra oricărei alteia în care pare că se contrazic între ei sau cu ei înşişi. De aceea îl laud de nenumărate ori pe Marele Grigorie al Tesalonicului care zice în cuvintele sale [scrise] împotriva lui Achindin că trebuie ca cel ce ascultă sfințita teologie să fie binecunoscător*.

Cred că aceste puține [mărturii] sunt destule pentru a da un răspuns la judecătorii cei învățați care au citit mai sus pomenita mea însemnare despre Născătoarea de Dumnezeu. Îi şi rog [dealtfel] să nu mă batjocorească fără rost, căci n-am scris aceasta acolo după părerea mea [personală], ci urmând-o pe cea a cuvântătorilor de Dumnezeu numiți mai sus. Iar dacă unii sunt mişcați de patimi (care [lucru] mă rog să nu fie!) şi mă acuză, să acuze mai degrabă pe purtătorul-de-Dumnezeu Maxim, pe Marele Grigorie al Tesalonicului, pe

* Adică un bun cunoscător al Părinților.

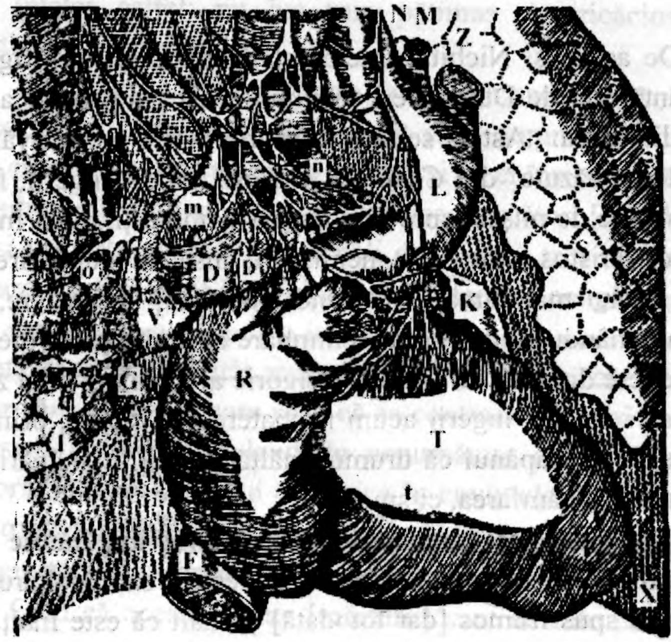
Marele Andrei și pe ceilalți, de la care am cerșit eu această opinie.

Note

[1] De aceea și Nichita, înțeleptul tâlcuitor al lui Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu, tâlcuind acest paragraf al acestuia din urmă: „Astăzi se face mărturie lumii, a celei văzute și celei nevăzute" din *Cuvântul la Paști*, zice: „Îngerii, fiind cu anevoie de mișcat spre rău, dar nu nemișcați, după Învierea lui Hristos s-au făcut nemișcați, însă nu după fire, ci după dar, mântuirea lor fiind [această] neabatere, ei nemaitemându-se de [vreo] schimbare spre rău și de pierzarea ce iese din ea". Iar Marele Grigorie al Tesalonicului zice: „De aici au luat îngerii acum neabaterea: învățând, prin lucrare, de la Stăpânul că drumul înălțării și al asemănării cu El nu este îngâmfarea, ci smerenia".

[2] Răspunzând la întrebarea: „Care praznic împărătesc este mai presus de toate celelalte: Bunavestire sau Înălțarea?", cineva a spus frumos [dar totodată] și înalt că este Înălțarea și nu Bunavestire. Și aceasta deoarece Bunavestire este primul dintre praznice cu fapta și cu împlinirea și ultimul cu privirea și cu cunoștința. Dar Înălțarea și șederea cea de-a dreapta Tatălui, precum și înălțarea [firii] omenești este ultimul cu fapta și cu împlinirea, dar, în ceea ce privește cunoștința și privirea, mai înainte de toate celelalte este.

Ce formă are inima omului după anatomiştii (adică după cei ce spintecă omul) cei mai recenţi

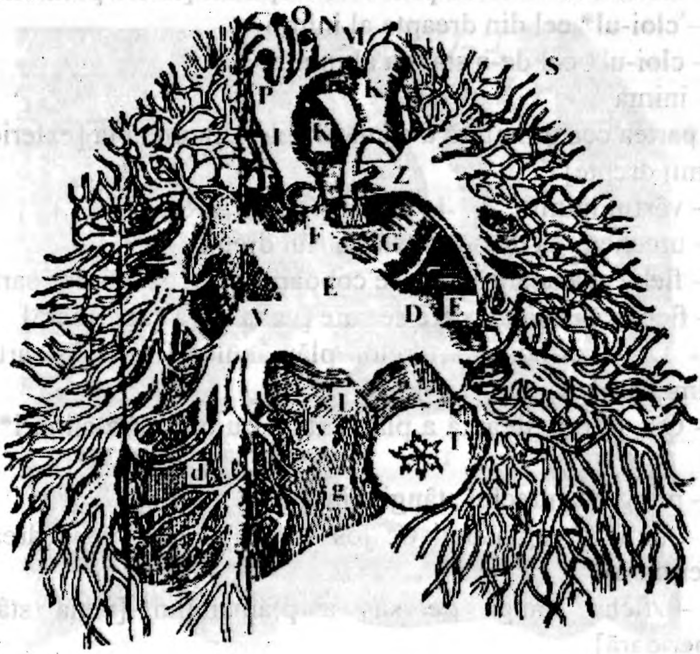
Schiţa A

Schiţa A

S – plămânul stâng
I – plămânul drept
A – artera cea vârtoasă prin care respirăm [artera pulmonară]
M – cloi-ul* cel din dreapta al inimii
N – cloi-ul* cel de-a stânga al inimii
T – inima
t – partea cea din afară a cămării celei din dreapta [exteriorul inimii drepte]
X – vârful inimii
R – urechea cea de-a dreapta [atriul drept]
V – fleba cea adâncă care se coboară [vena cavă inferioară]
F – fleba cea adâncă care se suie [vena cavă superioară]
D - D – cormosul arterelor plămânului [trunchiul arterei pulmonare]
D - O – artera dreaptă a plămânului cu oarecare clinuri* ale ei
K – marginea urechii stângi a inimii
G – fleba dreaptă mai de jos a plămânului [vena dreaptă inferioară]
Z – fleba stângă de sus a plămânului [vena stângă superioară]
? – aortă
? – artera cea fără de nume adică cormosul ipoclindii [artera subclaviculară dreaptă + artera carotidă comună dreaptă trunchiul brahiocefalic]
m – carotida stânga
n – artera ipoclindească stângă [artera subclaviculară stângă]

---

* – termen neidentificat
? – referinţă neidentificată în schiţa din ediţia 1826

Schița B

Schița B

V – marginea inferioară a inimii
G – fața cea de jos a inimii
D – partea din spate a feței celei dinainte [partea dorsală părții frontale]
E – sacosul* venelor plămânului
L, v, g, d – cele patru flebe ale plămânilor [ce] alcătuiesc acest sac [sacosul]
E – o altă flebă care iese din plămânul dreapt
F – cormosul arterelor plămânului [trunchiul arterelor plămânului]
Z – clonosul* drept al arterelor plămânului
? – clonosul* stâng al arterelor plămânului
I – Aortă
K – fața inferioară a toxului* aortei
L – artera fără nume – cormosul carotidei din dreapta și a arterei ipoclindice din dreapta [artera subclaviculară. Trunchiul carotidei din dreapta și al arterei subclaviculare drepte]
M – artera ipoclindească dreaptă [artera subclaviculară dreaptă]
N – carotida din dreapta
O – carotida din stânga
P – artera ipoclindească din stânga [artera subclaviculară stângă]
K – fleba adâncă care coboară [vena cavă inferioară]
? – locul unde intră în ea amândouă flebele pecetluitoare*
S – locul unde intră fleba cea fără de soție* în fleba adâncă care coboară
T – fleba adâncă, care este legată, ce suie*

APENDICE
III

Despre inimă

Citeşte cu luare aminte această ultimă scriere referitoare la inimă! Prin însemnările ei şi după povăţuirile de acolo vei înțelege din aceste două imagini cum arată inima omului.

Uită-te în schiţa B unde se află literele V, E, D. [Perimetrul] format de ele reprezintă inima omului. Unde este [litera] I, acolo se află aorta [care în greacă se numeşte] artiria, adică vena cea mare care iese din sânul stâng al inimii şi se desparte în două ramificații. Acestea, la rândul lor, se ramifică în multe altele [împânzindu-se] prin tot trupul. Unde este G, acolo aortă se înconvoaie. Unde este B, aorta se desparte în ramificaţii. N şi O se numesc artere carotide – ele transportă sângele la creier. P şi M sunt acele artere care [transportă sângele] la [şira] spinării şi gât. Şi ele au legătură cu creierul. Mai există două (L şi M) ramuri care [transportă sângele] la mâini. O şi Z sunt arterele care au legătură cu plămânul, ieşind din sânul cel din dreapta al inimii. Inima are sâni şi urechi în dreapta şi în stânga. Flebele [din gr. *phleb* = venă] (adică venele cele mici) ies din sânul drept al inimii, iar arterele (adică venele cele mari) ies din sânul stâng – aşa spuneau cei vechi. Cei mai recenți spun că arterele încep din inimă, pe când [venele cele mici] se sfârşesc în ea. De aceea sângele curge de la inimă, prin artere, până în părţile cele

mai periferice ale trupului. De acolo se întoarce iarăşi în inimă prin venele cele mici. Aşadar, sângele trece din vena care se numeşte „adâncă" şi care este unită cu inima – ea fiind cea mai mare dintre toate venele cele mici – şi vine în urechea şi în sânul drept a inimii. De acolo, prin artera răsuflării trece în plămân. De aici, prin venele plămânului, merge în sânul cel din stânga al inimii, trece în aortă şi apoi în tot organismul.

Fiindcă, după [un anatomist] mai de curând, orice om are cel puţin zece litri de sânge[1], rezultă că inima bate pe minut de 64 de ori. La fiecare bătaie intră din inimă în aortă un gram de sânge, pentru care urmează trecerea a 24 de ore (adică o zi şi o noapte) pentru a umbla împrejur prin inimă de 72 de ori. Deci într-o oră face 3 circuite. Deoarece sângele se mişcă cu o atât de mare silă [putere] şi pornire de la inimă în artere – încât, prin acea primă mişcare a lui pe care o ia din inimă, să [fie în stare] alerge prin toate mădularele şi prin toate zonele cele periferice ale trupului –, dacă s-ar smulge sau s-ar tăia vreo arteră mică, rar şi cu anevoie pot doctorii să oprească sângele. Şi dacă s-ar tăia vreo arteră mare niciodată nu mai pot să oprească sângele, omul murind din curgerea lui, după cum i s-a întâmplat şi împăratului Valentian (vezi *Istoria bisericească*). Inima are şi uşi care se află în sânurile ei. Deci, atunci când inima îşi deschide uşile sale, primeşte sângele din flebe, pricinuind suflare înăuntru. Când îşi închide uşile, atunci împinge sângele în artere pricinuind suflarea afară, astfel încât în fiecare ceas lovesc inima şi arterele 3840 de bătăi. Aşa se menţine circuitul sângelui neîncetat în vietăţile cele vii, prin el asigurându-se viaţa. Aşadar, din cele zise rezultă că inima este primul organ, rădăcina, izvorul şi începutul vieţii omului, al petrecerii şi al menţinerii în viaţă. Ini-

ma este centrul cel firesc al trupului şi al tuturor puterilor lui – după cum am spus în capitolul al X-lea, pe care să-l citeşti.

Iar [pentru a afla] ce formă are fleba cea adâncă unită cu inima (vezi schiţa A). Unde este TX, aceea este forma inimii, iar unde vezi R aceea este urechea cea de-a dreapta inimii, însă despărţită. Unde sunt V şi F, acolo este fleba cea adâncă deschisă, iar la D este o greutate sau întocmai pogorâtoare care primeşte sângele când se suie şi se pogoară. De acolo îl trimite la urechea cea de-a dreapta a inimii.*

Note

[1] Litra cuprinde 12 unghii, unghia cuprinde 8 grame şi fiecare gram cuprinde 60 de grăunţe de grâu.

S-a arătat că un om matur are 28 până la 30 de litre [deci nu litri] de sânge. Dar această părere este neadevărată, oricum ai lua-o. Căci cantitatea sângelui depinde de vârstă, aşezare şi de vase.

Însemnare

În trupul viu, sângele nu încetează niciodată să circule, ci se află într-o mişcare continuă. O cauză este permanenta bătaie a inimii, iar alta este reprezentată de artere.

Inima se află în piept între cei doi plămâni şi este cuprinsă [înfăşurată] pe dinlăuntru cu o pieliţă, iar pe dinafară este acoperită cu puţină grăsime sau untură care se numeşte peri-

* Pasaj confuz. Nu i-am găsit corespondenţă.

card (adică împrejurul inimii). Ea se aseamănă în exterior cu un con. Trebuie să asemănăm inima cu o moviliță de cârtiță. Vinele ei [ale inimii] realizează tot felul de sălașuri [?], fiind împletite unele cu altele într-o multitudine de feluri. Această moviliță [inima] este despărțită printr-un gard puternic în două movilițe. Una se numește cămara dreaptă, iar cealaltă cămară stângă. Fiecare din aceste cămări au și anticamere.

În camera din partea dreaptă se termină vena cea din interior: atât cea care coboară, cât și cea care suie (F și V) – vezi schița A. Ele se unesc aproape de inimă, sângele aflat în ele fiind condus în [cămara] cea din dreapta. Din această cămară iese artera plămânilor (V), care mai pe urmă se desparte în două (D - D): cea de-a dreapta și cea de-a stânga. Acestea [se despart la rândul lor] în mai multe [ramificații] care irigă plămânii.

În locul din partea stângă se termină cele patru vene mici ale plămânilor: G și O. Ele aduc sângele de la plămâni, prin locul cel din stânga, în cămara cea din stânga a inimii. Din această cămară din stânga iese artera cea mare care se cheamă aortă (L) și care se împarte într-o mulțime de ramificații, trimițând astfel sângele în toate părțile trupului. Z este unul din clonurile cele mari ale aortei care se numește artera cea fără de nume. Ea se desparte în ipoclindia cea de-a dreapta, care duce sângele în mâna dreaptă și în părțile ei cele apropiate, și în carotida cea de-a dreapta care duce sângele la cap. Unde este N, acolo se află ipoclindia cea din stânga care duce sângele în mâna stângă. Unde este M, este carotida cea stângă care conduce și ea sângele la cap.

Rolul inimii este acesta: primește sângele cu schimbare în adâncurile sale și îl scoate din ele. De aceea ea este foarte

zădărâtoare. Deci, după ce se va aduna sângele care vine din amândouă flebele cele adânci în locul cel de-a dreapta al inimii, atunci se zădărăşte şi se strânge împingând sângele în cămara cea de-a dreapta. Făcându-se aceasta şi umplându-se cămara cea de-a dreapta, se zădărăşte de sânge, se strânge, împingând sângele prin arterele plămânului în plămâni. De aceea se întoarce iarăşi sângele prin venele plămânului (G şi O) în locul cel de-a stânga care, din nou umplându-se şi zădărându-se de sânge, se strânge trimiţându-l în cămara cea de-a stânga. Acest drum al sângelui din cămara cea de-a dreapta a inimii prin plămâni în cea de-a stânga se numeşte mică chicoflorie (adică purtare-împrejur [înconjurare, circuit]). Iar cămara cea de-a stânga, zădărându-se de sângele cel adunat în ea, se strânge şi îl trimite în aortă, care îl împarte în toate părţile trupului prin ramurile ei, pe care a le scrie aici este prea mult. Din artere, sângele se mută în flebe, prin care vine din nou flebele cele adânci, din care intră din nou în cămara cea de-a dreapta, făcându-şi drumul său ca mai înainte. Strângerea tuturor arterelor trupului se face în vremea când se face şi strângerea cămărilor inimii. La fel [se întâmplă] şi cu despărţirea (vezi *Gramatica ştiinţelor celor filosofice*, tomul 2). Iar mişcarea celor de dinaintea inimii se face când se află arterele şi cămările inimii în despărţire, iar despărţirea acelora când se află ele în strângere.

Slavă se cuvine Dătătorului începutului şi sfârşitului!

APENDICE*
IV

Aparatul cardio-vascular este reprezentat de inimă, vase sangvine şi limfatice. Rolul său este acela de a asigura deplasarea sângelui la nivelul ţesuturilor şi organelor în vederea realizării schimburilor nutritive şi respiratorii celulare şi a îndepărtării produşilor toxici de degradare.

1. INIMA (fig. I)

Este organul central al aparatului cardio-vascular şi îndeplineşte funcţia de pompă aspiro-respingătoare.

Situată în torace, în etajul inferior al mediastinului, inima are forma unui con turtit sau a unei piramide triunghiulare, culcate pe diafragm.

Dimensiunile sale sunt aproximativ cât ale pumnului drept al persoanei respective şi cântăreşte goală, fără sânge, aproximativ 275 g.

Cordul este împărţit în 4 cavităţi (tetracameral):

– 2 atrii (auricule sau „urechiuşe") – drept şi stâng;

– 2 ventricule („sâni") – drept şi stâng.

---

* Deoarece scrierea despre inimă a Sfântului Nicodim [vezi Apendice III] este una greoaie, întrucât utilizează nişte termeni care astăzi nu se mai folosesc, ne-am gândit să prezentăm în limbajul actual cele spuse de Aghiorit.

Cele două atrii, ca şi ventriculele, nu comunică între ele, fiind separate prin septul interatrial şi respectiv interventricular. În schimb, fiecare atriu comunică cu ventriculul respectiv printr-un orificiu atrio-ventricular prevăzut cu un sistem valvular ce permite sângelui să circule într-un singur sens, din atriu în ventricule. Se descriu astfel un cord drept şi unul stâng, diferiţi din punct de vedere anatomic şi fiziologic.

a) Atriile

Sunt mai mici decât ventriculele, ele primind sângele adus la cord de vene („flebe”).

b) Ventriculele

Au formă piramidală şi un perete mai gros decât al atriilor. Din ele pornesc arterele.

Structural, cordul este alcătuit din trei elemente:

- epicard – foiţa ce înveleşte cordul la exterior
- miocard – muşchiul inimii
- endocard – foiţa care tapetează pereţii cavităţilor cordului şi valvele.

2. SISTEMUL VASCULAR

Este reprezentat de:

– Artere

– Capilare

– Vene

– Limfatice

Acestea formează o vastă reţea de tuburi cu structură şi funcţii diferite, constituindu-se în două sisteme circulatorii, **Mica** şi **Marea Circulaţie,** conectate în serie astfel:

Mica circulație asigură deplasarea sângelui din ventriculul drept la plămâni prin artera pulmonară şi de aici în atriul stâng prin cele patru vene pulmonare. La nivelul plămânilor, sângele cedează dioxidul de carbon şi se încarcă cu oxigen.

În *marea circulație* sau circulația sistemică sângele parcurge circuitul: ventriculul stâng, aortă şi ramificațiile acestora, capilare, vene care colectează sângele în vena cavă superioară şi vena cavă inferioară, care se unesc şi se varsă imediat după aceea în atriul drept. Acest sânge este sărac în oxigen, cedat țesuturilor la nivelul capilarelor, unde s-a încărcat cu dioxid de carbon rezultat din arderile celulare.

I. Arterele

Sunt vasele sangvine plecate din ventricule care transportă sângele spre țesuturi şi organe.

a) Aorta – transportă sânge arterial cu oxigen de la ventriculul stâng la toate țesuturile şi organele prin ramificațiile sale (vezi fig. II).

Prima porțiune a aortei poartă denumirea de *arcul aortei* [locul unde se înconvoaie aorta], din care se desprind:

– trunchiul arterial brahiocefalic care la rândul său se termină, bifurcându-se, în artera subclaviculară („ipoclindească") dreaptă, care prin ramurile sale terminale irigă membrul superior drept, şi artera carotidă comună dreaptă ce irigă organele feței, gâtului şi encefalul.

– artera carotidă comună stângă – irigă aceleaşi teritorii, dar pe partea stângă.

– artera subclaviculară stângă [ipoclindiceasca arteră cea de-a stânga] – prin ramurile sale irigă membrul superior stâng.

Arcul aortei se continuă cu *aorta toracică*, din care iau naştere numeroase ramuri colaterale pentru organele toracice şi peretele toracic, şi apoi cu *aorta abdominală.*

Aorta abdominală prezintă şi ea la rândul său numeroase ramuri colaterale pentru viscerele abdominale şi pentru peretele abdominal, terminându-se prin două ramuri mai mari: *arterele iliace comune* (dreaptă şi stângă) şi *artera sacrală mijlocie*, de calibru mult mai mic.

Arterele iliace prin ramurile lor colaterale irigă pelvisul, iar prin ramurile terminale realizează vascularizaţia arterială a membrului inferior.

b) Trunchiul pulmonar („cormosul arterelor plămânului"; „artera răsuflării")

Transportă sânge venos de la ventriculul drept la plămâni. Deşi conţine sânge venos (bogat în dioxid de carbon), face parte din categoria arterelor datorită faptului că porneşte de la cord spre periferie.

Trunchiul pulmonar se bifurcă în două artere pulmonare, dreaptă şi stângă, una pentru fiecare pulmon (vezi fig. III).

II. Venele (flebele)

Sunt organe tubulare cu aspect membranos, cilindrice, care transportă sângele spre cord, alcătuind în organism trei mari sisteme:

a) Sistemul venos pulmonar, format din capilarele pulmonare care confluează în *patru vene pulmonare* cele patru flebe ale plămânului ce se varsă în atriul stâng, cu rol de transport al sângelui oxigenat de la nivelul plămânilor.

b) Sistemul venos general (sistematic) pornește din capilarele venoase de la periferie, care, adunându-se în *vena cavă superioară* („fleba care se pogoară”) și *vena cavă inferioară* („fleba care se suie”), se unesc și se varsă în atriul drept.

Conțin sânge încărcat cu CO_2 și limfa colectată de ductele limfatice.

c) Sistemul port – colectează sânge venos de la nivelul tubului digestiv și-l duce la ficat.

III. Limfaticele

Circulația limfatică este o cale de întoarcere a unei părți din lichidele interstițiale la atriul drept.

Este considerată ca o deviație a circulației venoase.

Rolul de pompă al inimii se realizează datorită unor variații presionale ritmice din interiorul sistemului tetracameral cardiac.

Aceste variații presionale sunt consecința unor contracții (sistole) și relaxări (diastole), a căror succesiune ciclică formează *revoluția cardiacă*.

În cursul revoluției cardiace sunt generate două zgomote principale ușor de recunoscut:

– zgomotul I – sistolic

– zgomotul II – diastolic

Fiecare sistolă ventriculară propulsează în aortă, respectiv pulmonară, câte 60-70 ml sânge, volum care se numește debit sistolic.

La un ritm normal de circa 70 bătăi/min, inima va expulza pe minut un volum de 5-6 l sânge, atât în marea cât și în mica circulație, volumul sanguin total mediu pentru un organism adult fiind de 5,5 litri.

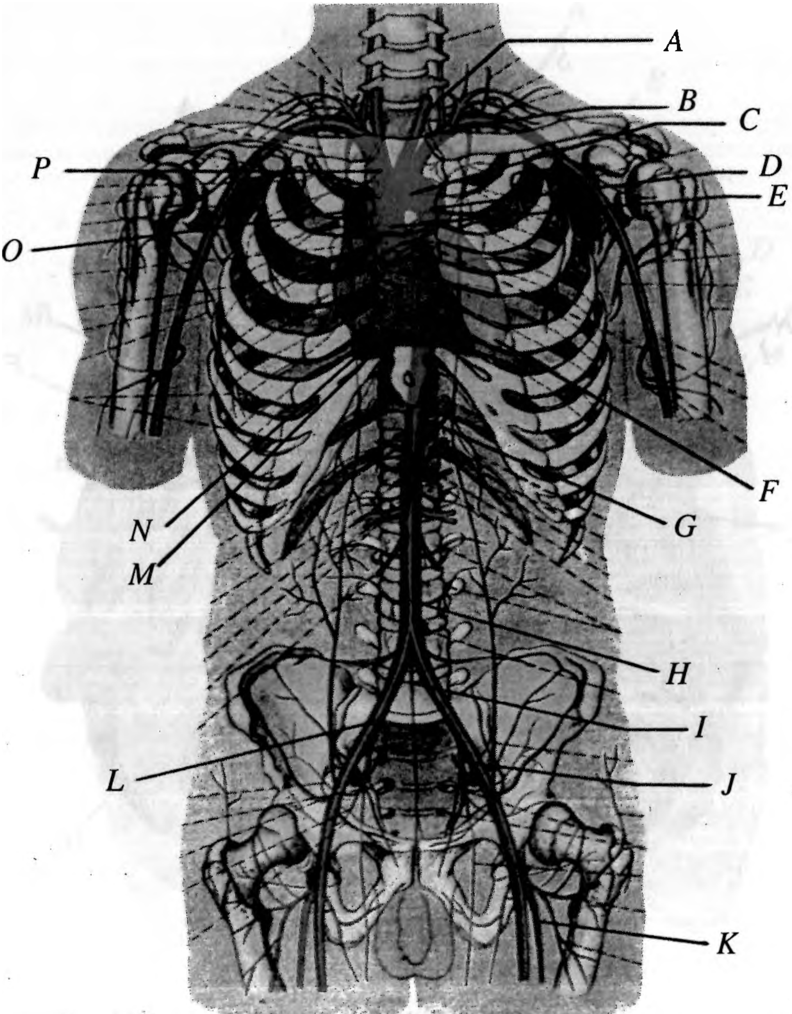

FIGURA I

A. *artera carotidă comună stângă;* B. *artera subclaviculară stângă;* C. *arcul aortei;* D. *aorta descendentă;* E. *aorta ascendentă;* F. *ventriculul stâng;* G. *aorta toracică;* H. *aorta abdominală;* I. *aorta sacrală mediană;* J. *aorta iliacă internă;* K. *artera femurală;* L. *artera iliacă comună dreaptă;* M. *vena cavă inferioară;* N. *ventriculul drept;* O. *vena cavă superioară;* P. *trunchiul brahiocefalic.*

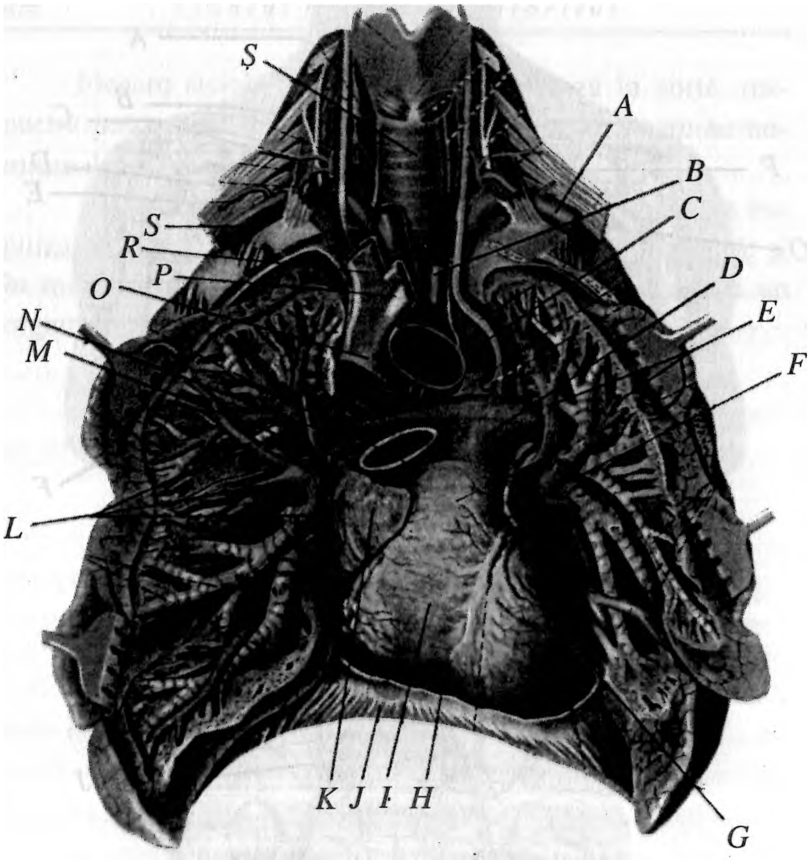

FIGURA II

A. *artera subclaviculară stângă;* B. *artera carotidă comună stângă;* C. *arcul aortei;* D. *trunchiul pulmonar;* E. *venele pulmonare;* F. *atriul stâng;* G. *ventriculul stâng;* H. *pericardul;* I. *ventriculul drept;* J. *diafragma;* K. *atriul drept;* L. *venele pulmonare;* M. *vena cavă superioară;* N. *artera pulmonară dreaptă;* O. *vena cavă superioară;* P. *vena brahiocefalică stângă;* R. *vena brahiocefalică dreaptă;* S. *artera subclaviculară dreaptă;* Ş. *traheea.*

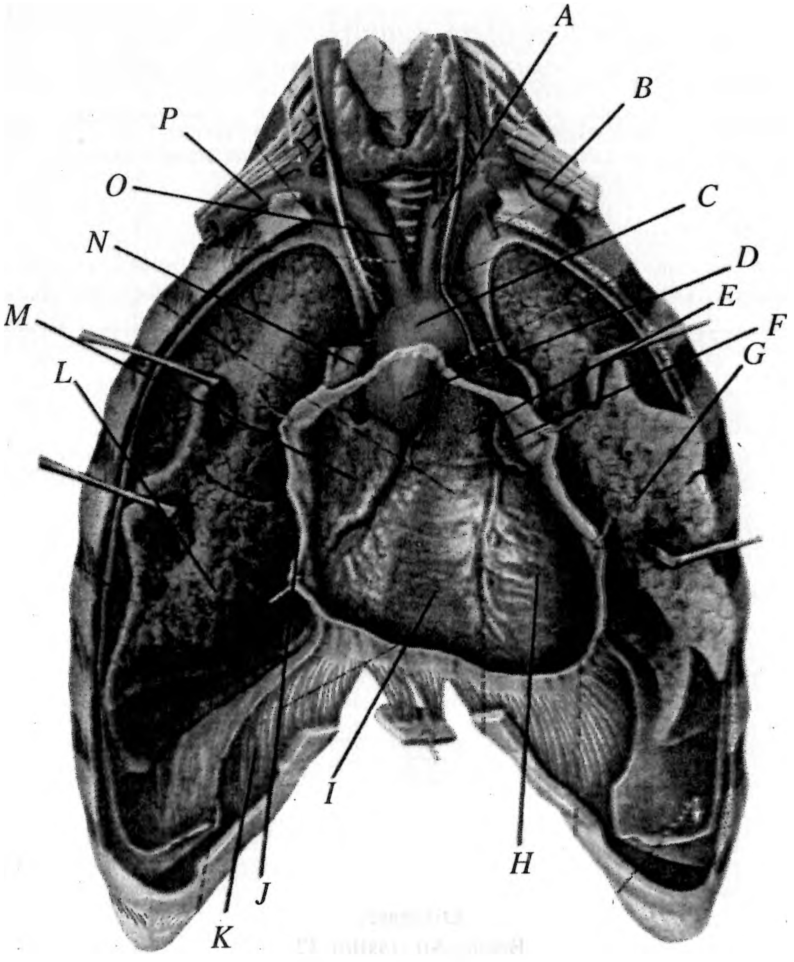

FIGURA III

A. *artera carotidă comună stângă;* B. *artera subclaviculară stângă;* C. *arcul aortei;* D. *aorta ascendentă;* E. *trunchiul pulmonar;* F. *atriul stâng;* G. *plămânul stâng;* H. *ventriculul stâng;* I. *ventriculul drept;* J. *pericardul;* K. *diafragma;* L. *plămânul drept;* M. *atriul drept;* N. *vena cavă superioară;* O. *traheea* P. *artera subclaviculară dreaptă.*

Difuzare,
Bacău, Str. Iașilor 32
Tel.: 034/130998
Galați, Str. Poșta Veche 161
Tel.: 036/471896

Tipărit la S.C. GALINVEST S.A. Galați

Sfânta Mânăstire Dionisiu unde s-a nevoit Sfântul Nicodim Aghioritul